ADAM öykü

EYLÜL
EKİM
1999

24

17 Ağustos 1999'u unutmayacağız...

Adam Yayınları

Adam'dan yeniler

Oktay Rifat
Bütün Şiirleri

Oktay Rifat'ın bütün şiirleri 3 ciltte toplandı.
Çağdaş şiirimizin başta gelen ustalarından
Oktay Rifat'ın *Bütün Şiirleri*'nin yayımlanan

birinci cildinde

Yaşayıp Ölmek Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler
Güzelleme
Aşağı Yukarı
Karga ile Tilki
Perçemli Sokak
Âşık Merdiveni
Yunan Antologyası
Latin Ozanlarından Çeviriler
Elleri Var Özgürlüğün

ikinci cildinde

Yeni Şiirler
Çobanıl Şiirler
Bir Cigara İçimi

adlı kitapları yer alıyor.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul
Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Adam Yayınları

Adam'dan yeniler

Memet Fuat
Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi

20. yüzyıl Türk şiirinin ustalarının en güzel şiirleri
Genişletilmiş yeni basımı çıktı. 2 cilt, 1016 sayfa.

Bu antoloji, 1920'lerin ikinci yarısından günümüze kadar uzanan bir zaman dilimini kapsıyor. Seçilen şiirleri baştan sona doğru, yazılış ya da yayın tarihlerine dikkat ederek okuyanlar, çağdaş şiirimizin 1929'da *835 Satır*'la başlayışını; 1941'de *Garip*'le yenilenip büyük bir yaygınlık kazanışını; bu akıma katılmayan toplumsalcı şairlerin serbest nazmı çeşitli yönleriyle sürdürüşlerini; 1950'lerin sonlarına doğru İkinci Yeni akımının parlayışını; bu akım içinde şiire başlayan gençlerin 1970'lerde yeniden toplum sorunlarına yönelen bir şiiri öne çıkarışlarını izleyeceklerdir.

Memet Fuat
Yaşlı Bir Şaire Mektuplar

Yazarın beklenen kitabı çıktı.

Kendi anlayışını tek doğru olarak gören, değişmez sanan yaşlı bir şaire, şiirin her türlüsünü değerlendirme çabası içindeki bir eleştirmenin yazdığı mektuplar...
Şiir üzerine açık, aydınlık, saplantısız görüşler...
Şiir yazmak, şiir üzerine düşünmek, iyi bir şiir okuru olmak isteyenlere başucu kitabı...

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul
Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Adam Öykü
İki Aylık Öykü Dergisi
Sayı 24
Eylül-Ekim 1999
ISSN 1300-7556

ADAMÖYKÜ

Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
İnci Asena

Genel Yayın Yönetmeni :
Semih Gümüş

Kapak ve İç Tasarım : Tülay Ulukılıç • **Bu Sayının Kapak Düzeni :** Arif Yılmaz •**Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :** Küçükparmakkapı Sokak, No : 17, 80060 Beyoğlu-İstanbul. Tel : (0212) 293 41 05 Fax : (0212) 293 41 08 • e-mail : adam@ada.net.tr **Fiyatı : 1.250**.000 TL (KDV içinde) • . • **İlan Koşulları :** Tam sayfa (siyah-beyaz) 120.000.000 TL; yarım sayfa 60.000.000 TL; çeyrek sayfa 30.000.000 TL • **Dizgi :** Anadolu Yayıncılık A.Ş. Dizgi Birimi • **İç Baskı :** Şefik Matbaası • **Kapak Baskı :** Ana Basım • **Genel Dağıtım :** Biryay A.Ş. • Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın, geri verilmez.
Abonelik Başvurusu : Abonet tel : (212) 222 83 32 Abonet faks : (212) 222 27 10 Abonet email : abonet@abonet.net Abonet web : www.Abonet.net

SHERLOCK HOLMES ÖZEL BÖLÜMÜ
Peçeli Kiracının Serüveni ***Sir Arthur Conan Doyle*** 7
Sherlock Holmes Öyküleri ***Catherine Belsey*** 17
Holmes Öykülerinin Toplumsal Kökenleri ***Gökçen Ezber*** 23

ÖYKÜ
Gülüyorsun ***Luigi Pirandello*** 28
Fotokopiler'den İki Öykü ***John Berger*** 33
Bir İç Konuşma ***Joyce Carol Oates*** 40
"Gönderdiğin Mektubu Aldım" ***Tarık Dursun K.*** 69
Geceydi ve Yalnızdım ***Behzat Ay*** 75
Mutlu Bey, Dolunay ve Yaz ***Zeynep Avcı*** 109
Şimdi Okullu Olduk ***Roni Margulies*** 112
Fazlalıklar ***Haydar Ergülen*** 114
Sınır Kapısı ***Özgen Ergin*** 117
Aurora ***Mebuse Tekay*** 121
Kutsal Tiber Nehrine Yolculuk ***Fuat Uğur*** 124
Kışlangıç ***Sema Kaygusuz*** 133
Emine Hatun ***Deniz Günal*** 141
Küllü Tepe ***Saliha Yadigâr*** 145
Öteki ***Almıla Özdek*** 147
Bir Numara ***Pınar Eryaşar Aymaz*** 150
Eylem'in Ailesi ***Şule Tankut*** 155

YAZI
Özyaşamöyküsü Yerine ***Italo Calvino*** 49
Kısa Öykünün Kökenleri : Gogol ve Poe ***H. E. Bates*** 51
Bir Öykünün Öyküsü ***Ferit Edgü*** 61
Temiz Öyküler Yazan O İyi İnsan İçin ***Mustafa Şerif Onaran*** 86
Hemingway Nedir? ***Önder Otçu*** 91
Okur / Yazar ***Orhan Barlas*** 108

BU SAYININ KONUŞMASI
Cemil Kavukçu ile Dünden Bugüne 78

Çeviriler : Cevat Çapan, Kemal Atakay, Alev Bulut, Gökçen Ezber, Nilgün Gürkan Kâhyaoğlu

Adam Yayınları

Adam'dan yeniler

küçük İskender
Gözyaşlarım Nal Sesleri

Şair diyor ki : "Şiirin şu anda bilinmeyen bir ruh hastalığının belirtisi olduğuna inanıyorum. İlerki yüzyıllarda iktidarlar hâlâ tarafımızdan yıkılmamış olursa, hepimizi tımarhanelere tıkacakları kesin. Mücadelemiz hem kendimizle, hem düşmanla. Göğüs göğüse savaş zamanı geldiğinde şiir yazmanın anlamı kalmayacak; gerçek şairler, kalemlerini bırakıp silahlarını alıp sokaklara dökülecekler!.."

Nazmi Ağıl
Beni Böyle Değiştiren

"...Ailenin ekonomik ve küçük sorunlarıyla uğraşıp çatısını çatan şairlerin sonuncusu olan Ağıl, kutsal ailenin ruh sağlığıyla uğraşıyor.
Ben Nazmi Ağıl'ın olgunluğuna şaşıyorum. Çok sessizce büyük şiirini yazıyor."

– İhsan Üren

İnci Asena
Amsterdam'dan

Üç Gün Paris yazarından şimdi de Amsterdam.
Tasarım : Bülent Erkmen
Fotoğraflar : İnci Asena

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul
Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Adam Yayınları

Adam'dan yeniler

Fethi Naci
Dönüp Baktığımda

Dönüp baktığında, karpuz sergilerinden gelen bir çocuğu, parasız yatılı öğrenciyi, aşkları, arkadaşlıkları; politikayı, yol ayrımlarını, düşleri, inançları, düş kırıklıklarını, hüznü, yalnızlığı, direnci; şiiri, romanı, eleştiriyi, tüm bunların oluşturduğu yalansız dolansız bir yaşamı göreceksin.

Ataol Behramoğlu
Aşk İki Kişiliktir

Günümüzün sevilen şairlerinden Ataol Behramoğlu'nun en yeni şiirlerini bir araya getirdiği bu son kitabında şairin hayata ve aşka ilişkin duyarlı dünyasını paylaşacaksınız.

Samih Rifat
Çok Eski Bir Günbatımı

Osmanlı Öncesi İstanbul'undan Seçme Şiirler

İstanbul'da şiirin en eski izleri: Byzantion'un, Yeni Roma'nın, Konstantinopolis'in ozanları; kentin antik çağlarında, Helenistik dönemde, Roma, Bizans yüzyıllarında yaşamış, şiir yazmış, kitaplara, seçkilere girmiş şairler... ve binlerce, yüzlerce yıllık İstanbul şiirleri.

Şükrü Günbulut
Özgürlük Kitabı

Bir başkaldırı kitabı bu. Doğanın, toplumun, yaşamın anlamını ve sınırlarını yokluyor. Tabuları tartışmaya açıyor. İnsan, kültür, ahlak, cinsellik, uygarlık üstüne yeni yaklaşımlar getiriyor. Derin bir kültür ve geniş bir bakış açısıyla işlenen denemeler, birer şiir gibi ışıyorlar.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Benim adım Sherlock Holmes.

Öbür insanların bilmediğini bilmek benim işim.

Holmes, Sherlock, İngiliz yazar Sir Arthur Conan Doyle tarafından yaratılan ve çağdaş becerikli ve zeki dedektif tipinin ilk örneği olarak dedektif romanlarında köklü bir geleneğe öncülük eden karakter. Edgar Allan Poe'nun yarattığı Auguste Dupin tipini andırmakla birlikte, garip kişilikli bir deha olarak kalan Dupin'in tersine, halkın düş gücü üzerinde çarpıcı bir etki yapmıştır.

Doyle büyük dedektifini yaratırken tıp okulundaki eski öğretmeni Edinburglu Dr. Joseph Bell'in yöntem ve tavırlarından esinlendi. Ayrıca kahramanın okuyucu gözünde daha belirgin bir imge kazanması için Londra'nın sisli ortamı, Victoria döneminin atlı arabaları, Holmes'ün iyiliğine karşı kendini kötüye adamış Profesör Moriarty ve Holmes'ün zekâsını daha da ön plana çıkaran dar görüşlü, ama sadık dostu Dr. Watson gibi öğeleri ustalıkla kullandı. Çok yönlü bir kişiliği olan Holmes, tam bir yararcıdır. *A Study in Scarlet*'ta (1887; *Sherlock Holmes : İntikam Tutkusu*, 1975) Watson'a Kopernikus kuramını bilmediğini itiraf eder; ama kimya, serüven edebiyatı ve puro külü türleri gibi konular üzerinde derin bir bilgiye sahiptir. Kibirli, kadınlara karşı her zaman nazik, ama güvensiz, sanatçı duyarlığı olan kendine özgü bir tiptir. Holmes'ün akıl yürütme gücü karşısında duyduğu hayranlığı ve şaşkınlığı okurla paylaşan ortağı John H. Watson, "okurun dostu" rolüyle hemen hemen Holmes kadar tutulmuştur.

– *Ana Britannica*'dan

SIR ARTHUR CONAN DOYLE

Peçeli Kiracının Serüveni

SHERLOCK Holmes'un yirmi üç yıl boyunca etkin olarak çalıştığı ve benim de on yedi yıl boyunca ona eşlik ettiğim ve yaptıklarının notlarını tuttuğum göz önüne alındığında, elimin altında oldukça fazla bir malzemenin olduğu anlaşılabilir. Sorun, bu malzemeleri bulmakta değil, aralarında bir seçim yapmakta ortaya çıktı. Uzunca bir rafı dolduran yıllıklar ve içinde belgelerin bulunduğu evrak çantaları, yalnızca suçbilim öğrencileri için değil, aynı zamanda geç Viktorya döneminin toplumsal ve resmi skandalları açısından da zengin bir maden durumunda. Bu son söylediklerimle ilgili olarak, ailelerinin onuru ve atalarının ününün sarsılmaması için mektup yazıp, bunların gizli tutulmasını rica eden kişilerin bir korkusu olmasın. Dostumun başlangıçtan bu yana gösterdiği ağzı sıkılığı ve profesyonel iş anlayışı, bu anıların seçiminde de hâlâ geçerlidir ve

verilen hiçbir güven sarsılmayacaktır. Fakat yakın zamanda bu belgeleri yok etmek için yapılan girişimi bütün benliğimle kınıyorum. Bu büyük terbiyesizliğin kaynağı bilinmektedir ve eğer yinelenirse, Bay Holmes'un bana verdiği yetkiyle, politikacı, fener kulesi ve eğitimli karabatak konusunda tüm bildiklerimi basına duyuracağım. Bunu anlayacak en azından bir okur bulunmakta.

Bu davaların her birinin, Holmes'e, anılarımda açıklamaya çalıştığım o tuhaf içgüdü ve gözlem yeteneklerini uygulama olanağı verdiğini düşünmek pek de akıllıca değil. Meyveyi koparmak için bazen çok çabalıyordu; bazen de meyve kolayca kucağına düşüyordu. Fakat ona kişisel olanaklar tanımayan davaların çoğu, insan yaşamının en korkunç trajedilerini içeriyordu. Şimdi anlatacağım olay da bunlardan biri. Olayı anlatırken yer ve kişi adlarında bazı küçük değişiklikler yapmış olsam da, gerçekleri olduğu gibi aktardım.

Bir öğleden sonra – 1896 yılının başlarıydı – Holmes'dan, aceleyle yazılmış ve beni çağıran bir not aldım. Evine vardığımda, onu sigara dumanı ile kaplanmış bir ortamda otururken buldum. Karşısındaki koltukta ise, yaşlıca ve tombul, anaç bir kadın vardı.

"Bu Güney Brixton'dan Mrs. Merrilow," dedi arkadaşım bir el hareketiyle. "Mrs. Merrilow tütünden rahatsız olmuyor Watson, eğer istersen o pis alışkanlığını uygulayabilirsin. Mrs. Merrilow'un anlatacak ilginç bir öyküsü var ve senin yardımını gerektirecek gelişmeler doğurabilir."

"Yapabileceğim herhangi bir..."

"Anlamanız gerekir ki, Mrs. Merrilow, eğer Mrs. Ronder'a gidersem yanımda bir şahidin bulunmasını isterim. Biz gelmeden önce, ona bunu anlatmalısınız."

"Tanrı sizi korusun, Mr. Holmes," dedi konuğumuz, "sizi görmeyi o kadar çok istiyor ki, tüm bölge halkını hizmetiniz altına alabilir!"

"Öyleyse oraya öğleden sonra erken saatlerde varmış oluruz. Fakat işe başlamadan önce gelin, elimizdeki gerçeklere bir bakalım. Bunları bir kere daha yinelersek, Dr. Watson da durumu anlamış olur. Mrs. Ronder'ın yedi yıldan bu yana kiracınız olduğunu ve bugüne dek yüzünü yalnızca bir kez gördüğünüzü söylüyorsunuz."

"Keşke o yüzü görmeseydim," dedi Mrs. Merrilow.

"Anladığım kadarıyla korkunç yara izleriyle kaplı."

"Bakın Mr. Holmes. Ona bir yüz bile denemez. Görünüşü çok kötüydü. Sütçümüz bir keresinde onu üst kattaki pencereden dışarı bakarken görmüş ve elindeki sütü bütün ön bahçemize dökmüştü. Böylesine çirkin bir yüz işte. Onu gördüğüm zaman – bu onun bir dalgınlık anına denk gelmişti – hemen yüzünü örttü ve şöyle dedi : 'Mrs. Merrilow, artık peçemi neden hiç çıkarmadığımı biliyorsunuz.'"

"Peki geçmişi hakkında bir şey biliyor musunuz?"

"Hiçbir şey bilmiyorum."

"İlk geldiğinde size referans getirmiş miydi?"

"Hayır efendim, fakat bol miktarda para vermişti. Kiranın dörtte birini peşin olarak masaya koymuştu ve diğer tüm koşulları da hiç tartışmadan kabul etmişti. Bu koşullar altında ise, benim gibi yoksul bir kadının böyle bir fırsatı kaçırması beklenemez elbette."

Holmes'un yöntemi, sıradan ve önemsiz nesnelerin gözlemine dayanır.

"Neden sizin evi seçtiğini söyledi mi?"

"Benim ev yoldan en uzak olandır ve diğer evlerden daha ayrı durur. Ayrıca benim ailem de yok. Diğer evleri de gezdiğini sanıyorum, fakat kendisi için en uygun olanı benimkiydi. Aradığı şey yalnızlık ve gizlilikti ve bunun bedelini ödemeye de hazırdı."

"Evinize ilk geldiği günden, bu rastlantısal olayın gerçekleştiği güne kadar onun yüzünü bir kere bile görmediğinizi söylüyorsunuz. Bu çok ilginç bir öykü, gerçekten çok ilginç. Olayın araştırılmasını istemenize doğrusu hiç şaşmıyorum."

"Hayır, olayın araştırılmasını istemiyorum Mr. Holmes. Kiram ödendiği sürece benim için bir sorun yok. Ondan daha sessiz ve sorunsuz bir kiracı bulamazsınız."

"Peki sizi harekete geçiren olay nedir?"

"Sağlığı, Mr. Holmes. Gün geçtikçe sanki eriyip gidiyor. Aklında korkunç bir şey var. 'Cinayet!' diye bağırıyor. 'Cinayet!' Bir keresinde de şöyle dediğini duydum : "Seni acımasız canavar! Seni hayvan!' Bu çığlıklarını duyduğumda gecenin bir yarısıydı ve evin içinde yankılanan sesini işittiğimde korkudan tir tir titredim. Sabah olunca yanına gittim. 'Mrs. Ronders,' dedim, 'eğer içinizi sıkan bir şey varsa, kilisemiz ve din adamlarımız var. Ya da polisten yardım alabilirsiniz. Bu ikisi arasında bir seçim yapıp, size yardım edilmesine izin vermelisiniz.' Bu sözlerim üzerine kiracım, 'Tanrı aşkına polisi çağırmayın!' diye yalvardı. 'Din adamları da, geçmişte kalan bir şeyi değiştiremezler. Öte yandan,' diye devam etti, 'ölmeden önce gerçeği birisine söylersem rahatlarım.' Bunun üzerine ben de şöyle dedim : 'Eğer alışık olduğumuz kurumlardan yardım istemiyorsanız, öykülerini okuduğumuz şu dedektif adama gidelim.' Mr. Holmes, bunları affınıza sığınarak söylüyorum. Kiracım bu önerimi hemen kabul etti. 'Başvuracağım adam işte o,' dedi sevinerek. 'Bunu daha önce neden düşünemedim? Onu buraya getirin Mrs. Merrilow ve eğer gelmezse ona, vahşi hayvan eğiticisi Ronder'ın eşi olduğumu

söyleyin. Bunu ona iletin ve ona Abbas Parva adını söyleyin.' İşte bu adı yazdığı kâğıt burada, buyurun. 'Eğer düşündüğüm kişiyse, bu onu bana getirir,' dedi."

"Bu beni oraya götürecek," dedi Holmes. "Çok güzel Mrs. Merrilow. Şimdi Dr. Watson ile biraz konuşmam gerek. Bu öğle yemeğine kadar sürer. Saat üç gibi, bizi Brixton'daki evinizde görebilirsiniz."

Konuğumuz paytak paytak odadan dışarı çıkar çıkmaz – yürüyüşü ancak bu sözcükle tanımlanabilir – Sherlock Holmes büyük bir enerjiyle kendini köşedeki kitaplığına attı. Birkaç dakika boyunca kitap sayfalarının sürekli hışırtısı duyuldu ve sonra bir hoşnutluk haykırışı ile aradığı şeyi buldu. O kadar heyecanlanmıştı ki, ayağa kalkmadı, yerde bağdaş kurmuş tuhaf bir Buda figürü gibi oturmaya devam etti. Çevresinde kalın kitaplar yığılıydı ve bir tanesi de açık bir biçimde kucağında duruyordu.

"Zamanında bu olayla çok ilgilenmiştim Watson. Bunu kanıtlayan ilginç notlarım da işte burada. Fakat olaya bir anlam veremediğimi itiraf etmeliyim. Öte yandan sorgu hâkiminin yanıldığından emindim. Abbas Parva trajedisi hakkında bir şey anımsamıyor musun?"

"Hayır Holmes."

"Oysa o zaman benim yanımdaydın. Fakat benim kendi izlenimlerim de oldukça yapaydı; çünkü elle tutulabilecek hiçbir şey yoktu. Ayrıca her iki taraf da beni yalnız bıraktı. Belki bu kâğıtları okumak istersin, öyle değil mi?"

"Olayı bana sen özetleyemez misin?"

"Elbette, bunu çok kolay yapabilirim. Anlatmaya başladığımda eminim anımsayacaksın. Ronder elbette bir yer adı. Zamanın en iyi şovmenlerinden olan Sanger'li Wombwell'in rakibiydi. Söylentilere göre kendini içkiye vermişti ve bu trajedinin yaşandığı günlerde şovu giderek zayıflamaya başlamıştı. Bu korkunç olayın gerçekleştiği gün karavanları, Berkshire'da bir köy olan Abbas Parva'da durmuştu. Karayolu ile Wimbledon'a gidiyorlardı ve yolda aralıklarla kamp yapıyorlardı. Geçtikleri yerler küçük köyler olduğundan ve kimse de onlara para vermeyeceğinden gösteri yapmıyorlardı.

"Gösterilerinin bir üyesi de, Kuzey Afrikalı çok güzel bir aslandı. Aslanın adı Sahra King idi ve Ronder ile eşi gösterilerini onun kafesinde yaparlardı. İşte, burada gösterilerinden birinde çekilmiş fotoğrafta da Ronder'ın iri yarı bir adam olduğunu görebilirsin. Eşi ise olağanüstü bir kadındı. Araştırma sırasında aslanın önceden tehlikeli olduğu konusunda uyarıların yapıldığı ortaya çıktı, fakat her zamanki gibi alışkanlık ağır bastı ve gerçek göz ardı edildi.

"Ronder ve eşi aslanı genellikle geceleri beslerdi. Bazen biri, bazen de ikisi beraber giderdi, fakat bu işi başkasının yapmasına kesinlikle izin vermezlerdi. Yiyeceğini verdikleri için, aslanın kendilerinin zararsız olduğunu anlayacağına ve kendilerine zarar vermeyeceğine inanıyorlardı. Olayın olduğu gece, yani yedi yıl önce, aslanın yemeğini vermeye beraber gitmişlerdi ve sonrasında, ayrıntıları asla gün ışığına çıkarılamayan korkunç bir olay gerçekleşmişti.

"Aslanın kükremesi ve kadının çığlıkları ile bütün kamp ayağa kalkmıştı. Diğer hayvan bakıcıları ve işçiler ellerine birer fener alıp çadırlarından çıktıklarında, karşılarında korkunç bir manzara vardı. Ronder, kapısı açık duran kafesin yaklaşık on metre ötesinde, başı parçalanmış bir biçimde kanlar içinde yatıyordu.

Kafesin kapısının yanında ise Mrs. Ronder sırtüstü yatıyordu, üzerinde de hırlamakta olan aslan vardı. Aslan, kadının yüzünü öyle bir parçalamıştı ki, yaşamından umut kesilmişti. Sirkteki adamlar, güçlü Leonardo ve palyaço Griggs'in yönetiminde sopalarla aslanı kadının üzerinden uzaklaştırıp kafesine soktular ve hemen kapısını kilitlediler. Aslanın nasıl dışarı çıktığı bir gizemdi. Çiftin kafesin içine girmek için kapıyı açarken, aslanın da onların üzerine sıçradığı varsayıldı. Bu varsayımı yalanlayacak hiçbir delil yoktu; yalnızca acı içinde kıvranan kadın karavanına taşınırken 'Korkak! Korkak!' diye bağırmıştı. Olay hakkında konuşabilmesi için altı ayın geçmesi gerekti ve soruşturma yapıldıktan sonra da bunun yalnızca bir kaza ölümü olduğuna karar verildi."

"Başka bir seçenekleri olabilir miydi?" diye sordum.

"Bu soruyu sormak çok kolay. Fakat Berkshire Polisi'nden genç Edmuns'un kafasını kurcalayan birkaç küçük nokta vardı. Çok akıllı bir çocuktu! Daha sonra Allahabad'a gönderildi. Benim olaydan haberim zaten böyle oldu. Beni ziyarete geldiği bir gün, karşılıklı pipo içerken bu konu hakkında konuşmuştuk."

"Zayıf, sarı saçlı bir adamdı, değil mi?"

"Aynen öyle. Sonunda bu olayla ilgili bir şey anımsayacağından emindim."

"Peki kafasına takılan neymiş?"

"Evet, bu ikimizin de kafasını kurcalayan bir konuydu. Olayı yeniden canlandırmak oldukça zordu. Olayı aslanın bakış açısıyla değerlendirelim. Onu özgürlüğüne kavuşturuyorlar. O ne yapıyor? Öne sıçrayarak Ronder'ın üzerine atlıyor. Ronder kaçmak için arkasını dönüyor – pençe izleri başının arkasındaydı – fakat aslan onu yakalayıp yere seriyor. Sonra da, adamı parçalayıp kaçacağı yerde geri dönerek kadına saldırıyor. Kadın ise kafese çok yakın duruyordu ve aslan

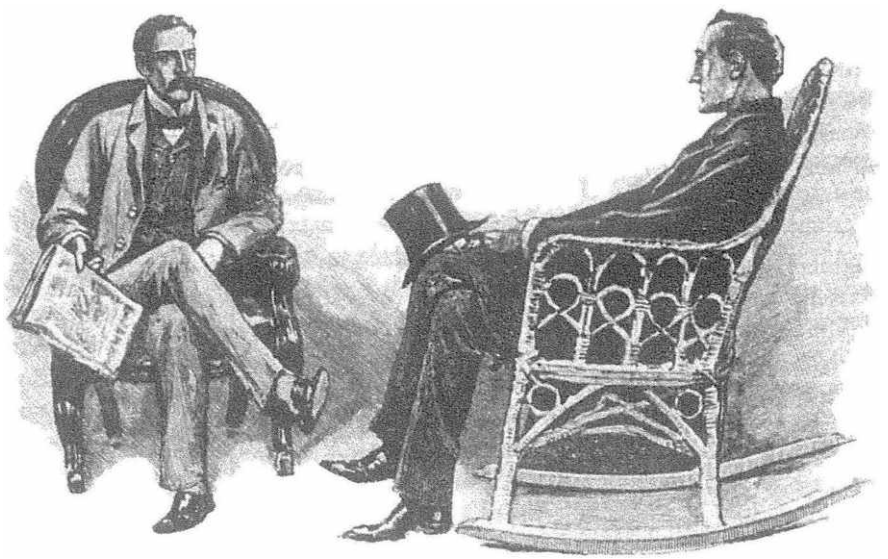

Watson ve Holmes.

onun yüzünü çiğnemeye başlıyor. Kadının çığlıklarından ise, kocasından beklediği bir şeyi elde edemediğini anlıyoruz. Zavallı adam ona yardım etmek için ne yapabilirdi ki? Olayın karışıklığını görebiliyor musun?"

"Evet."

"Başka bir şey daha var. Ayrıntıları düşündükçe anımsıyorum. Aslanın kükremeleri ve kadının çığlıkları duyulduğu anda, bir adamın da korku içinde bağırdığına dair kanıtlar vardı."

"Bu adam kuşkusuz Ronder idi."

"Fakat kafatası parçalanmış birinden korkuyla bağırmasını bekleyemezsin. Kadının çığlıklarına bir erkeğinkinin karıştığına şahitlik eden birkaç kişi çıkmış."

"Bence olay sırasında bütün kamp çığlık çığlığa kalmıştır. Diğer tuhaflıklara gelince... Sanırım bunlara birer açıklama önerebilirim."

"Düşüncelerini dinlemekten zevk alırım."

"Aslan dışarı çıktığında, her ikisi de kafesten on metre uzaktaydı. Adam geri döndü ve yere serildi. Kadın ise öne doğru atılıp kendini kafese kapamayı düşündü. Bu onun tek kurtuluş şansıydı. Bunu denedi, fakat tam kafese girecekken hayvan geri dönüp bu sefer kadının üzerine saldırdı. Kaçmaya yeltenerek hayvanın dikkatini çeken kocasına ise sinirlenmişti. Eğer soğukkanlı davransalardı, hayvanla yüzleşebilirlerdi. İşte bu nedenle kadın 'Korkak!' diye bağırdı."

"Çok akıllıca Watson! Fakat elmasında tek bir kusur var."

"Kusur nedir Holmes?"

"Eğer karıkoca her ikisi de kafesten on metre uzaktalarsa, kafes nasıl oldu da açıldı?"

"Belki de kafesin kapısını bir düşmanı açmıştır?"

"Peki kafesin içinde onlarla oynamaya alışık olan bir hayvan, neden onlara saldırsın?"

"Büyük bir olasılıkla, sözünü ettiğim düşman hayvanın böyle davranması için bir şey yapmıştır." Holmes düşünceli bir havaya girmişti ve birkaç dakika boyunca sessiz kaldı.

"Watson, öne sürdüğün bu teori için şunları söyleyebilirim. Ronder, birçok düşmanı olan biriydi. Edmunds'un bana söylediğine göre, sinirlendiği zaman çok korkunç biri olurmuş. O iri yarı bedeniyle, önüne çıkan herkese küfürler savurur ve kaba kuvvet kullanırmış. Konuğumuzun az önce sözünü ettiği ve gece duyduğu o çığlıkların, bu kötü olayın anımsanması sonucunda atıldığını sanıyorum. Fakat gerçeklerin tümünü elde etmedikçe, tüm bu söylediklerimiz boş laf. Büfede biraz soğuk keklik ve bir şişe Montrachet var Watson. İstersen biraz enerjimizi yenileyelim."

Şoförümüz bizi Mrs. Merrilow'un evinin önüne bıraktığında, tombul bayanın, eski evinin açık duran kapısının önünde durduğunu gördük. Tek endişesinin, değerli bir kiracıyı kaybetmek olduğu çok açıktı. Bu nedenle bizi üst kata çıkarmadan önce, istenmeyen bir duruma neden olabilecek bir şey yapmamamız konusunda bizi kesin bir dille uyardı. Böyle bir şey yapmayacağımıza onu inandırdıktan sonra, onu izleyerek eskimiş halılarla kaplı basamaklardan çıktık ve gizemli kiracının odasına girdik. Odanın sahibi içinden hemen hiç çıkmadığı için,

Sherlock Holmes'ün evinin bulunduğu Baker Street (Londra).

küçük oda havasız ve küf kokuluydu. Geçmişte hayvanları kafese kapatan kadın, belki de yazgının bir oyunuyla, kendisi kafese kapanmış bir hayvana dönmüştü. İçeri girdiğimizde, odanın karanlık bir köşesinde duran kırık bir koltukta oturuyordu. Yıllardan bu yana hareketsizce oturması elbette ki bedenine yansımıştı, fakat geçmiş günlerde çok güzel bir kadın olduğu belliydi. Yüzü, kalın ve koyu renkli bir peçe ile örtülmüştü, fakat peçe yalnızca üstdudağına kadar iniyor ve kusursuz bir ağızla, hoş bir yanağı açıkta bırakıyordu. Bu felaket başına gelene kadar inanılmaz güzel bir kadın olduğunu anlayabiliyordum. Ayrıca hoş sesiyle, konuşmasını iyi bilen bir kadındı.

"Beni tanıyorsunuz Mr. Holmes," dedi. "Adımı duyunca buraya geleceğinizi biliyordum."

"Evet, sizi tanıyorum hanımefendi, fakat başınızdan geçen olayla ilgilenmiş olduğumu nasıl anladınız?"

"Bunu, iyileştikten sonra dedektif Mr. Edmuns'tan öğrendim. Korkarım ona yalan söyledim. Doğruyu söyleseydim belki de daha iyi olurdu."

"Doğruyu söylemek genellikle daha akıllıcadır. Fakat ona neden yalan söylediniz?"

"Çünkü başka birinin yazgısı buna bağlıydı. Onun çok aşağılık bir yaratık olduğunu biliyorum, fakat yine de ona bir zarar veremedim. Birbirimize o kadar yakındık ki..."

"Peki bu engel şimdi ortadan kalktı mı?"

"Evet, sözünü ettiğim kişi öldü."

"Peki tüm bildiklerinizi neden polise anlatmıyorsunuz?"

"Çünkü düşünmem gereken başka biri daha var. Bu kişi de benim. Polisin işe karışmasından sonra ortaya çıkacak skandala dayanamam. Bundan sonra fazla

yaşayacağımı sanmıyorum, fakat huzur içinde ölmek istiyorum. Öte yandan, öldükten sonra her şeyin anlaşılması için, başımdan geçen bu korkunç olayı aklı başında birine anlatmayı istedim."

"Beni şımartıyorsunuz hanımefendi. Ben aynı zamanda sorumluluk sahibi biriyimdir. Bu nedenle bana anlatacaklarınızı dinledikten sonra, size bunları polise aktarmayacağım üzerine söz veremem."

"Böyle olacağını sanmıyorum Mr. Holmes. Yaptıklarınızı birkaç yıldan bu yana çok iyi izliyorum, bu nedenle karakterinizi ve yöntemlerinizi çok iyi biliyorum. Yazgı bu dünyada bana bir tek okuma zevkini bıraktı ve okumadığım çok az şey var. Bu nedenle size başımdan geçenleri anlatmaya kararlıyım."

"Dostum ve ben anlattıklarınızı dinlemekten zevk duyarız."

Kadın ayağa kalkarak çekmecelerin birinden bir adamın fotoğrafını çıkardı. Profesyonel bir akrobat olduğu açıkça görünüyordu; olağanüstü bir fiziği vardı ve fotoğrafta iri kollarını kabarmış göğsünün üzerinde kavuşturmuş, kalın bıyığının altında kendinden hoşnut bir biçimde gülümsüyordu.

"Bu Leonardo," dedi kadın.

"Şahitlik yapan güçlü adam Leonardo yani?

"Bu doğru. Ve bu – bu benim kocam."

Bu korkunç bir yüzdü – insanı andıran bir domuz gibiydi ya da vahşi bir boğaya benziyordu. İnsan bu resme baktığında, adamın sinsi ağzından kızgın hırıltı ve gürlemelerin çıktığını düşleyebilir ve o küçük gözlerinden dünyaya yalnızca kötülük saçtığını duyumsayabilirdi. Zorba, kabadayı, hayvan – iri çeneli adamın yüzünde bu sözcükler yazılıydı sanki.

"Bu iki resim, baylar, öyküyü anlamanıza yardımcı olacak. Talaşların üzerinde yetişen yoksul bir sirk kızıydım ve on yaşıma gelmeden kasnakların üzerinde atlamalar yapıyordum. Bir kadın olduğumda ise, onun gibi birinin şehveti aşk olarak tanımlanabilirse, bu adam bana âşık oldu ve uğursuz bir anda onun eşi oldum. O günden sonra cehenneme girmiş gibiydim ve o da bir şeytan olarak bana işkence ediyordu. Şovumuzda çalışan herkes onun bana nasıl davrandığını biliyordu. Beni bırakıp başkalarına giderdi. Yakındığım zamanlarda ise beni bir sandalyeye bağlayarak kırbaçlardı. Hepsi de bana acıyor ve ondan nefret ediyorlardı, fakat ne yapabilirlerdi? Hepsi de ondan korkuyordu. Çünkü o her zaman korkunç biriydi ve içkili olduğu zamanlarda ise bir katile dönüşürdü. Hayvanlara eziyet ettiği için onlarca kez polisin eline düştü, fakat çok parası vardı ve cezalar ona dokunmuyordu. En yetenekli adamlarımız sirkten ayrıldı ve şovumuz zayıflamaya başladı. Sirki ayakta tutan yalnızca Leonardo ile ikimizdik, bir de küçük palyaçomuz Jimmy Criggs vardı. Zavallı yaratık – gülünç bir yanı yoktu, fakat işleri yürütmek için elinden geleni yapıyordu.

"Bir zaman sonra Leonardo giderek daha fazla yaşamımın bir parçası olmaya başladı. Nasıl biri olduğunu görüyorsunuz. O olağanüstü bedeni içinde gizli olan kırılgan ruhu şimdi daha iyi anlıyorum; kocamın yanında o bir melek gibiydi. Bana acıyordu ve yardım ediyordu. Sonunda aramızdaki bu yakınlık, daha önce asla sahip olamayacağımı düşündüğüm, fakat hep düşlerimde yaşattığım derin ve tutkulu bir aşka dönüştü. Kocam kuşkulanmıştı, fakat onun hayvan olduğu kadar korkak biri olduğunu da biliyordum ve Leonardo ise korktuğu tek erkekti. Bana

her zamankinden daha fazla işkence etmeye başlayarak kendince öç almaya başladı. Bir gece, Leonardo çığlıklarımı duyunca karavanımızın önüne geldi. O gece bir trajedi yaşanacağını anlamıştık ve sevgilimle ikimiz bunu önleyemeyeceğimizi anladık. Kocam birlikte yaşanılacak biri değildi. Onun ölmesi gerektiğine karar verdik.

"Leonardo'nun aklı çok iyi çalışırdı. Bunu planlayan da oydu. Bunu onu suçlamak için söylemiyorum, çünkü yolun sonuna kadar onunla olmaya kararlıydım. Fakat ben kendim böyle bir planı asla hazırlayamazdım. Bir sopa yaptık – bunu Leonarda yaptı – o sopanın kurşun ucuna, keskin uçları dışarı gelecek biçimde, bir aslanın pençesi kadar alanı kaplayacak çelik çiviler çaktı. Bu sopa kocamı öldürecek ve ölümüne neden olarak da, kafesinden dışarı çıkartacağımız aslanı suçlu yapacaktı.

"Aslanı beslemek üzere kocamla dışarı çıktığımızda, alaca bir karanlık vardı. Çiğ etleri kovalar içinde taşıyorduk. Leonardo, kafese giderken yanından geçeceğimiz büyük karavanın köşesinde bekliyordu. Çok yavaş davranmıştı ve o sopayla vuramadan yanından geçmiştik. Fakat sonra sessizce arkamızda geldiğini ve sopanın kocamın kafasında çıkardığı sesi duydum. Bu sesi duyduğumda içimi büyük bir sevinç kaplamıştı. Hemen öne atıldım ve aslanın içinde durduğu kafesin kapısını açtım.

"Ve sonra o korkunç şey oldu. Bu hayvanların insan kanına ne kadar duyarlı olduklarını ve bu kokuyu alınca ne kadar heyecanlandıklarını duymuşsunuzdur. Hayvan tuhaf bir içgüdüyle, bir insanın öldürüldüğünü anlamıştı. Demir parmaklıkları açar açmaz hayvan üzerime sıçradı. Leonardo beni koruyabilirdi. Eğer hemen öne atılıp elindeki sopasıyla aslana vursaydı onu etkisiz hale getirebilirdi. Fakat kendinden geçmiş gibiydi. Korkuyla bağırdığını duydum ve sonra da arkasını dönüp kaçtı. Tam o anda aslanın dişlerini yüzümde hissettim. Sıcak ve pis soluğu beni çoktan zehirlemişti ve hemen hemen hiç acı duymuyordum. Ellerimle, çenesi kanlanmış hayvanı geri itmeye çalıştım ve bağırarak yardım istedim. Kampın ayaklandığını hissediyordum ve sonra belirsiz bir biçimde yanıma gelen bir grup insan gördüm; Leonardo, Griggs ve diğerleri beni aslanın altından çektiler. Bunu izleyen onlarca yorucu ay boyunca, Mr. Holmes, yalnızca bunları anımsayabildim. Kendime gelip de aynaya baktığımda, o aslana lanet okudum – ah ne lanetler okudum ona! – güzelliğimi yok ettiği için değil, beni tamamen öldürmediği için. Artık tek bir isteğim vardı Mr. Holmes ve bu isteğimi gerçekleştirmek için yeterli paraya da sahiptim. Yüzümü örtüp kimselere görünmemek ve beni kimsenin tanıyamayacağı ve bulamayacağı bir yere taşınmak. Yapabileceğim tek şey buydu ve bunu yaptım da. Ölmek için mağarasına sinmiş zavallı yaralı bir hayvan – işte Eugenia Ronder'in sonu." Mutsuz kadın öyküsünü anlattıktan

sonra bir süre sessiz kaldık. Biraz zaman geçince, Holmes uzun kolunu uzatarak, daha önce kendisinde çok az gördüğüm bir sevecenlikle kadının elini sıvazladı.

"Zavallı kız!" dedi. "Zavallı kız! Yazgıyı anlamak gerçekten çok zor. Eğer bu yaşamdan sonra bir ödeşme yoksa, dünya çok acımasız bir şaka demektir. Peki Leonardo denen bu adama ne oldu?"

"Bir daha onu hiç göremedim ve ondan haber alamadım. Belki ona fazla katı davrandım. Gönlünü hemen başka birine kaptırmış olabilir. Fakat bir kadın aşkını kolayca unutamaz. Beni o yırtıcı hayvanın pençeleri altında bırakmış ve ona gereksinim duyduğum bir anda beni terk etmiş olmasına karşın, onu polise şikâyet etmek istemedim. Bana gelince, bana ne olacağı umrumda bile değildi. Yaşadıklarımdan daha korkunç ne olabilirdi ki? Fakat Leonardo ve yazgısı arasında duruyordum."

"Peki öldü mü?"

"Geçen ay Margate yakınlarında yüzerken denizde boğuldu. Ölüm haberini gazetede gördüm."

"Peki anlattığınız öykünün en ilginç bölümünü oluşturan o beş çivili sopayı ne yaptı?"

"Bunu bilmiyorum Mr. Holmes. Kampın yanında bir tebeşir madeni vardı, içinde de oldukça derin yeşil bir göl bulunur. Belki de bu gölün derinliklerinde."

"Her neyse, bunun artık fazla önemi yok. Bu olay bitmiş."

"Evet," dedi kadın, "olay bitti."

Gitmek üzere ayağa kalkmıştık, fakat kadının sesinde Holmes'un dikkatini çeken bir şey vardı. Birdenbire kadına dönerek şöyle dedi :

"Yaşamınız size ait değil, lütfen ellerinizi onun üzerinden çekin."

"Yaşamımın kime ne yararı var ki?"

"Bunu siz bilemezsiniz. Sabırsız bir dünyada, sabırla acı çekmek bile büyük bir ders."

Kadının buna yanıtı çok korkunç oldu. Peçesini kaldırarak ışığa yanaştı.

"Siz olsanız buna dayanabilir miydiniz?" Çok korkunçtu. Yüzün kendisi ortadan kalktığı için, bu yüzün çerçevesini anlatmak olanaksız. Canlı ve kahverengi iki güzel göz, ne olduğu belli olmayan bir yıkıntının arasından bize bakıyor ve bu her şeyi, daha da korkunç kılıyordu. Holmes acıma ve karşı çıkmayla ellerini havaya kaldırdı ve ikimiz de odadan dışarı çıktık.

İki gün sonra dostuma uğradığımda, bana gururla, şöminesinin üzerinde duran küçük mavi bir şişeyi gösterdi. Şişeyi elime aldım. Üzerinde, içindekinin zehir olduğunu belirten kırmızı bir etiket vardı. Kapağını açtığımda bademi andıran hoş bir koku yayıldı.

"Prusik asit mi?"

"Kesinlikle. Postayla geldi. 'Size, beni kandırmaya çalışan şeyi yolluyorum. Önerilerinizi uygulayacağım.' Bunu yollayan yürekli kadının kim olduğunu, sanırım tahmin edebiliriz Watson." ✣

İngilizceden çeviren : Gökçen Ezber

SHERLOCK HOLMES ÖYKÜLERİ

CATHERINE BELSEY

Sherlock Holmes öykülerinde alaycı bir biçimde bir gerçek verilir, fakat bu gerçek, klasik gerçekçiliğin öngördüğü gibi dünya ile ilgili bir gerçek değildir. Öykülerdeki gerçek ideoloji ile ilgilidir, ideolojinin bastırdığı, ideolojinin kendi varlığı ile ilgili gerçeklerdir.

SHERLOCK Holmes öykülerinin amacı büyü ve gizemi ortadan kaldırmak, her şeyi açıklığa kavuşturup bilimsel inceleme için elle tutulur hale getirmektir. Tüm okuyucuların en iyi bildiği söz olan "Çok basit sevgili Watson" gerçekte yanlış bir alıntıdır, fakat öykülerin temel noktasını tam olarak yansıttığından, bunun bir sakıncası yoktur. Holmes ve Watson bilim adamlarıdır. Bir "da i" olan Holmes, oynanan oyunu açığa çıkarmakta direnen bilimsel bir sihirbazdır. Öyküler bir bilmece, gizem, olanaksız bir olay ile başlar ve mantıksal akıl yürütme ile bilimsel yöntemlerin, tüm gizemleri açıklığa kavuşturabileceğini kanıtlayarak sona erer :

> Korkarım açıklamam sizi düş kırıklığına uğratabilir, fakat yöntemlerimi asla gizlememişimdir, ne dostum Watson'dan, ne de onlara akıllıca bir ilgi duyacak başka birinden. ("The Reigate Squires", *Sherlock Holmes'un Anıları*)

Bu öyküler, yalnızca ayak izleri, saç ya da giyeceklerin bıraktığı izler, söndürülmüş sigara gibi sözlü tartışmalarda haklı olarak büyük önem taşıyan dedektiflikle ilgili unsurlarıyla değil, aynı zamanda bütün alanlarda bilime bir yöneliş içindedirler. Yazıldıkları çağın, pozitif bilimlere duyulan büyük güvenden kaynaklanan yaygın iyimserliğini yansıtırlar. Örnek olarak Holmes'un, Watson'un düşüncelerinden sonuç çıkarma yeteneği sık sık sergilenir ve bunun hiçbir doğaüstü yanı yoktur. Düşünme süreci bir kere açıklandığında, "saçmalık derecesinde" basitleşir ve en sıradan mantığa bile açık görünür.

Öykülerin yapısı, bir bulmacayı izleyen çözüm, tam olarak klasik gerçekçi metinlerin bir yansımasıdır. Anlatıcının kendisi de bu ikisi arasındaki koşutluğa dikkat çekmektedir :

> "Olağanüstü!" diye bağırdım.
> "Çok basit," dedi, "bu, dinleyen kişinin, mantıksal çıkarımın temelini oluşturan bir noktasını kaçırdığı için ona çok dikkate değer gelen akıl yürüt-

melerden biridir. Aynı şey, sevgili dostum, okura hiçbir zaman iletilmeyen bazı unsurları elinde tutmana bağlı olarak, tamamen yapmacık kalan o küçük eskizlerin için de geçerlidir. Şu anda o okurlarla aynı konumdayım, çünkü elimde insanı şaşkına çeviren en tuhaf olaylardan birinin parçalarını tutuyorum, fakat kuramımı tamamlamam için gerekli olan birkaç gerekli parçaya hâlâ sahip değilim. Fakat onları ele geçireceğim Watson, onları ele geçireceğim!" ("Dolandırıcı", *Memoirs*)

Öyküler aynı zamanda en yüksek düzeyde bir "gerçekçilik", olabilirlik ve inanılırlık gerektirir. Bilimsellik amacıyla, çözüme ulaşıldıktan sonra hiçbir fantastik ve inanılmaz olayın izi kalmaz. Bu nedenle yazı olarak kendi varlıkları bile metinlerin içinde tartışılmaktadır. Öykülere "Watson'un küçük eskizleri", onun "anıları" olarak değinilmektedir. Watson'un bilimsel olmayan öykü anlatıcılığı nedeniyle bunlar kurmacaya benzemektedir.

Büyük dedektifin yalnızlık dolu dünyasını betimleyen bir çizim.

Açıkça belirtmeliyim ki Watson, anlattıklarında benim yerindiğim birçok şeyin yerine geçen bir güç var. Her şeye bilimsel bir deney olarak değil de, bir öykü olarak bakma yanlışlığın, bilgilendirici ve hatta klasik olabilecek birçok çözümün önünü kesmiştir. ("The Abbey Grange", *Return*)

Başka bir deyişle, kurmaca kendi kurmacalığını açıklıyor ve metin tam bir saydamlık kazanıyor. Sherlock Holmes öykülerinin gerçekliğin bir yanılsamasını oluşturmadaki başarısı sık sık sergilenmektedir. *Sherlock Holmes Elkitabı*'nı (1962) hazırlayan Michael ve Mollie Hardwck, kitaba yazdıkları önsözde, öykülerde kendilerinin de "kurmaca bir karakterden çok gerçek yaşamdan çıkmış insanlarla" karşılaştıklarını belirtmişlerdir. "İnsanın kendi tanıştığı kişilerle karşılaştırıldığında, Holmes ne kadar büyük bir önem kazanıyor."

De Waal'ın Sherlock Holmes kaynakçasında, öykülerdeki "kanıtlara" ve Holmes'un eğitimi, romantik ve cinsel serüvenleri gibi yalnızca metinlerde değinilen konulara dayanan Sherlock Holmes ile ilgili 25 tane yayın sıralanmıştır. Aralık 1967'de "The Times" gazetesi, Sherlock Holmes'a yazılan ve çoğu dedektifin yardımını isteyen mektupların hâlâ 221 Baker Caddesi adresine gönderildiğini yazmıştı.

Öte yandan en belirgin amaçları, bilimselliğe yöneliş açısından tam bir açıklık ve olabilirlik olan bu öyküler sık sık, hakkında fazla bilgimiz olmayan, gizemli, ve çoğu zaman sessiz kalan kadınlar tarafından bir belirsizliğe gömülmektedir. Sessizlikleri onların cinselliklerini gizliyor ve bunu, bilimsel bilginin erişemeyeceği karanlık ve gizemli bir özellikle birleştiriyor. "Yunan Çevirmen"de (*Memoirs*) Sophie Kratides bir adamla kaçmıştır. Öyküdeki kurgunun merkezi olsa da okur onu yalnızca bir anlığına görebilir : "Onu yeteri kadar açık göremedim, yalnızca uzun boylu, güzel, siyah saçlı olduğunu ve beyaz bir elbise giydiğini gördüm." Çağrışımlar açısından baktığımızda beyaz elbise onun saflığını gösterir ve kaçma nedeninin tutku değil, aşk ve sevgi olduğunu anlarız. Çevresindeki loş ışık ise onun belirsizliğini ve bilinmezliğini simgeler. "Dolandırıcı" ise, çok eski yıllardaki sevgilisiyle buluştuğu günde kocası ölü bulunan Mrs. Barclay ile ilgilidir. Mrs. Barclay bir baygınlık geçirir, cinayet gününden bu yana "geçici bir deliliğe" yakalanmıştır ve bu nedenle konuşamamaktadır. "Dans Eden Adamlar"da bir zamanlar bir suçluyla sözlenen Mrs. Elsie Cubitt konuşmak ister, fakat sessizliğini bozamaz. Holmes geldiğinde ise bilincini yitirir ve öykünün geri kalan bölümünde de böyle kalır. Anlatı ironik bir biçimde, kadının sevgilisiyle iletişimde olmasını sağlayan şifrenin çözülmesini ele alır. Elsie'nin bu iletişime olan tek katkısı, "Asla" sözcüğüdür. İlişkilerinin boyutu bir gizem içinde bırakılmış ve birbirine karşıt unsurlar üzerine kurulmuştur. Holmes, kadının kendisinden korktuğunu ve nefret ettiğini söyler. Kadının sevgilisi şöyle konuşur : "Benimle sözlenmişti ve sanırım başka bir mesleğim olsaydı benimle evlenirdi." Kocası, şifreli mesajlarıyla eşini korkutan ve onu yıpratan adamı vurmaya karar verdiğinde, Elsie onu zorlayıcı bir güçle engeller. Kadının güdüleri açısından bakıldığında öykü oldukça anlaşılmazdır. Kocası olanları şöyle anlatır :

> O gece eşimin, o sinsi caniyi yakalayabilecekken beni engellemesine çok kızmıştım. Benim bir zarar görmemden korktuğunu söyledi. Bir an için, benim değil de *onun* zarar görmesinden korktuğunu düşündüm, çünkü o adamın kim olduğunu bildiğinden ve o işaretlerin ne anlama geldiğinden emindim. Fakat Mr. Holmes, eşimin sesinde öyle bir ton, gözlerinde öyle bir bakış vardır ki, şüpheyi öldürür ve eminim ki güvenliği için korktuğu kişi bendim."

Kocasının ölümünden sonra Elsie onun anısına bağlı bir dul olur. Yaşamını, görünürde belirsiz bir şeyi, belki bir eylemi ya da uzak, ama bir o kadar da yakın bir duyguyu yok etmek istercesine, yoksullara adar.

"Dans Eden Adamlar", Holmes'un şifre çözme yöntemi ile ilgilidir. Bu öykünün amacı şifre çözme sürecini, herhangi bir büyü ve sihir öğesinden arındırmaktır. Elsie'nin öykü içindeki önemi, onun şifreyi bilmesinden kaynaklanmaktadır. Fakat aynı zamanda eski sevgilisine karşı beslediği duyguları da bilmektedir. Şifre çözme sürecini anlatan tamamlanmış ve sonuca ulaşmış bir öykü içinde, bütün olarak metnin yalnızca kenarında kalan tamamlanmamış ve sonuca ulaşmamış başka bir öykü vardır. Elsie'nin geçmişi rastlantısal olmakla birlikte öyküde büyük önem taşır. Sonuç olarak da, amacı gizemi ortadan kaldırmak olan

Sir Arthur Conan Doyle (1859-1930) İngiliz edebiyatının en canlı kişiliklerinden dedektif Sherlock Holmes'un yaratıcısıdır. Piposu, tipik elbisesi ve kasketiyle kendine özgü bir dedektif tipi oluşturan Sherlock Holmes, birçok filmin de kahramanı oldu ve yazarın öbür yapıtlarını, özellikle tarihsel romanlarını gölgede bıraktı. Conan Doyle, Holmes'u konu alan öykülerini 1891'de yayımlamaya başladı ve daha sonra pek çok kitapta topladı. Bir süre sonra Holmes tipinden usanan Doyle, *The Memoirs of Sherlock Holmes*'de (1893; *Şerlok Holmes'in Anıları*) Holmes'un ölümünü tasarladı. Ancak okurlar tarafından zorlanınca Holmes'u dahiyane biçimde yaşama döndürdü. Daha sonraki yıllarda da en ünlüsü *The Hound of the Baskervilles* (1902; *Baskerviller'in Köpeği*) olmak üzere, birçok Holmes serüveni yazdı.

metin, konuşamayan bir kadının gizemli ruhsal durumu nedeniyle bir belirsizliğe girer.

Klasik gerçekçi metin henüz, kadınların cinselliğini, metnin gerçekçi yüzeyine zarar veren değişmeceli ve simgesel yollar dışında anlatabilecek bir yöntem geliştirememişti. Joyce ve Lawrence, cinsel gönderimler yapma girişimlerinde bulunmuş, fakat bunu yaparken gerçekçilikten oldukça uzaklaşmışlardır. Çoğu şey gereğinden fazla açık bırakılmıştır. Bundan daha da önemlisi, Sherlock Holmes öykülerinde gördüğümüz bu çok sayıdaki belirsiz ve gizemli kadınların, açıklık amacı ile bir karşıtlık oluşturması, metinlerin değerini azaltması ve bu yolla o günün bilime olan bakış açısı ile bir koşutluk oluşturmasıdır. Dünyayı her yönüyle açıklığa kavuşturmayı amaçlayan bu öyküler, göz ardı edemeyecekleri bir alanda açıklama yapamamaktadırlar. Metinlerin sunduğu bilim anlayışı, ideolojiye açık bir meydan okuma niteliği taşır : yaşamın fiziksel, sosyal ve psikolojik tüm boyutlarının yorumu, akılcı bir incelemenin ve tutarlı bir kuramın gereklerinin temellerini oluşturacaktır. Ne var ki, ideolojinin kendisinin belirsiz olduğu bir alanla karşı karşıya geldiklerinde, Sherlock Holmes öyküleri kendi amaçlarının sınırlarını açığa çıkararak, ideolojinin sınırlamaları içinde çalışan ve bu nedenle meydan okuma gücü bulunmayan burjuva bilimselliğinin yetersizliğini sergilemek zorunda kalırlar.

İkinci bir belirsizlik boyutu sergilediği için belki de en ilginç olay, Lady Hilda Trelawney Hope'un konuştuğu iki mektubu içeren,

"İkinci Leke" (*Return*) adlı öyküdür. Evliliğinden önce, 'aptalca, düşüncesiz bir mektup... daha çok güdüleriyle hareket eden âşık bir genç kızın yazacağı türden bir mektup' yazmıştır. Kocası bu mektupları okumuş olsaydı, eşine duyduğu güven tamamen yok olurdu. Öte yandan kocası karşımıza tamamen sempatik biri olarak çıkar ve burada da bir kocanın beklenen ve adil olarak kabul edilen tepkisi ile, metnin okura sunduğu tepki arasındaki o tanıdık karşıtlık ile karşılaşırız. Kendi gerçek mektubu karşılığında Lady Hilda şantajcısına, Avrupa Dışişleri Bakanı olan kocasının mesaj kutusundan çaldığı, "yabancı bir yetkiliden" gelen bir mektubu verir. Bu politik mektup sembolik olarak ilkin karşımıza çıkan cinsel mektupla bir koşutluk içindedir. İkisinin de içeriği eşit derecede anlaşılmazdır, fakat bu politik mektup da gereğinden fazla "düşünmeden yazılmış" ve "dik başlı"dır. İçinde "kışkırtıcı" sözler bulunmaktadır. Yayımlanması durumunda, "ulus içinde oldukça tehlikeli bir duygu" yaratabilir. Lady Hilda'nın masum hatası hırsızlığın sonucudur : Politikadan anlamayan bir kadındır ve yaptığının olası sonuçları üzerinde akıl yürütecek durumda değildir. Holmes politik mektubu ele geçirmeyi başarır ve her iki sır da korunmuş olur.

Metin burada hem cinselliği, hem politikayı ele aldığından bakışımlı bir özellik taşımaktadır. Watson, bu gibi konularda her zaman olduğu gibi, öyküye kendi suskunluğu ve kuşkuculuğu için özür dileyerek başlar. Politik durumda, metnin belirsizliği sonucunda ortaya çıkan şey, kurmacadaki olabilirliğin gerektirdiklerinin karşıt doğasıdır. Yetkilinin kimliği ve boşboğazlığı, okuru inanmamaya (kurmaca olarak açık bir ülke adının verilmesi olabilirlik ilkesine ters düşerdi) ya da inanmaya (metnin kurmaca ve eğlence olarak statüsüne zarar vereceği gibi politik açıdan da tehlikeli olabilir) yöneltmeden açıklanamazdı. Metinlerin bilimsel amacı gereği "gerçekler" ile ilgilenmek gerek, fakat birer kurmaca olarak gerçeklerin öne sürülmesi uygun değildir.

Klasik gerçekçi metin, inanılır olan, fakat *gerçek* olmayan bir gerçeklik sunarak, kendini gerçek ve yanılsama arasında bir yere oturtur. Kurmaca olarak gücü

Yaşamımda bir iki kez, suçluyu ortaya çıkardığım zaman neden olduğum zararın, suçlunun yaptığı zarardan daha fazla olduğunu hissettim.

Kurbandan çok, suçluya sempati duyarım.

Böyle bir şeyi düşünebilecek olan suçlu ile iş yapmaktan zevk alırım.

Yazgıyı anlamak gerçekten çok zor. Eğer bu yaşamdan sonra bir ödeşme yoksa, dünya çok acımasız bir şaka demektir.

de burada yatar. Bunun nedeni, kurmacanın tarih ya da taşlama dışında politika ile ilgilenmemesi ve görünüşte suçsuz olup, bu nedenle de ideolojik olarak etkili olmasıdır. Fakat gerçeklerden kaçışı aynı zamanda gerçekçilik açısından zayıflığını da ortaya koyar. Kendi açıklık ve olabilirlik ilkelerini bozan Sherlock Holmes öyküleri, klasik gerçekçiliğin karakteristik özelliği olan sınırlamaların açık bir eleştirisini de içerir. Böylece bu öyküler, yapıbozma süreci aracılığıyla okurlarına "yaşam" ve "dünya" ile ilgili değil, kurmacanın kendisi ile ilgili bilgiler sunar.

Tek uygun yazınsal yöntem olan klasik gerçekçiliği kullanırken, pozitivizm kendi kısıtlamalarını sergilemek zorundaydı. Bilim olarak ortaya atıldığında, ideoloji olarak yapıbozucu bir okuma süreci ortaya çıkar; tıpkı olabilirlik açısından gündeme gelen klasik gerçekçiliğin kurmacayı ortaya çıkarması gibi. Gizemli görüneni açık ve *anlaşılır* kılmayı amaçlayan bu metinler, deneyimin açıklanamaz ve anlaşılamaz sınırlarını itmek için, pozitivist bir eğilimin kanıtlarını sunarlar. Sherlock Holmes öykülerinde alaycı bir biçimde bir gerçek verilir, fakat bu gerçek, klasik gerçekçiliğin öngördüğü gibi dünya ile ilgili bir gerçek değildir. Öykülerdeki gerçek ideoloji ile ilgilidir, ideolojinin bastırdığı, ideolojinin kendi varlığı ile ilgili gerçeklerdir. ✣

İngilizceden çeviren : Gökçen Ezber

HOLMES ÖYKÜLERİNİN TOPLUMSAL KÖKENLERİ

GÖKÇEN EZBER

1804'lı yıllarda Edgar Allan Poe ile başlayan dedektif öykücülüğü, ayrı bir yazınsal tür olarak varlığını Arthur Conan Doyle ile kazanmıştır. Yukarıda, çok kısa bir biçimde toplumsal kökenlerini anlatmaya çalıştığım bu öyküler, okurlarda gerçek yaşamda bulamadıkları bir düzen ve güven duygusu sağlar.

SIR ARTHUR Conan Doyle, İngiltere'de büyük değişimlerin yaşandığı Viktorya döneminin önemli yazarları arasındadır. O dönemde gerçekleşen değişimleri, toplumsal, tarihsel ve kültürel anlamda yerleşik değerleri, belki de en rahat onun yapıtlarında görebiliriz. Toplumsal gerçeklerden ve yazınsal değerlerden uzak olduğu gerekçesiyle çoğu eleştirmenin küçümsediği dedektif yazını, insan kurmacası olan her yapıt gibi, içinde üzerinde düşünülmesi ve açımlanması gereken bazı unsurlar barındırır kuşkusuz. Kurmaca dünyalarda çoğu zaman, gerçek dünyada bulunmayan yaşantılar aranır. Kurmaca bir düzen, gerçek düzenden daha doyurucu olabilir. Özellikle Viktorya dönemi gibi çalkantılı bir dönemde, insanlara kısa zaman içinde büyük değişikliklere ayak uydurmak zorunda kaldığı bir çağda, Conan Doyle gibi yazarlar, insanların kurmaca da olsa bir düzenin olduğunu duyumsamalarını sağlamıştır.

Sir Arthur Conan Doyle, *A Study In Scariet* adlı kitabını 1887 yılında yayımladı. Bu kitapla, belki de tüm zamanların en ünlü dedektifi olan Sherlock Holmes karakteri tanıtıldı. Sherlock Holmes'un ünü gerçek anlamda, *The Adventures of Sherlock Holmes* başlığı altında, 1891 ve 1893 yılları arasında, The Strand Magazine'de yayınlanan kısa öykü dizileriyle yayıldı. Conan Doyle ünlü dedektifini 1901 yılında, *The Hound of Baskervilles* adlı kısa bir romanla yeniden canlandırdı. Ekim 1903 tarihinden 1930 yılındaki ölümüne kadar olan zaman içinde de, aralıklarla Holmes öykülerini yazmayı sürdürdü.

Conan Doyle'un yazdığı bu dedektif öykülerinin ve yarattığı Sherlock Holmes karakterinin böylesine büyük bir ün kazanmasının ve bunun günümüze dek sürmesinin elbette bazı nedenleri var. Öncelikle Conan Doyle'un bu öyküleri yazdığı zaman bir bakalım. Viktorya çağının, İngiltere'de büyük değişimlerin yaşandığı bir çağ olduğu yukarıda belirtilmişti. Zenginleşen ve dünyada büyük bir saygınlık kazanan İngiltere'de, toplumsal ve ekonomik anlamda köklü değişimler yaşanıyordu. Aristokrasinin baskısından kurtulan ve kendini ayrı bir sınıf olarak kabul ettirmeyi başaran zengin orta sınıf, endüstrileşme ve kapitalizm ile kendi içinde bazı değişimler yaşamaya başlamıştı. Kurdukları düzeni yasalarla,

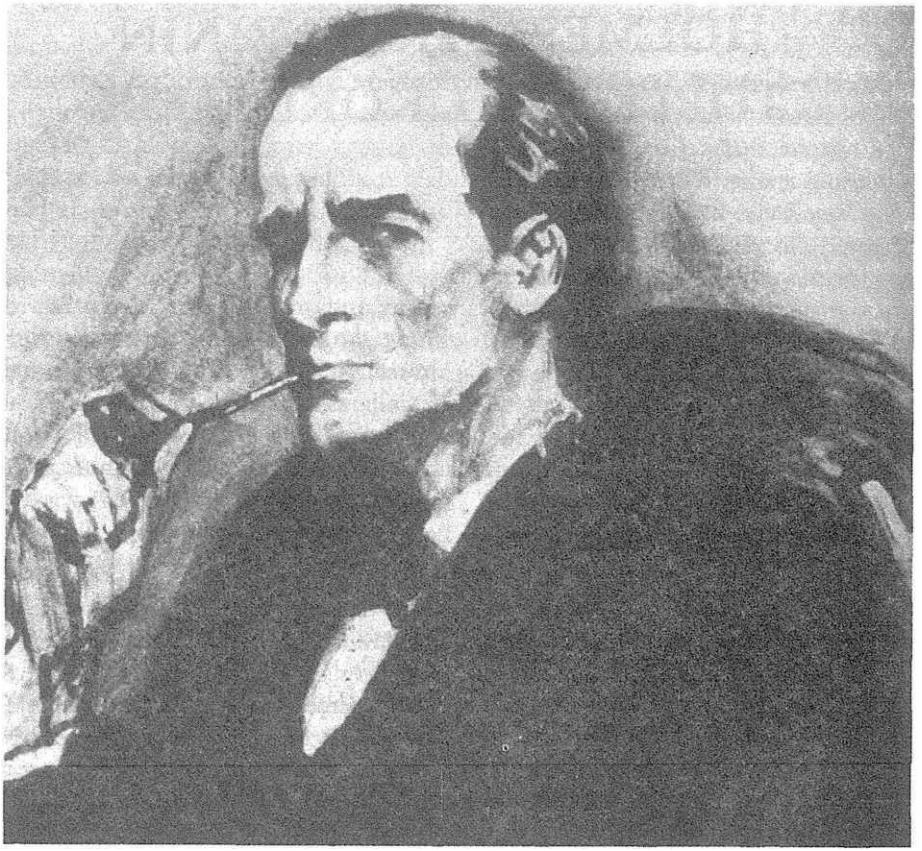

Holmes'ün, Sidney Paget'in yaptığı resmi.

polis kurumlarıyla ve yargı gücüyle korumaya çalışan bu orta sınıf, inanılmaz değişimlerin yaşandığı o günlerde kendilerini güvende hissetmek istiyordu. Güvendikleri en büyük unsur ise bilimdi. Bilimsel gerçeklik, o günün insanı için büyük bir dayanaktı. Bilim yoluyla elde edilen bilgi, duygudan daha önemliydi. Wilkie Collins ve George Eliot gibi, Conan Doyle'un çağdaşı yazarların romanlarında, kırsal bir köy doktoru ya da Londra'da çalışan bir dedektif, uzmanlığını akıllıca kullanan kişiler olarak, roman kahramanlarının en çok güvendiği tiplerdi. Sherlock Holmes gibi bir dedektif ise, hergün birşeylerin değiştiği ve bir kaostan ayırdetmekte zorlandığımız bu dünyada, herşeye karşın bazı şeylerin değişmeyeceğini gösterdiği için, insanların kurmaca dünyalardan beklediği herşeyi okurlara sunmaktadır.

Sherlock Holmes, açıklanamayan bazı olaylara açıklık getirir ve çevremizdeki sinsi düzensizliğin yerine, güvenilir bir düzen getirir. Üzerinde uğraştığı olayı en ince ayrıntısına kadar inceler ve görünüşte birbirleri ile ilgisi olmayan olaylar arasında düzenli bir bağ bulmaya çalışır. Bu düzeni bulduğunda ise, okurda, katarsis olarak tanımlanabilecek, psikolojik bir rahatlama ve güven duygusu doğar. Bunun yanında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, pozitif bilime duyulan güveni pekiştirir.

Dikkat edilirse, dedektif yazının en fazla ilgi gördüğü dönemler, toplumsal anlamda büyük değişimlerin yaşandığı, yeni kararların verildiği ve büyük savaşların yapıldığı zamanlardır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile bu ikisi arasındaki yıllarda, dedektif yazının büyük bir okur kitlesine ulaşmıştır. Viktorya dönemi de kendi içinde büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdi. O dönem insanı için toplumsal değerler ve saygınlık çok önemliydi. Bunların korunması gerekiyordu. Dedektifler ise, ilk anda başvurulan güven kapılarıydı. Bunun üzerinde biraz düşündüğümüzde, ilginç bir karşıtlık ile karşılaşırız. Dedektifler resmî bir polis kurumuna bağlı çalışmak zorunda değildir ve bir dedektif yoluyla içyüzünü öğrendiğimiz her olay, yasal düzenlemelerin gerektirdiği biçimde çözülmeyebilir. Sherlock Holmes öykülerinde bunun sayısız örneğini görürüz. İnsanlar polisten önce dedektifi çağırır ve bunun nedeni de, aile saygınlıklarını olumsuz etkileyebilecek bir durumun, polis kanalıyla açığa çıkıp, bir 'skandala' dönüşmesini engellemektedir. Bu amaçla çalışan bir dedektif ise, yasal olmayan bir düzeni yıkıp, yerine yasal olmayan başka bir düzen kurabilmektedir. Bunun örneklerini günümüzde bile görmekteyiz. Sherlock Holmes ise, işini para kazanmak için yapmaz. "Ödülüm, yaptığım iştir," diyerek, belki de, dedektiflik sürecinin, yasal bir düzen getirmekten daha çekici olduğunu vurgular. Burada, dedektifliğin zevk almak için yapılması gibi, estetik bir değer ön plana çıkıyor. Oysa dedektiflerin, bilimsel dayanakları olması gerektiğini belirtmiştik. bu karşıtlık üzerinde düşünen eleştirmenler, bu noktada bilimin ve sanatın birleştiği kanısında. İngiliz eleştirmen John Wain bir yazısında şöyle der :

"Holmes'un kullandığı yöntemler, Viktorya döneminin bilimsel yöntemleridir; fakat amaçlarını Estetik Akım besler : işlenen cinayetleri ve suçları topluma bir düzen getirmek için değil, yalnızca çıkarımlarda bulunmanın verdiği o saf

– Olanaksızı elediğin zaman, geride kalanın, ne kadar sıradışı olsa da, gerçek olduğunu sana kaç kere söyledim?

– Herhangi bir gerçek, belirsiz bir kuşkudan daha iyidir.

– Dedektiflik hiç kuşkusuz bulaşıcı.

– Bir köstebek kadar kör olduğumu açıklıyorum, fakat bir gerçeği geç öğrenmek, onu hiç öğrenmemekten çok daha iyidir.

– Tuhaf bir yapım var. Çok çalışmaktan yorulduğumu hiç anımsamıyorum, fakat boş boş oturmak beni inanılmaz yoruyor.

hazzı duyumsamak için çözer... Holmes ilginç bir karışımdır; biraz Darwin ve Huxley ve biraz da Poe ve Baudelaire."

Holmes ve Watson.

Yukarıda sözü edilen ikiliği, Sherlock Holmes bazı öykülerinde kendi ağzıyla da destekler. Örneğin "The Abbey Grange" adlı öyküsünde şöyle der : "Yaşamımızda bir iki kez, suçluyu ortaya çıkardığım zaman neden olduğum zaman, suçlunun yaptığı zarardan daha fazla olduğunu hissettim." "The Priory School" adlı öyküsünde ise, "Böyle bir şeyi düşünebilecek olan suçlu ile iş yapmaktan zevk alırım," diyerek dedektifliği estetik değerler nedeniyle yaptığını açıkça söyler.

Toplumsal açıdan baktığımızda Holmes öyküleri, Viktorya dönemi kadının toplum içindeki yerini de gözler önüne serer. Conan Doyle'un kadınları genelde hep sessizdir, çevrelerinde onların adına konuşan erkekler vardır. Bazen öyle anlar olur ki, kaosun temel nedeni onların sessizliğidir. Kuşkusuz onları susturan erkeklerdir. Bu, phallus simgelerle dolup taşan Holmes öykülerinde çok açıktır. Erkekler dünyasına ait olduğu düşünülen kalem, uzun demiryolları, bastonlar ve yılan gibi simgesel hayvanlar, bu öykülerde kullanılan dil simgelerin yalnızca bir kaçı. Bunların hepsi, kadının özgürlüğünü kısıtlayan ve dolayısıyla da düzeni sarsan unsurlar olarak değerlendirilebilir. Elbette, yalnızca kadınların konuştuğu öyküleri de vardır Conan Doyle'un. Bunlardan biri de "Peçeli Kiracı" adlı öyküdür. Bu öyküdeki kadın, geçmişte olan bir cinayeti açıklamak için Holmes ile konuşur. Fakat bunu yapabilmesi için, cinayetin üzerinden yılların geçmesi gerekmiştir. bu uzun bekleyişin nedeni ise, öyküdeki kadının, anlatacakları ile âşık olduğu erkeğe zarar vermek istememesidir. Yani Conan Doyle'un kadın kahramanı, bir erkeğe zarar gelmemesi içini, toplumsal ve yasal bir düzensizliğe onaylamıştır. Bu da, onun yıllarca sessiz kalmasına neden olmuştur.

İnsanların yazınsal tercihleri de bir anlamda toplumsal bir unsur olduğu için, bu yazıda, Conan Doyle'un Sherlock Holmes serüvenlerini neden en çok kısa öykü türü içinde anlattığına da değinmemiz gerekir. Kısa öykü, verdiği anlık etkisi ve izlenimsel birliği açısından, diğer türlerden ayrılır. Ayrıca Conan Doyle, dedektif anlatılarının gerektirdiği ayrıntılar üzerinde yoğunlaşma sorununu, en rahat kısa öykü türü içinde çözebilmiştir. Kısa öykü çerçevesi içinde doğal bir anlatıma çok daha kolay ulaşan Conan Doyle, dedektif yazının vermek istediği

düzen, dinginlik ve yetkinlik duygularını da, okuran en rahat olarak bu format içinde verebilmiştir.

1804'lı yıllarda Edgar Allan Poe ile başlayan dedektif öykücülüğü, ayrı bir yazınsal tür olarak varlığını Arthur Conan Doyle ile kazanmıştır. Yukarıda, çok kısa bir biçimde toplumsal kökenlerini anlatmaya çalıştığım bu öyküler, okurlarda gerçek yaşamda bulamadıkları bir düzen ve güven duygusu sağlar. George Eliot'un deyişiyle "gerçek dışı bir daha iyi"nin peşinde koşan insanlık, dedektif anlatılarından ve Sherlock Holmes'dan hiç vazgeçmeyecekmiş gibime geliyor.

KAYNAKLAR

[1] *The Oxford Book of Detective Stories*, edited by Patricia Craig; Oxford university Press, 1990.

[2] *Reading Popular Narrative*, edited by Bob Ashley, Leicester University Press, 1997.

[3] *Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, 1937.

[4] *Britisih Writers*, Vol. III, Charkes Scriber's Sos, 1978.

[5] *The Ultimate Sherlock Holmes Encyclopedia*, compiled and edited by Jack Tracy, Gramercy Books, 1977.

[6] *The Oxford Library of Shorts Novels*, chosen and introduced by John Wain, Clarendon Press, 1990.

[7] "Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes", Erol Üyepazarcı, 1997.

[8] Sherlock Holmes, *The Complete Facsimile Edition*, Sir Arthur Conan Doyle, Wordsworth Editions Ltd, 1996.

[9] İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Doç.Dr. Zeynep Ergün'ün 1998-1999 eğitim yılında verdiği Detective Fiction dersi.

LUIGI PIRANDELLO

Gülüyorsun

KARISININ kızgın bir şekilde koluna attığı tırmıkla sarsılan zavallı Bay Anselmo o gece de uykusundan ayağa fırlamıştı.

– Gülüyorsun?

Sersemlemiş ve burnu tıkalı halde, ansızın yerinden fırlamanın verdiği korkuyla tıslar gibi bir ses çıkararak, yine bir şey söylemeden içine attı ve kıllı göğsünü kaşıyarak boğuk bir sesle sordu :

– Yine mi, Tanrı aşkına, bu gece de mi?

– Her gece, her gece, diye kükredi karısı öfkeden mosmor.

Bay Anselmo dirseğinin üzerinde doğrulup öbür eliyle göğsünü kaşımayı sürdürerek sinirle sordu :

– Fakat, gerçekten emin misin? Şimdi dudaklarımla sanki midem rahatsızmış gibi birkaç mırıltı çıkaracağım, sana gülme gibi gelecek.

– Hayır, hayır. Gülüyorsun, gülüyorsun, gülüyorsun diye yineledi öbürü.

– Nasıl olduğunu duymak ister misin? İşte böyle! Ve her gece kocasının uykusunda yaptığı geniş, hırıltılı gülmeyi taklit etti.

Şaşkın, gururu kırılmış ve neredeyse kuşkulu bir halde, Bay Anselmo yeniden sordu :

– Böyle mi?

Böyle, böyle dedikten sonra, kocasının gülüşünü taklit etmekten bitkin düşen kadın inleyerek yeniden başını yastığın, kollarını da yorganın üzerine bıraktı.

– Ah Tanrım, başım...

Odadaki mermer dolabın üstünde, Loreto Madonnası resminin önünde bir gece lambası kesik kesik yanarak sönmeye yüz tutmuştu. Işığın her aralığında bütün mobilyalar ayaklanıyormuş gibi görünüyordu.

Karısı yanı başında uykusuz, sürekli başağrısı ve sinirsel astım, kalp çarpıntısı ve kısaca ellisine yaklaşmış duygusal bir kadında olması mümkün tüm hastalıklardan dolayı öfkeli bir biçimde uzanmış yatarken ve onun her gece rüyasındaki inanılmaz gülmeler yüzünden kendini uykusunda kim bilir hangi mutlulukların keyfine bıraktığı konusunda kuşkuya düşerken, rahatsız edilmek ve gururunun kırılması, öfke ve üzüntü, Bay Anselmo'nun perişan olmuş ruhunda aynı biçimde açığa çıkıyordu.

– Mumu yakayım ister misin?

– Evet, yak yak. Bana da hemen şu damladan bir parmak suya yirmi tane damlatıp veriver.

Bay Anselmo mumu yaktı ve yataktan olanca gücüyle hemen kalktı.

Gecelikli ve yalınayak, çekmeceden sakinleştiriciyi ve damlalığı almak için dolabın önünden geçerken, aynada kendini gördü ve aklınca kelini örttüğü bir tutam saçı düzeltmek üzere içgüdüsel olarak elini kaldırdı.

– Şuna bak saçlarını düzeltiyor, diye suratını astı karısı. Gece vakti, ben burada ölürken, gecelikli haliyle saçını düzeltme cüretini gösteriyor.

Bay Anselmo sanki bir yılan tarafından alçakça ısırılmış gibi döndü ve işaretparmağını karısına doğru çevirerek bağırdı :

– Ölüyor musun?

– İsterdim, diye sızlandı karısı. Şu anda çektiğimin, daha fazlasını demiyorum, birazını Tanrı'nın sana da çektirmesini isterdim.

– Ama sevgilim, diye homurdandı Bay Anselmo. Eğer kendini gerçekten kötü hissetseydin, elimde olmadan yaptığım bir şeyi böyle başıma kakmazdın. Elimi henüz kaldırmıştım, henüz... Hay kahrolası, kaç tane damlatacaktım, diyerek içine yirmi yerine kim bilir kaç damla damlattığı sakinleştirici dolu bardağı öfkeyle yere fırlattı. Sonra başka bir bardak su almak üzere yalınayak ve gecelikli tekrar mutfağa gitmek zorunda kaldı.

Uzun koridoru elinde mumla ayaklarının ucuna basarak geçerken, kendi kendine söyleniyordu : "Gülüyormuşum, Tanrım gülüyormuşum."

Tanı o sırada koridora açılan kapıların birinden bir gölge seslendi :

– Dedeciğim...

Bay Anselmo'nun en sevdiği, beş torunundan en büyüğü, "Susi" diye çağırdığı Susanna'nın sesiydi bu.

Tek oğlunun ölümünden sonra, gelini ve beş torununu yanına alalı iki yıl oluyordu. Zavallı oğulcuğunu on sekiz yaşında kandıran "kederli gelin", Allahtan birkaç ay önce ölen kocasının yakın arkadaşlarından biriyle evden kaçmış, böylece en büyükleri henüz sekiz yaşında olan Susi'yle birlikte beş yetim de tüm hastalıklarından ötürü sıkıntılı ve zaten kendiyle bile ilgilenecek gücü olmayan baba-annelerinin yerine Bay Anselmo'nun başına kalmıştı.

Ama isterse etrafıyla pekâlâ ilgilenebiliyordu kadın. Eğer Bay Anselmo kafasında kalan son yirmi beş tel saçını düzeltmek için farkında olmadan elini kaldırıyorsa, bu karısının gözünden kaçmıyordu.

Kadın hâlâ kocasını acımasızca kıskanabiliyordu. Bütün hastalıkları yetmiyormuş gibi, bir de elli beş yaşın "o sevgi dolu döneminde" beyaz sakalı, kel kafası ve kaderin ona cömertçe sunduğu diğer zevklerin arasında, omuzlarında azıcık maaşıyla nasıl geçindireceğini bilemediği beş torununun yükü ve kötü yazgılı oğlunun ölümünden dolayı hâlâ kanayan yüreğiyle, sanki güzel kadınlarla sevişmeyi sahiden isteyebilirmiş gibi. Anselmo belki de bunun için gülüyordu. Evet, evet! Kim bilir kaç kadın onu her gece rüyasında şurasından burasından öpüp duruyordu. Karısının müthiş kızgınlığının, öfkeden mosmor, ha bire "gülüyorsun" diye bağırmasının kuşkusuz kıskançlıktan başka sebebi yoktu. Ne kıskançlığı canım? Nedir ki? Kaderin, özene bezene yaşamının her evresine serpiştirdiği tüm dert ve yaraları bir de o azdırıp eğlensin diye karısına verdiği cehennem taşının gülünç bir parçası.

Bay Anselmo, öbür torunlarını ışıktan uyandırmamak için mumu kapının yanına bıraktı ve kendisini çağıran Susi'nin yanına gitti.

Susi, onu çok seven dedesinin tüm ilgisine rağmen iyi gelişmemişti. Küçücük omuzlarından biri diğerinden daha yüksek ve eğriydi. Boynu da, koca kafasını taşıyabilmek çabasıyla, günden güne direncini kaybeden bir adak taşına benziyordu. Ah o koca kafası...

Bay Anselmo, küçük kızın ince koluna dayalı duran boynunu çevirmek için yatağın üstüne eğildi ve, "Biliyor musun Susi, yine gülmüşüm," dedi. Susi yüzünde endişeli ve şaşkın bir ifadeyle dedesine baktı ve, "Bu gece de mi?" diye sordu.

– Evet, bu gece de kocaaa bir kahkaha... Hadi, yeter, bırak gideyim canım, babaannene su götüreyim. Uyu, uyu ve sen de gülmeye bak, iyi geceler.

Torununu saçlarından öptü, yorganını iyice düzeltti ve su almak üzere mutfağa gitti.

Bunca gayretinden ötürü kaderin büyük bir özenle yardım ettiği Bay Anselmo, ruhunu, kalbinin derinliklerine kök salan dürüst duyguların sadakatine gölge düşürmeyecek felsefi değerlerle hafifletmeyi başarmış ve hep Tanrı'nın bunun karşılığını vererek kendisini ödüllendireceğini umarak huzur bulmuştu. Tanrı'ya gücü yetmeyen, nihayet Tanrı inancı bile taşımayan soytarı, pis bir şeytanın, içine saklanıp her gece karısının kıskanç ruhunda en üzücü kuşkuları yaratarak kendini güldürüp eğlendirmesi aslında nasıl da hoşuna giderdi.

Bay Anselmo o gülmelere neden olan hiçbir rüya görmediğine kesinlikle emindi. Hiç rüya görmüyordu. Hiçbir zaman! Her gece aynı saatte kurşun gibi ağır bir uykuya dalıyor ve bu derin uykudan uyanmak ona büyük sıkıntı ve acı veriyordu. Gözkapakları gözlerinin üstüne bir mezar taşı ağırlığıyla kapanıyordu. Öyleyse şeytanı ve rüyaları bir yana koyduğunda, gülmelerinin yeni çeşit bir hastalık olduğundan başka bir açıklama kalmıyordu. Belki de gülme sesi biçiminde ortaya çıkan bir bağırsak kasılmasıydı bu. Ertesi gün, karısını günaşırı muayene eden sinir hastalıkları uzmanı doktora danışmaya karar verdi.

Bu genç uzman doktor, verdiği mesleki hizmetin dışında, çok çalışmaktan dolayı zamanından önce dökülen sarı saçlarının ve yine aynı nedenle zayıflayan gözlerinin bedelini de hastalarına ödetiyordu. Sinir hastalıkları alanındaki özel bilgisinin dışında bir başka özelliği daha vardı, fakat bunu müşterilerine bedava sunuyordu : gözlüklerinin arkasındaki biri sarı öbürü yeşil renkteki gözleri. Sarısını kapatıyor, yeşiliyle göz kırpıyor ve her şeyi açıklıyordu. Ah, evet her şeyi, öleceklerini bile, hastalarına olağanüstü bir açıklıkla, onları neredeyse bundan hoşnut kılacak şekilde açıklıyordu.

– Söyleyin Doktor, birisi uykusunda rüya görmeden gülebilir mi? Böyle bir şey olabilir mi? Gerçekten kahkahalarla?

Genç Doktor, Bay Anselmo'ya uyku ve rüyalar konusunda bilinen en son teorileri, konuşmasını doktorluk mesleğini bu kadar saygın kılan o Latince terminolojiyle doldurarak açıklamaya koyuldu. Yaklaşık yarım saat konuştu ve sonuçta böyle bir şeyin mümkün olmadığını, rüya görmeden uykuda bu şekilde gülünemeyeceğini söyledi.

– Ama size yemin ederim, Sayın Doktor, gerçekten rüya görmüyorum, görmüyorum işte, hiç de görmedim diye öfkeyle bağırdı, doktorun vardığı sonucu onaylayan karısının alaycı gülüşünü fark eden Bay Anselmo.

– İnanın size öyle geliyor, diye ekledi doktor, yeniden sarı gözünü kapatıp yeşilini kırparak. Size öyle geliyor ama rüya görüyorsunuz, evet. Yalnızca, rüyalarınızı aklınızda tutamıyorsunuz, çünkü derin bir uykunuz var. Size açıkladım, normal olarak sadece uyku perdesinin, biz böyle adlandırırız, oldukça hafif olduğu rüyaları hatırlarız.

– O halde rüyalarımda gülüyorum!

– Şüphesiz. Hoş şeyler görüyor ve gülüyorsunuz.

– Ne hınzırlık diye çözüldü o an Bay Anselmo. En azından uykuda güzel şeyler görmek, bunu bilemezsiniz Sayın Doktor! Çünkü, size yemin ederim, hiçbirinden haberim yok! Karım beni, Gülüyorsun, diye sarsıyor, bana bağırıyor ve ben sersem gibi ağzı açık ona bakıyorum. Çünkü gerçekten ne güldüğümü, ne de neye güldüğümü bilmiyorum.

Ama işte buydu, sonuçta buydu! Evet böyle olmalıydı. Beklenmedik bir anda doğa ona uykusunda gizlice yardım ediyor ve adam acınacak haline gözlerini kapatır kapatmaz, ruhunu bütün sıkıntılarından arındırarak onu bir tüy gibi yavaş yavaş en neşeli uykuların ağaçlıklı güzel yollarına taşıyordu.

Doğru, o bu neşe veren zevkli dakikaların anısını şiddetle inkâr ediyordu, ama elbette, her durumda, bilincinde olmadan, ruhu ona bunları göstermiyor ve eski haline getiriyordu. İşte bu yüzden ertesi gün kaderin tersliklerine ve sıkıntılara

dayanamayacak durumda oluyordu.

Muayenehaneden dönen Bay Anselmo, babaannesinden defalarca duyduğu için dedesinin her geceki gülüşünü taklit etmesini çok iyi bilen Susi'yi kucağına aldı. Solgun, küçük, ama yaşlı görünüşlü yüzünü okşarken sordu :

– Susi, nasıl gülüyorum? Hadi canım, şu güzel gülüşümü bir yapıver bakalım... Susi başını geri atıp çelimsiz hasta boynunu ortaya çıkararak neşeli, dolu dolu, yürekten gülüyordu.

Bay Anselmo, mutlu, tadını çıkararak onu dinliyor, bununla birlikte küçük kızın boynunun halinden dolayı gözünde yaşlarla yüzünü saklayarak pencereden dışarı bakarken iç çekiyordu :

– Kim bilir ne kadar mutluyum, Susi! Kim bilir ne kadar mutluyum böyle gülerken rüyamda...

Ancak, ne yazık ki bu yanılsama da Bay Anselmo'yu üzecekti. Bir keresinde, her gece onu çok güldüren rüyalardan birini hatırladı.

İşte, geniş bir merdiveni bastonuna dayanarak güçlükle çıkan eski iş arkadaşı çarpık bacaklı Torella'yı görüyordu. Onun arkasından, ofis şefi süvari Ridotti çarpık bacakları yüzünden merdiveni çıkarken bastonuna sıkıca dayanma ihtiyacı duyan Torella'nın bastonuna kendininkiyle vurup zalimce eğlenerek büyük bir çeviklikle çıkmaktaydı. Sonunda daha fazla dayanamayan zavallı Torella eğilerek iki eliyle birden bir basamağa tutunuyor ve bir katır gibi süvari Ridotti'ye tekme atmaya koyuluyordu. Ridotti, tekmeleri ustaca savuştururken aşağılayıcı bir biçimde gülüyor ve zalim bastonunu zavallı Torella'nın açığa çıkan kıçının tam ortasına batırmaya çalışıyor ve sonunda başarıyordu.

Böyle bir rüyadan dudaklarında birdenbire beliren soğuk bir gülümsemeyle uyanan Bay Anselmo yüreğinin sıkıştığını ve soluksuz kaldığını hissetti. Aman Tanrım, o halde bunun için gülüyordu. Böylesine basit bir şey için... Ağzını büzdü ve derin bir sıkıntı içinde yüzünü buruşturarak kendi kendine düşünmeye koyuldu.

Demek ki bu yüzden gülüyordu! Rüyalarında tadını çıkardığını düşündüğü tüm mutluluk bundan ibaretti! Aman Tanrım...

Ne var ki, birkaç yıldır içinde olduğu felsefi ruh hali bu kez de yardımına koşmuş ve ona düpedüz aptallıklara güldüğünü göstermişti. Neye gülmek istiyordu ki? Onun koşullarında, gülebilmek için yalnız aptal olmak gerekiyordu. Aksi halde nasıl gülebilirdi?

İtalyancadan çeviren : Ayla Gürkan Kahyaoğlu

JOHN BERGER

Bir Kayanın Altındaki İki Köpek

ÖBÜR arkadaşlarımın hepsinden daha uzun zamandır tanıdığım biri Tonio. Nerdeyse yarım yüzyıl olmuş. Geçen yıl saman boşalttıktan sonra ter içinde, susamış, sidr ve kahve içiyorduk ki, bir hikâye anlatmaya başladı.

Çoban Antonin'in ağladığını iki kez gördüm. Evliydi, ama karısını pek görmezdi; çobanlar da askerler gibidir bu konuda. Karısı öldü. Bana bu haberi verirken ağlamıştı. Antonin'i ikinci kez ağlarken görüşümse – dur, onu da anlatayım.

Bu iki arkadaş Madrid'in hemen kuzeyindeki El Requenco vadisinde yaşıyorlarmış. Bunun dışında hiçbir yerde buluşmazlarmış. Bölgenin büyük ölçekli bir askeri haritasında vadinin güney yamacında bir binanın işaret edildiğini görürsünüz. Bu küçük karenin altında 'Casa Tonio' yazılıdır. Tonio bu binayı üç yılda yapmış. Buna evden çok bir kulübe dersiniz. Dağlık bir yerde, 1000 metre yükseklikte, kırık kayalıklarla çobanpüskülü ağaçlarının arasında yana yatmış bir mezar ya da bir masanın köşesinde oturan bir adam gibi tünemiş bir kulübe. Tonio yamacın dibinde Fiat marka kamyonetinden çıkıp yavaş yavaş kulübesine doğru tırmanmaya başladığında tıpkı Aziz Jerome gibi yürür. Bir keşişinkiler gibi ince, uzun bacakları ve nasıl olduğu anlaşılmaz yuvarlak dizleri vardır Tonio'nun. Kulübenin çevresinde arı kovanlarını korumak amacıyla yapılmış 4 metre yüksekliğinde ağıl işlevi gören taş bir duvar karşınıza çıkar. Her yıl mayıs ayında toprak yoldan kovan yüklü bir kamyon gelir ve kamyondan çıkan adamlar bu kovanları duvarlar arasındaki boşluğa yerleştirirler. İki ay boyunca arılar burada bal yaparlar. Bunun dışında burası yalnızca koyunların, keçilerin ve kertenkelelerin uğradığı bir yerdir.

Mayısta *gilolar* çiçek açar, diyor Tonio. Gilo çirkin bir çalıdır, ama beyaz çiçekleri her yeri kar gibi kaplar. Cennetten yağan kudret helvası gibi.

Emekli olduğundan beri Tonio El Requenco'da bol bol resim çiziyor. Örneğin, parçalanmış kayaları, çobanpüsküllerini, seyrekotları, kurumuş sel yataklarını çiziyor. El Requenco'daki engebeli toprağın yüzeyi çok büyük ve yaşlı bir kaplumbağanın kabuğuymuş gibi, her şeyi birbirine katarak yaptığı büyük siyah desenler. Yükseklerde, gökyüzünde akbabalar döneniyor. Tonio resimlerini çizerken hafif iniltiler duyuyor. Birinin pençesine düşmüş bir hayvanın son iniltilerini andıran sesler.

El Requenco'da sığırların da güdülmesi gerekiyor. Antonin kısa boylu, tıknaz biri. Ayağına eski kamyon lastiğinden yapılmış çarık giyiyor. Epeyce keçi gübresinin üzerinden geçmiş lastiklerden. Kendisi hiçbir zaman okuma yazma öğrenmemiş; kendine özgü bir konuşması var.

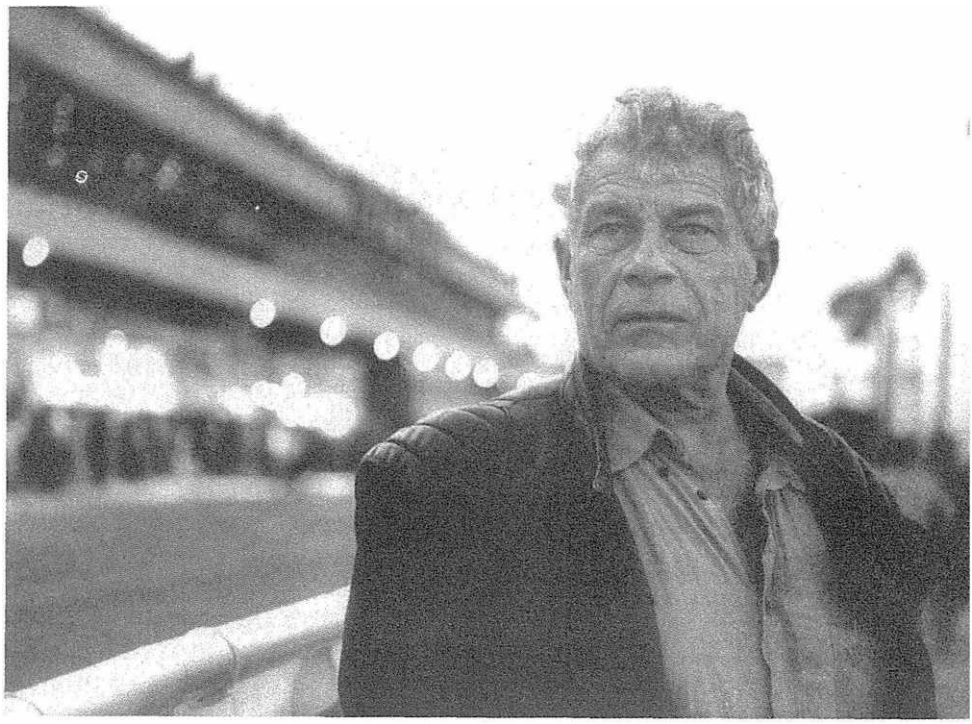

John Berger, 1993 (Fotoğraf : Jean Mohr)

'Büyük sular' dediği zaman, sık sık gökgürültüsü ve fırtınayla gelen şiddetli yağmurları kastediyor. Başındaki siyah şapkayı Süleyman'ın tacı gibi gururla taşıyor. Uzun süre vadide sürüsüyle yalnız kaldıktan sonra Antonin 'Casa Tonio'yu gördüğü zaman, bu ona çerçeveli bir resimmiş gibi geliyor : unutulmuş günlerin saygın bir anısı.

Her iki adam da vadide yalnızlarken, yüz göz olma tehlikesine karşı kendilerini şiddetle savunuyorlar. Kovanların durduğu teraslardan birinde bir cigara tüttürmek, bir hafta önce dağın yamacında gördüklerini birbirlerine anlatırken bir bardak su içmek, bütün yaptıkları bu. Çoğu zaman oturup vadiyi seyrettiklerinde küfür de ediyorlar.

Bir gün Tonio patates ve domuz fümeli yemeğini hazırlarken Antonin ona uğramış. Tonio da onu yemeğe davet etmiş. Hiç düşünmeden yapmış bunu. Dün akşam porsuğu gördüm, der gibi çok basit bir gerçeği söylercesine yapmış bu daveti. Antonin de daveti kabul ettiğini şapkasını çıkarıp başını eğerek belirtmiş. Tonio iki köpeğin dışarıda kalmaları gerektiğini işaret etmiş.

Ancak çoban ayağını eşikten içeri atıp *evin* bu tek odasına girdiği zaman iki adamın da beklemedikleri bir şey olmuş. Biri bastığı yeri ezbere biliyor, öteki bilmiyormuş. Tonio çatalları, bıçakları ve bardakları masaya yerleştirip sofrayı kurmuş, bir karaf kırmızı şarap getirip ekmeği çıkarmış. Antonin arkasına yaslanıp arada bir birkaç cümle söylüyor, sellerden, ağıllardan, Tonio'nun tanımadığı kimselerin adlarından söz ediyor, ama çoğu zaman da bir pazar sabahı kahvenin

birinde saç tıraşı olmuş biri gibi orada gülümseyerek sessizce oturuyormuş.

Tonio domates doğrayıp üzerlerinde biraz zeytinyağı gezdirmiş. Dışardaki köpekler bir kayanın altında kendilerine gölgelik bir yer bulmuşlar. İki adam sonunda masaya oturduklarında, Antonin bardaklarına şarap koymuş. Bunun dışında konuğuna hizmet eden Tonio'ymuş.

Yemeklerini keyifle yemişler. Arada bir arkalarına yaslanıp konuşuyorlarmış. Yemeği bitirince, şarap içmeye devam etmişler. Pencereden görünen vadi, öğle sonrasının sıcağında her zamanki gibi vahşiymiş. Sonunda Antonin şapkasını giymiş, on dakika kadar cebini karıştırdıktan sonra 1000 pesetalık bir banknot çıkarıp sessizce masanın üzerine bırakmış.

İşte bunu yapamazsın! diye bağırmış Tonio. Kesinlikle olmaz! Ben davet ettim seni.

Hiç kimse bana hayatımda masada hizmet etmedi, demiş Antonin. Sanki büyük bir lokantadaydık.

Al onu oradan! diye bağırmış Tonio. İçine ettin yemeğin. Hay Allah! diye söylenmeye başlamış Antonin.

Tonio ise öfkeden eli titreyerek parayı Antonin'e uzatmış. O da parayı alıp cebine sokmuş, şapkasını başından çıkarmış, kollarını hafifçe iki yana açıp öyle durmuş. Sol elinin parmakları arasında yanmamış bir cigara, sağ elinde de şapkasını tutuyormuş. Kulübenin içinde kımıldamadan dururken gözlerinden yaşlar boşanıyormuş.

Antonin'i öyle görünce, Tonio da ağlamaya başlamış. İkisi de hiçbir şey gizlemiyorlarmış. Köpekler de arkası kapıya dönük efendileriyle buz kesmiş gibi ayakta duran öteki adamı seyredip bekliyorlarmış. Bir süre öyle kımıldamadan durmuşlar. Sonra yavaşça kollarını kaldırıp birbirlerine sarılmışlar. **Y**

Metroda Dilenen Bir Adam

BÜTÜN iş zamana bağlı, diyor.

Onu seyrediyorum. Seksen altı yaşında ama, sanki geçen zamanla özel bir anlaşması varmış gibi, çok daha genç gösteriyor. İyice donuk mavi gözleri zaman zaman koku almış bir köpeğin burnu gibi seğiriyor. Saygısızlık ediyormuş duygusuna kapılmadan gözlerine bakmanız çok güç. Masumiyet nedeniyle değil de, gözlem tutkusu yüzünden gözleri bütün çıplaklığıyla ortada. Eğer gözler ruha açılan pencerelerse, onun gözlerinin ne camı var, ne de perdesi. O sanki pencerenin önünde duruyor ve siz onun bakışlarının gerisinde ne olduğunu göremiyorsunuz.

Monet ile Renoir, diyor, bu pencereden görünen manzaranın resmini yap-

mışlardı. İkisi de alt katta oturan Victor Chocquet'nin arkadaşıydılar.

Chocquet, Cézanne'ın portresini yaptığı ince, zayıf yüzlü sakallı adam mı? diye soruyorum.

Evet, diyor, Chocquet'nin birçok portresini yapmıştı Cézanne. Bu da Monet'nin Palais Royal'inin bir röprodüksiyonu. Kulenin tepesi kubbeyi nasıl teğetten daha yakın bir biçimde kesiyor, görüyorsun, değil mi? Şimdi pencereden bak. Aynısı. Tam bu noktadan bakarak yapmıştı o resmi... Fotoğraf artık beni ilgilendirmiyor.

Bu adam bir hayvan olsaydı, yabani tavşan olurdu bence; her an sıçrayıp gidecekmiş gibi bir hali var. Kaçmak için değil, alay etmek için değil. İş olsun diye, matrağına. Kulakları yerine ona her türlü haberi ulaştıran gözleri var. Eğlenen gözleri.

Fotoğraf konusunda beni ilgilendiren tek şey, diyor, hedefi saptamak, nişan almak.

Nişancı gibi mi?

Zen Budistlerinin okçulukla ilgili tezlerini biliyor musun? '43'te Georges Braque anlatmıştı bana.

Hayır, bilmiyorum.

Bir var olma durumu bu, bir açıklık, kendini unutma sorunu. Gözü kapalı nişan almıyorsun ya?

Hayır, bu işin bir geometrisi var. Konumunu bir milimetre değiştirdin mi, geometri de değişir.

Geometrinin estetik olduğunu mu söylüyorsun?

Hiç ilgisi yok. Matematikçilerle fizikçilerin bir kuramı tartışırken zarafet dedikleri bir şey bu. Yaklaşım zarifse, doğru olana yakınlaşılıyor demektir.

Peki ya geometri?

Geometri Altın Kesim'le ilgili. Hesaplamak gereksizdir. Cézanne'ın dediği gibi, 'Düşünmeye başladım mı, her şey yitip gidiyor.' Fotoğrafta önemli olan onun zenginliği ve yalınlığıdır.

Yanı başındaki masada, kolayca ulaşabileceği küçük fotoğraf makinesi dikkatimi çekiyor.

Fotoğraf çekmeyi yirmi yıl önce bıraktım, diyor, resme, daha çok da desen yapmaya dönmek için. Gene insanlar durmadan bana fotoğrafla ilgili sorular soruyorlar. Bir süre önce bana 'fotoğrafçılık mesleğimdeki yaratıcılık' yüzünden bir ödül verdiler. Ben de onlara böyle bir mesleğe inanmadığımı söyledim. Fotoğrafçılık bir tetiğe basmak, parmağını tam zamanında kullanmayı bilmektir.

Bu hareketi elini burnunun ucuna götürerek komik bir biçimde taklit ediyor. Gülerken Zen Budistlerin sıkıcı olan her şeyi reddedip şaka yoluyla öğretme geleneklerini hatırlıyorum.

Hiçbir şey kaybolmaz, diyor, gördüğünüz her şey, her zaman sizinledir.

Hiç pilot olmak istediniz mi?

Gülme sırası şimdi onda, çünkü tahminimde yanılmamıştım.

Askerliğimi Le Bourget'deki Hava Kuvvetleri üssünde yapıyordum. Paris yönünde, yakın bir yerde aile fabrikası vardı. Ünlü Cartier Bresson pamuk iplikleri! Burjuva bir ailenin çocuğu olduğumu biliyorlardı. Büyük bir süpürgeyle

hangarları süpürüyordum. Sonra doldurmam için bir form verdiler. Subay olmak ister miydim? Hayır. Okuldaki başarılarım? Yok, diye yazdım, çünkü lise bitirme sınavlarına girmemiştim. Askerlikle ilgili ilk izlenimlerim neydi? Buna da Jean Cocteau'nun iki dizesiyle karşılık verdim :

fazla zahmete girme
gökyüzü hepimizin...

Bu sözlerin pilot olmayı ne kadar istediğimi açıkladığını sanıyordum.

Bunun ne Allahın belası bir anlama geldiğini açıklamam için sorumlu komutanın huzuruna çağrıldım. Bunun şair Jean Cocteau'dan bir alıntı olduğunu söyledim. Ne Cocteausu? diye bağırdı komutan. Dikkatli olmazsam disiplin cezasıyla Afrika'daki bir tabura sürülebileceğim konusunda beni uyardı. Gene de Le Bourget'deki bir ceza takımına atandım.

Konuşurken fotoğraf makinesini eline almış, bana, ya da daha doğrusu, başımın üzerinde bir hale varmış gibi çevreme bakıyordu...

Askerlikten sonra Fildişi Sahili'ne gittim ve orada hayatımı avcılıkla kazandım. Kömür işçileri gibi başıma taktığım bir lambayla geceleri ava çıkıyordum. İki kişiydik; arkadaşım bir Afrikalıydı. Sonra sıtmaya yakalandım. Az kalsın ölüyordum, ama şifalı otlardan bir tıp uzmanı kadar anlayan avcı kardeşim sayesinde kurtuldum. Kendisi fazla kibirli olduğu için beyaz bir kadını bir süre önce zehirlemiş biriydi. Ama beni kurtardı, yeniden hayata döndürdü...

O bana bu hikâyeyi anlatırken göçebelerle avcıların iyileştirdikleri, yolunu kaybetmiş gezginlerle ilgili okuduğum başka hikâyeler aklıma geliyor. Bunlar hayata döndükten sonra, artık aynı insanlar değildirler. Sanki bir törenle burçlarını değiştirmişlerdir. Ertesi yıl Cartier Bresson ilk Leica'sını almış. On yıl içinde de ünlü olmuş.

Geometri, diye devam ediyor, orada olan bir şeyle ilgilidir, birisi onu görecek konumdaysa, ona verilen bir şeydir.

Bana yönelttiği fotoğraf makinesini kullanmadan yerine bırakıyor.

Size bir şey sormak istiyorum, diyorum, lütfen sabırlı olun.

Ben mi? Elimde değil. Çok sabırsızımdır.

Fotoğrafı çekme anı, diye sorumu sürdürüyorum, sizin deyiminizle 'o karar verme anı' hesaplanamaz, ya da önceden kestirilemez, düşünülemez. Peki. Ama kolayca kaçırılabilir, değil mi?

Elbette, bir daha ele geçmemecesine. Gülümsüyor.

Öyleyse o kıl payı karar anının belirtisi nedir?

Desen yapma konusunda konuşayım daha iyi. Desen çizmek bir tür 'meditasyon'dur. Çizerken çizgiye çizgi eklersin, parçaya parça, ama bütünün ne olacağı konusunda hiçbir zaman emin olamazsın. Bir desen her zaman bütüne doğru her zaman tamamlanmayan bir yolculuktur.

Tamam, diyorum, fotoğraf çekmekse bunun tam tersidir. Bir bütünle karşılaştığın anı hissedersin, bütün parçaların ne olduğunu bilmen bile gerekmez! Sormak istediğim soru şu : Bu 'duygu' bütün duyguların aşırı-uyanıklığından mı kaynaklanır, yani bir çeşit altıncı duygudan mı –

Üçüncü göz! diye karşılık veriyor.

– yoksa önünüzde olandan gelen bir ileti mi?

Halk masallarındaki yabani tavşanlar gibi kıkırdayarak gülüyor ve bir şey aramak için yerinden sıçrıyor. Sonra elinde bir fotokopiyle dönüyor.

İşte yanıtım, Einstein'dan.

Einstein'ın sözlerini kendi el yazısıyla kopya etmiş. Sözcükleri okuyorum. Einstein'ın fizikçi Max Born'un karısına Ekim '44'te yazılmış bir mektuptan alınmış bir parça bu. 'Canlı olan her şeyle öyle bir dayanışma duygusu içindeyim ki, bireyin nerede bitip nerede başladığını bilmenin benim için hiçbir önemi yok...'

Bu bir yanıt! Oysa ben o anda başka bir şeyi, onun el yazısını düşünüyorum. İri harfli, okunaklı, açık seçik, yuvarlak, kopukluğu olmayan ve şaşırtıcı bir el yazısı bu.

Mercekten baktığın zaman, diyor, gördüğün her şeyi çıplak olarak görürsün.

El yazısı şaşırtıcı, çünkü anaç bir el yazısı bu, bundan daha fazla anaç olamayacak bir el yazısı. Bir yerde avcı, dünyanın en saygın fotoğraf ajansının kurucu ortağı olan, Almanya'daki bir toplama kampından üç kez kaçan, kendi başına buyruk bir anarşist ve Budist olan bu erkeksi adamın kalbi bir ana kalbi.

Bunun böyle olup olmadığını onun fotoğraflarına bakarak anlamaya çalış, diyorum kendi kendime. Melon şapkalı adamlara, mezbahada çalışanlara, sevgililere, sarhoşlara, sığınmacılara, fahişelere, yargıçlara, piknik yapanlara, hayvanlara ve bütün kıtalardaki çocuklara, özellikle de çocuklara bakarak anlamaya çalış.

Ancak bir ananın kof duygululuktan bu kadar arınmış ve yanılsamasız sevgiyle dolu olabileceği sonucuna varıyorum. Belki de o karar verme anıyla ilgili içgüdü, bir ananın kendi çocuğuyla ilgili içgüdüsü gibi organik ve anında beliren bir şeydir. Bunun bir içgüdü mü, yoksa bir ileti mi olduğunu kim gerçekten bilebilir?

Elbette kalp, bu ister ana kalbi olsun, ister başka bir kalp, her şeyi açıklamıyor. İşin bir disiplin yanı, gözü sürekli eğitme gerekliliği var. Bana meslekten ressam olan ve Birinci Dünya Savaşında yirmi beş yaşında Flanders'te ölen en sevdiği amcası Louis'nin yaptığı bir resmi gösteriyor. Babasının ve dedesinin yaptıkları başka desenlere bakıyoruz. Onların o sırada bulundukları yerlerle ilgili topografik manzaralar. Dalları inceden inceye gözlemlemeye ve sabırla yaprakları çizmeye dayanan kuşaktan kuşağa geçen bir aile geleneği. Oya işini andıran, ama erkek elinden çıkma, kurşun kalemle çizilmiş desenler.

Henri on dokuz yaşındayken kübist ressam Andre Lhote'tan ders almış. Ondan açıları, duvarları ve eşyanın nasıl yana yattığını öğrenmiş.

Desenlerinizden, yaptığınız ölüdoğalardan ve Paris manzaralarından bazıları, diyorum, bana Alberto Giacometti'yi düşündürüyor. Bu bir etkilenme değil de, daha çok ikinizin ortak bir yanınız olmasıyla ilgili. İkiniz de, desenlerinizde bir masayla sandalye ya da bir duvarla araba arasındaki bir sıkışıklığı yansıtıyorsunuz. Elbette fiziksel olarak sizinle ilgili değil bu sıkışıklık. Sanki bakışınız kayıp öteye, geriye geçiyor –

Alberto! diye sözümü kesiyor. Hayatın bütün rezilliğine karşın, onun yaşanmaya değer olduğunu size hissettiren biri o. Evet, öteye geçiyoruz biz...

Fotoğraf makinesini yeniden eline alıp çevremde olanlara bakıyor. Bu kez deklanşöre basıyor.

Kayıp öteye geçmek, diyor. Rastlantıları düşün, sonu yoktur bunların. Belki de onlar sayesinde temelde bir düzen olduğunu görür gibi oluruz... Dünya dayanılmaz bir hale geldi günümüzde, on dokuzuncu yüzyıldakinden çok daha kötü. On dokuzuncu yüzyıl 1955'te sona erdi bence. Eskiden, umut vardı...

Yeniden sıçrayarak tarlanın ucuna gidiyor.

Abbe Pierre'in kısa bir süre önce çektiği bir fotoğrafına bakıyoruz birlikte. Evsiz barksızları için savaşan ve Fransa'da çok sevilen bu olağanüstü halk adamının sevecenliğini, öfkesini ve kutsallığını gösteren bir görüntü bu. Fotoğrafçıyla bu rahip aşağı yukarı aynı yaşta olmalılar. Yorulmak bilmez yaşlı bir adamın kendisi gibi biri tarafından çekilmiş bir resmi. Eğer rahibin annesi Pierre'i bugün görebilseydi, sanırım onu şu anda fotoğrafta olduğu gibi görürdü.

Artık gitmem gerektiğini söylüyorum sonunda.

İnsanlar bana yeni tasarılarımın ne olduğunu soruyorlar, diyor gülümseyerek. Onlara ne söyleyeyim? Bu gece sevişmek. Öğleden sonra yeni bir desen çizmek. Şaşırmak!

Asansörle beşinci kattaki dairesinden aşağı inerken yeni bir desen çizebileceğini düşünüyorum.

Metroda yarıdan fazlası dolu bir vagonda boş bir koltuğa oturuyorum. Vagonun dibinde; kırk yaşlarında bir adam elini tutarak görmeyen gözlerle kendisini izleyen sakat karısıyla ilgili bir şeyler söylüyor. Oturdukları evden çıkarıldıklarını ve yardım için bir kuruma başvururlarsa, birbirlerinden ayrı kalabileceklerini söylüyor.

Sakat bir kadını sevmenin nasıl bir şey olduğunu bilmezsiniz, diyor adam vagondaki yolculara, ben onu sevebileceğim kadar, en az sizin karılarınızı, kocalarınızı sevdiğiniz kadar seviyorum.

Bazı yolcular adama para veriyor. O da hepsine, *Merci pour votre sensibilité*, diyor...

Bu sahnenin bir yerinde birden onu Leica'sıyla orada görmeyi umarak vagonun kapısına bakıyorum. Birden ve düşünmeden yapılmış bir hareket benimki.

Fotoğraf, diye yazmıştı bir zamanlar o anaç el yazısıyla, *sürekli* bakmanın sonucu, belli bir anı ve onun sonsuzluğunu yakalayan kendiliğinden bir dürtüdür.

İngilizceden çeviren : Cevat Çapan

JOYCE CAROL OATES

Bir İç Konuşma

O KADIN beni büyülüyor. Ben kimyacıyım, öyle kolay kolay büyülenmem. Otuz bir yaşındayım, yalnız yaşıyorum, bütün zamanımı deney kaplarıyla, istatistiklerle, çeşit çeşit plastikle, tüplerdeki buzumsu bir havı andıran nemlenme ve aletlerin o hafif, gizemli uğultusunun soğuk gerçekliğiyle geçiriyorum. Bazen deney masasında otururken parmak uçlarıma bakıyor, üzerlerinde hafif bir havlanma düşünüyorum. Buz yok. Parmaklarım uzun ve ince. Bence ressam parmaklarını andırıyorlar, her ne kadar ressam değilsem de. Olsaydım, bu laboratuvara ilişkin bir şey yapardım, resmini çizerdim, akşam saat altıda, altıyı çeyrek geçe görünümünü – cam, emaye ve plastik tüpleri, tıpaları, soğutma makinelerinden yayılan o korkunç ve güçlü titreşimleri, benim, her şeyin üzerinden usulca geçen, parmak uçlarıma kadar ulaşan gölgelerin korkutucu gücünü.

TANIŞMA

O ve X bir kütüphanede tanıştılar. O tanışma anını hep anlatırlar. Bir gün X'le bara gittiğimde – ben yalnızca bir kola içmiştim, içki içmem çünkü – içkinin de verdiği coşkuyla bana bundan söz edip ayrıntılarını anlattı. "Durma, her şeyi anlat bana" diye bağırmak istiyordum ona. X benim yaşlarımda, kibar, kara kaşlı bir gençtir. Benim yaşlarımda diyorum : aslında yirmi sekiz yaşında. Heyecanlandığında saçları alnına düşer.

Yaşamlarımızı, her üçümüzün de yaşamını değiştiren en önemli şey o tanışmaydı.

O bir masaya oturdu, kitaplarını dört yanına yaydı. O durumunu gözümün önüne getirebiliyorum. Şapşal, güvenli, biraz da burnu havada – şapşallığı sorun olmuyor, oysa başka kızlar için öyle değil. Tamam. Masaya yerleşti. Üzerinde ince bir şeyler var, pamuklu bir elbise belki (bana yeterince ayrıntı vermediklerinden içini kendim doldurmak durumundayım) sallantılı bir bilezik, çevresindeki gümüş sallantılarla şıngırdıyor. Okuma gözlüklerini çıkarıp oynuyor onlarla, ışığa tutuyor. Çok lekeli. Saçları bal rengi, o burnu havada kızın. Saçlarından nefret ediyorum, aptal beyaz dişlerinden, kâküllerle kaplı alnından, hepsi de insanı bezdirecek kadar hoş... Öylece oturuyor orada. Bu görüntüyü yitirmemek için kendimi zorluyorum. Orada oturuyor, oturuyor, oturuyor... ve X, bir yabancı, içeriye giriyor, onun karşısına oturuyor, okumaktan gözleri kızarmış, bütün gece uyumamış, genç ömrünü Üniversite'nin çevresindeki, sabah saat on birde de karanlık olan barlarda tüketiyor. Oturuyor. Kitaplarını çevresine yayıyor. Acıyor,

gözleri acıyor, omuzları acıyor, zamanından önce kapıldığı bezginlikten beyni bile acıyor, yirmi üç yaşında bir genç, sınıf arkadaşlarına göre birkaç yaş büyük aslında, onların paylaşamadığı bir açılıkla Felsefe 1A'daki kafa karıştıran saçmalıkları yutuyor. Karşısında oturan kızı fark ediyor. Tam karşıdan görüyor onu, kafasını, arkasında duran, "Review of English Studies"den "Studies in Existential Psychology"ye kadar bütün dergilerin dizili olduğu dergi rafını görüyor.

X tatlı dilli değil, ama zeki ve sebatlı; genç kadın belki göz kamaştırıcı değil, ama dolgun, esaslı bir bedeni ve alaycı ama yumuşak bir gülüşü var. Tanışıyorlar. Âşık oluyorlar. Evleniyorlar.

BİR TENİS MAÇI

O dış görünümüne karşın, spora yatkın biri değil ve tenisten sıkılıyor. X'le ben pazar sabahları kiliseye gitmek yerine tenis oynuyoruz. X eskiden çok inançlı bir Katolik'ti, inancını yitirdikçe dünyanın suya döndüğünü gördü, suyun içinde tatarcıkların yüzdüğünü gördü, geceleri yatağında ağlayarak yatarken dişleri birbirine öyle vuruyordu ki, bütün bu acıyı ailesinden gizleyebilmek için yastık kılıfını ısırmak zorunda kalıyordu. Benim kopuşum daha kolay olmuştu, X'ten daha az derinlikli biri olduğumu düşünmüyorum, ama yine de beni daha az etkilemişti; bir iki dalga, hepsi o kadar. Pazar sabahları kiliseye gitmek yerine tenis oynuyoruz. Yukarıdan atılan servisin güçlü savruluşu hoşuma gidiyor, tişörtümde oluşan ter öbekleri hoşuma gidiyor, havadaki o serin tazelik hoşuma gidiyor, Detroit Palmer's Parkı'nda olsak da, her yerde geçen haftaki piknikten kalan çöpler olsa da. Görme. Neden görelim ki? X'le ben, sayılarımızı yüksek sesle söyleyerek, tenis oynuyoruz. Bazen o da geliyor, kucağında bebekle. Bir bankta bacak bacak üstüne atarak oturup dergi okuyor. Bol pamuklu pantolon giyiyor. Bazen saçlarını arkada topluyor, gelişigüzel, dağınık, yirmi beş yaşında üstü başı dökülen bir ev hanımı. Yine de bir iki ucuz makyaj malzemesi darbesiyle yanakları yeniden parlıyor, rujun şöyle bir dokunuşu, işte ortaya çıkıyor. Amerika Güzeli, '65 Mezunları Güzeli, etkileyici, atak, canlı ve benimle kayıtsızca kırıştırıyor, beni aşağılayacak kadar özensiz, umurunda mı ki bu? "Gel, aşkım, yakanın arkasını düzelteyim. Şu küçük düğme – yarıdan kırılmış – düğme deliğine girmiyor." Ben kaskatı durmuş kendimi deney tüplerini, kapları, metalin soğuk, temiz buğusunu düşünmeye zorlarken o, o küçük düğmeyi buz gibi ilikliyor.

BUZ GİBİ

Bu sözcüğü kullanmaya zorluyor beni! Aslında hiç kullanmam bunu! Benim sözcüklerimden değil. Benim için hiçbir şey buz gibi değildir. Kimya doktoramı 1964'te Michigan Üniversitesi'nden aldım. Lisedeyken herkes enikonu dâhi olduğumu düşünürdü – kimya öğretmenim bir yıllığına *Scientific American*'a üye olmamı sağlamıştı, spor ama düzgün giyiniyorum, sessiz, dürüst, düz görünmeye çalışıyorum; kimsenin gözüne batmak istemiyorum.

BEN HÂLÂ BURADAYIM

O hep orada, hep orada! Zihnimin gerisinde, keyfince tembel geçiniyor. Belli ki on iki yaşında çoktan kadındı o. Her şeyi bilen! On bir yaşında, on yaşında her şeyi bilen! Berrak bal rengi gözleri, kıvırcık saçları, tatlı aptal gülüşü... çocuk parkının küçük kraliçesi, oğlanlara satışıyor. Ah, zamanda geriye gidip onun parktaki kaydırağa çıkışını, tepede kraliçe gibi acımasız bir bakışla duruşunu, kendini değerli bir nesne olarak, büyümüş de küçülmüş bir kadın gibi oraya yerleştirişini ve aşağıya doğru bırakışını... O kaydırağın altından öfkeli bakışlarla, bir kartal kiniyle kalkmak, tam yarı yoldaki o çıkıntıda onu bacaklarından tutup aşağıya çekmek! Ya da, yerine, onun yerine, daha da iyisi, kaydırağı tepe taklak etmek – dev gibi koca paslı şeyin ağır ağır düşmesi, onun tepesine düşmesi. O kadar işte.

Ben hâlâ buradayım... Evet, ben yatağımda uyanık, umutsuz bir biçimde yaşamımı bir düzene sokmanın yollarını düşünürken zihnimde onun kumru gibi şakıyışını duyuyorum. *Onun* yaşamının düzene sokulması gerekmiyor. Geçen gece beni yemeğe, spagettiye, çağırdıklarında X'in önünde demişti ki, "California'da boşanma oranı sonunda evlenme oranına ulaşmış. Boşanma işini düşündüm de, o kavramı. Her şeyi nasıl da boş sallantıda bıraktığını, kendimizi nasıl apaçık ve korkunç bir biçimde görmemize neden olduğunu..." Ama yalnızca oynuyor X'le, yalnızca oynuyor. Ondan asla ayrılmayacak. X de ondan asla ayrılmayacak.

Yoksa ikisi de benimle mi oynuyorlar?

Bana gizliden gülümsediğini görüyorum. Göz kırpıyor gibi sanki. Ama söylediği yalnızca, masumca, "Alan, birazcık daha salata alsana. Bu sosu özellikle senin için yaptım."

DOĞAL RENKTE BİR MANZARA

O ve ben süpermarketteyiz, kazayla karşılaşmışız. Beyaz şort giymiş, bebek alışveriş arabasının içine güçbela sığmış, tombul bacakları tel kafesli sepetin içinden çıkmış. Onun gözlerinin altında hafif yorgunluk izleri var. Kollarının üst kısmında, belki omuzlarında ve sırtında da çiller var. Yüzünde pek yok : pudraladı mı acaba? Üstdudağında ince, çok incecik, söylemeye bile değmeyecek tüyler var. Kolları ve bacaklarındaki ufak kaslar beni ürkütüyor.

"Evet, Bergman'ın o filmini gördüm, hiç beğenmedim," diyor.

"Neden? Delilik korkutur mu seni?"

"O tür delilik, perdede, korkunç oluyor çünkü... çünkü kaçamıyorsun ondan, gözlerini kapatsan bile ses hâlâ orada, ve o delilik duygusu... Kitap okumak gibi değil, kitabı kapatırsın gider. Yok. Hiç beğenmemiştim."

"Özel bir nedeni olabilir mi bunun sence?"

"Belki de."

"Sinemadan çıkıp gidebilirdin."

"Asla çıkıp gitmem sinemalardan – içeri girmek için para verdikten sonra yani!"

"Bob beğendi mi peki?"

"Ah, Bob'u tanıyorsun –" omzunu keyifle hafiften silkerek, tabii ki *gerçek anlamda tanımıyorum* Bob'u – "Her şeyi sonuna kadar izler. Televizyonda geç saatte yayımlanan eski filmleri de izler sonuna kadar, James Cagney ve Ginger Rodgers, bütün o eski saçma şeyleri – çok duygusal biridir."

"Peki sen neden korkuyorsun delilikten?" diyorum arabamı hızla iterek konuşmayı yeniden bu konuya çekerken, kendimi denetimi bütünüyle ele almış ve akıllı duyumsuyorum. "Bu senin zayıf noktalarından biri olamaz mı? İnsanlar olduğunca çok deneyim geçirmek istemezler mi?"

"Üff, yeter."

"Her türlü deneyime sırtımızı mı dönmeliyiz?"

Yanıt verme sıkıntısına girmeden bana kaçamak, kayıtsız bir okullu kız gülüşü gönderiyor, ön dişlerimi söküp çekebilecek bir gülüş, öyle zehirli, lezzetli ve bilmezine! Ona bir balon almak isterdim, pembe beyaz çizgili büyük bir balon, ona Monet, Manet ve Renoir'ın tablolarındaki kadınların giydiği türden uzun kabarık elbiseler giydirmek isterdim, yanaklarını özenle boyamak isterdim, pembeleştirmek, gözlerinin mavisini koyultmak, inatçı küçük kaşlarını belirginleştirmek, ona gerçek bir kadın çekiciliği kazandırmak – yaşı olmayan, eski çağlardan gelme, bir erkeğin uğruna ölmesine değecek. Hayır, balon dev bir balon olsun isterdim, altında da onun için hasırdan ufak bir yolcu bölmesi, elinde piknik sepeti, baştan ayağa maviler, pembeler, sarılar içinde, soluk tenli güzel kolları açıkta, ama bacakları gösterişsiz bir biçimde kapalı; uzun kumral saçları güzelce topuz yapılmış, biraz dağılmış, hoş bir dağılmışlık – o güçlü bedeniyle yolcu bölmesinin içine yerleşince ipi çözeceğim. İpi dev bir makasla keseceğim, ve balonu, yolcu bölmesini, kadını boyalı mavi göğe uçuracağım!

Dışarıda park yerinde – ben de X gibi görevlerini yerine getiren, teşekküre pek gerek duyulmayan bir koca gibi – aldıklarını taşımasına yardım ederken kaldırımın kır renkte olduğunu fark ediyorum, yaya yolu kır, pantolonum kır, ellerim kır, kırlaşıyor. Üstü gölgelikli ucuz bir binadaki üç odalı daireme, nehre bakan, kapıcılı, ama yalnızca üç odası bulunan daireme dönünce banyoya koşuyorum, içimden, evet, kırlaşan sarı saçlarım yüzünden ağlamak gelerek, aynaya bakıyorum.

Elimden dev bir makasla bir iş çıkmadan nasıl sürdürebilirim yaşamımı?

KARIKOCA ARASINDAKİ SEVGİ

Oradalar işte, gece yarısını geçmiş. O ufak, derbeder oturma odalarındalar. X İngiliz dili üzerine doktora yapıyor, ama ağırdan alarak, sıkılarak, gözleri yine yanıyor; o da esneye yakına tembelce sürdürüyor yaşamını, kız arkadaşlarının kentin dışındaki evlerine açgözlülükle bakarak, çok kıskanarak, X'in bedeninde, topuğuyla onun yumuşacık ciğerlerini ezerek, ona göz kırparak, uzun, aylak gezintiler yaparak. Güldürüyor beni, bu evlilik! Evlilik! Birden başım ağrıyor, gece yarısını geçmiş, bir aspirin almak için kalkıyorum yataktan, ve birden, çok açık bir biçimde kasabanın on kilometre dışını, küçük oturma odalarını görebiliyorum, orada oturuyorlar, koltukta ikisinin arasında kraker döküntüleri, peynir kı-

rıntıları ve parçaları var, X *onun* hamileliğinin sonuna yaklaşmış olmasının keyfiyle biraz kilo almış, o da X'in saçlarının dökülmesine takmış gözünü ve aklını. Ah, çok fazla biliyor! *Cosmopolitan* okuyor, başyazının adı "İkinci-Üçüncü-Dördüncü Kocayı Nasıl Bulursunuz?", kaşlarını çatmış, ciddi ciddi göz gezdiriyor yazıya, yaşamın nerede yaşandığını *bulmak için*, uzaktaki gizli bir yaşamın ayrıntıları nedir diye. Gerçekten de almalıyım o balonu ona, değil mi? Onu kraliçeler gibi özgür salmalıyım gökyüzüne?

Geçen gece uğradım onlara, yalnız başıma bir sinema dönüşü, o, telaşla koşuşturdu etrafa çeki düzen versin diye – oysa her gün nasıl bir dağınıklık içinde yaşadıklarını görmeyi ne çok istediğimi bilmiyordu, *günlük* yaşamlarını görmeye nasıl aç olduğumu – birden o kirli, ütüsüz, pamuklu pantolonun örttüğü kalçalarına sarılarak ona yalvarmak istedim, *Acı bana!* Ama onun yerine X'e satranç oynamayı teklif ettim. O nefret eder satrançtan; kadınlar satrançtan nefret ederler. X iyi huyludur, zaman öldürmeyi sever, her şeye ikna edebilirsiniz onu, böylelikle uzun, karışık bir oyunun içine sürüklendi, saat bir buçukta hâlâ sürüyordu ah, benim güzel şansım! – o esneyerek bebekten yakınıyor, ne tasa oysa, sonunda ayaklarını sürüyerek yatak odasına gidiyor. Oradan duyabiliyorum onu, öbür odadan. Banyodan da. Onu dinlerken parmak uçlarımda ve burun deliklerimde incecik buzumsu bir buğulanma oluyor, seslere derinden kulak verirken, bu dinlemenin yorgunluğuyla iç geçirirken, onun ilaç dolabının kapağını açışını – arkadaki ayna onun kızarmış, sıkkın, şişmiş suratını bir yansıtıp bir yok ediyor – belki de cımbıza, ya da makyaj temizleme kremine uzanışını gözümde canlandırırken. Hayır : Öyle yapmıyor. Giysilerini çıkarıp kendini, ağır bir yığın halinde, yatağa atıyor, hemen uyuyup bizi unutuyor. Bizse oturma odasındayız, sehpanın üzerine eğilmişiz, kırmızı siyah ufak plastik parçalarına takmışız aklımızı – satranç oyununa! X'in saçları biraz dökülmeye başlamış, evet. Değerbilir, alaycı bir görünümü var, çok duyarlı bir genç, ama evlilik yaşamı onu köreltmiş, yolun yarısında kesilmiş. Ergenlik çağında demiryolunun çevresinde aylak aylak gezinişini getiriyorum gözümün önüne, onun görmüş olabileceklerini görerek. Başka oğlanlarla birlikte kumsalda, lunaparkta amaçsız dolaşışını düşünüyorum, ifadesiz, asık suratlarla kızların peşinde koşuşlarını, bu amaçla bir araya gelişlerini. Onun sınıfının arka sırasında oturuşunu düşünüyorum, ertesi gün uyanık kalmaya çalışarak, satranç oyununu zihninde yeniden kurarak, belki de canını sıkan bir iki umutsuzca sözüm için beni uyararak –

"Böyle konuşmasan keşke," dedi bana ciddiyetle. Yüzüme baktı. "Biliyorsun ki kendini öldürmeyeceksin, öyleyse neden söz ediyorsun bundan?"

"Biliyorum. Üzgünüm."

"Yaşamanı gerektirecek her şeye sahipsin – iyi bir iş, özgürlük, istediğin her şey – istediğin zaman tatillere çıkabilirsin, her şeyi yapabilirsin?" Tam burada takıldı, düşündü : yaşamımı nasıl değerlendiriyorum? Ben, onun en iyi arkadaşı, yalnız yaşamımı nasıl geçiriyorum?

Ben de ona yardımcı olmak için, hemen diyorum ki, "Biliyorum, özür dilerim. Kendime biraz fazla acır gibi konuştum sanırım."

"Hayır, yalnızca şaşırttı da... Sakın onun yanında konuşma böyle," dedi, başının sert bir hareketiyle işaret etti onu, çift kişilik yatakta derin uykusunda.

"Anlayamayacaktır. O öyle, yani öyle sağlıklı ve sabırsız ki... ben hastalanınca bile aklını oynatıyor. Tanrım! Müthiş bir şey o!" Ve acımasızca, sevgiyle onu düşünmeye koyuldu, beni düşünmeyi bıraktı, ölme isteğimi, ah, ölme isteğim öyle gerçek ve öyle güçlü ki! Oyun böylece sürdü.

Küçük oturma odalarındalar, her gece. Küçük yatak odalarına giriyorlar. Orada her şey üst üste – eşyalar birbirine yapışık – o odayı bir kez görmüştüm, taşınırlarken yardım ettiğimde. Yardım etmemi istemelerine sevinmiştim. Sonra da hep birlikte pizza yemeye gitmiştik; benimkini onlar ısmarlamışlardı. Bebekleri yoktu daha. Yine de sanıyorum hamileydi – ikisinin arasındaki bazı ufak şakaların, yapmacık gülüşlerin başka ne anlamı olabilirdi? Sarı giymişti, sarı bir kazak. O küçük yatak odasında kazağını çıkarıyor. Dolaplarının içi karmakarışık olmalı, *o da* kullandığına göre. X çok düzenlidir, benim gibi. Düzenlilik kişiliğinde var. Bir kez onun giysileri yüzünden kendisininkilerin de karıştığından, kırıştığından yakınmıştı. Yıllarca yalnız yaşamıştı. Ben de yıllarca yalnız yaşadım, anne- babamın evinden ayrıldığımdan beri. Saat bire çeyrek kala bir baş ağrısıyla uyanıyorum. Bir aspirin alıyorum, basit, masumca bir davranış. Birden onları görüyorum – gözümün önüne getiriyorum – sarılıp yatışlarını, çarşaflar üstlerinde karmakarışık, X tek dirseğinin üzerinde yan yatmış onunla şakalaşıyor, o da karşılık veriyor, aralarında hiçbir şey gizli ya da kutsal değil, âşıklar, âşık, âşık; on kilometre uzakta birden, yalnız başıma, midem bulanıyor.

Yangın, sel, deprem, bilinen bütün acı türleri – musluklardan erimiş lavların akması – dünya dev bir tavaya dönmüş – içinde şehirlerin yandığı bir maden eritme ocağı, yükseklerde salınan balonların boyalı plastiklerini eritecek güçte –

Nasıl iyi olayım? Nasıl kurtulacağım?

DÜŞÜNMÜYORUM

Onun ve X'in ağzını düşünmüyorum. Büyüyüp insan olma yolundaki çocuklarını düşünmüyorum. Parkta oturuyorum, Palmer Park'ta. Yakınlarda disk oyunu oynayan çocukların bağırtıları... şiddetin coşkusuyla ellerindekini yere hızla atışları. Bir adam elinde sivri uçlu bir sopayla kâğıt topluyor. Sivri uçlu bir sopa! Kâğıtları toplamak! Ona, "Bakıp durmasana bana, aptal bunak?" demek istiyorum. Ama bana bakmıyor. Ona, "Burada böyle oturduğum için şüpheli filan mı buluyorsun beni? – ne yapacaksın yani, ihbar mı edeceksin? Kime ne zararım var ki burada? Halka açık bir park değil mi burası?" demek istiyorum.

Onun rahminde, lastik esnekliğindeki rahminde, olabilecek kanserli hücreleri düşünmüyorum. Arabasının içine düştüğü çukuru düşünmüyorum – bütün gece anlatmıştı bunu bana, neredeyse beni korkutarak, X ise zorlama bir gülümsemeyle başını sallıyordu, düşünmek zorunda kalıyor, *düşünmek zorunda kalıyordu* onun nasıl da ölümün ve kendisini bir başına bırakmanın eşiğine geldiğini. "Daha dikkatli kullanmalısın arabayı," dedim ona. Nasıl kullandığını biliyorum : Bir keresinde yanındaydım, neredeyse bisikletli bir çocuğa çarpıyordu. Sürekli konuşuyor, saçıyla filan oynuyor. Bir kazanın eşiğinden dönmüş olmasına şaşmamalı. Hayır, onun bir araba enkazının içinde sıkışıp kalmış halini düşünmüyorum, bedeni böyle bir son için uygun değil, yine de çok esnek. Boynunun o çıkık

damarlarını düşünmüyorum. Onun yerine... yumuşak, karamela renkli kumları düşünüyorum, insan ayağı basmamış, kirlenmemiş, bakir ve hoş, rüzgârla gel git sularının biçim verdiği, tozlu göğe karışmış kumları, ağır, sessiz deve kervanlarının kumların üzerinden geçişini, üzerlerinde gözü alacak denli bembeyaz giysili adamlar, ağırlıklarını o çirkin uykucu hayvanların hörgüçlerine vermişler, adamların yüzleri peçeli, gözleri kara, kaşları kara, her şeyi görüyorlar. Müziğin incecik damlalarını düşünüyorum, su damlaları gibi. Tam alnımın üzerine düşüyorlar. Bir kristal damlası kumda yansıyor, her bir kum tanesi develerden gebe, beyazlı adamlar, uçuşan peçeler, sarılı ellerin ayakların, gövdelerin korkunç, yabanıl gücü, adamların ve develerin bedenleri, birbirine karışmış...

Gece çöle hemen çöküyor, sanki biri ışığı söndürmüş gibi. Yalnızız. Huzur içinde uyuyoruz.

DARAĞACINA BİR MERDİVEN

Bir hurdacı dükkânında, antikacıda, dört basamaklı ufak bir merdiven var. "Gerçek bir darağacına ait bu merdiven," diyor satıcı, ağzının kıvrımları acılı, ufak tefek, güven vermeyen bir adam. Öyle bir hurdayı alacakmış gibi *görünmüyorum* hiç! Ama çevresinde dolanıyorum, parmaklarımı üzerinde gezdiriyorum, bir kıymık aranır gibi, düşünüyorum, *Kim bilir bu basamaklardan şu an artık yaşamayan kimler çıkmıştır...*

O gecenin ilerleyen bir saatinde onlara uğruyorum. Bir tuhaflık var, bir gerginlik mi yoksa? Bir tartışma? O koltukta oturuyor, çocuk bir bebeği parçalıyor, X yemek odasının raflı bölümünde, masa başında, çalışmaya çalışıyor. Bu gece tuhaf bir biçimde sessizler. X'in omzunun üzerinden, anlayışlı ama alaycı bir tavırla, uzanıyorum; Chaucer okuyor. "Chaucer'ın nesi o okuduğun?" diye soruyorum. "Ah, bir şey değil, ilgini çekeceğini sanmam," diyor ve kitabı kapatıyor. Biraz şaşırıyorum buna; ama öyle art niyetle söylemiş görünmüyor. Mutfağa giriyoruz. Kendine bir kutu bira, bana da bir gazoz çıkarıyor. Buz, parmaklarının arasından bardaklara düşüyor. Buz kapları hep pislik içindedir. İyilik olsun diye temizleyip içine temiz su koyarak yeniden buzluğa yerleştiriyorum. Buzlukları da hep pislik içindedir. Mutfağa şöyle bir göz gezdirme fırsatı buluyorum – evet, akşam yemeği bulaşıkları lavaboda, tabaklardan birinde kırmızı bir şeyin bulaşığı var, yedikleri olsa olsa spagettidir, sık sık yerler çünkü.

Oturma odasına geçip sohbete koyuluyoruz. Onun üzerinde uzun pantolon var, suratı asık. X ise yorgun görünüyor. "Bir şey mi oldu?" diye soruyorum sonunda onlara. Çok gerginim. "İşte, dâhimiz bugün Almanca sınavından çaktılar," diyor o. İncitici, utkulu bir havada. X'e dönüyorum, heyecanla, yatıştırayım diye. Ama suratı ifadesiz; rahatlama beklediği yok; birasını yudumluyor. "Ah, canın cehenneme," diyor ona. "Ben bu ailenin dâhisi sensin sanıyordum."

Sessizce oturuyoruz. Küçük kız sızlanıyor, yatağa götürmeleri gerekiyor. X bana aldığım son plakları soruyor, ilgileniyormuş gibi görünerek. Evimde binlerce plak var, hepsi sıralı ve kayıtlı. Ona adını hiç duymadığı bir bestecinin yaylı çalgılar dörtlüsünden söz ediyorum. Bütün bunlar olurken de *onun* yan odada gezindiğini duyuyorum. Sonunda çıkıyor, gözyaşlarına boğularak paltosunun

düğmelerini ilikliyor.

"Beni eczaneye götür, Alan. Yaptırmam gereken bir reçete var."

Hemen ayağa kalkıyorum, gücü bu işte. X'e benden yardım istediğini göstermeye çalışarak onun peşinden gidiyorum; boyun eğmekten başka seçeneğim yok; beni ona yeğlemiş görünüyor, aptal bir Almanca sınavından kaldığı için aşağılıyor onu; aşk neresinde bu işin, aşk, aşk, aşk? Evliliğin ne anlamı var? – ama benim bakışımı fark etmiyor. O ve ben dışarı çıkıyoruz. Kasım ayı, hava oldukça soğuk. O hızlı yürüyor. Soğuk hava yüzünden nefes nefese diyor ki, "Sen neden evlenmiyorsun ki? Ne bekliyorsun?"

Utanıyorum. "Çok kişi soruyor bunu bana..."

"Peki, ne bekliyorsun?"

"Kusursuz bir aşk, galiba." Alaycı bir biçimde gülüyorum, bunun şaka olduğunu göstermek için. O bu gülüşü fark edemeyecek kadar katı ve boş.

"O uzun uzun konuştuğumuz günü anımsıyor musun?" diyor. Evet, anımsıyorum. Saatlerce konuşmuştuk. Bir akşamüzeri X Milton dersindeyken, derste uyuklarken, uğramıştım, çok toy, saf bir dürüstlükle, ciddiyetle Tanrısız bir yaşamın anlamı üzerine konuşmuştuk. O bunun iki insan arasındaki aşkta, evlilikte aranması gerektiğini söylemişti. Ben herkesin kendi anlamını yaratması gerekeceğini söylemiştim. Karşılıklı, ikili konuşmamız saatlerce sürmüştü; bir oraya bir buraya çekmiştik konuyu, bu eşsiz, güçlü, zehirli kadın, evli kadın, arkadaşım X'in karısı, ve ben, spor tişörtümle tıfıl, ona yakışmaz, hiç yakışmaz bir durumda. Birkaç gün sonra ona bir kitap verdim, *Sanatta Ruhçözümlemesel Buluşlar;* tartışmamızla ilgisi vardı galiba. Sonradan hiç sözünü etmedi, okumamıştı kesin. O konuşmayı da unutmuştu kanımca.

"Yaşamım, Bob'la olan yaşamım, çok karmaşık ve tuhaf," dedi. "Galiba bir bebeğim daha olacak. Ama bunun ondan olduğunu sanmıyorum... ne gülünç değil mi? İkimizi de tanıyorsun; sen bizim en yakın arkadaşımızsın, aslında tek arkadaşımızsın, ikimiz de seni severiz biliyorsun... şey olarak... yani seni gerçekten severiz... Ama yaşamım henüz dağılmadıysa da paramparça, tuhaf olan da şu ki çok mutluyum, Bob da mutlu, gerçi bildiğine eminim... her şeyi. Sana bunu söylemek istedim. Neden bilmiyorum."

Dondum, dondum kaldım. Ürktüm. Eczanede ondan uzak duruyorum – ama uzak duran o aslında. Gözlerini ovuşturuyor. Ağlamış, bu kadın! O reçete tezgâhına giderken, kendimi tutmaya çalışıyorum. Yüreğim ürkmüş, hafif bir şok geçirmekte; neden bu kadar büyük bir gücü var üzerimde? Onu ve X'i yatakta sarılmış olarak düşünüyorum, bedenleri birbirine dolanmış, o yumuşacık pembe diliyle X'in kulağını yalıyor, ona rahminin gizemli okşayışlarından söz ediyor, onu bir paramparça edip bir altına çeviriyor, dostum X, gözlerinin akında kısa kesik damarlar var. Ve onun tembel tembel bluzunun düğmelerini açışını düşünüyorum, bluzu bir koltuğun arkasına atıverişini, dönüp başka bir sevgiliyi kucaklayışını, arkadaşım olmayan, tanımadığım, tanımadığım birini...

Bozuklukları cüzdanına koyuyor, bana doğru başı önünde ruh gibi geliyor. Elinde ufak bir kesekâğıdı var – bir tür hap, ne tür? Ama soramam ki. O kadar yakın değilim ki. Başını kaldırıp bana bakıyor, gözlerimiz buluşuyor ve birden korkunç bir öfkeye kapılıyorum. Eczanenin içini sakin sakin adımlayan bu sağ-

lıklı, mutlu kadın yüzünden; bu dükkân onun için kurulmuş, o gelip düzme, aptal haplarını, şekerli haplarını alsın diye, ne isterse onu yani. Her zaman. Tuhaf, neden X'ten boşanmayı düşünmüyor? X neden umutsuzluk ve şaşkınlıkla – "her şey yoluna girene dek" – benim evime taşınmayı düşünmüyor? O neden karşıya dikkatsizce geçerken gençlerin kullandığı bir arabanın önünde sokak boyunca beş, on, on beş metre sürüklenmiyor? Neden, neden olmasın? İçimde bir ateş parlıyor. Gözlerim ateşle yanıyor. Sokakta bağırmak istiyorum ona, *Bıraksana onu! Bir erkek yetmiyor mu sana?* Ama hiçbir şey söylemiyorum. Öfkemin ateşinden boğuluyorum, nefessiz kalıyorum. Bana yabancı bir dilde usul usul bir şeyler söylüyor, hiçbir şey anlayamıyorum, bir kuşun hafif sesi ve beyniyle edilen laflar, laflar, laflar; bir Amerikalı genç kızdan dönüşme bu Amerikalı kadın kendi ateşiyle gergin, altın renkli bir cambaz ipine gidiyor, sımsıkı gerili, 39 numara parlak ayakkabılarını taşıyacak sağlamlıktaki ipe, büyük bir ustalıkla. Kolundaki o çirkin beni kazıyıp yerine beyin tümörlü bir hücre koyabilirim, küçük düzgün bir hücre, yapıştırırım, birkaç hafta öyle beklerim ne çıkacak diye... ama yanı başımda müzikli komedilerdeki kadınlar gibi öyle gevezece, boş konuşuyor ki. Mutlu. O mutlu, X mutlu. Birlikte mutlular. Kendimi birden yukarıya, bir merdivenden yukarıya çıkar duyumsuyorum, kendi ağırlığımla didişerek, kalbim ve ciğerlerim patlamaya hazır, yüzüm kanın verdiği ateşle patlayacak durumda, beynim öfkeyle bağırıyor onlara, *Çok sıradansınız, siz de! İstatistiklerdekiler gibi! Aslında neredeyse yaşamıyorsunuz! Sizin aşklarınızın ve aldatmalarınızın ne önemi var, salyalı güzel çocuklarınızın, tartışmalarınızın, spagettili yemeklerinizin, lekeli koltuklarınızın? Ne önemi var bunların?*

MAKİNE : TANRIÇA

Her gece geç saate kadar laboratuvarda kalıp çalışıyorum. Makinenin uğultusu nefesime katılmış bir müzik gibi. Bu gece geç bir saatte, çok erken değil, öylesine gitmiş gibi, evlerine uğrayacağım. Bir hafta oldu; bir şeye alındığımı düşünmüşlerdir. Uğrayacağım, belki on, on buçuk gibi, öylesine, eve dönerken uğramış gibi... Ona küçük bir dükkânda bulup, hemen onu düşünerek aldığım ufak bilezik süsünü vereceğim, gümüşten ufak bir kadın patenci heykelciği. Güvenli, kaslı, Tanrıça gibi, akıllı ve atak görünümlü, buzda olduğu gibi toprakta da, suda da kayabilir, mafsallarımızın ve atan yüreklerimizin üzerinde de... Hepsi orada, o küçük heykelcikte. Erkeklerin üzerinde patenle kayan kadınlar. Çıplak göğüslerimizin, bacaklarımızın üzerinde. Bunu ona vereceğim, o evli kadına, koltuklarına oturacağım, evliliklerinin akışlarının içine, ilgiyle, uzak ama âşık, yumruk yemiş bir biçimde, yosun ya da su damlacıkları gibi, geleceğin bana sunabileceği hediyeleri bekleyerek.

İngilizceden çeviren : Alev Bulut

ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ YERİNE

ITALO CALVINO

Yazmaya genç yaşlarımda başladım. Yazılarımı yayımlatmak benim için kolaydı ve hemen beğeni ve anlayışla karşılandım; ancak, bunun yalnızca şans olmadığını fark etmem, böyle bir kanıya varmam uzun sürdü.

BENDEN yaşamöyküsel bilgiler vermemi istiyorsunuz; beni hep zora sokan bir şey bu. Yaşamöyküsel veriler – resmi kütüklerde kaydedilmiş olanları bile – insanın sahip olduğu en mahrem bilgilerdir ve bunları açıkça ortaya dökmek, neredeyse bir psikanalistle karşı karşıya olmak gibidir. En azından ben öyle olduğunu düşünüyorum : Bugüne dek psikanaliz çözümlememi yaptırmadım hiç.

Sözlerime Terazi burcunda doğduğumu söyleyerek başlayacağım; bu yüzden, benim karakterimde denge ile dengesizlik karşılıklı olarak birbirlerinin aşırılıklarını düzeltirler. Annemle babam Karayipler'de geçirdikleri uzun yıllardan sonra yurda dönmek üzereyken dünyaya gelmişim; hep başka yerlere özlem duymama yol açan coğrafi kararsızlığım buradan kaynaklanıyor.

Annemle babamın bilgileri tümüyle bitkiler âlemi üzerinde, bitkilerin olağanüstü yönleriyle erdemleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Ben başka tür bir bitki örtüsünün, yazılı sözün dünyasının çekiciliğini duyduğumdan, annemle babamın bana öğretebileceklerine sırt çevirdim, ancak insani olana özgü bilgeliğe de uzak kaldım.

Çocukluk yıllarımdan gençlik yıllarıma Riviera'daki bir kasabada, kendi mikrokozmosu içine kapanmış bir kasabada büyüdüm. Kasabanın körfezindeki denizi de, yüksek dağları da koruyucu ve güven verici bulmuşumdur. İtalya'dan dar bir sahil şeridi, dünyadan ise yakınlardaki bir sınır çizgisi ayırıyordu beni. O koruyucu sığınaktan ayrılmak benim için doğum travmasını yeniden yaşamak demekti, ama bunu ancak şimdi fark ediyorum.

Diktatörlükler çağında büyüdüğüm ve askerlik yaşıma geldiğimde birden dünya savaşıyla karşı karşıya kaldığım için, hâlâ barış ve özgürlük içinde yaşamanın benden her an alınabilecek geçici bir talih olduğu kavramı vardır zihnimde.

Bu olayın itkisiyle politika gençlik kaygılarımda belki de gereğinden fazla bir yer tuttu. Benim açımdan, yapabileceğim katkı açısından gereğinden fazla bir yer tuttu demek istiyorum; çünkü, politikadan uzak görünen şeylerin, ülkelerin ve halkların tarihinde (siyasal tarihinde bile) çok büyük bir etkisi olur.

Savaş biter bitmez, büyük şehrin çağrısını taşralı köklerimin çağrısından daha güçlü olarak duydum. Bir süre Torino ile Milano arasında kararsızlık geçirdim.

Torino'yu seçişimin elbette kendine özgü nedenleri vardı ve belirli sonuçları oldu. Artık nedenleri de sonuçları da unutmuş durumdayım, ancak yıllar boyunca kendime eğer Milano'yu seçmiş olsam, her şeyin epey farklı olacağını söylemişimdir.

Yazmaya genç yaşlarımda başladım. Yazılarımı yayımlatmak benim için kolaydı ve hemen beğeni ve anlayışla karşılandım; ancak, bunun yalnızca şans olmadığını fark etmem, böyle bir kanıya varmam uzun sürdü.

Yayınevinde çalıştığım için, başkalarının kitaplarına kendi kitaplarımdan daha çok zaman ayırdım. Bundan pişmanlık duymuyorum : Uygarca bir arada yaşama çabası açısından yararlı olan her şey yerinde harcanmış enerji demektir. Ciddi ancak hüzünlü bir kent olan Torino'dan sık sık Roma'ya kaçamaklar yapardım. (Bu arada şunu da belirteyim : Roma'dan olumsuz olarak söz etmeyen yegâne İtalyanlar Torinolulardır.) Böylece, nedenini hiçbir zaman kendime sormaksızın, olasılıkla en uzun süre yaşadığım İtalyan şehri Roma olmuştur.

Benim için ideal yer, bir yabancı olarak yaşanması en doğal olan yerdir. Bu yüzden, Paris eşimi bulduğum, evimi kurduğum ve kızımı yetiştirdiğim şehir olmuştur. Karım da yabancı ve üçümüz bir aradayken üç farklı dil konuşuyoruz. Her şey değişebilir, anne karnından daha kendi içine kapalı ve nihai bir dünya gibi içimizde taşıdığımız dil dışında.

Bu özyaşamöyküsünde temel olarak doğum konusu üzerinde durduğumu ve daha sonraki aşamalardan dünyaya gelişimin bir devamı gibi söz ettiğimi fark ediyorum; şimdi daha da geriye, doğum öncesi dünyaya gitme eğilimi içindeyim. Kökenlerin keşfi şeklinde duyumsanan her özyaşamöyküsünün tehlikesidir bu; Tristram Shandy'ninki gibi : Shandy soyunun öyküsü üzerinde uzun uzun durur; kendi yaşamını anlatma noktasına vardığında ise, artık söyleyecek hiçbir şey bulamaz.

İtalyancadan çeviren : Kemal Atakay

KISA ÖYKÜNÜN KÖKENLERİ : GOGOL VE POE

H. E. BATES

Sanatsal ve etik değerlerde kısıtlayıcı ölçütler yazarın önünü kestiği zaman, yazarın kendisi ve yazın kaybeder ve gelecekte bir gün bu sanatsal ve etik değerler değiştiğinde, şaşkınlık ve alay için ortaya bir neden çıkmış olur. Tüm yazarların buradan almaları gereken ders çok açık : kesinlikle, yaşadıkları zamanın görüşlerine ve daha da kötüsü çağdaşlarının estetik değerlerine bağlı kalmamaları gerekir.

NİKOLAY Vasilyeviç Gogol, Rusya'da Soroçintsi'de 1809 yılında doğdu; bu aynı zamanda Baltimore'de Edgar Allan Poe'nun dünyaya geldiği yıldı. Gogol, Niezhin'de öğrenim gördü; Poe ise İngiltere'de Stoke Newington'da. Gogol 1852'de, Poe ise 1849'da öldü. Çağdaş kısa öykünün, bu iki kısa yaşamdan kaynak bulan nehirden doğduğunu söyleyebiliriz.

"Hepimiz Gogol'un *Palto*'sundan türedik," sözü – sanırım Gorki'ye ait – tartışılmaz bir gerçek; çünkü Gogol tüm şiirsel gerçekliği ile yalnızca çağdaş öykünün babası değil, aynı zamanda yukarıda sözü edilen ve kusursuz betimlemelerle duygusal bir canlılık içeren ve bugün bile çok çağdaş bir ürün olarak değerlendirdiğimiz kısa öykünün de yazarı. Gogol, romantik akımdan, daha iyi bir sözcük bulamadığımız için hâlâ gerçekçilik olarak adlandırdığımız akıma geçiş üzerinde önemle duruyor ve günümüz Amerikan kısa öyküsünün gücü olan görselliğe, açık nesnelliğe ve bundan otuz yıl önce bulunmadığı için kısa öykünün çocuksu bir düzeye inmesine neden olan doğal materyallere ayrı bir önem veriyor. Gogol şu sözleri söyleyen tüm yazarların babasıdır : "Zengin ya da yoksul, serüven ruhlu ya da dar görüşlü, iyi ya da kötü, sıkıcı ya da ilginç olsun, bir yazarın üzerinde çalışması gereken ana materyal, sıradan insanların yaşamlarıdır." Gogol, tüm diğer büyük yazarlar gibi, evinin – annesinin Dikanka'daki çiftliği – arka kapısından dışarı bakmış ve kendi içinde çok canlı güç çatışmaları olan bir yaşam görmüştü. Bu nedenle de daha uzaklara bakmasına gerek kalmamıştı. Gogol'un yaptığı kısa öykü.için yaşamsal bir önem taşır : çünkü bu eylemi gerçekleştirdiği güne kadar, bugünkü anlamda bildiğimiz kısa öykünün bir varlığı yoktu. Düzyazı süslü oldukça, yalnızca zarif anlarda yazılmaya devam ettikçe ve romantik ideallerle, romantik toplumsal önyargılarla gölgelenmiş gözlerle değerlendirildikçe – yalnızca kralların ve lordların kahraman olarak görüldüğü zamanlar o kadar da

uzak değil – kısa öykünün bir rönesans yaşaması çok zor olurdu. Bunun nedeni de, sözlerden oluşan bir tantananın, temelleri belli olmayan ve hassas bir yapıya sahip kısa öykü için uygun olmamasıdır. İçine görüşler, gözlemler, etik değerler, sahne süsleri doldurduğunuzda kısa öykü çöker; öte yandan Viktorya dönemi romanı bu öğelerle ayakta duruyordu. Fakat kısa öykünün babası olarak, Gogol'un çok basit bir şey yaptığını düşünüyorum. Birçok kısa öykünün yazarı bu nedenle ona borçlu ve bunun doğrudan sonuçlarını Coppard, O'Flaherty, Joyce, Sherwood Anderson ve Saroyan gibi günümüz yazarlarında görebiliriz. Gogol, kısa öyküyü halk yazınına indirgedi ve böylece ayaklarının yere basmasını sağladı.

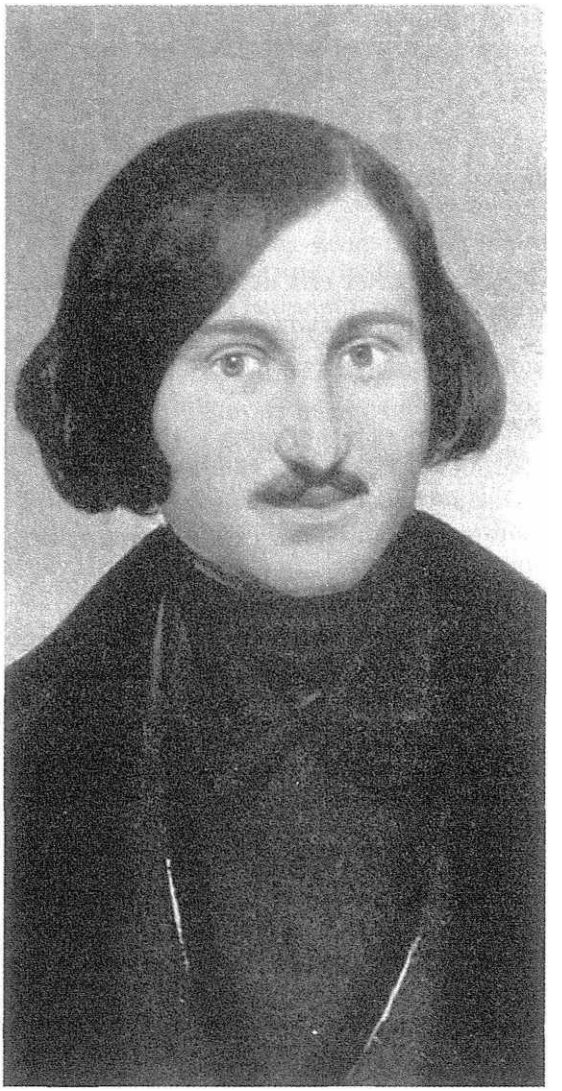

Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852)

Elbette ki, Gogol'un Puşkin'den esinlendiği ulusçuluğu, lirizmi ve halk yazınından aldığı etkiler, kısa öykünün tek kaynağı değil. Gogol büyük bir istekle, bereketli Ukrayna topraklarında geçen çocukluk izlenimlerini anlatırken, ya da annesine köy yaşamı ve geleneklerini ayrıntıyla yazarken, Baltimore'da başka şeyler oluyordu. Poe, yabanıl bir şiirin etkisiyle ortaya koyduğu kâbus gezintilerine başlıyordu. Yaptıkları ona da "kısa öykünün babası" adını kazandırdı ve etkisi her yönüyle Gogol kadar geniş oldu. Poe'nun 19. yüzyılın sonlarına kadar kısa öykü üzerinde çok geniş bir etkisi olduğu görüşünü yadsıyacak değilim, fakat, "Kısa öyküye, daha üstünü asla elde edilemeyen teknik bir kusursuzluk kazandırdı,"[1] sözlerini okuduğumda, Poe'nun herhangi bir yapıtındaki denge duygusunun eksikliği aklıma geliyor. Poe gerçekten de, yapıtları teknik kusursuzluktan değil de, içsel ve tanımlanamaz bir nitelikten çıkan olgun yazarlar grubuna giriyor. Bu nitelik bazen, D. H. Lawrence'da olduğu

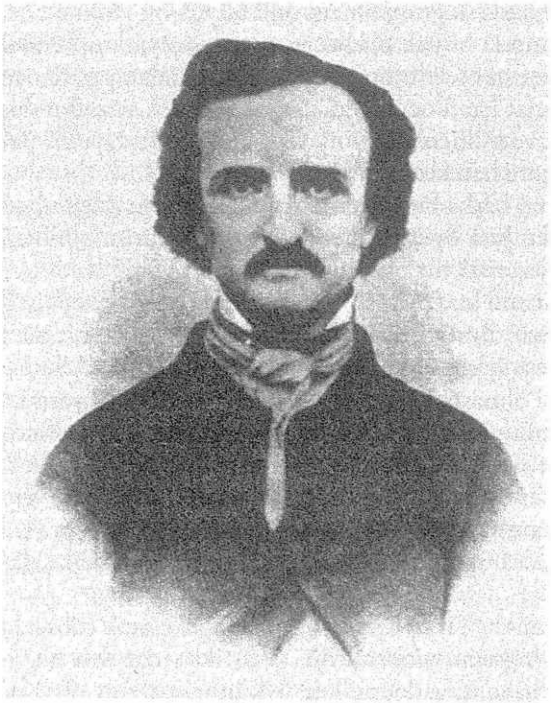

Edgar Allan Poe (1809-1849)

gibi neredeyse fiziksel, Turgenyev'deki gibi bir çeşit koku ve Maupassant'daki gibi taşralı şirretliğin bir hesaplamasıdır. Yazarın gerisindeki insanda bulunan ve bir sanatçıdan diğerine geçemeyen belirsiz, fakat güçlü niteliklerdir bunlar. Can alıcı unsurlar bunlardır : teknik konulardan ayrı işleyen güçlerdir; yapıtın dolaşım sistemindeki kandır.

Bu tür yazarlar arasında Poe önemli bir örnektir. Öykülerinde, başka yazarlara geçemeyen bir şey vardır. Bunun, açık bir biçimde, derin ve karmaşık fiziksel bir durumun sonucu olduğunu görürüz. Poe, Lawrence gibi hasta bir insandı ve bunun sonunda da kendini, her bir öyküde olabildiğince duygusal ve sinirsel bir gerilim olarak gösterdi. Sayfaları karanlık bir ürkünçlükle boyalıdır; akıl hastalarının ellerini kapatıldıkları yerin duvarlarına vururken çıkardıkları sesler yankılanır. "Doğru! Sinirli, çok sinirli, ölesiye sinirliydim ve hâlâ öyleyim; fakat neden deli olduğumu söylüyorsun?" – bu *The Tell-Tale Heart* adlı öyküdeki anlatıcının sesi, fakat aynı zamanda Poe'nun da sesi olabilir. Poe'nun ünü, bir korku havası yaratan, deliliği, yarı deliliği ve kuşkuyu ortaya koyan bu derin duygusallıkta yatar. Bir zanaatkâr olarak, ve bunda bazen oldukça iyidir, Poe'nun tüm çabaları ve ürettikleri kendi duygusal durumundan kaynaklanır. Bu nedenle Poe, çok derin bir etki yaratmış olsa da, en büyük etkisini genel anlamda kısa öykü üzerinde değil, bunun yalnızca bir dalında göstermiştir; polisiye ve olağanüstü öykülerde.

German Hoffmann'ın fantezilerinden etkilenen Poe, yalnızca belirsiz sayıda kolları olan belli bir sanat dalının ustasıdır. Dahası, 19. yüzyıl Poe için uygun bir zamandı. Bilimsel buluşlar, spiritüalizme duyulan inanılmaz ilgi – Poe'nun ölümünden on yıl sonra yalnızca Amerika'da 1.500.000 spiritüal olduğu söylenir –, eğitimin dokunuşuyla yıkılan eski batıl inançlar, melodrama ve doğaüstü olaylara susamış bir toplum, kitap okuyanlarda hızlı bir artış ve bu insanların loş ışık altında hayalet öyküleri okuma sevgisi... Tüm bunların yanında, bilinmeyenin korkusunu ve çekiciliğini içine alan toplumsal tutkuyu da unutmamak gerek. Sözünü ettiğimiz çağ, Poe virüsünün yayılması için çok uygundu. Poe bu nedenle gerçekte küçük bir yazardır (Tolstoy, Hardy, Defoe, Dostoyevski ya da Dickens ile karşılaştırıldığında) ve neredeyse olağanüstü olarak nitelendirilebilecek bir

şansla doğru ülkede ve doğru zamanda doğmuş olması onu büyük bir yazar olarak göstermiştir. Bunu, yüzyılın sonunda büyük bir beceri ve öngörüyle, toplumsal adaletsizlik, dinsel boş inançlar ve evrensel düşüncelerin çatışmasından yararlanan Shaw'ın yaptıklarına benzetebiliriz. İşte Poe, bir tür öngörüyle, 19. yüzyılın düş dünyalarına, bilimsel fantezilere ve bilinenle bilinmeyeni birbirinden ayıran polisiye-dramlara duyduğu açlığa göre hareket etmiştir.

Poe'nun başarısını destekleyen başka bir nedenin daha olduğunu düşünüyorum. En azından Avrupa dışında, kısa öyküyü, henüz başka bir türün tehlikesi altına girmediği halde, ayrı bir yazınsal tür olarak değerlendirebilecek karaktere sahip tek kişi oydu. Elizabeth dönemi kısa öyküsü, güçlü rakibi tiyatro ve en ünlü dehası karşısında hayatta kalamadı. Bunun bir nedeni de aynı düzeyde bir dâhi yazarı olmayışı ve sahnede izlenen öykünün, evde okunan (o da okuma bilenler için geçerli) öyküden daha çekici olmasıydı. Ayrıca Greene ve Nash gibi yazarların, düzyazıyı nasıl yazacakları konusunda hiçbir düşünceleri yoktu. Bu dönemde tiyatro ile gölgelenen kısa öykü, on sekizinci yüzyılda romanın yükselişi, Aleksandrin dize ve laf kalabalığından öteye geçmeyen denemelerin gölgesinde kalmıştır. Türün bütün yükselme şansı, çağın ve toplumun daha hazır olduğu yeni ya da yeniden canlandırılan başka bir türün gündeme gelmesiyle ortadan kalkmıştır.

Poe'nun böyle bir sorunu olmadı. Tiyatro karşısına bir engel olarak çıkmadı. Roman hiç kuşkusuz yüzyıla damgasını vuran türdü, fakat iki sanat dalı hiçbir zaman bir rakip olmadı ve yüzyılın sonuna doğru, kısa öykünün zararına olan bir ilişki içinde yan yana geliştiler. Onu izleyenler gibi, Poe'nun başka bir şansı daha vardı. Gelişmekte olan ülkelerde 'halk' denen unsur çok büyük önem kazanmıştı ve bir kişi Greene okuyorsa, bin kişi de Poe okumaktaydı. Yine aynı dönemde magazin kültürü oluşmuştu ve Poe gibi 19. ve 20. yüzyıl yazarlarına, dünyada tanınma olanağı sağlayan geniş bir platform ortaya çıkmıştı. Eğer bu platform olmasaydı, bugünkü anlamda bir kısa öykünün var olmayacağı kanısındayım.

Poe, bir yazar olarak önemli; fakat aynı zamanda bazı büyük güçlerin bir araya gelmesi açısından da ayrı bir önemi var : Kendi dehasının, yeni bir çağın ve sınırları olmayan geniş bir topluma duyulan açlığın güçleri. Fakat benden, Gogol'un daha iyi bir yazar olduğuna ve kısa öykü türünün gelişiminde çok daha önemli bir rol oynadığına inanmam istense, bunu hemen yaparım. Öte yandan, hepsi *Palto*'dan türemiş olsa da, yazdıklarından Gogol'ün izlerini taşıyan birkaç yazar adı bile söyleyemem. Fakat açık bir biçimde Poe'nun silinmez izini taşıyan onlarca yazar gösterebilirim. Poe'nun etkileri üç ana başlık altında incelenebilir ve bu etkiler, kısa öykünün bir tür olarak gelişimini anlatan Mr. A. J. Ratcliff[2] tarafından çok iyi açıklanmıştır :

> Poe, edilgen korku ("The Pit and the Pendulum"); Gaboriau ve Conan Doyle'un öncülüğü yaptığı polisiye ve cinayet öyküleri ("The Murders in the Rue Morgue") ve H. G. Wells'in yolunu açan bilimkurguyu andıran öyküler ("The Gold Bug") üzerinde üstün bir başarı yakaladı. Öykülerindeki hava ürkütücü ve korkunçtur ve hipnoz etkisi yaratan Latince bir biçem kullanılmıştır. Her birinde, ustaca ve matematiksel bir kesinlik taşıyan bir yapı vardır.

Bu kısa paragraf, Poe'nun dehasını tanımlayan anahtar sözcükleri içeriyor : atmosfer, hipnoz, matematiksel kesinlik. Bu sayılanların en az ikisinin, ilki ve sonuncusunun, her kısa öykü yazarının önemini vurguladığı unsurlardan olması çok ilginçtir. Genel kanıya göre, bir dizi sıradan olay yoluyla karakter çizmede çok başarılı bulunan Çehov bile bir deneme yazarı olarak görülmüştü. Oysa o, gerçek anlamda bir kesinlik ustasıdır. Ne kadar ustaca gizlenmiş olursa olsun, atmosfer ve kesinlik, kısa öykü sanatının iki önemli unsurudur ve bunların Poe'nun en önemli uzmanlık alanı olması da dikkate değerdir.

Bu nedenle Poe'nun etkisi, kısa öykünün yalnızca üç temel özelliğini kapsasa da, akademik olarak sağlam ve gerekçeli. Poe sanatın kusursuzluğunu, Tennyson'un söylediği gibi, "Aptalların anlayamayacağı biçimde sarıp sarmalamak" olarak anlamıştı. Onun izinden giden ünlü yazarlardan Wells ve Conan Doyle da aynı kanıdaydı.

Bununla beraber, Poe'dan sonra kısa öyküye bir şey oldu ve ruhsal düş gücüne karşın onun bile öngörmediği bazı gelişmeler yaşandı. Bir insanın zayıf noktası genellikle başka birinin güçlü yanıdır. Poe'nun kusuru, sıradan olaylarla ilgilenmemesiydi; o sıradışı olandan hoşlanıyordu. Bu nedenle, kendisinden bir yüz yıl sonra, kısa öykünün, sıra dışı olaylar üzerinde değil de, sıradanlıklar üzerinde yoğunlaşan yazarların elinde olacağını tahmin ettiğini sanmıyorum. Poe eğer "kısa öyküye, daha üstünü asla elde edilemeyen teknik bir kusursuzluk" kazandırmasaydı, bu büyük değişiklik asla gerçekleşmezdi. Dedektif öykülerinde bile, Doyle'da gördüğümüz gibi, korku ve gerilim öğesi zamanla gündelik olayların ve karakterlerin gerçekçiliği ile sağlanmaya başlanmıştır.

Sanattaki çoğu gelişme gibi, kısa öykünün on dokuzuncu yüzyıldaki gelişimi de, tek bir etkinin sonucu değil, birkaç etkinin birbiri ile ilişkisinden kaynaklanmıştır. Müzik, resim ve yazın, şansımız var ki ülkeler arasında geçiş yapabilen unsurlar ve milliyetleri ne olursa olsun sanatla ilgilenenler, farklı ülkelerdeki gelişmelerden etkilenebilmekteler. Gogol, Tolstoy, Turgenyev ve Flaubert ile etkileşim içinde olan Poe, bu yazarlardan Baltimore'da değil, Seine nehrinin kıyılarında etkilenmiştir. Her zaman için sanatın kesin dalları ve türleriyle ilgilenmiş olan Fransızlar, doğal olarak kısa öyküdeki yeni gelişmeleri hoşnutlukla karşıladılar. Balzac, Mérimée ve Gautier hemen hemen Poe'nun çağdaşı yazarlardır, fakat kısa öykünün yüzyılın sonuna doğru uluslararası anlamda ün ve popülarite kazanmasını sağlayan düzeye gelmesi, ancak Tolstoy, Turgenyev ve Flaubert'in Paris salonlarında seslerinin duyulmasıyla gerçekleşmiştir.

Bu nedenle, çok sık söylenmesine karşın, kısa öykünün Amerika'dan Fransa'ya geldiğini öne sürmek pek doğru olmaz. 1830'lu yıllarda Balzac deliler gibi yazıyordu ve 1846'lara gelindiğinde – Poe ölmeden önce – Turgenyev, içindeki onca şiirselliğe karşın, İngilizcede *The Sportsman's Sketches* adıyla bilinen ve Rusya'daki köleliğin bir dizi korkunç betimlemesini çoktan yazmıştı. Yalnızca bu yapıt bile, doğal güzelliklere gösterdiği tinsel tepkisi, tutkulu ulusçuluğu ve güçsüzlere gösterdiği sempatiyle, kısa öykü tarihinde, *Boule De Suif*'in basılması, Çehov öyküleri, Sherwood Anderson'un *Winesburg Ohio*'su ve Mansfield ile Hemingway'in öyküleri ile karşılaştırılabilecek bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Yapıları kötü çeviriler boyunca elli yıl geciken etkisi, İngiltere'de en sonunda

inanılmaz ve şaşırtıcı bir alana yayılacaktı. Conrad, Galsworthy, George Moore ve yaşayan yazarlar içinde Mr. Sean O'Faolain için, *The Sportsman's Sketches*'in etkileri Poe'dan çok daha önemlidir. Materyalist Arnold Bennett bile, kendisini diğer yazarlar içinde en çok etkileyen kişinin Turgenyev olduğunu itiraf etmiştir. Aynı itirafı, yapıtları görünürdeki sert bir kabuğun altında yumuşakça akan Ernest Hemingway bile yapsa, buna şaşırmam.

Böylece, kısa öykünün doğuda ve batıda gösterdiği gelişmeler, daha sonra inceleyeceğimiz sonuçlarla, Fransa'da buluşuyorlardı. Fakat öncelikle kendi ülkemizde neler olduğuna bakmamız gerekiyor. Scott ölmüştü; Dickens, Thackeray, Meredith, George Eliot, Charlotte Bronté, Mrs. Gaskell ve Trollope yaşıyordu : yer yer yağlı görünse de, etkileyici bir romancı listesi. Fransa'nın Balzac'ı vardı; Amerika'nın Poe'su, Rusya'nın Gogol ve Turgenyev'i vardı. Tolstoy ve Dostoyevski de sırada bekliyordu. Hepsi de kısa öykü yazarıydı, üstelik yazdıkları olağanüstü güzel öykülerdi; yalnızca kısa romanlar değildi. Fakat 1850'li yılların İngiliz yazınının ufuklarına baktığımızda, Poe, Turgenyev ya da Kipling düzeyinde bir kısa öykü yazarı bulamayız. Bu ufkun ötesinde ise, günümüzde minyatür bir lavanta olarak ün salmış, yalnız ve biraz da kenara itilmiş biri vardır. Aynı kuşaktan geldiği Amerika'daki karşıtı Sarah Orne Jewett, New England'da çocuk gözlerini daha yeni yeni açıyordu. Dikkatleri üstüne çekmemeye çalışan Elizabeth Cleghorn Gaskell, yaşadığı zamanın hantal ve tatsız yazınsal değerleri arasında silikleşen, kısa öykü yazarı olabilecek en iyi yazardı.

Gerçek şu ki, çalışma odalarındaki fazla materyallerini kullanarak, ayrı bir tür olduğunu düşünmeden, bunları kısa öykü haline getiren birkaç romancımız olmuş olsa da, Kipling gelene kadar dünya çapında, kısa öykü yazarı olarak tanınan bir yazarımız olmadı. Fransa'da Maupassant ve Flaubert'in, Rusya'da Tolstoy'un ve Amerika'da Bret Harte, Bierce, Sarah Orne Jewett ve hatta O. Henry ile Jack London'ın yaptıklarına baktığımızda, yukarıdaki tümce insanı hayrete düşüren bir gerçek. Tolstoy'un *Ivan Ilyiç'in Ölümü* ve *Aile Mutluluğu* bile tek başlarına Viktorya dönemi süslü İngiliz yazınının yarısına eş değerdir. Bunun yanında, çağdaş kısa öykünün gelişiminde etkisi günümüzde bile geçerli olan bir katkı gösteren Çehov'un 1850 yılında doğmuş olmasına da dikkat edilmelidir.

Bu durgun gelişimin, romanın o günlerdeki popülerliği dışında başka bir nedeni olması gerektiğini düşünüyorum. Roman Fransa, Rusya ve Amerika'da da popülerdi, fakat bu popülarite kısa öykünün gelişiminde olumsuz bir etki göstermedi. Bence bunun iki nedeni var : Kısa öykü iki şeyi, ya da birbirine bağlı iki unsuru yapısı içinde barındıramaz. Söz kalabalığı ve ahlaksal değerlerin öğreticiliğini kaldıramaz ve bu iki unsur Viktorya dönemi İngiliz romanının temel yapı taşlarını oluşturuyordu. Hardy ve Meredith'in ustalıkla kullandığı Latince yapılara dayalı tümceler, yeniden doğan gotik etkiler, kısa öykünün altında soluk alamayacağı boğucu bir ağırlıktır. Kısa öykünün yalnızca, eğretileme gibi söz sanatlarından bütünüyle arınmış düz ve arı dile gereksinim duyduğunu söylemek yanlış olsa da, hiçbir kısa öykünün aşağıdaki paragrafta bulunan söz kalabalığını kaldıramayacağı kesin :

Ara sıra, kimisi havada, kimisi sıcak toprağın üzerinde, kimisi de kurumuş

su birikintilerinin yanındaki ılık suyun içinde bulunan gündelik yaşayan böceklerin bağımsız yaşamlarının sürüp gittiği bir yere giderdi. Öbürlerine göre sığ olan göller buharlaşarak, içinde kurtçukları andıran ve bulanık bir biçimde görünen sayısız iğrenç yaratığın yuvarlandığı birer çamur birikintisine dönüşmüştü. Felsefi boyutlarda düşünmeyen bir kadın olarak, onların mutluluklarını izlemek ve dinlenmek için şemsiyesinin altında otururdu; çünkü bu ziyaretinin bir sonucu olarak ortaya çıkan umut onu rahatlatıyor ve o da, önemli düşüncelerin arasında, gözlerine ilişen bu sonsuz küçük dünyayı değerlendirme olanağı buluyordu.[3]

Bir romandan alınan böyle bir alıntının, haklı olarak, Thomas Hardy'nin kısa öyküdeki yeteneğini gösteremeyeceği ileri sürülebilir. Hardy'nin öykülerine baktığımızda, onun yer yer de olsa, kısa öykünün, romandakinden daha kısa ve öz bir dil kullanımı gerektirdiğinin bilincinde olduğunu görürüz. Fakat o tanıdık ağırlık hep karşımızdadır; biçimsel özellikler taşıyan ve eğretilemelerle dolu olan dili, genelde yaşamı değil, yazını yansıtır :

Güneş doruğu geçip de batıya doğru alçalmaya başladığında, Barnet'in yükselmekte olan yeni konutundaki kerestelerin gölgesi, anayolun ortasına kadar uzandı.[4]

Bugün hiçbir öğrenci, "güneş batmaya başladı" demek yerine, "doruktan geçerek batıya doğru alçalmaya başladı" yazdığında ya da "ev" sözcüğünü kullanacağına "konut," dediğinde not alamaz. Hardy ise bir geleneğe uymak zorundaydı. Buna karşın, aşağıdaki alıntıda olduğu gibi, yer yer bu gelenekten sıyrılmaya çalıştığını görürüz :

Önünde iki çalı süpürgesinin dayalı durduğu şöminenin karşısında diz çökmüş, kuru çalıların üzerine üfleyerek, kırmızı ve sıcak küller içinde yanmalarını izliyordu.[5]

Resmi andıran bu betimleme o kadar güzeldir ki, Hardy'nin bunu ayırdında olmadan yaptığını düşünürüz : çünkü hemen ardından kendini yine geleneğe kaptırır :

Yaz kanunlarına uyarak bolca yapraklanan çalı ve ağaçların, günün çiyli zamanında sıradışı ve geçici bir tazeliğe büründüklerini çok az görürdü.[6]

Kısaca, romanların Hardy'si aynı zamanda kısa öykülerin de Hardy'si : somutluğun ve kuruluğun, söz kalabalığı ve basitliğin o tuhaf karmaşası; "yaz kanunları"nın kötü bir gelenekten geldiğini ve yanmakta olan kuru otları üfleyen kızın betimlemesinin de iyi olduğunu anlamayan adam. Karşımıza hep aynı sonuç çıkıyor : tüm yazınsal türlerde, romandaki gibi, okur ve yazar için, açıklamalar, düşünceler ve izlenimler vermek amacıyla, bol zaman ve yer aranıyor. Hardy'nin ise gazeteci bir havası olduğu izlenimine kapılıyorsunuz; yazınsal an-

lamda estetik değer taşıyan bir söz dizisinin kendisine saygınlık kazandıracağını düşünüyor. Hardy'nin yaşadığı günlerde toplumdaki din baskısı şimdikinden daha ağırdı ve onun yapıtlarını okurken bazen vaaz dinlermiş gibi oluruz. Dil, birden bire dinsel bir havaya bürünür :

> Yaşamlarımızdaki ağırlık gitti; gölge artık bizi ayırmıyor : bu nedenle sevgili Vic, boşa giden şu günlerimizde bırak da mutluluğu tadalım.

Kadınlar erkeklerle böyle konuşur mu? Geçmişte böyle konuştukları zamanlar olmuş mudur? Kadınların böyle konuşabileceğini düşünen yazarlar, kendilerinin gerçekçi olduğunu ileri süremezler. Öte yandan Hardy'nin öyküleri, belki de romanlarından daha fazla, bu olanaksız geleneğe bağlıdır ve Hardy bir yazar olarak, kısa öykünün *Wessex Tales ve A Changed Man* gibi öykü seçkilerindeki bu odunsu sözcükler ve betimlemeler altında yaşayamayacağını bilmiyordu.

Yukarıda Hardy'den yapılan alıntıları, Turgenyev'in aşağıdaki yazdıklarıyla karşılaştıralım :

> Çıplak kahverengi dalların arasından beyaz ve barışçıl bir gökyüzü görünüyordu; ıhlamur ağaçlarında yer yer son sarı yapraklar salınıyordu. Ayaklarınızın altındaki nemli toprak yumuşaktı ve çimlerin uzun sapları hareketsizdi, sararmış bir biçimde beyaz çiyin altında yatıyorlardı.[7]

Bu parçanın tek özelliği sahip olduğu güzellik değil; Turgenyev'in ellerinde sıradan bir doğa betimlemesi olmaktan kurtulmuş olmasıdır. Gözenekli bir yapısı var; bir sonbahar gününün tüm renklerini, kokusunu ve derin sessizliğini emmiş ve artık kendisi bir sonbahar günü olmuştur.

Kısa öykü, böylesine duyarlı ve yetenekli ellerin arasında büyür ve gelişir; Hardy gibi yazarların ellerinde ise, altı santimlik bifteklerle beslenen bir bebek gibi boğulur ve ölür.

Buraya kadar anlattıklarım, on dokuzuncu yüzyıl İngiliz kısa öyküsünün içinde tutsak kaldığı yapısal güçlüklerdi. Buradan bir ders çıkarılması gerek ve Samuel Butler *The Way of All Flesh* adlı romanında bu ağır geleneklerin boğuculuğundan kurtuldu. Şiirin, bir şeyi kanıtladığında daha yararlı olacağını düşünen insanlar vardı. Böyle düşünenler arasında şairler de vardı ve Milton bile, bir şeyi başka bir şeyle 'gerekçelendirme' gereği duyanlardandı. Wordsworth, bir öğretmen olma tutkusuyla yapıtlarının çoğunda başarısız olmuştur.

Yazınsal yapıtların, özellikle de romanın, bir şey öğretmesi, bir ders ya da mesaj taşıması gerektiği ve yalnızca estetik amaçlar, duygusallık ve haz için yazılmamaları gerektiği inancı kolayca silinen bir düşünce değil. Bu inanç her zaman için, yazarlar tarafından değil, halk tarafından desteklenmiştir. Viktorya dönemi yazarları da, çoğu zaman halkın isteklerine yenik düşmüşlerdir. Diziler halinde yayımlanan ve o "kutsal" şömine başında bölüm bölüm okunan *Tess* adlı romanda, Angel'in köylü kızları taşıyarak çaydan geçirdiği yer okunduğunda, terbiye sınırlarını aşmamak için kızların el arabasında taşındığını söylemek kulağa çok gülünç geliyor. Sanatsal ve etik değerlerde kısıtlayıcı ölçütler yazarın önünü

kestiği zaman, yazarın kendisi ve yazın kaybeder ve gelecekte bir gün bu sanatsal ve etik değerler değiştiğinde, şaşkınlık ve alay için ortaya bir neden çıkmış olur. Bu nedenle *Tess*'in yasaklandığını ve *Jude*'un da yakıldığını duymak bize çok gülünç gelir, yazıldıkları zaman aldıkları tepkileri saçma buluruz. Tüm yazarların buradan almaları gereken ders çok açık : kesinlikle, yaşadıkları zamanın görüşlerine ve daha da kötüsü çağdaşlarının estetik değerlerine bağlı kalmamaları gerekir.

Genç kızların, genç erkeklerin kucağında çaylardan geçirildiğinin sesli olarak okunmasına karşı çıkan bu dar görüşler, 19. yüzyıl İngiliz kısa öyküsünün önünde aşılmaz bir engel oluşturuyordu. Bu nedenlerden ötürü, kısa öykünün yalnız başına bir köşede unutulmuş olmasına şaşmamak gerek. Fakat hepsi bu değildi. Virginia Woolf'un "Sağlam Kale"[8] olarak adlandırdığı çağda, İngiliz yazarlar, kesin bir kararlılıkla, gördükleri yaşamı romantikleştirmeye çalışıyorlardı. Yalnızca Dickens'ta bir yazarın gördüğü gündelik yaşamı bir resme benzetme çabası görüyoruz. Fakat ya ötekilerde? Virginia Woolf şöyle demiştir :

> On dokuzuncu yüzyıl yazarı için insan yaşamı, ayrı tarlalara bölünmüş bir manzara olarak görünüyordu. Her bir tarlada farklı bir insan topluluğu vardı. Her birinin de belli bir ölçüye kadar kendi gelenekleri vardı : kendi davranış biçimleri, kendi konuşmaları, kendi giyimleri, kendi işleri... Ve on dokuzuncu yüzyıl yazarı bu ayrılıkları değiştirmek istemedi, onları kabul etti. Onları öylesine bütünüyle içselleştirdi ki, artık onların ayırdında olmamaya başladı.

Bu ağır yük ise, yalnızca kısa öykünün değil, öbür yazın türlerinin de zaman zaman önünü kesmiştir. Geçen yüzyıl boyunca önemli olaylar oluyordu : toplumsal güçler özgürleşiyor, savaşlar patlak veriyor, imparatorluklar yıkılıyordu. Yüzyılın başında kırsal alanlarda ayaklanmalar baş göstermişti ve Kraliçe Victoria'nın tahta geçmesinden sonra bunlar bir devrim niteliğini aldı. Dönemin yazarları yapıtlarında bunları yansıttılar mı? Bu konular üzerinde yorum yaptılar mı? Bunun yanıtı, Dickens, Kingsley, Charlotte Bronté ya da Reade dışında çok kesin : hayır. Bunun nedenini görmek ise, belli bir dereceye kadar da olsa çok basit. Örneğin, uzak imparatorlukların ve çıkan savaşların haberleri, günümüze göre çok yavaş duyuluyordu. Günümüzde de, savaş hepimize ait bir olgu, bizimle ilgili, tepemizde dolaşan bir kavram ve onu gizlemenin hiçbir anlamı yok. Silahlar, Kırım'da salgın hastalıkların ve pisliğin üzerinde gürleyebilirler, fakat yazarların kulağına gelmedikçe sesleri hemen unutulur; oysa günümüzde bu silahlar artık herkesin çatısında patlayabilir ve hepimizin arka bahçesine bir bomba düşebilir. Yazar artık ayrıksı bir yazın adamı değil; kitabını eline alıp, dünyanın kargaşasıyla uğraşan insanların bir kenarına çekilip, gökyüzünü izleyemez. Artık yazar halktan biri : belki de içimizde en aptal olanı, halkın soytarısı.

Gelecek kuşakların son elli yıl boyunca yazın alanında yapılanlar konusunda ne söyleyeceğini bilemiyorum, fakat bu zaman içinde ortaya konulan yazınsal yapıtların, üretildikleri çağın toplumsal gerçeklerini yansıtmadıklarını söyleyemeyecekleri kesin. Bennett ve Wells'den başlayarak, Krs. Malachis Whitaker ve

Mr. Leslie Halward gibi daha bölgesel yazarlara (Amerika'da bunlara benzer yüzlerce yazar var) kadar geçen zamanda, yazarlar arasında yaşamı gördükleri gibi yansıtmaya yönelik bir istek oluşmaya başlamıştır. Bu noktada da anımsamak gerekir ki, Bennet ve Wells, Dickens'ı daha genel anlamda bir usta, Poe ve Turgenyev'i ise daha özel anlamda birer usta olarak görmüşlerdir.

Böylece, kısa öykünün, etik değerlerden, sözde-gotik yazılardan ve sosyal sınıfların çerçevelerine bağlı yazarlardan kurtulup gelişme göstermeye başlaması, ancak 1890'lı yıllardan sonra oldu. Oysa bu tarihten elli yıl önce, Turgenyev, hiçbir İngiliz yazarının yapamadığını yapmıştı bile. İçinde doğduğu Rus aristokrasisinin dışına çıkmış, Rus köylüsünü ve kır yaşamını büyük bir duyarlık, sevecenlik, doğruluk ve saf bir güzellikle anlatmıştır. Başka bir aristokrat olan Tolstoy da onun izinden gidecekti. Hatta Amerika'daki Bret Harte (1839 doğumlu) bile, Batı'yı anlattığı öykülerine şiirsel bir gerçekçilik katacaktı. Oysa İngiltere'de, daha uzunca bir zaman hiç kimse kısa öykü adına bir şey yapmayacaktı : kısa öykünün keskin, düşsel, şiirsel, gerçekçi ve sınıfsal ayrımlardan arınmış bir hale gelmesine daha çok vardı. Belli ölçüde adını duyurmuş bir kısa öykü yazarı olan Rudyard Kipling bile, en sonunda yazın dünyasına girdiğinde öykülerini tutkulu bir yayılımcı politika ile doldurmuş, farklı sınıfların bayraklarını dalgalandırmayı ve zamanının sıradan kahramanlarını anlatmayı sürdürmüştür.

İngilizceden çeviren : Gökçen Ezber

[1]Clark and Lieber *: Great Short Stories of the World* (Heinemann)
[2]A.J.J. Ratcliff *: ed. Short Stories by H.G. Wells* (2 volumes, Nelson)
[3]Thomas Hardy : *The Return of the Native*
[4]*Wessex Tales*
[5]*Wessex Tales*
[6]*Wessex Tales*
[7]Turgenyev: *The Sportsman's Sketches*
[8]Virginia Woolf *: The Leaning Tower* (Folios of New Writing, Autumn 1940)

FERİT EDGÜ

Sahaf

DEMİR Özlü, bir akşam, evine dönmeden önce, Stockholm'ün ortasındaki Eski Kent'teki Sjaelagaerdsgatan adasında dolaşmak ister. ("Kral Sarayının ve İsveç Akademisinin de üzerinde olduğu bu adada, daha çok antikacılarla eski kitapçı dükkânları vardır" diye yazıyor mektubunda Demir. "Dar sokakları taş döşelidir ve ağaçlıdır.")

Bu sokaklarda dolaşırken, bir sahaf dükkânının önünde duralar. Vitrinde, Borges'in Obras Completas'ının birinci cildini görür. Belki içerde işime yarayan bir şey bulurum, deyip dükkândan içeri girer.

İçerde, hiç mi hiç İsveçliye benzemeyen ihtiyar bir adam kitap okumaktadır. Demir, kitapların arasında yitmiş bu adama, İsveççe değil, Fransızca seslenir :

"Kitaplarınıza bir göz atmak istiyordum."

Sahaf da kitabi bir Fransızcayla,

"Yabancı mısınız? diye sorar. Yoksa Türk mü?"

Demir şaşırmıştır.

Türk olduğunu söyler.

Sahaf (bu kez Türkçe), "Öyleyse Türkçe konuşalım" der.

Demir Stockholm'ün ortasında Türkçe bilen bir sahafla karşılaştığı için hem mutlu, hem şaşkındır.

"Siz de mi Türksünüz?" diye sorar.

"Türkiye'den geliyorum" diye yanıtlar Demir'in sorusunu sahaf.

Demir merakını giderecek soruyu dolaylı bir yoldan sorar :

"Türkiye'nin neresindensiniz?"

İhtiyar sahaf, "Doğusundan" diye yanıtlar Demir'in sorusunu.

"Doğu'yu bilirim, der Demir, Muş'ta yaptım askerliğimi."

"Öyle mi?" der sahaf.

Demir'in beklediği yanıt gelmemiştir.

"Ne zamandan beri bu ülkedesiniz?" diye sorar bu kez Demir.

"On beş yılı geçti" der sahaf.

"Demek ilk gelenlerdensiniz" der Demir.

"İlk gelenleri bilmiyorum, der sahaf. Ne de son gelenleri. Bir yeldir savurdu beni buraya."

"Türkiye'de de sahaflık mı yapardınız?" diye sorar Demir.

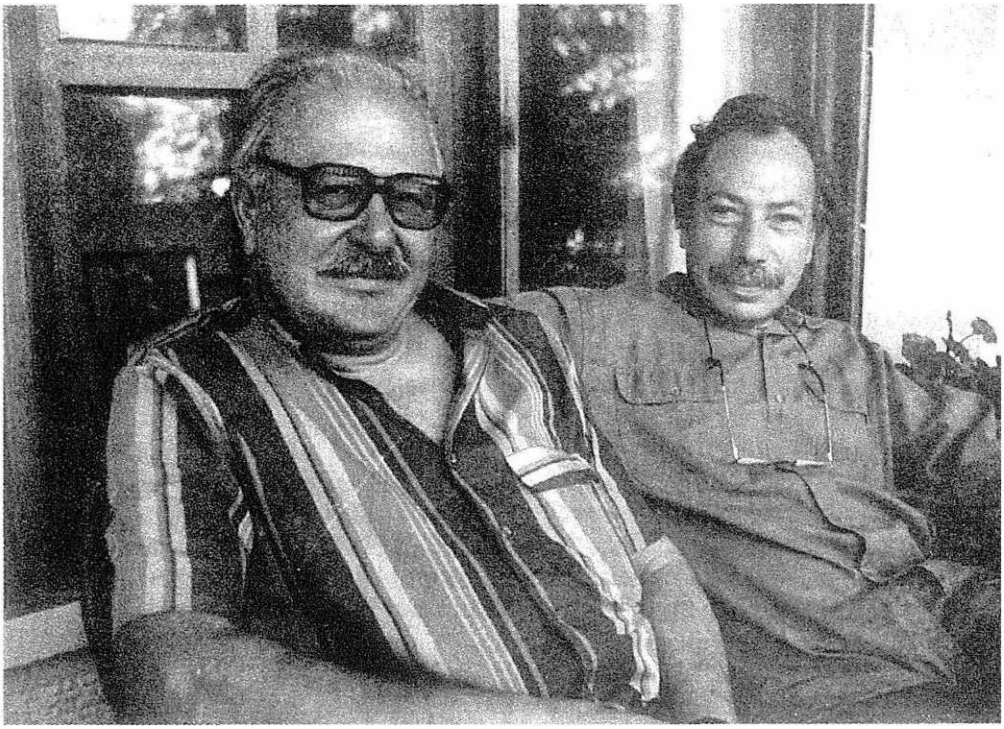

Ferit Edgü, Fethi Naci ile.

Bu sorulardan da anlaşılıyor ki, kitaplardan çok kitapçı ilgilendirmektedir yazar dostumu.

"Evet, der sahaf, küçük bir dükkânım vardı. Bir sahaf dükkânım."

Demir, sahafın, geçmişle ilgili daha fazla bir şeyler anlatmak istemediğini anlamıştır. Özellikle kendisine bir soru yöneltmemiş olması yadırgatmıştır onu.

"Kitaplarınıza bir göz atabilir miyim?" diye sorar.

"Hepsi sizindir" der sahaf.

Demir, darmadağınık ve çoğu, eski baskılardan oluşan kitapları karıştırmaya başlar.

Shakespeare'ler, Cervantes'ler, Binbir Gece Masalları (çeşitli dillerde), Dostoyevski'ler (Rusça, Almanca), Heine'ler, Leonardo da Vinci'nin karnelerinin İtalyanca ve Fransızca baskıları, Plutarkhos'un *Ünlü Kişiler*'inin resimli, Atina 1811 baskısı (Yunanca) aklında kalan kitaplardan birkaçıdır.

"Acaba, Türkçe kitaplar da var mı?" diye sorar Demir, burda, bu kuzey ülkesinde, hangi Türk yazarıyla karşılaşacağını merak ederek.

"Hayır, der sahaf, tümü yurtta kaldı."

"Bazı el yazmaları görüyorum" der Demir.

"Onlar Arapça ve Farsça, der. İzoguşi, simya konularında bazı el yazmaları. Onları Dresden ve Amsterdam'da bulup almıştım."

Demir, kitapçıyı yüreğinden vuracak şu sözleri (bilmeden) söyler :

"Demek bana verecek bir kitabınız yok."

"Rica ederim, ne demek, diye kekeler sahaf. Dilediğiniz kitabı alabilirsiniz."

"Fransızca bir kitap istiyorum, der Demir. Ama nasıl bir kitap istediğimi, kimin kitabı olduğunu bilmiyorum. Sizin anlayacağınız, bu akşam, bilmediğim bir yazarın kitabını okumak isterdim. Bilmem anlatabiliyor muyum?"

"Tabii, der sahaf. Tabii ki anlıyorum. Acaba size, Fransız olmayan bir yazarın, Fransızcaya çevrilmiş bir kitabını versem?"

Demir'in yanıtını beklemez.

Kitapların arasına dalar. Biraz arar, sonra krem rengi kapağı tütün rengine dönüşmüş, sırtı aşınmış bir kitap uzatır.

Demir, kitabı alıp bakar :

Avvakum
MA VIE

Bu kitabın Türkçesini gençlik yıllarında okumuş olan yazar, incelik gösterip, "Bu kitabı daha önce okumuştum" demez. Teşekkür edip, kitabın fiyatını sorar.

Sahaf, "Bir okuyun hele, der. Borcunuzu sonra ödersiniz."

Demir üsteler. Ama para almamakta direnmektedir sahaf.

Demir teşekkür edip çıkar dükkândan.

Dışarda yağmur çiselemeye başlamıştır.

Demir, evine vardığında, yemeğini yiyip, birasını içtikten sonra, Avvakum'un kitabına bir göz atar. Ama okuduklarını anlamaz : Kafası kitapta değil, kitapçıdadır.

"Onca kitap arasından niçin bu kitabı seçip verdi bana?" diye sorar kendi kendine. "Bir rastlantı mı bu? Yoksa bu kitap aracılığıyla bana bir şey mi demek istedi? Avvakum... bir zangoç. Bununla, kendisinin bir Hıristiyan Türk olduğunu mu bildirmiş oldu bana? Belki bir art niyeti yoktu. Belki Avvakum'un kim olduğunu bile bilmiyordur."

Bir kahkaha atar : "Tüm kitapçılar, sattıkları kitapları okumuş olsalardı..."

Avvakum'u bırakır. Gençliğinde, bu zangoçun özyaşam öyküsünün Türkçe çevirisinde bulduğu tadı, Fransızca çeviride bulamamıştır. Kitabı bırakır. Ama Avvakum ve kitapçı onu bırakmazlar.

"Bir şeyler dönüyor ama, ne?" diye sorar Demir kendi kendine. Bir ara kitapçının varlığından kuşkuya düşer : "Bu gurbet elde, bu beyaz kuzey akşamında kitapçıyı ben uydurmuş olmayayım?" Ama bu düşüncesini yalanlayan kitap, orda, sehpanın üzerindedir.

Türkiye'den gelmiş, eski kitaplar satan bu sahaf ve Avvakum, ona, daha önceden bildiği, yaşadığı ya da okuduğu bir şeyleri ansıtır.

Oturduğu yerden kalkar, kitaplığın önüne gelir, neyi aradığını bilmeden kitaplarına bakınır. Sonunda, Ferit Edgü'nün O adlı romanını alır. Sayfalarını çevirir. 10. sayfada Avvakum'un adıyla karşılaşır. Kitabı biraz daha karıştırır. 36. sayfada ise Hakkâri'deki Süryanî bir kitapçıyla ilgili satırları okur.

Gecenin geç vaktidir. Şimdi kalkıp gitse, kitapçıyı kapalı bulacağını bilir.

"Yarın ola hayrola" der Demir.

Ferit Edgü'nün O adlı romanını, Avvakum'un Ma Vie'sinin üstüne koyar.

Yazı masasının başına geçer. Mavi sayfalı defterine günün tarihini düştükten sonra, "Sürgünde geçen garip bir gün daha..." sözcükleriyle başlayan cümlesini düşer.

Ertesi gün, kolunun altında iki kitap, Sjaelagaerdsgatan'a gider. İhtiyar sahaf, büyük bir sevecenlikle karşılar kendisini.

"Ah, bu kadar çabuk beklemiyordum sizi, der. Yoksa beğenmediniz mi verdiğim kitabı?"

Demir, bu kitabı daha önce okumuş olduğunu söyler.

"Ne önemi var, der sahaf. Kitaplar birçok kez okunmak için yazılmazlar mı?"

"Kuşkusuz" der Demir.

"Özellikle bir başka dilde okunduğunda, bir başka kitap gibi bile gelebilir insana."

"Evet, der Demir. Kuşkusuz öyledir. Ama dün gece, verdiğiniz kitaba bir göz attıktan sonra, başka bir kitap aldım elime. O da, daha önce okuduğum bir kitaptı. Bir dostumun yazdığı bir roman. Garip bir rastlantı, romanın sunu yazısında, Avvakum'dan söz ediyordu."

"Bilmiyor muydunuz?" diye sorar sahaf.

"Neyi?" diye sorar Demir.

"Avvakum'dan söz ettiğini."

"Hayır, der Demir. Ansımıyordum."

"Garip, der sahaf. Ama o kadar da garip değil. Bilirim, bir kitap her zaman bir başka kitabı çeker."

"Bir başka gariplik daha var" der Demir. Sahafın sorulu bakışları karşısında, bir süre, uzun bir süre duraksar. Sonra, "Dostum, romanında Hakkâri'de karşılaştığı bir Süryanî sahafı anlatıyor" der.

(Tabii, O kitapçı siz misiniz? diye sormadım diyor Demir mektubunda. Ancak, Hakkâri ve Süryanî sözcükleri ağzımdan çıkar çıkmaz, adamın yüzü değişti. Allak bullak oldu. O soğuk dükkânda terlemeye başladı. Söylediğime söyleyeceğime bin pişman oldum. Sanki adamı itirafa zorlayan bir sorgulama görevlisiydim o an. Kendimi böyle duydum. Ve utandım.)

"Ya, öyle mi?" der ihtiyar sahaf titrek bir sesle.

"Peki başka nelerden söz ediyor dostunuz romanında?"

"Oradaki yaşamından" der Demir.

"Garip, der sahaf (bir kez daha). Ben de Süryanîyim ve Hakkâri'den geliyorum."

(Bu kez ne yapacağını bilemeyen ben oldum, diyor mektubunda Demir.)

Sahaf, "Ne rastlantı! der. Düş gücü, bir yerde gerçekle çakışıyor."

"Düş gücü değil, der Demir. Arkadaşım Hakkâri'de yaşamıştı."

"Bir kazazede olarak mı?" der ihtiyar sahaf.

(İşte o an, diyor Demir mektubunda, şaşkına döndüm. Ne diyeceğimi bilemedim. Çünkü senin Süryanî'yi romanın bir parçası olarak görmüştüm, yaşamın bir parçası olarak değil. Şimdi adam, yaşayan bir varlık, soluk alan, konuşan, benim dilimle seslenen biri olarak karşımdaydı. Hem de nerde karşımda? Kuzey

kutbuna yakın bir kentte!)

Süryanî'nin sorusuna şu yalın soruyla karşı çıkar Demir :

"Kendisini Hakkâri'de tanımış mıydınız?"

"Bilmiyorum, der (artık rahatlamıştır) sahaf. Tanımış olabilirim. Eğer aynı yıllarda, ya da günlerde ikimiz de orada idiysek."

"Aynı dönemde, siz ve dostum, Hakkâri'de karşılaşmış olmalısınız."

"Öyleyse, dostunuz bir yazar, ben de kentin tek sahafı olduğuma göre, kuşkusuz, uğramıştır dükkânıma" der sahaf.

"Uğramış, der Demir. Ve sizden kitaplar almış. Daha doğrusu bu kitapları seçip siz vermişsiniz ona. Bir de harita diye, deri üstüne çizili bir şey vermişsiniz."

"Bir şey mi? der kitapçı, şaşkın. Nasıl bir şey?"

"Harita demişsiniz, oysa açıp baktığında bir labirentle karşılaşmış."

"Size bunları kendisi mi anlattı?" diye sorar Süryanî.

"Hayır romanında yazdı" diye yanıtlar bu soruyu Demir.

"Evet, der Süryanî. Dostunuzu görür gibiyim. Evet, evet, böyle biri, yağmurlu bir günde dükkânıma girmişti. Dükkânım talan edilmeden birkaç hafta önceydi. Garip bir yüzü vardı. Bir kazazede yüzü."

Demir bir dostluk davranışında bulunur :

"Sizden aldığı kitaplardan dolayı borçluymuş. Bana önerdiğiniz gibi, kitapları okuduktan sonra borcunu ödemesini söylemişsiniz kendisine."

"Öyle mi demişim? der Süryanî. Pek sanmam. Her yazılana inanmamak gerekir."

"Dün akşam benden de para almadınız" der Demir.

"Bu gurbet elde, bir yurttaşımdan, okumadan önce bir Avvakum çevirisi için para alamazdım" der Süryanî.

"Gurbet eldeki dostumdan da almamışsınız, der Demir. Borcunu ödemek için sizi aramış, ama bulamamış."

"Bulamazdı, der sahaf. Tüm kitaplarımı yaktılar orada. Hicret etmek zorunda kaldım."

("Hicret" sözcüğünü kullandı, diyor Demir mektubunda.)

"İzin verirseniz, der Demir, dostumun borcunu, Avvakum'un kitabıyla birlikte ödeyeyim size."

"Hayır, der sahaf. Hayır olmaz. Yurttaki borç yurtta kaldı. Buranın parasıyla ödenemez o. Avvakum için, siz bana on kron verin yeter."

Demir üstelemez. Üstelese (anlamıştır) kitapçıyı kıracaktır. Cebinden on kron çıkarıp verir.

"Ama der, eğer böyle yaparsanız, ben bir daha sizden kitap alamam."

"Niçin? der sahaf. Avvakum'un Fransızcası ancak on kron eder. Bir gün yirmi kronluk kitap aldığınızda, yirmi kron isterim sizden."

Demir, on kronu verdikten sonra *O*'yu uzatır.

"İşte dostumun yazdığı roman, der. Avvakum'dan ve sizden de söz ediyor. Sizin kendisi için seçtiğiniz kitaplardan da."

(Hayret, diyor mektubunda Demir, kendisine uzattığım kitabı almadı : "Türkçe bir kitabı burada kim alıp okur? Dostunuzun kitabı sizde kalmalı" de-

di.)

Demir, nasıl bir insanla karşı karşıya olduğunu anlamış. Teşekkür edip ayrılmış dükkândan.

BİR ÖYKÜNÜN ÖYKÜSÜ

FERİT EDGÜ

ÖNCÜ Fransız yazarlarının en ilginçlerinden biri, Raymond Russel'in kitaplarından birinin adı *Comment j'ai écrit certains de mes livres*'dir (Bazı Kitaplarımı Nasıl Yazdım).

Gerçeküstücüleri derinden etkileyen, ama günümüzde de pek okunmayan bu yazar, "bazı kitaplarını" nasıl yazdığını anlatırken şaşırtıcı yöntemlerinin ipuçlarını verir. Ne var ki, bu yöntemler o yazara özel yöntemlerdir. Başka yazarlarca uygulanmaları pek söz konusu değildir.

Proust'un *Madelein* çöreğini herkes bilir. Peki, Flaubert'e *Madame Bovary*'yi, Tolstoy'a *Anna Karenin*'i yazdıran hangi düş, hangi imge, hangi rastlantı, hangi koku, hangi ışıktı?

Yazar öylesine bir an yaşar ki, yazmayı düşündüğü, ama nasıl yazacağını, nerden başlayacağını açık seçik bilmediği bir öykünün, bir şiirin "çıkış noktası"nı karşısında buluverir. Gerisi, kimi zaman çorap söküğü gibi gelir. Kimi zaman, doğum sancıları birkaç dokuz ayı alır.

Karşısında bir model olmadan çalışamayan Giacometti de, modele gereksinme duymadan resmeden Picasso da "bir şeyden" yola çıkıyorlardı. Giacometti, karşısındaki modelden; Picasso, belleğinde yaşayıp duran binlerce modelden.

Sait Faik'e *Alemdağ'da Var Bir Yılan*'daki o olağanüstü öyküleri yazdıran, ölüm döşeğinde de tek görmek istediği kişi olan Panço, kendisini tanımış bir dostumun anlattığına göre, sıradan, hiçbir özelliği olmayan, hamhalat bir delikanlıymış. Tüm bunlarda şaşılacak bir şey yok. Panço'yu, hiçbir zaman, Sait Faik gibi, hiç kimse göremezdi.

Hepimize, bir gün (sabah, öğlen ya da akşam) "bir şeyler" görünür. Kimileri, şair, besteci, ressam ya da yazar, o ânı yakalar. O andan yola çıkarak yapıtını kurar, geliştirir ya da sonuçlandırır. Yazarın, yıllardır kafasında olup da, nasıl yazacağını bilmediği bir öykü (hatta roman) bir gün, hiç tanımadığı bir kişinin ağzından dökülen birkaç sözcükle çözüme kavuşur. Somutlayamadığı bir düşünce, bir duygu, bir imge, birkaç sözcükle, bir kokuyla, bir renkle, bir mekânla, bir sesle somutlaşıverir. Gözünü kapadığında düşlediğini, gözünü açtığında karşısında bulabilir. Ya da hiçbir şey düşlemeden gözünü açtığında, öyle bir şey görür ki, yeniden gözünü kapar ve düşünü sürdürür. Artık yaratma faslı başlamıştır.

Çığlık adlı kitabımın sonunda, "*Öykülerin Öyküsü*" başlığıyla, bazı öykülerle

ilgili, kısa bilgiler vermiştim. Bunlardan biri "*Sahaf*" adlı olanıyla ilgiliydi. Ama bu nottan önce, "*Sahaf*'ın yazılış öyküsünü anlatmalıyım.

Okuyanlar bilir, "*O/Hakkâri'de Bir Mevsim*" adlı romanımın gizemli bir kişisidir Sahaf. Onun da, romanın başkişisi (anlatıcı) gibi adı yoktur. Ama satır aralarında onun Süryani olduğunu öğrenir okuyucu. Tabii, ben ordayken (1964), Hakkâri'de ne bir sahaf vardı, ne bir kitapçı dükkânı. Doğrusu, Hakkâri'nin ıssız dağlarında, bırakılmış Süryani köyleri gördüm, ama Allahın kulu bir Süryani ile karşılaşmadım. Bu, kent denemeyecek kentin havasında, çok eskilere ait bir şeyler duyumsamıştım. Ne olduğunu bugün de kolay kolay açıklayamadığım, dağlara, taşlara sinmiş, trajik bir yaşamışlık. Buradaki ilkel yaşama koşullarını romanımda verirken, bunların bir "tarihi" olduğunu da vermek istemiş, bunu da Süryani Sahaf imgesiyle gerçekleştirmeye çalışmıştım.

Romanın başkişisi, bu, yaşlı Süryani'den aldığı, ama bedelini ödemediği kitapları, dağ başındaki yalnızlığında okur ve bunları okuyucuyla paylaşır. Karlar eriyip yollar açıldığında kente gelir ve Süryani'ye olan borcunu ödemek ister. Ama sahaf dükkânı yakılıp yıkılmış, Süryani Sahaf da kentten kaçmıştır.

Romanın bu düşsel kişisi (böylece bazılarının gerçek olduğunu itiraf etmiş bulunuyorum) yazma sürecinde diğerlerinden daha fazla bağladı beni kendine. Romandan uygulanan filmde ise, seyirci Süryaniyi göremedi. Oysa, senaryoda küçük bir rolü vardı. Ne var ki, kurgu aşamasında, Onat (senarist) da, ben de, filmde, Süryani tipinin bir yama olarak kalacağını düşünüp, çıkarılmasına karar verdik. Erden Kıral da, bu görüşü paylaşınca, Süryani Sahafım yaşamını yalnızca sözcüklerde sürdürdü. Sürdürdü, diyorum, çünkü. *O*'nun yazılışından altı yıl sonra yeniden ortaya çıktı. Bu kez Stockholm'de.

1980-81 arası olmalı, bir gün, kadim dostum Demir Özlü'den bir kart aldım. Stockholm'ün eski kentinden bir sokağın fotoğrafı yer alıyordu kartın bir yüzünde. Demir, o, inci gibi yazısıyla, bu dar sokaklarda sahaf dükkânlarının yer aldığını yazmıştı kartın arka yüzüne.

O güne değin, Stockholm'ü görmemiştim. Doğrusu, merak ettiğim kentlerden biri de değildi. Ama o kart (sanırım, daha çok Demir'in sözcükleri), sanki bir yolculuğa çağırıyordu beni. O akşam, dükkânı yerle bir edilen, kitapları yakılan, İhtiyar Süryani Sahafı, Stockholm'de, o kartta gördüğüm eski kitapçı dükkânlarından birinde düşledim. Kartı bana gönderen Demir olduğuna göre, onu ziyaret edecek kişi de Demir olmalıydı. Biri düşsel, diğeri gerçek iki kişinin karşılaşmasından oluşan bir öykü...

Öyküyü okudunuz. Ya da, bu satırlardan sonra, merak edip okuyacaksınız. Ne kısa, ne uzun, ister istemez biraz duygusal, içinde gerçek bir insanın (üstelik bir yazar), geçtiği bir öyküdür. Hani, her yazarın, arada bir, "buluşuna" dayanamayıp yazdığı öykülerden biri. Yukarıda sözünü ettiğim, kitabın sonunda yer alan kısa notta, bu öyküyle ilgili şunları yazmışım : "*O adlı romanımdaki Süryani Sahafı bu öyküde Stockholm'de dostum Demir Özlü ile karşılaştırdım. Stockholm'e hiç gitmediğim gibi, Süryani Sahafı da tanımış değilim.*"

Gerçek bir kişiden söz ettiğim için, öykünün de gerçekmiş gibi algılanmaması için düştüğüm, her okuyucunun anlayacağını sandığım, apaçık bir nottu bu.

Ama bir kez daha yanılmışım.

Daha sonraki yıllarda Demir'le karşılaştığımda, "*Stockholm'de öykünü okumuş dostlarım, bana, Süryani'nin dükkânını soruyorlar*" demişti gülerek.

Demek, romanı okuyup gerçekten de Hakkâri'de, Süryani bir sahafın bulunduğuna inananlar, yıllar sonra onun Stockholm'de, eski kentte bir sahaf dükkânı açtığına, bir akşam, rastlantı bu ya, orta yaşlı, gözlüklü, hafif göbekli, kendisi de sürgünde yaşayan bir Türk yazarının vitrinde bir kitap görüp, kapıyı açıp içeri girdiğini vb., vb... tüm bunları, gerçek ve yaşanılmış sanıyorlardı.

Peki, benim düşmüş olduğum not?

Onu ya okumamışlar ya da okuyup *inanmamışlardı.* Öykünün inandırıcılığından söz ederek kendime bir pay çıkarmayacak denli okur-yazarlık deneyimim var. Ama, Tanrı'ya şükür, bir dostumun gönderdiği, bir "*carte-postale*"dan yola çıkarak bir öykü kuracak kadar düş gücüm de.

Gene de, yıllar sonra bir nokta kafamı kurcalıyor : Demir'in vitrinde gördüğü (onu içeriye çağıran) kitap gerçekten de Avvakum'un kitabı mıydı?

14 Temmuz '99

TARIK DURSUN K.

"Gönderdiğin Mektubu Aldım"

I.
Başlangıç

ŞİMDİ o kentte "*Akkahve*" diye bir kahve yok, aynı adı taşıyan bir café de yok. Arada bir düşünüyor ve bunun bir eski düş olup olmadığından kuşkuya kapılıyor.

Gözlerini yum ve önce denizin yavaş hışırtısını bekle. Ayaklarınızın dibine dek geliyor; senin ve onun. Kaşlarınızın alın hizasından kestiği tomurcuk terler ve sıcak. Güneş hep dik. Saatlerdir aynı çatının ucunda. Denizin yüzü düz. Birkaç martı fenerin gölgesine sığınmış, başlarını iyice göğüslerinin içine çekmişler.

Susuyorlar ve konuşmamakta direniyorlar. Karşı karşıyalar. Küçük, örgü saçları omuzlarından iki yanına sarkıtılmış, çok esmer bir kız çocuğu tam ortalarında oturuyor. Yarım bıraktığı limonatasını içmek için bardağı bir eline alıyor, bir masaya bırakıyor. Sezdirmeye çalışarak bir ona bakıyor, bir ona.

Belediye bandosunun Yoğurt Pazarı'ndan doğru gitgide yaklaşan sesiyle irkiliyorlar. Üçü de birbirlerine bakıyor. Küçük kız gülüyor. O da gülüyor, o da gülüyor; sıkıntıları bir anda hafifliyor.

"Hadi, kalkalım!"

"Halkevi'nin bahçesine gidelim, bandoyu dinleyelim mi?"

Sinemanın önünde bandoyu yakalıyorlar. Ciddi yüzleriyle bandocular kıpırdayan bir Akdeniz şarkısını marşa uydurmuş, uygun adım gidiyor. Halkevi'nin bahçesi çok büyük. Çiçekli. Yanı sıra Levanten evlerinin Halkevi'ne bakan duvarlarından hanımelleri, begonviller ve mordillalar sarkıyor.

Onun çiçekleri... Onun hanımelleri, onun begonvilleri ve onun mordillaları.

Japon menekşelerinin nesi var?

Yerini beğenmedi herhalde.. Olabilir. Fatma çok su vermiş de olabilir. Suyu sevmez, güneşi sever o.

Pencerenin ötesi bahçeleriydi. Hanımelleri açan, begonvilleri ve mordillaları küs bir bahçe.

Belki onlar da bir gün açar hanımelleri gibi.
Belki.

Bunu söylerken pek mutlu görünmüyordu.

II.
Üç Tebrik

Sanki çocuklar için, sanki çocuklara göre yapılmış oyuncaktan zarflardı. O kadar küçük. Avuç içinde nerdeyse kaybolacaklar. Üç tane. Her birinin üzerinde kırmızıya kaçar bir kahverengi zemine beyaz çizgilerle oturtulmuş sert bakışlı, frak gömlekli bir adamın resmi vardı; *Türkiye Cumhuriyeti Postaları. 3 Krş.* (Her zarfın arkasına ayrıca 20'şer paralık Kızılay pulları da yapıştırılmıştı.)

Biri onun adına, öbür ikisi babasının adına yollanmış. İçlerinden iki değişik kartvizit çıktı. Birinde, adının hemen altında hiçbir şey yazmıyordu. Geri kalan ikisinde sol alt köşeye küçücük yazılarla kondurulmuş bir adres yer almış; bir ev adresi olacaktı : *Maltepe-Müjde Sk. İlkesen Ap : 12/1 Ankara*

İlk ikisi daktilolu : *Bütün ailenin bayramını kutlar, ellerinizden öperim.* İmza yok. Biri elyazılı : *Bütün ailenin bayramını kutlar, ellerinizden öperim.*

Ankara'dan postaya verilmişler. Damgada gün, ay, yıl pek okunmuyor. Yalnız birinde yılı gösteren tarih çok belirgin : 1954. Peki, o 1954 yılının hangi ayındaydık? Bir bayram ayında. Ramazan ya da Kurban bayramına rastlayan bir ayda. Belki mevsim sonbahardı, belki yağmurların başındaydık daha, yaz hâlâ bizimle beraberdi. Belki Yenişehir'deki Kızılay'dan Sıhhiye'ye inen asfaltın iki yanında sıralanmış atkestaneleri çiçeklerini henüz dökmemişlerdi.

Bütün ailenin bayramını kutlar, ellerinizden öperim.

Ona da birilerinden bir tebrik kartı gelsin, ne kadar isterdi.

III.
"Özür Dilerim.."

Gönderenin adı yerine araya noktalar koyarak yan yana üç harf getirilmişti. Altını özenle bir adres hizalıyordu : *Kasap Kâzım Erbir eliyle, Kasaplar, İskenderun.*

İkiye katlanmış (fakat yine de eprimemiş) beşte bir sayfaya daktiloyla yazılmış

bir mektuptu; kısa ve tedirgin. Aylık bir derginin sayfaları arasında postalanmıştı :

"...çocuklar sonradan bana anlattılar; kızdırmışım sizi, hatta kırılmışsınız da üstelik. Bunun böyle olmasını istemezdim. O yazıyı yazdıktan sonra da pişmanlık duymadım değil. Ama böyle bir tepki ile karşılaşacağımı nasıl bilebilirdim?"

Düşündü; onca yıl sonraydı, gitmiş ve görmüştü : O kıyı kentinde onlara onları hatırlatacak hiçbir şey kalmamıştı. Denizli kahveden de geriye kalan bir şey yoktu : Ne o kahve, ne o, ne onları çevreleyen insanlar... Ne Fabrikalar Caddesi, ne caddenin istasyona giderken sağına düşen, aşı boyalı iki katlı yaşlı ev, evin beton bahçesindeki tenekelere dikili akşamsefaları, sümbüller ve boyu çatıya erişen turunç ağacı.

"...topu topu bir saati doldurmayan kısa konuşmamız içinde sizi hiç öyle düşünmemiştim."

Gözlerini unutmamıştı ama; büyük ve lekesizdiler. Altdudağı düzdü. Hırçınlaşmadan konuşuyordu. Duruyor, bekliyor ve dinliyordu.

"...daha uzun boylu konuşabilseydik sizinle, o şairin konusunda bir anlaşmaya olsun varabileceğimizi umardım. O şairi sevemedim bir türlü. Sizin sevmenize karışamam ama..."

Sonuca kısalığı nedeniyle erken varılan bir mektuptu :

"*...özür diliyorum*"

Tarih, 2.XII.1953.

İmza ilk bakışta karışıkmış izlenimi veriyordu, sondan bir harfin orağa benzeyen şişmanlığı fazla abartılmıştı.

IV.
"Seni Seviyorum"

Adıyla başlıyordu mektuba. Üç gündür Ankara'daymış. "..artık askerlik yok, daktilo yok (mektup mürekkepli kalemle ve el yazısıyla yazılmıştı), yat-kalk borusu yok, içtima yok." (Oysa, çok zaman sonra bile, Antakyalı Hanna'nın her akşam saat dokuza bir kala vurduğu yat borusunu sık sık hatırlayacaktı. Onu, 48. Piyade Alayı'nın denize nazır kışlasını, Karargâh Bölüğü'nü, deli üsteğmenini, Kurmay başkanı Kandemir Erberk'i, sıtma ağaçlarının onlarca yıl kurumamış bataklıktan suyu eme eme delirip orman olmuş gölgesine çekili bölük yatakhanesini, fırtınalar yatağı Yarıkkaya'yı, bakkal Emmi Şerif'i, çamaşırcı Kör Zühre'yi ve Hanna'yı... Sabahları 'kalk', öğleleri 'karavana' ya da 'içtima' değil, yalnızca akşamları yat borusu vuran Hanna'yı. Evet, her akşam eratı koğuşlarında yavaş

ve sessizce ağlatan o yat borusunu! Hayır, unutmuyorum. Kesinlikle hem de.)

"...meseleyi ağabeyimle konuştuk." Ağabeyi ile konuşmuşlar... O kimdi, o bilmiyordu. Nasıl biriydi? Kardeş kardeşe benzer miydi? Ali ağabeyi ile öbür kardeşler, birbirlerine çok benzerlerdi. Kızlar da öyle. Nevin, İlhan, Sevin ve o, biri ötekine uzaktan yakından benzerlermiş. Öyle derlerdi.

Bu işe aklı yatmamış, inanmamışmış da. "Bunu biliyordum. Bana hep 'sen evlenecek kişi değilsin,' der ve çıkarlardı işin içinden."

Ama bu kez başkaymış. Ne eskiye benzermiş, ne herhangi başka bir şeye. Ona bunu anlatana kadar çok zorlanmış.

"...dinledi dinledi, sonunda kocaman bir 'vay' çekti. Daha başka şeyler de söyledi.. 'Erken' dedi, 'insan otuzundan önce evlenmemeli,' dedi; dedi ve dedi. Fakat baktı ki..."

Mektubun burasına geldiğinde (sonradan anlatacaktı) çok mutlu olmuştu, içinden ağlamak gelmişti birden. Nedeni falan yoktu, ağlamak istemişti, o kadar. Çünkü ağabeyi (o kimdi, bilmiyordu) böyle deyince, onun yüzüne bakmış; bakmış ki, o, her zaman olduğu gibi yine kendi bildiğini okuyacak, boyun eğmiş. Çünkü çaresizmiş.

(Ben de ona karşı çaresiz değil miyim?)

Diyordu ki; "bizim ona gelme işimiz, onun iş bulmasından da önemliymiş çok. Herkese bu konuyu açmış." ...hepsi de İlyas'ın karısı gibi (sonradan öğrenecekti bunu, Metin Eloğlu'nun bir şiirinde geçiyordu; Üsküdarlı bir komşu kızıydı) akla yakın şeyler söylemişlerdi ona.

Ya siz, ya ben ya da ikimiz... Birlikte... (Birtakım zorluklar yok değil elbet.) Zorlukları yenmek için. Sen... Ben... Biz.

Biz.
Beni anlıyor musun? Biz!
Seni anlıyorum. Evet, biz!

Nejat'a (arkadaşıymış) söylemiş. Milli Eğitim'de tanıdıkları çokmuş, bir şeyler yapabilirmiş.

"...herkes söz veriyor. Biri olsun gerçekleşir mi? Bilmiyorum orasını."

O da bilmiyor ve küçücük odasındaki dört duvar arasına sıkıştırılmış gecelerde yattığı yerden düşünüyor. Dışarıda hep yaz var, hep yaz ve turunçgillerin yediveren çiçeklerinden geceye taşan kokuları. Aşk, sen zorsun! Beni yokuşlara sürüyorsun. Benim taşram, *benim* taşram. Küçücük evim, küçücük odam ve küçücük dünyam. Beni aldatıyorlar mı? Ben bu kenti bırakıp gidecek miyim? Ne-

reye? Ne kadar uzaklara? Kırk gün kırk gecelik yollara mı? Ah, ben dayanamam. Hiç dayanamam. Rüzgâr eser ve narin bir gülün dalındaki herhangi bir yaprağı titrer; ben o rüzgârdan bile üşürüm.

"..bunlar hep söz vermeler. Dediklerine göre, Bakanlık, evlilik olunca, nakil işini ön plana alıyormuş. Ama sizi Ankara'ya diye naklederler ve bir de bakarsınız ki... Elmadağ'dasınız."

Elmadağ? Ankara'nın bir ilçesi. Belki değil, belki bir nahiyesi. Köyü de Armutlu. (Öyle bir köy var mı? Bilmiyor. Şaka belki. Soruyor : 'Ne yaparız sonra?')

O bir genç kız. Bir taşra kızı. Onun taşrasında asla değişmezlikler, benzer eş günler ve eş geceler vardır. Herkes birbirini tanır. Taşrada akşam hep aynı saatte olur; güneş sabahları hep aynı saatte ve hep doğudan doğar. Evlenmedi ve fark nedir bilmez.

"...zamanla işler düzene girecek"miş.

"...o dergiye abone olmamız gereksiz. Bana geliyor. Ben size yollarım, okursunuz, ciltletirsiniz sonra da. Gün gelir, birlikte yeniden okuruz. Olmazsa, tek başınıza okuduğunuzda beni hatırlarsınız. Yazdıklarımı, sizin için yaptıklarımı değil yapmaya çalıştıklarımı, elimden geldiğince yapacaklarımı hatırlarsınız; o anınız hoşça geçer, fena mı?"

Ona bir resmini vermişti : Yola çıkıyordu, yarın gidecekti ve Akkahve'nin kapısındaydılar. Güneş yüzlerine vuruyordu.

Çok güzel bir resim. Bende kalabilir mi?

Kalabilir.

O resmi bir türlü bir yerlere sığıştıramıyormuş. "..cebime koyayım diyorum, olmuyor. Küçük. Albüme koyayım diyorum, yine olmuyor. Gelin, *siz* o resmin biraz daha büyüğünü gönderin bana, çok hoşuma gidecek."

Niçin onca zaman sonra bile *siz* diyordu ona? Büyük şehirli olma inceliği mi? Henüz alışamamak mı? Yadırgamak mı, ne bu, ne?

Sondan bir gün öncesinin sözünü ediyordu mektubunun üçüncü sayfasında : "ayrılmadan önce sizi görebilseydim iyi olacaktı, göremedim. Akkahve'ye geldiğimde siz dışarıda oturuyordunuz. Girmedim. Deniz boyuna çıktınız mı hiç o aralar? Ben denize karşı geziniyordum, gözüm hep Akkahve'deydi, ama sizi göremedim."

Şimdi itiraf edebilir artık. Evet, Akkahve'deydi; evet, dışarıda oturuyordular ve o da onu görmüştü, evet!

"...buraya kadar yazdıklarımı okudum. Ne garip, aşkla ilgili tek bir söz bile yok içinde. Yadırgadım. Biz hiç aşktan söz etmeyecek miyiz kuzum?"

Aceleciymiş. Bunu saklamıyormuş zaten. Ona zaman zaman düş gibi geliyormuş; "düş gibi geliyorsunuz bana zaman zaman, uyanmak ürkütücü."

...ve bir vurgulama : "ben bize benzer birini arar dururdum. Sonunda bu oldu."

Sonunda bu olmuş.

"..ya kaybedersem diyorum. Ya olmazsa..?"

Haklı. Çünkü o gelme-aldırma işleri pamuk ipliğinden. (Annesi içini çekiyor ve alçak bir sesle 'şimdiki günde insanın bir gözünden öbürüne güveni yok a yavrum' diyor.)

Sonra başka şeyler de varmış.

Dikkat kesildi ve satırlara eğildi gözleriyle : "..benden iyisini elbet bulursunuz. Daha güvenli, daha rahat bir geleceğiniz de olabilir. İsterseniz dokuz türlü yemekli sofralarınız da olur sizin. Yalan mı?"

Acaba yalan mıydı?

Yine de umarsız değildi. Mektubunun son satırı "*seni seviyorum*"la bitiyordu; o iki kelime çift tırnak içine alınmıştı.

BEHZAT AY

Geceydi ve Yalnızdım

ÜÇ GÜNDÜR evden çıkamıyorum. Çünkü sürekli yağmur yağıyor. Çarşı çok uzakta olduğu için yiyeceklerimi kapıcıya aldırtıyorum, mahalle bakkalından...

Bilge bir yazarımız, "Yalnızlığı aşmanın en güvenceli yolu aşktır" diye yazmıştı. Ne var ki sevdalanacak birini de bulamıyorum. Yapayalnız kaldım... Yalnızlığımı okumakla gidermeye çalışıyorum. Montesquieu'nün bir yapıtında okuduğum şu sözünü ilke edindim : "Çalışmak benim için yaşamın tiksintilerine karşı en etkin ilaç olmuştur. Bir saat okumakla uzaklaştıramadığım hiçbir üzüntüm olmamıştır."

Öğleye değin gazete ve dergi okuyorum. Öğleden sonra da kitap...

Yoruldukça okumama ara veriyorum. Düşünmeye başlıyorum... Bu sessizlik, yalnızlık bir başka evrene götürüyor beni... İki yıllık yalnızlığımdan kaynaklanan içsel bir sayrılığa mı yakalandım acaba diye de düşünüyorum zaman zaman... Açıkçası durumumdan kuşkulanmaya başladım...

Yalnızlığın bu denli güç katlanılır bir durum olduğunu ayrımsamaya başladım iyice. Yaşlılık, yalnızlıktır demişler. Ne var ki, yaşlandığımı da sanmıyorum. İlgi alanlarım tükenmedi. Yalnız, yalnızlığa katlanamıyorum... Kimi zaman ölüm düşüncesine saplanıyorum. Korkunç bir şey... Ölüm düşüncesini kafamdan uzaklaştırmak için başka şeyler düşünmeye çalışıyorum. Bu kez de sıkılıyorum. Bir bayan yazarın, ölen bir ressam üzerine yazdığı yazısındaki, "Yalnız yaşamayı becerebilmeyi, büyük bir kahramanlık sayıyorum," tümcesini çok doğru bulmuştum. Zaman zaman bu tümceyi anımsıyorum. Bu bayan yazarın ellerini ne denli öpmek istiyorum...

Yağmur taneleri pencere camlarını dövmeye başladı... Öylesine güçlü çarpıyordu ki camlara yağmur, bir ara pencere camlarının kırılmasından korktum. Bir şair, "Yağmur, doğanın sevinç gözyaşlarıdır" diye yazmış. Ama şu andaki ve şu kış süremindeki, kovadan boşanırcasına yağan ve fırtınayla birlikte pencereyi kamçılayan yağmur, doğanın sevinç gözyaşları değil, olsa olsa hıçkırarak ağlamasıdır...

Gök gürlüyor, şimşek çakıyor. Belki yıldırım da düşebilir bu dağ başına şu anda... Ürkü içindeyim... Kalkıp gezinmeye başladım salonda...

Erkenden hava kararadığı için elektriği yaktım. Ceryan kesilmese bari diye geçiriyorum içimden... Kitaplığımın önüne gelip, kitaplara bakmaya başladım. Yıllar önce bir kartona yazdığım yazıyı gördüm : "Eşmiş, çocukmuş, ne masal

şeymiş..." Derin bir içsızısı duydum. Hüzünlenmeye başladım. Nâzım, "Hüzünlenmek karamsarlık değildir" demiş. Olsa ne yazar! Karamsarım ben... Sonra, Fuzuli'nin bir gazelinden Türkçeleştirip, başka bir kartona yazdığım iki dizeyi okudum :

Dost ilgisiz, felek acımasız, çağda zerresi yok dinginliğin,
Dert çok, derttaş yok, düşman güçlü, talih güçten yoksun.

Yağmurun pencere camını kamçılaması sürüyor. Fırtınanın ıslığı arttıkça artıyor... Ve ben bu dağ başında yapayalnızım. On yıl önce terk edildiğimde bir de dağ başında değildim. Evim kentin içindeydi. Terk eden eşim, o ortaklaşa evimizi sattırmıştı. Payıma düşen parayla şimdilerde il olan bir ilçede küçücük bir ev alabilmiştim. İkinci eşim, orayı beğenmeyerek bu küçük evimi sattırmıştı. Parası da buhar olup gitmişti. Sonra ikinci eşim de yüzüstü bıraktı beni. Evsiz, yoksul biri olarak bu dağ başında kirayla bu daireyi tutabildim gücülcene... Şu anda Victor Hugo'nun sözünün ne denli doğru olduğunu düşünüyorum : "Yaşam, yıkım, yalnızlık, yüzüstü bırakılmışlık, kendine göre kahramanları olan savaş alanlarıdır."

Yağmur sürekli yağıyor. Pencere önüne gelip, apartmanın önünden akmakta olan sele bakmaya başladım. Sıkıntıdan patlayacak gibiyim. Kimsesizlik ne denli güçmüş! Kimilerine kargışlar yağdırıyorum...

Bir süre sonra bir dinginlik hapı içtim. Ocağa çay koydum. Sigara üstüne sigara içiyorum... Salonda gezinirken, A. Kadir'in şiirini okumaya başladım :

Beni bir dağ başına böyle yapayalnız koydular,
Rüzgârlara, kuşlara, bulutlara yakın.

Çayımı içerken özeleştirimi yapmaya başladım. Sonuçta, "Şansızmışım," diye söylendim.

İnsansızlık ne denli güç! Kederimden gebereceğim. Oyalanmak için televizyonu açtım. Haberleri dinliyorum. Kanlı, kirli, kinli haberler tümü... İnsanın içini açacak, yüzünü güldürecek haber yok. Tümü acı haberler. Sunucu bayan, dün gece parkta yatan kimsesiz birinin soğuktan donarak öldüğünü, başka birinin soğukta ölmek üzereyken banktan alınıp sayrıevine götürüldüğünü söyledi. Sonra tinerci çocukların korkunç görüntüleriyle birlikte yaptıkları iğrenç eylemleri sıralamaya başladı. İçim karardıkça karardı. Bu haberler cennet azınlığını elbette ırgalamaz. Siyasacıları da... Onlar, gününü gün ediyorlar. Vurgunlarını, soygunlarını sürdürüyorlar...

Telefonum çaldı. Almacı kaldırdım. Bir arkadaşım, başka bir arkadaşımın öldüğünü söyledi. Beynimden vurulmuşa döndüm. Dün okuduğum Eduardo Galeano'nun şiirindeki dizeyi anımsadım :

Ölüm ve hüzne alıştık.

Evet alıştık. Yarın cenaze töreninde ve ölen arkadaşı gömeceğimiz gömütlükte

bu hüzün alabildiğine artacak...

Gece uzadıkça uzuyordu... Uykum yoktu. Ve ben şu anda başımı koyacak bir göğüs arıyorum... Bunalıyorum... Uzun gece yalnızlığımı artırdıkça artırıyor... Bir düşünce sağanağına yakalandım... Düşlemler kuruyorum... Gece bitmiyor... Yalnızlığımı çoğaltıp duruyor...

Ne Okuyor, Ne Yazıyorlar

Leylâ Erbil

SON haftalarda Bodrum'da okuduğum ve çok sevdiğim iki kitaptan biri, Üstün Akmen'in *Bir Günlük Dost*'u. Diğeri Cahit Kayra'nın *Hoşça kal Bodrum*'u.

İç acıtıcı ve usta işi iki yapıt.

Şimdi Mehmet Coral'ın *Bizans'ta Kayıp Zaman*'ını okuyorum.

Ayrıca Pierre Closovsky'nin *The Baphamed*'ine başladım. Ama sarmadı, bırakacağım herhalde.

Modaya uyup Bejan Matur'un *Tanrı Görmesin Harflerimi* adlı şiir kitabını da okudum. Şiir dilinin ayrımında bir yazar.

Bir öykü kitabı hazırlıyorum. Adı, *Üç Başlı Ejderha* olacak.

Cemil Kavukçu ile Dünden Bugüne

"Öykücülüğümüzdeki kan kaybı durdu ve öykü yeniden gündeme gelmeye başladı..."

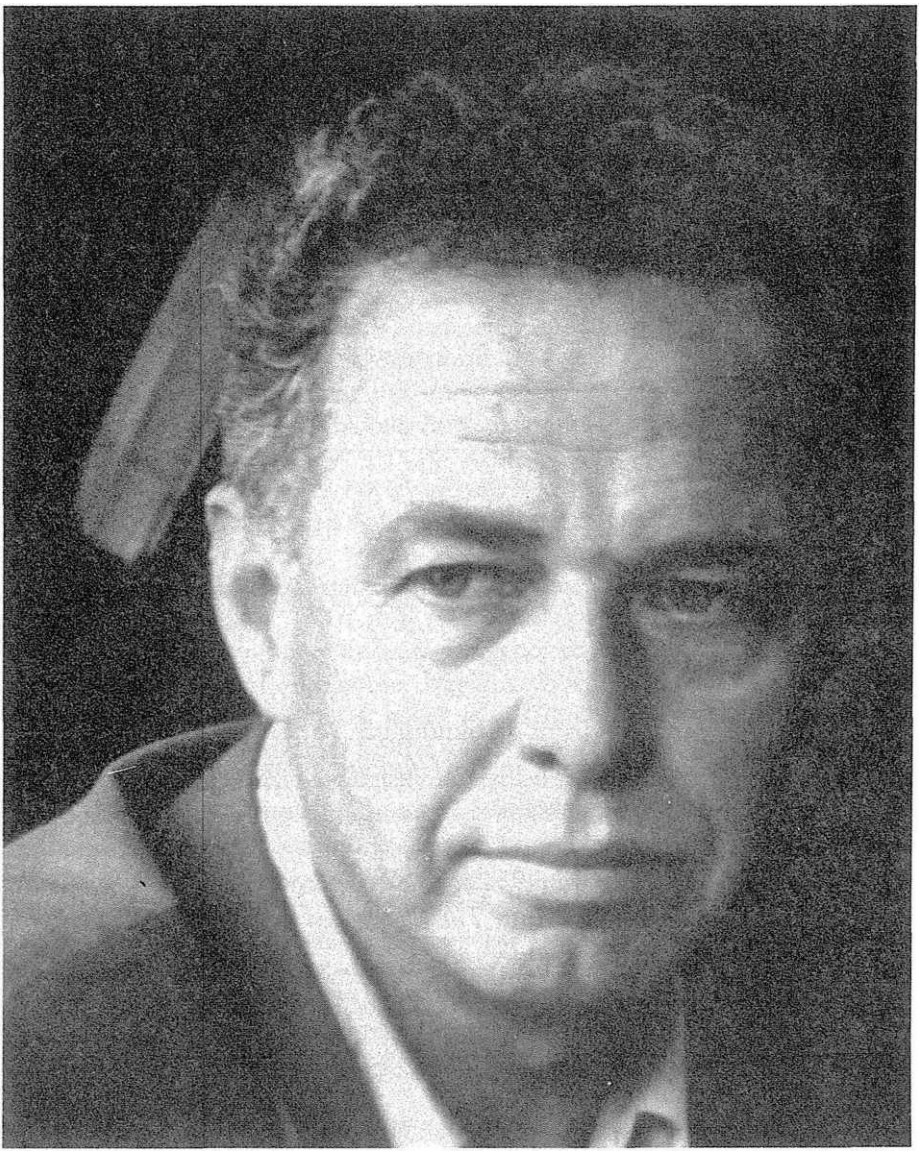

Konuşan : Semih Gümüş

Pazar Güneşi, Patika ve Temmuz Suçlu yayımlandıklarında Cemil Kavukçu sınırlı bir okur çevresince biliniyordu. Uzak Noktalara Doğru, hemen ardından da Yalnız Uyuyanlar için yayımlanıp Sait Faik Hikaye Armağanı'nı da aldıktan sonra, Cemil Kavukçu adı da kısa sürede pek çok okur kazandı, en çok sözü edilen öykücülerden biri oldu. Bunların nedenlerini biliyor musun?

– O üç kitabım 1983-1990 yılları arasında yayımlandı. *Pazar Güneşi*, çok kısıtlı dağıtım olanakları olan küçük bir yayınevinden çıktı; ilk kitaptı, okura ulaşamayacağı ortadaydı. Ama o günlerde ben öyle düşünmüyordum, çünkü edebiyat dünyasının çok dışındaydım. Yayınevi Ankara'da olmasına karşın mektupla iletişim kurmuştum. Ankara'da çıkan birçok dergiyle de bire bir ilişkim yoktu. Kitabın giderlerini ben karşılamıştım. Satıldıkça ödenecekti. Yayıncım bana da elden satmam için bir miktar kitap vermişti. Kitapçılarda yoktu.

Patika, Varlık Yayınları'nda çıkmasına ve ödüllü bir kitap olmasına karşın (1987 Yaşar Nabi Nayır Öykü Ödülü'nü almıştım) sonuçta pek değişen bir şey olmadı. Kitap on yılda güçlükle tükenebildi. 80'li yıllarda öykü gündemden düşmüş, büyük ölçüde okurunu yitirmişti. Yayınevleri öykü kitabı basmak istemiyordu; yeni imzaların hiç şansı yoktu. *Temmuz Suçlu*'yu yayımlatacak bir yayınevi bulamadım. Yine başa dönmüştüm. Sonucunu bile bile *Pazar Güneşi*'ndeki yolu bir kez daha denedim. Bütün giderlerini karşıladığım kitap 1990 yılında çıktı. Sekiz yılda üç kitapla geldiğim nokta kocaman bir düş kırıklığıydı. *Temmuz Suçlu* için Fethi Naci "Adam Sanat"ın 60. sayısında (Ağustos 1991) beni çok heyecanlandıran bir yazı yazmıştı. Bu yazıdan sonra kitabıma ilgi duyabilecek kişilerin onu bulması olanaksızdı. *Temmuz Suçlu*, kitapçı raflarında değil, benim evimde duruyordu.

1995, on beş yıllık yazarlık serüvenimin dönüm noktası oldu. *Uzak Noktalara Doğru*, Can Yayınları arasında çıktı. Birçok okur için yeni bir yazardım. Başta Fethi Naci olmak üzere birçok kişi kitaptan olumlu söz etti. Ardından da Sait Faik Hikâye Armağanı'nı alınca okurla buluşmam kolaylaştı. *Pazar Güneşi* ve *Temmuz Suçlu* için izlediğim yolu *Uzak Noktalar...* için de izlemiş olsaydım, o sınırlı okurdan başkası beni yine tanıyamazdı. Bir de şu var; 90'lı yıllarda, özellikle de 1995'ten sonra öykücülüğümüzdeki kan kaybı durdu ve öykü yeniden gündeme gelmeye başladı. Yayınevleri birçok genç öykücüye kapılarını açtı. "Adam Öykü"yü, "Düşler Öyküler" ve "Üçüncü Öyküler" izledi.

Nedir bir öykücünün karşılık vermek zorunda olduğu sorular? Gerek yaşam, gerek edebiyatın kendisi karşısında nasıl bir konum almaya zorlanıyor öykücü?

– Karşılık vermekte zorlandığım iki soru var; biri, neden yazıyorum; öbürü de, neden öykü? Birinci soruya (zorda kalırsam) başkalarından kopya çekerek çok bilinen yanıtlar verebilirim, ama bunlar asla sorunun gerçek yanıtı olmaz. Zaman zaman neden yazdığımın, neden buna zorunluymuşçasına bağlandığımın ipuçlarını yakalar gibi oluyorum, ama ifade edemiyorum. Belki de, kendi yaralarımı sardığım sonucuna varmaktan korkuyorum. İkinci soru da en az birincisi kadar karmaşık. İlk gençliğinde öyküden pek hoşlanmayan, roman okumayı seven, roman yazmayı düşleyen biri neden öykü yazar? Bunu, "Kendimi en iyi öyle ifade ediyorum," gibi basma-

kalıp sözcüklerle (bir kez bunu da yaptım) geçiştiremem. Sanırım öykünün yaşamla olan sıkı bağlarına tutuldum; bana sağladığı geniş olanaklara, sunduğu özgürlüğe ve kuralsızlığa. Bilmediğim, adlandıramadığım başka nedenler de olmalı. Önceleri, öykü olabilecek durumları, öyküleştirilebilecek olayları aradım. Bundan kurtulmam kolay olmadı. Yaşamı öykünün malzemesi olarak görmenin, yapaylığa düşmekten başka bir şey olmadığını anladım. Bir yüz, bir bakış, kulağıma çalınan bir müzik parçası, sessizlik, aniden bastıran bir yağmur ya da herhangi bir şey karşısında sarsıldığım oluyor. O zaman, bir sözcük ya da ancak bir öykünün içinde anlam kazanacak bir tümce oluşuyor kafamda. Onu yazıyorum. O anda olmasa bile günler, belki haftalar sonra yazdığım tümcenin (ya da sözcüğün) bana pencereler açacağını biliyorum. Bu durum, her zaman bir öyküye götürmeyebiliyor beni. Gözlemler, anımsamalar, etkiler, sözcükler ve tümcelerle süren bu yolculuğun nasıl bir öyküye dönüşeceğini bilmeden, keyifle yazıyorum.

Senin öykülerinde bildiğimiz dünyaların değil de, ancak kıyıda yaşanmakta olan dünyaların, kişilerin anlatıldığı görülüyor. Nereden geliyor bu yaşantılar?

– Olağan bir biçimde süren yaşamımda beklenmedik bir rota değişikliği olmasaydı, ne o insanları tanırdım, ne de o dünyaları. Çocukluğum evimizin arka bahçesinde ya da sokak kapısının önündeki 'gözlerden uzak kalınamayacak' bir alanda geçti. Kardeşlerim ve ben, annemin koruyucu kanatları altındaydık, çünkü dışarıdaki dünya kötüydü, tehlikelerle doluydu. İlk ve ortaokulda başarılı bir öğrenciydim. Ortaokulu bitirdiğim yıl İnegöl'de lise olmadığı için (bir yıl sonra açıldı), İstanbul'a, dedemlerin yanına gittim. Dayım üniversitede okuduğu için dedem, Beyazıt'ta çatı katı bir daire kiralamış, İnegöl'den oraya taşınmışlardı. Pertevniyal Lisesi'ne kaydım yaptırıldı. İkinci ders yılının başlarında hastalandım. Ciddi bir böbrek hastalığıydı; hastalığım, beni bir yıl okuldan uzak tutmakla kalmadı, önce İstanbul'dan İnegöl'e, oradan da bambaşka bir yaşama taşıdı. Bu arada İnegöl'de lise açılmış, okulun ilk öğrencileri de ikinci sınıfa geçmişti. Ben de onlarla birlikte ikinci sınıfa başladım; ama, başka biri olarak. Başarılı öğrenci Cemil Kavukçu İstanbul'da, Pertevniyal Lisesi'nde kalmıştı. O yıl sınıfta kaldım. Çocukluğumda uzak tutulduğum sokağı tanıdım, yaşamın hiç bilmediğim bir yüzüyle karşılaştım. Doğaya olan tutkunluğumun farkına vardım. Uzun bisiklet gezileri, yürüyerek dağ bayır, köy köy dolaşmalar o zaman başladı. Lise öğrenciliğim beş yıl sürdü. Bitirdiğim yıl üniversiteye giremedim. Serserice geçen, romantik bir dönemdi. Kenarda kalmış yaşamlara o yıllarda yakınlaştım. Kendimi de öyle bir yaşama hazırlıyordum, yapabileceğim pek bir şey yoktu. Manifaturacı olan babamla birlikte ilçe pazarlarını geziyordum. Onun dışında zamanım kahvede geçiyordu, çok sık sinemaya gidiyordum. İkinci kez girdiğim üniversite sınavını kazanınca (buna ben mucize diyorum ya da Zweig'in sözünü ettiği "yıldızın parladığı anlar") her şey bir kez daha değişti. Dar sınırları içinde yitip gideceğimden korktuğum ilçemden ikinci kez ayrıldım. Oraya dönüşüm öykülerle oldu.

Daha sonra iş yaşamımda, gerek arazi çalışmaları olsun (jeofizik mühendisiyim), gerek uzun yıllar çalıştığım araştırma gemisi olsun, kenarda kalmış yaşamlarla bağım hiç kopmadı. Birbirimizi her koşulda bulduk.

Senin bir de romanın var : Dönüş. Roman yazarken yaşadığın yaratma süreci öykününkinden farklı mıydı?

– Öyküden çok farklıydı. Öncelikle, az çok belirlenmiş bir iskeleti vardı ro-

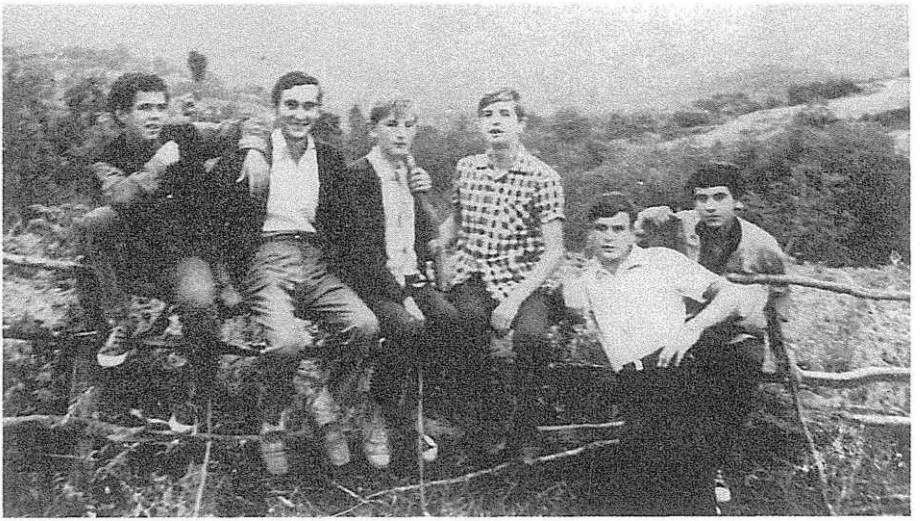

İnegöl Fındıklı köyü, 1968.

manın; duvarları örülürken bazı değişiklikler olduysa da o iskelet değişmedi. Oysa, benim hiçbir öykümde önceden belirlenmiş bir iskelet olmadı. Roman üzerinde istediğim zaman çalışabilmeme karşın, öykünün 'eşref saati'ni beklemem gerekti hep. Masanın başına oturup 'biraz öykü çalışayım' diyemedim hiç. Buna kalkıştığımda ise altına imzamı atamayacağım çok kötü şeyler yazdığımı gördüm. Öyküyle romanın yazılım sürecindeki en önemli fark bu bence. Futbolla pek ilgim yok, ama sanırım şuna benziyor : öykü yazmak bir maçı canlı yayından izlemekse, roman yazmak banttan izlemek gibi bir şey. Romanda, olacakları kafamda tasarlamışım, yazmaktan başka bir şey kalmamış geriye. Öykü ise çok farklı, başı sonu belirsiz bir yolculuk. Yazarken, yeni durumlar, tandırda peş peşe patlayan mısırlar gibi birbirinin ardından geldikçe müthiş keyif alıyorum.

Yanılmıyorsam, Dönüş ile öykülerinle olduğu kadar barışık kalamadın. Okurların da tam benimseyemedi Dönüş'ü. Neydi sorun, biraz açabilir misin? Belki ikinci romanın için çözmen gereken sorunları böyle çözeceksin...

– Romanı çalışırken öyküden aldığım yazma keyfini alamadım ama, *Dönüş*'ü severek yazdım. Belki de sıkıntım, öykücü bakışın roman boyunca beni izlemesi oldu. *Dönüş*'ü uzun süre kafamda taşıdım; benim için önemli bir temaydı, birçok kez yeni baştan yazdım. Sonuçta istediğim gibi oldu. Okurların romanı tam benimseyememesine gelince; bu konuda okurların görüşünü değerlendirebileceğim bir veri elimde olmadığı için bir şey söyleyemeyeceğim. Ama romanımı seven, öykülerimden ayrı tutmadığını söyleyenler oldu.

İkinci bir roman hazırlığı var; ama, ille bir roman daha yazayım diye bir düşünceden kaynaklanmıyor. Elimdeki malzeme öyle diretiyor. Kurgu üzerinde daha çok titizleniyorum. Öğrendiğim bir şey var : Roman yazarken öykücü bakıştan olabildiğince uzak durmak.

Konuşma tümcelerini kusursuzluğa varan bir ustalıkla kullanıyorsun. Belli ki önem veriyorsun buna. Konuşma tümcelerinin senin öykülerindeki yerini açar

mısın?

– Kurmaca kişileri konuşturan bir yazarı bekleyen en büyük tehlike, yapaylığa düşmektir. Yazar, konuşturacağı kişinin sosyal konumunu, o kişinin kullandığı sözcükleri, kuracağı tümcelerin yapısını, jargonunu ve konuşma anındaki beden dilini çok iyi bilmeli ki, kısa bir konuşmada bile kişinin iç dünyasına girebilsin. Bir tür "kimlik bürünmesi", ya da "empati". Yani, yarattığın karakteri iyi tanımak durumundasın.

Salinger'in "Titrek Bacanak Connecticut'ta" adlı öyküsünü okuduğumda (*Titrek Bacanak*, Beş Öykü, Metis Yayınları, 1989) çok etkilenmiştim. Öyküde Mary Jane, üniversiteden arkadaşı Eliose'ı evinde ziyaret ediyor. Bol bol sigara ve içki içip konuşuyorlar. Bir olay, bir gerilim olmamasına karşın, öyküyü keyifle okutan Salinger'in kullandığı dil ve doğallık oluyor. Hemen öykünün içine yerleşiyor, siz de o evde kendinize bir yer bularak iki arkadaşın günlük, sıradan konuşmalarını dinliyorsunuz. Çok rahat okunduğu için çok rahat yazılabilirmiş gibi gelen bu öyküyü birkaç kez okudum. Okudukça da, buna benzer bir öykü yazmanın ne kadar güç olduğunu anladım. Böylece bir öykü dili oluşturabilmek için iyi bir gözlemci olmak, araştırma ve inceleme yapmak, bire bir yaşanmış olsa bile öyküde olmaması gereken fazlalıkları ustalıkla ayıklamak gerekiyor. Günlük yaşamda, önemli, ya da önceden belirlenmiş bir konu yoksa, sohbet eden insanlar belli bir mantık dizgesi gözetmeksizin, konudan konuya atlayarak konuşurlar. Bir süre sonra kendileri de şaşar, "Bu konuya nerden geldik," diye birbirlerine sorarlar. Kurmaca kişiler konuşurlarken ise, yazar fazlalıkları öylesine ayıklar, sözcükleri öylesine yan yana getirir ki, ortaya, günlük yaşamdakine çok benzeyen, savrukmuş gibi duran, ama savruk olmayan konuşmalar çıkar.

Öyküde ayrıntıların ve diyalogların önemine inanan bir yazar, bu iki güçlü silahın nasıl kullanılabileceğini usta yazarları okuyarak öğrenebilir; ondan sonrası kendine kalıyor.

Roman ile öykü arasında temelli bir ayrım olduğunu da böylece söyleyebilir misin? Olanakları, yetenekleri bakımından birbirlerinden nasıl ayrılıyorlar? Kuramsal yaklaşımların ötesinde, bir yazar için getirdiği ayrımları soruyorum...

– Roman ve öykü ilk bakışta birbirine akraba gibi görünüyorsa da, hem yazarken, hem okurken farklı çabalar gerektiriyor. Öyküyü içten, yaşamla içli dışlı; romanı ise yapay buluyorum. Romanda, önceden tasarlanmış bir kurguyla karşı karşıyayızdır çünkü. Deneysel romanları bir yana bırakırsak, gelişen ve sonlanacak bir olay vardır hep. Öykü ise bir kesit sunar; yaşam deneyimlerimizle çakışan, sonu her okuyan için başka olan bir koşutluk. Burada 'dil' öne çıkıyor; roman diliyle öykü yazılamayacağı gibi öykünün kıvrak, yoğunlaştırılmış dilinin soluğu da romana yetmiyor.

"Kısa öykü", "uzun öykü", "öykü" kavramları arasındaki benzerlik ve ayrılıkları nasıl gördüğünü öğrenebilir miyim? Senin yaratma sürecinde bu kavramların karşılıkları var mı?

– Öykü denince ben kısa öyküyü anlıyorum. "Uzun öykü" ve "kısa kısa öykü"nün "öykü" şemsiyesi dışında, başka bir kavramla açıklanması gerektiğini düşünüyorum. "Uzun öykü" yerine neden "kısa roman" denmiyor örneğin? Uzun öykü, öykünün en güçlü silahı olan, 'bir oturuşta okunup son tümcesiyle bir sarsıntı yaratma' etkisini büyük ölçüde zayıflatıyor. O zaman da öykü olmuyor. Kısa kısa öyküde de aynı sorun karşımıza çıkıyor; öykünün etki gücü burada da zayıflıyor. Bu, yarım sayfalık ya da iki tümceden oluşan bir paragrafla nasıl sağlanır? Sağlanamaz demiyorum, hatta uzun öyküye göre kısa kısa öyküyü

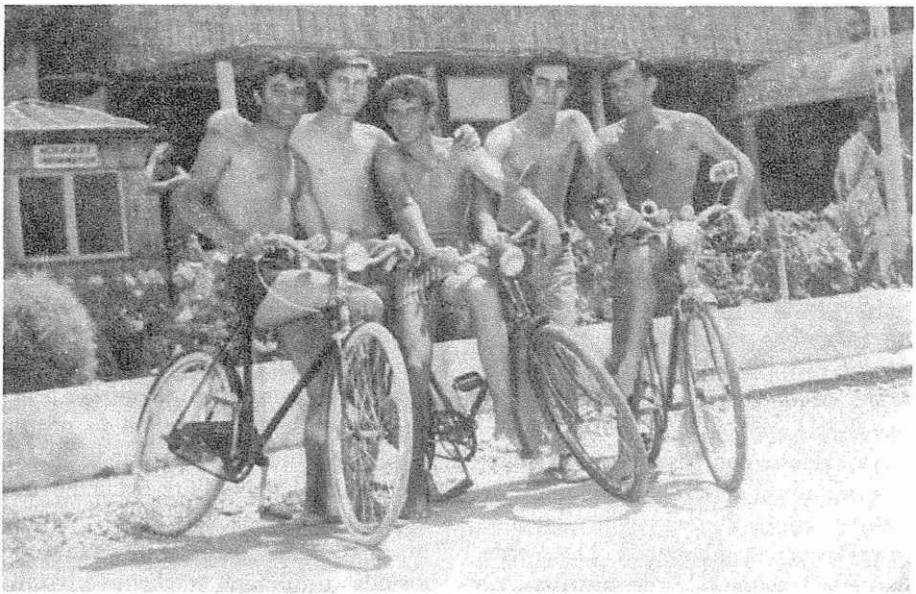

İnegöl-Erdek bisiklet turundan, 1968.

daha şanslı görüyorum. Kafka, Borges, Cortázar ve Ferit Edgü'nün çok çarpıcı örnekleri var. Ama genç öykücüler için oldukça riskli bir yol 'kısa kısa öykü'; küçümsenmemesi gerektiğine, belli bir birikime ve deneyime ulaşılmadan böyle bir yolun denenmemesi gerektiğine inanıyorum.

Öyküde yaratma sürecine, dile, kurmaca yapıya, iç ve dış biçim öğelerine mi daha çok önem veriyorsun, yaşama ve insana dönük olmaya mı?

– İkisi de birbirinden ayrı düşünülemeyecek denli önemli. Yaşama ve insana dönük olmayan bir öykü, istediği kadar anlatım yetkinliğine ulaşsın, sunduğu sanal dünyanın bende bir iç titreşim yaratabilmesi oldukça güç. Bir yazı zanaatıdır, o kadar. Aynı biçimde, yaşama dönük olan, ama yetkin bir öykü dili kuramayan kupkuru bir anlatı da bir etki yaratmaz bende. Üstelik bir yazı zanaatı da yoktur. Burada yazarın birikim eksikliği söz konusu; birincide ise yazarın yaşamdan ve insandan kopukluğu, hatta züppeliğe varan, birikimine olan güveni.

Öykücülüğümüzün başlangıcından, daha da çok yakın geçmişinden bugüne aldığı yola bakarak, geçen dönemlerle bugününü karşılaştırabilir misin? Ayırt edici yanlarıyla elbette...

– Öykücülüğümüz 80'li yıllardan başlayıp 70'li yılların sonlarına kadar zenginleşerek gelişen bir çizgi izliyor; özellikle 60'lı yıllarda hem nitel, hem nicel açıdan en verimli dönemini yaşıyor. 80'lerde ise bu gelişim çizgisinin düştüğünü görüyoruz. Bunda, 12 Eylül'ün getirdiği toplumsal altüst oluşun büyük etkisi var kuşkusuz. O günlerde tohumları ekilen "kültürel kirlenme" günümüzde kaygı verici boyutlara ulaştı. Öykücülüğümüz de bu yirmi yıllık evrede payına düşeni fazlasıyla aldı. Özellikle bu dönem öykücüleri, daha önceki yılların ivmesini yakalayamadık. 80'li yıllar, öne çıkan birkaç isim dışında verimsiz bir on yıl oldu.

Senin kuşağından öykücülerden öykü-

cülüğümüzün ustaları arasında anılabilecekler var mı sence?

– Benim kuşağımdan Murathan Mungan, Mahir Öztaş, Feride Çiçekoğlu, Mehmet Zaman Saçlıoğlu, Özcan Karabulut, Jale Sancak ilk aklıma gelen adlar.

Ben öykücülüğümüzde kayda değer bir nicel büyüme, yaygınlaşma görüyorum. Nitelikçe de bir sıçramanın birikimi oluşuyor. Senin bu konudaki gözlemlerini merak ediyorum.

– Yaklaşık son beş yıldır öykü dünyamızda umut verici bir hareketlilik yaşanıyor. Senin de belirttiğin gibi, nitelikçe bir sıçrama henüz yok. Dergilerde, özellikle "Adam Öykü"de zaman zaman çok yetkin öyküler okuyorum. Donanımlı oldukları, öykü üzerine kafa yordukları hemen belli oluyor bu genç yazarların. Onları ilgiyle izliyorum.

Son sıralarda bir de genç öykücülere dönük sert eleştiriler var. 3. Ankara Öykü Günleri'nde "Genç Öykücülerin Ağzını Bıçak Açmıyor mu?" adında bir tartışmalı toplantı da yapıldı. Konunun tartışması hâlâ sürüyor. Senin bu konudaki düşüncelerini öğrenebilir miyim?

– O toplantıyı ben de izledim. Etkinlik süresince en çok ilgi gören, birçok kişinin ayakta izlediği, son derece coşkulu bir oturumdu. Bu eleştiriler gençlerin pek hoşuna gitmediyse de, oturup düşünmelerinde büyük yarar var; tabii, eğer öykü yazmak, Türk öykücülüğüne katkıda bulunmak istiyorlarsa... Günümüzün öyküleri arasında bu eleştirilerin dışında tutulması gereken, birikimli, yetkin, ilerde çok daha özgün öyküler yazacak olanlar da var, ama genelde baktığımızda durum pek iç açıcı değil. Benmerkezli, kendi dünyalarını, sıkıntı-

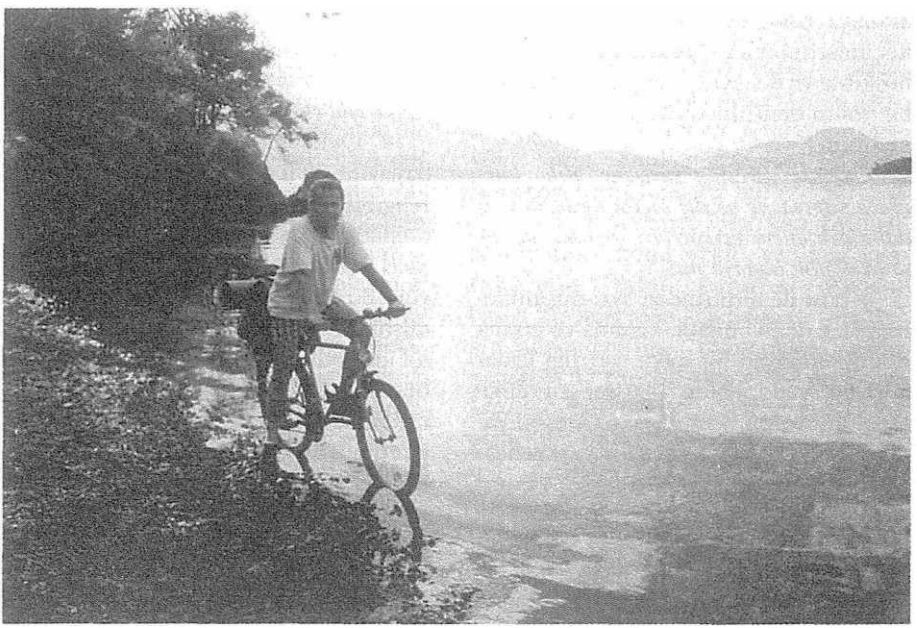

Marmaris İnbükü, 1997.

larını anlatan (üstelik kötü bir Türkçeyle anlatan) birbirinin benzeri öyküler yazılıyor. Ben merkezli öykü yazılamaz mı? Kuşkusuz yazılır; bizim edebiyatımızda olsun, dünya edebiyatında olsun bunun sayısız örneği var. Burada eleştiri konusu olan durum çok farklı. Birikim yetersizliği ve dile hâkim olamama sonucunda birbirine benzer iç dökümleri çıkıyor ortaya. "Adam Öykü"nün her sayısında bir öykücü ile söyleşi yapılıyor. Yöneltilen sorulardan biri de, usta öykücülerin günümüzün öyküsüne nasıl baktığı. Hiçbiri de beğnemiyor son dönem öykücüleri. Hatta topyekûn silenler de var. Gerekçe ise değişmiyor : Birikim yetersizliği ve Türkçeyi kötü kullanma.

Bugün otuz yaşında olan bir yazar 1980 yılında on yaşında bir ilkokul öğrencisiydi. Çocukluğunun ve gençliğinin hangi toplumsal koşullar içinde geçtiği, nasıl biçimlendiği düşünülürse, bugün neden birbirine benzer öyküler yazıldığı, Türkçenin neden kötü kullanıldığı, geçmiş öykü birikiminden neden yararlanılmadığı daha kolay bir yerlere oturtulabilir. Güvensizlik, korku, iletişim kopukluğu, yalnızlık duygusu, içe kapanma, kültürel kirlenme, kolay kazanç yolları, kolay başarı yolları, medyatik olma 1980 sonrasının gençlerimize bir armağanıdır.

Genç öykücülerimizin büyük bir bölümü, dudak bükerek hafife aldıkları kendilerinden önceki öykücüleri okumadan öykü yazılabileceğini sanıyorlar. Yazıyorlar da. Doğru yolda iseler bu eleştirilere neden kızıyorlar ki, gülüp geçmeleri gerekir.

Bilinen Bir Sokakta Kaybolmak'tan sonra yeni bir öykü kitabı mı var sırada, yeni bir roman mı?

– Yeni bir öykü kitabı olacak. *Bilinen Bir Sokakta Kaybolmak*, Mayıs 1997'de yayımlanmıştı, aradan geçen iki yılı aşkın süre içinde yazdığım öyküler bir kitap boyutuna ulaştı.

Kitabım yeni yılın başlarında çıkabilir. Yeni bir roman ise çok daha sonra.

En beğendiğin on öykücümüzün adını verir misin?

– Sait Faik, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Tahsin Yücel, Bilge Karasu, Füruzan, Tomris Uyar, Pınar Kür, Erdal Öz, Selim İleri.

TEMİZ ÖYKÜLER YAZAN O İYİ İNSAN İÇİN

MUSTAFA ŞERİF ONARAN

Memduh Şevket Esendal'ın kişiliğini anlamak için bu sözlerin arkasındaki incelikli alayı iyi yorumlamak gerekir. Edebiyat çalışmalarını siyasetçi kişiliğine destek yapmayı, gösterişli bir kişilik sergilemeyi bilemez miydi?

MEMDUH Şevket Esendal bize umut veren, yaşama sevinci veren öykülerine, romanlarına karşın, kendisini hep gizlemeye, gerilerde tutmaya çalışan bir edebiyatçımızdı. İttihatçı'lardandı, Kara Kemal'in adamı diye tanınmıştı. Mustafa Kemal onda bir halk aydını kişiliği gördüğü için kendi el yazısıyla bir mektup göndermiş :

"Ruslar benden avamdan yetişmiş bir temsilci istediler. Aklıma sen geldin. Görüşmek üzere Ankara'ya bekliyorum," demişti.

Sovyetlere elçi olmuş, Cumhuriyet devrimlerinde görev almış, Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne dek yükselmişti.

Siyasetçi kimliğiyle bile gösterişli çıkışlar yapmayı sevmezdi. Edebiyatçı olarak kendisini hep gizlemesi, gerilerde tutmaya çalışması, siyasetçi kimliği yüzünden olabilir mi, soruları yanıtsız kaldı.

Öykülerinde, romanlarında M.Ş., M.Ş.E. harflerini kullanmakla yetindi. M. Oğulcuk, Mustafa Yalınkat, Mustafa Memduh gibi takma adlar da kullandı.

Sunullah Arısoy'la yaptığı bir söyleşide, alçak gönüllü bir davranışla; becerikli bir yazar olmadığını, kendisini pek önemsemediğini anlatıyor.

Memduh Şevket Esendal'ın kişiliğini anlamak için bu sözlerin arkasındaki incelikli alayı iyi yorumlamak gerekir. Edebiyat çalışmalarını siyasetçi kişiliğine destek yapmayı, gösterişli bir kişilik sergilemeyi bilemez miydi?

İçine çekilmekle, gösterişli kişiliği olan nice siyasetçiye gülümsemekle yetindi. Kendisine önerilen görevleri geri çevirirken özür bulmasını da bildi. Zamanın Başbakanı Dr. Refik Saydam, 1941 yılında Esendal'ı kabineye almak istediği zaman,

– Ben İçişleri Bakanlığı için hazırlıklı bir adam değilim. Başkaları gibi, başkasının sırtına binerek çayı geçmek istemem, diyerek kabul etmedi.

Siyaset yaşamından irili ufaklı bunca kişi geldi geçti. Kaç siyasetçide böyle açık yürekli bir davranışın izi kalabilmiştir?

Edebiyat çalışmalarında adını gizlemesi onun unutulması anlamına gelmedi.

Namık Kemal'in, "Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten" dediği gibi, gerçek değer, gizli kalsa bile, zamanla yitip gitmiyor. Günü geliyor, or-

taya çıkıyor o gizli gömü.

Bilgi Yayınevi bütün yapıtlarını yayımlıyor Esendal'ın. Öyküler, romanlar, mektuplar, anılar... Bitip tükenmez bir insan ormanı... Yarınlara umutla bakmasını kolaylaştıran içtenlikli yapıtlar.

Esendal'ın kişiliğini anlatırken edebiyatçı yönüyle siyasetçi yönünün nasıl uyumlu bir gelişme gösterdiğini belirtmek gerekir. Bir insanın değişik yönleri çelişme göstermezse, olumlu bir bütünlük içinde gelişirse o kişiliğe saygı duyulur.

Esendal'ın kişiliğini öğrenmek için yaşama bakışını bilmenin yararı var.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Yeni Türk toplumu kurulurken hızlı değişimin getirdiği bozulmalar oldu. Yeni koşullara uyum sağlayamayan insanların nasıl bir çözülme içinde bulunduğunu yakından gözlemleyen Esendal, insanlara umut vermek gereksemesini duydu.

"İnsanlara yaşamak için umut, kuvvet ve neşe veren yazılardan hoşlanırım. İnsanları yuğunmuş mutfak paçavralarına çeviren ve ye'se düşüren yazılardan hoşlanmam," diyordu.

Ayaşlı ile Kiracıları romanında yozlaşan değerlerin insanları zor duruma soktuğu Ankara anlatılır. Ankara'nın bu çalkantılı dönemi; duruk, ümmetçi Osmanlı toplumundan, cumhuriyetin devingen ulusçu toplumuna geçerken ne türlü bocalamalara düştüğünün bulanık ortamını gösterir.

Ayaşlı İbrahim Efendi'nin tuttuğu 9 odalı bir apartman dairesinde oda kiralayan değişik insanların yaşamı incelenirken o dönemin toplumuna ayna tutuluyor. Kültür düzeyleri, yaşam anlayışları birbirine benzemeyen bu insanların kendi aralarındaki ilişkiler yumağıdır romanı oluşturan. Her kiracının kendine özgü bir dünyası var. Yarım kalmış gibi görünen bir takım yaşamlar da okurların düşlem gücünde sürüp gidiyor.

Hani kovboy filmlerinde nasıl kasabaya bir adam gelir de, olaylar onunla başlarsa, bir bankada önemli görevi olan roman kahramanı da Ayaşlı'nın apartmanında oda tutunca, roman, onun gözlemleriyle gelişir, değişik boyutlar kazanır.

Yeni bir toplum kurulurken geleneklerden, göreneklerden gelen değer yargılarının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Özellikle kadının çağdaş bir görünümle toplumda yer alması, çalışması, kişiliğini kanıtlamak istemesi tutucu çevrelerce yadırganıyor.

Oysa yeni toplumu kuran gerçek gücün kadınlarda olduğuna inanıyor Esendal. Romandaki olumsuzlukları olan kadınların bile güçlü yanları olduğunu görüyoruz.

Örnekse bir öyküsünde; evlendiği mühendisin kumara, içkiye düşkünlüğü, işinde başarısızlığı yüzünden ayrılmayı göze alıp, mutluluğu bir ustayla evlenmekte bulan kadını anlatır Esendal.

Kadının söyledikleri yeni kurulan bir ülkenin yarınlarına ışık tutacak niteliktedir :

"Ben bir mühendisin, canlı bir adamın karısı olmak istedim. Yüzü güneşte yanmış olsun, eve yorgun argın gelsin, bir iş yapmış olduğuna inansın, yemek yesin, yaramaz çocuklar gibi gürültü etsin. Evde bir iş odası olsun, orada resim

çizerken ıslık çalsın. Ayağına iri kunduralar giysin. Baş açık, ceketsiz sokağa çıksın. Bir işler görsün, adı duyulsun. Bu yurdu, bu yerleri, bu ağaçları, bu insanları benimsesin. Sokakta giderken genç kadınların, kızların gözlerinin ona kaydığını göreyim. Bir utanması olsun, yüreği temiz adam olsun. Benden çok da işini düşünsün."

Kadınların bu coşkusunun, bu içten davranışının Anadolu'yu yeniden kurduğuna inanıyordu Esendal.

Öykülerdeki, romanlardaki kişiler istenildiği kadar yaşamdan alınmış olsun, yazar, kendinden bir şeyler katar onlara. Esendal gibi dünyaya sevecen bir yürekle bakan bir yazar da kendisiyle bütünleştirmek ister o insanları.

Polatlı Topçu Okulu'nun hekimliğini yaptığım 1955 yılında, Rıza Bekin adında bir oda arkadaşım vardı. Esendal'ın Türkistan'dan getirerek kendi öz oğlu gibi sahip çıktığı Rıza Bekin, sonraları generalliğe dek yükselen bir topçu yüzbaşısıydı. Biraz çekik olan gözlerinin içi güler, en çözümsüz sorunlara bile olumlu yaklaşır, insanı dinlendiren bir yakınlık içinde olurdu.

Onunla arkadaş olduğumuzda ben üsteğmendim ama, insan hekim olunca askerlikteki rütbe biraz önemini yitiriyor. Kaldı ki bu yakınlaşmayı sağlayan daha çok onun dost yüreğiydi.

Polatlı'da gecelerimiz Memduh Şevket Esendal'ın öykülerini okumak, onunla ilgili anılara dalmakla geçerdi.

– Şu Haşmet Gülkokan'ın Rily olayları ne kadar Memduh Şevket Bey'e benziyor, derdi Rıza Bekin.

Haşmet Gülkokan bir öykü kahramanıydı Esendal'ın. Sevecen, coşkulu, içtenlikli bir adam. Ulus'ta bir devlet dairesinde çalışan küçük bir memurdur. İşinden çıkıp Cebeci'ye, evine dönüşünün öyküsünü yazmaktadır Esendal.

Ulus Hali'nde biraz oyalanır Haşmet Gülkokan, dükkâncılarla söyleşip malın iyisini ucuza almaya çalışır. Ne de çok tanıdığı vardır. Kimine aradığı bir evi gösterir, kimine gözlükçüye dek eşlik eder, konu komşuya takılır, gecikerek de olsa evine döner.

Esendal, Haşmet Gülkokan'ın yaşamından gelişi güzel bir dilim seçerken yalnız onun ne denli iyi, ne denli güvenilir bir insan olduğunu anlatmakla yetinmez; İkinci Dünya Savaşı dönemi Ankara'sından bir kesit de sunar.

Haşmet Gülkokan Ulus'tan Samanpazarı'na, oradan Hamamönü'ne, Cebeci'ye yürürken, bir dilenci vapuru gibi uzak yakın komşularına uğrarken, o günlerin yoksul Ankara'sı, o zor koşullara katlanmaya çalışan insanlar da anlatılmış olur.

Esendal'ın anlatımında katılığı yumuşatan, yoksulluğu katlanılır duruma sokan, insanlara umut veren bir incelik vardır. Esendal'ı okurken, Haşmet Gülkokan'ın kişiliğinde, dönemin Ankara'sındaki dingin yaşam, üzgün bir gülüş gibi geçer yüzünüzden.

Sırtında beli kuşaklı entarisi, yasemin çubuğuna geçirilmiş sigarasından derince bir soluk çekip kül tabağına bırakışı, yüzünde, insanı dinlendiren geniş gülümsemesiyle konuklarını ağırlaması...

Ölümünden birkaç gün önce Naim Tirali ile Cahit Külebi de konukları arasındaydı Esendal'ın. Naim Tirali anılarında *Ayaşlı ile Kiracıları* üzerine bilgiler

verdiğini, kimi yanlış anlaşılmaları düzelttiğini anlatır.

İlk öyküleri 1900'lü yılların başında "Çığır" gazetesinde yayımlanan Memduh Şevket Esendal, Ömer Seyfettin'den çıkışta Türkçenin izini sürmüştü.

Dili böylesine ustaca kullanarak öyküyü yarınlara taşıyan Esendal, Sunullah Arısoy'un sorularına yanıt verirken gösterişten kaçınıyor, alçakgönüllü davranarak, kendisini bile alaya alıyor :

"Efendim, o benim marifetsizliğimden... Edebiyat bilmediğimden. Bilsem, öyle düpedüz yazar mıyım hiç? Köylü, bir şeyi söylerken dikine, olduğu gibi söyler... Neden? Süslemesini bilmez, benzetmesini bilmez, anlatmasını bilmez de ondan... Marifetli insanlar öyle yapmazlar. Sözlerine, yazılarına marifetlerini sokarlar, hünerlerini gösterirler... Mesela bir şey anlatıyorlar değil mi, bu, derler, müsellese benziyordu. Hayır, o anlattıkları 'müselles'e benzemez benzemiyordur. Ama marifetli olanlar böyle derler... 'Müselles'i bilmezseniz, anlattığınız şeyi müsellese benzetebilir misiniz? Aslını sorarsanız, marifet, hayatın içinde hayata uymayan bir şeydir. Benim dilim kısa... İstediklerimi anlatabilmek güç..."

Aslında kendisini beğenmiyor görünürken, ne yazacaklarını iyice bilmeden gereksiz süslere girişen yazarları eleştiriyor Memduh Şevket Esendal.

Bir ozanı tanımadan, şiirlerini bilmeden; yukarıdan bakan kimi eleştirmenlerin "ahkâm kesme"sine "Hamit İçin Bir Yazı" öyküsünden gülümsemektedir Esendal.

Bu öyküyle ilgili olarak şöyle bir yargıya varıyor Ataç :

"Körü körüne beğenmek, körü körüne övmek, yahut körü körüne yermek. O övgülerin, yahut yergilerin bari bir manası olsa! Hayır hepsi de boş birer lakırdı kalabalığıdır. Memduh Şevket Esendal o hikâyesinde işte bunu göstermiştir."

Esendal, bir insanın ne söylemesi gerektiğini bilmesini, "lügat paralama"nın onu gülünç duruma düşürdüğünü "Feminist" öyküsünde ne güzel anlatır! Nice bilgiç geçinenlerin bu sözcüğün anlamını bilmediği, ilgisi olmayan boş sözlerle geçiştirmeye çalıştığı anlatılır bu öyküde. Bilisizliğini örtmeye çalışan, gösterişli davranışları olan bu gereksiz kişilerle alay etmektedir Esendal.

Neden özleşme diline yönelmek gerektiğinin kanıtı gibidir "Feminist" öyküsü.

Memduh Şevket Esendal siyasette de böyle açık yürekli oldu. Halk Partisi'nin zor günlerinde uzlaşmacı bir tutum gösterdi. Dar asker anlayışından, genç kültür insanlarının yeni düşüncelerine açtı Halk Partisi'ni.

Uzlaşmacı tutumuyla Mareşal Fevzi Çakmak gibi küskünleri de Parti'ye kazanmak istedi.

Fevzi Çakmak'ın Esendal'a yanıtı şöyledir :

– Memduh Şevket, ben İttihatçıları sevmem, ama seni severim. Hatırını da kırmak istemediğim için söylüyorum ki, artık bu konuya son verin. Ben siyaset yaşamına girmek istemiyorum. Bırakın, bana ilişmeyin.

Kırgınlığının acısını dindirmek için kendine çekilen Fevzi Çakmak; yıpranmışlığını, yanlışlarını iyileştirmek özlemini de duyuyor olsa gerek.

Esendal'ın uzlaşmacı davranışını, devrimlere ödün vermek diye yorumlayanlar, siyasal yaşamında uysal olduğunu öne sürmüşlerdir. Vedat Günyol bunlar arasındadır.

Bu görüşlere karşı çıkan Nurullah Ataç şöyle düşünüyordu :

"Devrimci bir hükümete yardım etmek, hizmet etmek uysallık değildir. Memduh Şevket Esendal, 1914'ten önceki çalışmalarında da, Cumhuriyet çağındaki çalışmalarıda da hükümetin devrimciliğine yardım etmiş, hizmet etmiştir. Bunun için 'siyasi hayatında uysal olduğunu' söylemek doğru değildir."

Siyaset oyunları içinde Esendal'ın ne türlü zor durumlara düşürüldüğünün öyküsü uzun. Görevden bağışlanması için İsmet İnönü'yle görüşürken hiç kimseyi kötülemez. Hiç kimseye eleştirel gözle bakmaz. Kimi siyasetçilerin ders alması gerektiğini anlamazdan gelerek kendi çalışma yöntemine şöylece değinir :

"İster siyasette olsun, ister alacağınız başka görevlerde; önce çevre yapmayı unutmayınız. Çalışmalar kişisel olursa, verimsiz ve süreksiz olur. Önce çevrenizdekilerin düşüncelerini bir araya getirip bir küme oluşturarak, o kümenin toplumsal değer taşıyan varlığıyla çalışmak yöntemi, başarının esaslı ve sürekli olmasını sağlar. Çevreniz düşünce topluluğunun yardımcı gücünü hazırlar. Her işte başarının sırrı budur."

Bilgi Yayınları, Memduh Şevket Esendal'ın bütün yapıtlarını yirmi kitapta tamamlayabileceğini umuyor. Muzaffer Uyguner'in düzenlediği bu toplu yapıtlar ne zaman tamamlanacak? Esendal'ın mektuplarına ne zaman sıra gelecek?

O mektuplarında da bir öykü tadı vardı. Polatlı'da Rıza Bekin'le paylaştığımız odada Esendal'ın Kore'ye gönderdiği mektupların da sözü geçerdi. Bütün karargâh nasıl keyifle dinlermiş o mektupları! Kızgın savaş ortamında Esendal'ın Kore'ye, Rıza Bekin'e gönderdiği mektuplara, bütün karargâh bölüğü, sürükleyici bir öykü dinler gibi, soluk almadan kulak kesilirmiş. Ne yazık, yitirmiş o mektupları.

Oğlu Dr. Ahmet Esendal'a gönderdiği bir mektuptan okuyacağım bir bölümle noktalayayım söyleşiyi :

"Yaşayış bence ne çok iyidir, ne çok kötü! Ben yeryüzünde bulunmaktan hoşlanırım. Kargaların uçtuklarını, bulutların geçtiklerini görmek, adamların budalalıklarını işitmekten içimde bir ferahlık ve açlık duyarım. Kendi budalalıklarımı, zavallılıklarımı bile severim. Bence günün birinde ölmek hiç doğru bir iş değildir. Güzel güzel yaşayıp dururken kocalıp ölmenin ne tadı var! Ancak bu böyle olmakla beraber, günün birinde ölmek sırası gelince, ondan da çok çekinmem."

HEMINGWAY NEDİR?

ÖNDER OTÇU

Hemingway : "Yakınlarda ortaya çıkan, kurmacadaki kahramanları gerçek insanlarla özdeşleştirme eğilimi karşısında, öyle görünüyor ki, bu kitapta hiçbir gerçek insanın bulunmadığını açıklamak yerinde olacaktır : Hem kahramanlar, hem de adları kurgusaldır. Eğer yaşayan herhangi bir insanın adı kullanılmışsa, bu tümüyle rastlantısaldır."

Prof. Dr. Seyfi Karabaş'ın anısına

YAZIN dünyamızda yabancı, özellikle de Batılı yazarlar, kendi ülkelerinden, kendi koşullarından ses veren, türlü nedenlerle Türkçeye çevrilmeye layık görülseler de aslında orada, uzakta duran yabancılar olarak kalır. Yapıtlarından yola çıkarak onlarla, sonra kendimizle ilgili sonuçlara varıp varamayacağımızı sorgulamak ve bu yapıtları daha iyi anlaşılır kılmak için – Bilge Karasu'nun D. H. Lawrence'in *Ölen Adam*'ının ya da Pınar Kür'ün Jean Rhys'ın *Geniş, Geniş Bir Deniz*'inin çevirilerine yazdıkları önsözler gibi tek tük güzel örnekler olsa da – ayrıca bir çaba içine girilmez. Hatta böyle bir çabayı, "Canım, Batılı uzmanlar *kendi yazarlarını* herhalde bizden daha iyi bilirler," düşüncesiyle gereksiz bulanlar da çıkabilir. Ancak yine yazın dünyamızda Batılı yazarların yapıtlarına gönderimler yapılır, adları, tümce aralarına serpiştirilen anımsatmalar, anıştırmalar yoluyla neredeyse dekor olarak kullanılır. *Oradaki* Batılı bir yazarın kendi dilinden ve bağlamından uzakta yapılan bir gönderim, gönderimi yapana *burada* bir tür güç vermeyi amaçlıyor gibidir : O çabucak geçen okuma anında, sözgelimi iki virgül arasına sıkıştırılmış gönderim karşısında, okuduğu metnin yazarının yol gösterici bir açıklama ya da bir temellendirme sunmaya gerek duymadığını gören okur kendini, gerekenleri "zaten" bilen yazarın önünde, gerekenleri bilmeyen konumunda buluverir.

Bu tür gönderimler kimi zaman da (yanlış) yönlendirebilir okuru : Okur, entelektüel derinliklerinden kendi(si)ne seslenen yazara güvenerek, yazılanı *öğrenebilir*. "Gösteri" dergisinin Ocak 1992, 134. sayısında Özdemir İnce'ye "*Arthur Rimbaud Esir Tüccarı mıydı?*" yazısını yazdıran, bu tür yanlışlığın, hatta bir yanılsamanın önüne geçmek isteği olmalıdır. "Defter" dergisinin Aralık 1991, 17. sayısında Enis Batur ve Orhan Koçak'ın yazılarını okurken usumun takıldığı kimi tümcelerin, bu soruna örnek olabileceği kanısındayım.

"Yazboz" başlıklı yazısının sonlarında, 47. sayfada "*Hemingway'in dramını anımsamak herhalde yeterli olacaktır burada*" tümcesiyle Enis Batur, ne-liği, na-

sıl-lığı bilinmeyen, hangi-liği olmayan bir dramdan söz etmektedir; neden "dram" sözcüğünü kullandığını, bu dramın neden "orada", o konuya örnek olarak ve nasıl yeterli olacağını ("herhalde"nin nasıl'a yanıt olmadığına inanıyorum) açıklamamaktadır. Hemingway'i ve Hemingway üzerine yazan diğer yazarları okumayı sürdüren bir okurun, bu yazarın Hemingway'e yaptığı gönderimi değerlendirebilmesi, konuyu bu yazar *kadar* ve *gibi* bilip bilmediğiyle ilintilidir. Hangi dram? Ancak yazar okura bu konuda bir tutamak vermemektedir, bilinmesi gereken, Batur'un usundaki salt ve kesin "Hemingway dramı"dır. Tek ve en büyük o dram. Bu haliyle kendisi dışındaki herhangi bir "okuyan"ın, ondaki "Hemingway'in Dramı"nı anımsaması olanaksızdır. Yazarın okura bu *şey*'i anımsatmaktan çok, anımsama görevi vermesi, anımsamayı bir tür koşul haline getirmesi üzerinde burada durmayacağım. Ancak, ne olduğu seçiklikle söylenmeyen bir dramı artık kimse çıkıp Batur'la tartışamayacak. Hemingway mezarından hiç çıkmayacak, Batur da bu dramın "bilen"i olarak kalacaktır : Yine, bu bağlamda Batur'un aynı yazının 44. sayfasındaki "*yazarın iç dünyasının ölçeklerini her zaman hesaba katmak*"tan söz ettiği tümcesini de düşündürücü bulduğumu eklemeliyim.

Orhan Koçak da "Defter"in 17. sayısındaki kapsamlı yazısının başlarında, 66. sayfada, "*Hemingway'i bu ülkede (İspanya) devrimden çok boğa güreşi ilgilendiriyordu*" demektedir. Her ne kadar Debray'in tümcelerini aktarıyor gibi görünse de, "ilgilendiriyordu" yükleminin gösterdiği üzere, bu Koçak'ın (da) tümcesidir. '*Devrim*' ve '*boğa güreşi*' sözcüklerinin yan yana sunulduğu bu tümcede, bu sözcüklerin değer ağırlıklarını karşılaştırdığımda şu sonuca varıyorum : Hemingway'in İspanya'da bulunuşunu turistik bir ilgiye bağlamak, bir yazın insanını anlamak ve – ona hak ettiği yeri vermek için – daha iyi anlaşılır kılmak amacına hizmet ediyor olamaz. Gerçi burada Hemingway'e "yalnızca" değinildiği, söz konusu yazının konusunun başka olduğu düşünülebilir, ancak asıl sorun da buradadır, değinilip geçiliveren Hemingway, "*İspanya'ya boğa güreşinden başka bir şey için gitmediğine emin olunan bir Hemingway*"dir, yazarın bu bilgisi o denli kesin ki, bu (yanlış) bilginin okurun belleğine girmemesine olanak yok! Oysa Hemingway "bu yaz da" yolu İspanya'ya düşmüş bir Amerikalı turist değildir. İspanya'da devrimi anlamak, İspanya'yı anlamadan; İspanya'yı anlamaksa boğa güreşini anlamadan olanaklı görünmüyor. Kaldı ki, yazarı yazar, yazını yazın yapan, "devrim" değildir; metinler, yazılı ürünler, kısacası, dilde kalanlardır : Hemingway'in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* ve *Öğleden Sonra Ölüm* adlı yapıtları ile Jeffrey Meyers'in Hemingway biyografisi, konuya en azından Hemingway'in İspanya tanıklığı bağlamında açıklık getirilmesi için önerilebilecek kaynaklar arasındadır. Ayrıca, sayın Koçak'a Hemingway'i neden Debray'den dinlediği de sorulabilir, Debray'den 65. sayfadaki alıntısının son iki tümcesine gönderimle.

Şimdi şu soruyu sormalı : Yerli olsun, yabancı olsun, bu tür gönderimlerin ucundaki yazarları, neyin nasıl anlandığı, bilindiği konusunda okura duyuruda bulunmadan anmak, daha doğrusu anıvermek, nasıl haklı gösterilebilir? Hangi "*-izm*"le?

Hemingway "zaten" biliniyor mu?

YAĞMURDAKİ KEDİ

1 – Otelde topu topu iki Amerikalıydılar. Odalarına gidip gelirken geçtikleri insanların hiçbirini tanımıyorlardı... İkinci kattaki deniz manzaralı oda, parka ve savaş anıtına bakıyordu : Büyük palmiyeler, yeşil banklar vardı parkta. İyi havalarda elinde paletiyle her zaman bir ressam görebilirdiniz orada. Ressamlar denize ve bahçelere bakan otellerin parıltılı renklerine, palmiyelerin büyüdükçe serpilen şekillerine ilgi duyardı. İtalyanlar uzaklardan gelirdi bu anıtı görmeye. Bronz anıt yağmurda pırıldıyordu. Yağmur yağıyordu. Palmiyelerden aşağı damlıyordu şıp şıp : Su, çakıl taşlarının ortasında küçük havuzcuklar oluşturuyordu. Deniz, kıyıda uzun bir çizgi halinde kırılıyor, kumsala yayıldıktan sonra çekiliyor, sonra yeniden kabarıp uzun bir çizgi halinde yeniden kırılıyordu yağmurda. Anıtın oradaki meydandan otomobillerin hepsi gitmişti. Bir garson kafenin girişinde ayakta durmuş, dışarıya, karşısındaki bomboş meydana bakıyordu.

2 – Amerikalı kadın pencerede durmuş dışarıya bakıyordu. Dışarıda, tam pencerelerinin önünde bir kedi tortop olmuş, büzüşmüş, kenarlarından sular damlayan yeşil masalardan birinin altında duruyordu. Olabildiğince küçülmeye çalışıyordu ki damlalar üzerine rastlamasın.

"İnip şu kediciği alacağım," dedi Amerikalı kız. "Ben inerim," dedi kocası yattığı yerden.

"Yok, ben alırım onu. Zavallı kedicik dışarıda bir masanın altında sudan korunmaya çabalıyor."

Kocası, altına aldığı iki yastıkla, yatağında kitap okumaya devam etti.

"Islanma," dedi.

Kız merdivenlerden aşağı indi. Müdüriyetin önünden geçerken otelin sahibi ayağa kalktı ve onu başını eğerek selamladı. Masası büronun ta öbür ucunda, en dipteydi. Yaşlı bir adamdı ve çok uzun boyluydu.

"Il piove," dedi kız. Hoş bir insandı otel müdürü.

"Si, si, Signora, brutto tempo. Çok kötü hava." Karanlık büronun dibindeki masasının ardında ayakta duruyordu. Bu adam hoşuna gidiyordu kızın. Müşterilerden herhangi bir şikâyet alırken gösterdiği azami ciddiyet hoşuna gidiyordu. Soyluluğu hoşuna gidiyordu. Onun kendisine hizmet etmek isteyişinden, bir otel müdürü nasıl olunur, kendini tam öyle hissedişinden hoşlanıyordu. Görmüş geçirmiş, soylu yüzünü ve iri ellerini seviyordu.

4 – Onu düşünerek kapıyı açtı ve dışarı baktı. Yağmur hızlanmıştı. Yağmurluklu bir adam bomboş meydanı geçip kafeye yöneldi. Kedi sağ tarafta bir yerlerde olacaktı. Saçakların altından o yönde gitmesi mümkündü. Daha adım atmadan bir şemsiye açıldı tepesinde. Oda temizliğine gelen kız, elinde şemsiyeyle,

"Islanmamanız gerekir," dedi İtalyanca, gülümsedi. Elbette otel müdürü göndermişti onu. Kendine şemsiye tutan kızla çakıl taşlı patika boyunca yürüdü, pencerelerinin tam altına gelince durdular. Masa yağmurda yıkanmış, yemyeşil parlıyordu önünde, ama kedi gitmişti. Düş kırıklığı içinde kalakaldı oracıkta. Temizlikçi başını kaldırıp yüzüne baktı..

"Ha perduto qualque cosa, Signora?"

"Bir kedi vardı," dedi Amerikalı kız.

"Bir kedi?"

"Si, il gatto."

"Bir kedi mi?" deyip güldü temizlikçi kız. "Yağmurda bir kedi?"

"Evet," dedi, "şu masanın altındaydı." Ve ekledi, "Çok istemiştim onu. Benim kediciğim olacaktı."

Amerikalı kendi dilini konuşunca temizlikçi kızın yüz ifadesi değişti. "Gelin, Signora," dedi. "İçeri dönme vakti geldi. Sırılsıklam olacaksınız."

"Galiba haklısın," dedi Amerikalı kız.

5 – Çakıl taşlı patikadan yürüyüp geri döndüler, kapıdan girdiler. Temizlikçi kız şemsiyeyi kapamak için arkada kaldı.

Amerikalı kız, müdüriyetin önünden geçerken Müdür Bey masasından başını eğerek selamladı onu. Kız içinde çok derinde küçücük, sımsıkı bir şey duydu o an. Henüz çok küçük, ama bir o kadar da önemli olduğunu hissettirdi Müdür Bey ona. Gelip geçici bir duyguyla, bir an yeryüzünün en önemli varlığı gibi hissetti kendini. Yürüyüp merdivenlerden çıktı. Odanın kapısını açtı. George yatakta, okuyordu.

Kitabı önüne koyup, "Aldın mı kediyi?" diye sordu.

"Gitmişti."

Gözlerini dinlendirmek için ara verip, "Acaba nereye gitti ki?" dedi. Kız yatağa oturdu.

"Ne tatlıydı! Onu çok istiyordum," dedi. "Neden bu kadar sevdim bilmiyorum. Kurtaracaktım o zavallı kediciği. Yağmurun altında zavallı bir kedicik olmak şaka değil."

George yeniden okumaya koyulmuştu.

6 – Ayağa kalkıp makyaj masasına yürüdü ve aynanın önüne oturdu. Eline küçük bir el aynası alıp yüzünün profilini inceledi, önce bir yandan, sonra da öteki yandan. Sonra başının ve boynunun arkadan görünüşüne baktı.

"Ne dersin, uzun saç bana yakışmaz mı?" diye sordu yeniden profiline bakarak.

George başını kaldırdı ve onun boynunun arkasını, oğlan çocukları gibi kısacık kesilmiş saçlarını gördü.

"Şu an nasılsa, bu halini seviyorum."

"Sıkıldım artık," dedi kız. "Oğlanlara benzemekten bıktım."

George yataktaki pozisyonunu değiştirdi. Ona bakıyordu. Konuşmaya başladığından bu yana başka bir şeye bakmamıştı.

"Taş gibi güzelsin işte," diye karşılık verdi.

El aynasını makyaj masasına koydu, pencereye yürüdü ve dışarı baktı. Hava kararıyordu.

"Saçımı arkaya atıp dümdüz, upuzun taramak, şöyle ağırlığını hissedeceğim büyük bir topuz yapmak istiyorum," dedi. "Güzel bir yavru kedi istiyorum, kucağıma alıp okşayabileceğim, okşadıkça mır mır edecek bir kedi."

"Eeee?" dedi George yataktan.

"Ve kendi gümüş takımlarımla güzel bir masada yemek yemek istiyorum ve mumlar istiyorum. Ve ilkbahar olmasını istiyorum ve saçlarımı bir aynanın

önünde savurarak fırçalamak istiyorum ve bir yavru kedi istiyorum. Ve yeni giysiler istiyorum."

"Öff kes sesini, aç bir şey oku," dedi George. Yine kitaba döndü.

7 – Karısı camdan dışarı bakıyordu. Hava iyice kararmıştı ve palmiye ağaçlarında hâlâ yağıyordu.

"Neyse..." dedi, "bir kedi istiyorum. Ben bir kedi istiyorum. Hemen bir kedi istiyorum. Eğer saçımı uzatamayacak ve mutlu olamayacaksam, hiç olmazsa bir kedim olabilir."

George dinlemiyor, kendi kitabını okuyordu. Penceredeki karısının gözleri dışarıda, meydanda ışığın belirdiği yerdeydi. Kapı vuruldu.

"Avanti," dedi George. Başını kitabından kaldırıp baktı.

Temizlikçi kızdı gelen. Göğsüne sımsıkı yapışmış üç renkli bir kedi, tutunduğu yerde asılı, kucağından aşağı sallanıyordu.

"Affedersiniz," dedi kız, "Müdür Bey bunu Sinyora'ya vermemi söyledi."

...

Hemingway bu öyküyü de içeren ilk öykü kitabı *In Our Time*'ı (Bizim Zamanımızda) 1925'te, 26 yaşındayken yayımlıyor. "Cat in the Rain" ("Yağmurdaki Kedi" veya "Yağmurun Altında Bir Kedi") on beş öyküden onuncusu. Aynı öyküyü içeren, *İlk Kırk Dokuz Öykü* adlı, 1939 tarihli kitabının önsözüne ise, "Bu öyküler üzerinde söyleyecek fazla bir şey yok," diyerek başlıyor.

Hemingway'i "zaten bilmek" olanaklı mıdır? Bunun tartışmasını bu öykü üzerine yazılmış başka yazıları, Hemingway üzerine düşünmüş başka araştırmacıların görüşlerini bir araya getirerek yapalım. Öyküyü kendim çevirdim. Metni (yukarıda) belirlediğim 7 bölüm içinde açımlayarak bir *yazınsal* çözümleme önereceğim ilkin.

Metinde Bir Gezinti

İki Amerikalı İtalya'da, deniz kıyısında, bir savaş anıtının yakınındaki bir otelde, yalnız ve yabancı konumundadır, evli olduklarını öğreneceğimiz bu çifte yazar, nedense, "iki Amerikalı" diyerek başlatır öyküyü (1. Bölüm). Güneşli, palmiyeli bir Akdeniz tatil beldesi olduğunu düşüneceğimiz bir yerde ansızın *yağmurda* pırıldayan bronz anıtla karşılaşır, konunun tatille, eğlenceyle bir ilgisi olmadığını duyumsarız, yağmur bu andan başlayarak, artarak sürer. İlk bölümde (çakıl taşlarında biriken, bronz anıtı yıkayan, palmiyelerden damlayan, denizde dalga olup kumsal boyunca kırılan, yukarıdan yağan yağmurla buluşan) suyun değişik görünümleri sıralanır. Su yukarıda, aşağıda, her yerde, hem yatay hem de dikey devinimdedir. *Palmiyeler ve savaş anıtı* bir tür cennet-cehennem, ya da mutluluk-mutsuzluk karşıtlamasıdır. Önümüzdeki, yaşamın ortasındaki insanların öyküsüdür : *Yağmur* (ya da *su*) ile kuşatılmış insanların öyküsü. Meydanın boşalmışlığı da yağmur yüzündendir. Anıtın bulunduğu bu meydana bakan bir garson, *meydan boşaldıktan sonra bile* durduğu yerden meydana bakmayı sürdürmektedir. Meydanlar neleri anlatmaz! Bir meydan bir ülkenin özeti olabilir. Bir meydan zamanın özeti olabilir. Hemingway, meydana bakan bu insanı, acaba neden bir *aşçı*, bir *postacı*, ya da bir *taksi şöförü* yapmamış da, bir *garson* yapmıştır?

Yabancı, *Amerikalı ve hizmet edilen* olmak ile *yerli, İtalyan ve hizmet eden* olmak arasındaki gerilim en iyi bir "garson"la duyurulur. Türkçedeki (Fransızca kökenli) "*garson*" sözcüğünün, metnin orijinal dili İngilizcedeki karşılığı "*waiter*" sözcüğüdür. "*Waiter*"ın "wait" fiil kökünden türediği, bunun da Türkçede 'beklemek' anlamına geldiği düşünülebilirse, boş meydana bakan garson aslında orayı bekleyendir de. Tatile gelenlerin bulunduğu yerde *çalışan,* okura o meydandan bir şekilde sorumlu olduğu duyurulan, oralı olmayanlara (*hizmet edilenlere*) karşı oralı olanları (*hizmet edenleri*) simgeleyen, yapayalnız, sessiz bir erkek.

Öykünün ilk bölümü dış dünyanın betimi ise, ikinci bölümü de iç dünyanın betimidir. İlk bölümün sonundaki garson ile ikinci bölümün başındaki Amerikalı kadın, aynı yalnızlığı paylaşmaları, sessizce yağmura, *içeri*'den *dışarı*'ya bakmaları açısından birbirlerine koşutlukla sunulurlar okura, bir başka deyişle, bir yandan (yerlilik/yabancılık ekseninde) karşıtlanır, bir yandan da (yalnızlıkta) benzeştirilirler. Yazar bunu, onların kişiliklerine, düşüncelerine girmeden, yalnızca metin içinde ardı sıra yerleştirerek, hatta okura "bu garsonla bu kadının bu öyküde nasıl bir ilişkisi var?" dedirtecek şekilde yapar. Oysa bu iki insan öykünün yüzeyinde ne o noktada, ne de sonra ilişki içine gireceklerdir. Ancak öyküye ardı sıra yerleştirilmeleri, etkisini öykünün bütününde gösterir. Hemingway'in bu öyküde sık sık uyguladığı bu yönteme (İngilizce "juxtaposition" teriminin karşılığı olarak) *ardısıralama* diyebiliriz. Yine bu noktada, *yerlilik/yabancılık* ekseninden *içerisi/dışarısı* eksenine geçilir : Garson da, Amerikalı kadın da içeride ve korunmada olanlardır, yağmuru, ona maruz kalmadan izlemede benzeşirler. Aynı yalnızlığı paylaşan bir üçüncü canlı ise yağmurun düpedüz altındadır, canını masalardan birinin altına atmışsa da korunmasızdır. Kedi, "içerdekilerle", garson ve kadınla *ardısıralanır*. Öyküye adını veren bu kedi, bu noktada anlatıyı, simgelerin düzenlediği yeni bir eksene taşır, *uygarlık/yabanıllık* ekseni.

Bir kediyle birlikte yaşayanların ilk öğrendiği şey, kedinin üzerine *kontrolsüzce* gelen sudan hoşlanmadığıdır. ('Kontrolsüzce' sözcüğünü öykünün derinyapısındaki 'kontrol-denetim-baskı' diplemine hazırlık amacıyla vurguluyorum, yoksa kediler kontrollü sudan da hoşlanmaz.) Bir kedi kendini asla ıslanma, ıslatılma riskine sokmaz. Kendi temizliğini diliyle, suya gerek duymaksızın, bedeninin her noktasını yalayarak, tüylerini ağız sıvısındaki özel bir koruyucu maddeyle saatlerce yalayıp parlatarak yapar. Kedilerin toplam ömürlerinin dörtte üçünü tüylerini yalayarak geçirmelerinin sebebi budur. Tüylerinin maruz kalacağı su, ya da yağmur, yalayarak tamamlamak için saatlerce emek verdiği ve tüm bedenini kusursuzca saran bu koruyucu maddenin niteliğini, elektriğini yok eder. Öyküdeki kedi, masanın altından çıkıp daha iyi bir korunak arayamaz, çünkü yağmur aman vermeden yağmaktadır, katlanamadığı, kabul etmeye bile yanaşamayacağı "*o şey*" onu her yönden kuşatmıştır. "Köşeye sıkıştırılan kedi tırmık atar" diye bilinse de, bu kediceğiz YAĞMUR'a tırmık atamaz. Yapabileceği tek şey kendi bedenini olabildiğince küçültmeye çalışmaktır. Kedinin yağmura karşı küçültmeye çalıştığı "*bu şey*" nedir?

Yağmurun inanılmaz gücü karşısında ona maruz kalanın aynı oranda büyüyen çaresizliği artık öyküye işlenmiştir. Yağmur dehşetin ta kendisidir! Her neyi simgeliyorsa, öykünün kişileri de aslında başından beri "o şeyle" kuşatılmış bir

haldedir. Dışarıda yağan yağmurun altındaki kedinin büzülmüşlüğü, rahatsız konumu ile içeride kitap okuyan (Amerikalı kadının kocası) George'un yatağa yayılmışlığı, rahat konumu ardışıralanır. (Yazar adamın adını verirken, öykü boyunca karısının adını vermemekte, kadını bir hiçe indirgemekte gibidir, ancak bunun çok bariz, kolay bir gözlem olduğu da söylenebilir. Yazarın adama bu kadar tipik bir Amerikan erkek adı verirken, kadının adını vermemesi kadını "kimliği merak edilen", "tipik olmayan" bir kişisi de yapar öykünün. Bu, bir yandan da okurun kendini kadınla özdeşleştirmesini kolaylaştırır.) 'Koca' ile ardışıralanan kedinin yerini, hemen sonra, – kocasının rahat konumu karşısındaki rahatsızlığıyla – 'kadın'ın aldığını görürüz : Kedi ile kadın artık iç içe görünmeye başlar. Dahası, George antipatikleştikçe, karısının çaresizliği, yardıma muhtaçlığı artar. George karısına uzaktır, "ıslanma" derken ıslanıp ıslanmaması umurunda değildir. O sürekli kitap okuması gerekiyormuş gibidir. Burada, insanın aklına *kuzey ülkelerindeki kitap okuma alışkanlığı* geliyor : Elverişsiz iklimin, iletişim yetersizliğinin – ya da insanbilimdeki terimiyle "gevşek iletişim bağlamı"nın – sonucunda, oralarda çokları *başkaları kendisiyle ilgilenmesin,* kendisi de başka şeylerle *ilgilenmek zorunda bırakılmasın* diye, salt bir şeyle *meşgul olduğu görüntüsüne sığınmak* amacıyla kitap okur ya da okurmuş gibi yapar. Kitap okumanın, kuzeyde, yaşamda hiçbir sorunu olmadığını göstermenin bir yolu, bir örtmecesi olduğunu bizzat gözlemledim. Okudukları kitaplarla ilgili soru sorsanız, paranoyak gözlerle bir iki kem küm eder ve hemen sevgili kitaplarına geri dönerler. Kitap okuma *alışkanlığı* diye bir şeyin bizde olmamasının nedenlerinden biri de budur belki ve kitap kitap gibi okunmayacaksa, bir *alışkanlık* olmaması daha iyi.

Kadın odadan çıkar, aşağıya iner (3. Bölüm). Otelin sahibi ("the hotel owner") orada, odasındadır, ayağa kalkıp başını eğerek kadını selamlar. Tam anlaşılamaz bir kişidir, gizemlidir, *ışığın ve gündüzün değil, karanlığın ve gecenin* insanıdır, loş oda diplerinde, masa arkalarında, soylu, yaşlı ve uzun boylu bir adam : Sanki kendisine saygı duyulması için yaratılmıştır. Oysa kadın müdüriyetin önünden geçerken ayağa kalkıp onu başını eğerek selamlayan da odur. Tıpkı George'un karşısında kadının kediyle yer değiştirmesi gibi, bu noktada da kadının karşısında iki öykü kişisi yer değiştirir, önünde az önce George'a ait olan konuma *otel sahibi* getirilir, George ile otel sahibi ardışıralanır. Bu, otel sahibinin sempatikleşmeye başladığı noktadır. Öykünün en etkileyici bölümlerinden biri kadının bu adama olan ilgisinin anlatıldığı bölümdür, bu ilgi okura duyurulduğu an, 'otel sahibi' sözcüğü 'otel müdürü'ne ("the hotel keeper") dönüşür. Böylece, yaşlı adam yalnızca *para kazanma* rolüyle değil, ama daha çok, *bakımını üstlenme* ve *yetke olma* rolleriyle donatılır. Bunlar, aslında George'un (yerine getirmediği) rolleridir. Okur şimdi *genç-(kardeş)/yaşlı-(ebeveyn)* karşıtlığı eksenindedir. Otel müdürüne okurun gözünde kadınla ilgili sorumluluk yüklenmiştir artık.

Kadın kediyi aramak üzere dışarı çıktığında (4. Bölüm) yağmur hızlanır. Kapının önündeki yalnızlığı, boş meydandan geçip kafeye yürüyen yağmurluklu adamla *ardışıralanması* yoluyla duyurulur. Öykünün içindeki devinimliliğin bir örneği buradadır, kadın durağan (yaşamında hiçbir şey değişmeyen yabancı turist), yağmurluklu adam devingendir (yaşamın içinde olan, uzaktaki bir 'oralı', dolayısıyla *uzaktaki sahici yaşamın* bir temsilcisi, yine, bir erkek). Yağmurluklu

adam (ve korunmadaki, içerideki George) ile yağmurluksuz kadın (ve korumasız kedi) imgeleri, öykünün başından beri geliştirilen erkek/kadın karşıtlığı eksenini gösterir, daha doğrusu bu imgeler bu eksenin varlığı yoluyla okurca anlamlandırılır. Okur kuşkusuz, adı bile verilmeyen, korunmaya muhtaç kadının yanındadır, yazar bunu istemektedir. Kadının tepesinde açılan şemsiyeyi, "elbette", otel müdürünün göndermiş olması, George'u okurdan iyice uzaklaştırır. O, okurun bildiklerini bile bilmemektedir! Şemsiyeyi tutan kızın "ıslanmamanız gerekir" sözü neyi anlatır, Amerikalı kadının ıslanmaması niçin gerekmektedir? Bu soruları az sonra yoğun olarak tartışacağız. Kedi bulunamamış, otele geri dönülmüştür (5. Bölüm). Az önce *kız kıza* iletişim kuran bu iki insan artık toplumsal sınıflarına, (hizmet eden/edilen) konumlarına geri dönmüştür, otel, hem bir korunak, hem de kişiye toplumsal konumunu veren, bunu sürekli pekiştiren bir *kurum*'dur. Dışarıdaki yağmurla kuşatılmış İtalya, otel ve oda Amerikalı kızın açmayı başaramadığı, iç içe geçmiş kurumsal kutulardır. Yağmurda ıslanmamanın tek yolu, bu kurumsal kutular içine sığdırılmaktır. Otel müdürü bu nedenle yalnızca bir müdür değil, çok daha büyük ve önemli bir konumun simgesi, öykünün (adeta kızın içinden geçenleri bilen) *tanrıkişisidir*. İşte bu nedenle, odasına geri dönen kıza başını eğerek yine selam vermesi, kıza neredeyse bir sarsıntı yaşatır. Amerikalı kız, "içinde, çok derinde, küçücük, sımsıkı bir şey" hisseder. Bu şey, yağmurdaki kedinin yağmura karşı olabildiğince küçültmeye çalıştığı *şey* ile ilintili midir? Kızın "yeryüzünün en önemli varlığı olduğunu" duyduğu *şey* ile dışarı çıkıp kurtarmaya çalıştığı *kedi*'de yağmura karşı korunması, yağmurdan kurtarılması gereken *şey* arasında, öykünün derinyapısında kurulu bir ilişki var gibidir : Bir aynılık ilişkisi!

Kız odaya geri dönmüş, yaşadığı küçük bir heyecan sona ermiştir. Can sıkıntısı içinde, George'a "saçlarım" diyerek başlattığı konuşmada, nedense (!) yeniden güçlü hisseder kendini (6. Bölüm). George o andan sonra dinlemeye başlar onu. Kızın saçlarını uzatma isteği ile bir kedinin mırıltılarını kucağında duyma isteği bir arada sunulur. George'un "*Eeeee?*" deyişiyle, başkaldırı içinde sıralar tüm isteklerini, George'a (ve bu bir başkaldırı olduğu için belki ilk kez kendine de) var olduğunu anımsatır. George'un "*öff kes sesini, aç bir şey oku*" deyişindeki kabalığın ardındaysa, "öff" ünleminde yoğunlaşan başka ve gizli bir trajedi vardır, George olma trajedisi. Öyküde yazar tarafından o ana dek önce *Amerikalı kadın*, sonra da *kız* olarak adlandırılan kişi, "öff"ten sonra '*karısı*' olarak anılmaya başlanır. Bu "*öff*"te, kanımca, hiç de Amerikalı kovboy ya da süpermen tipine uymayan, üzerine biraz daha gelinirse çaresizlik içinde ufalanacak bir erkek gizlidir. Tıpkı bu yağmurlu mevsimi değiştirmeye gücü olmadığı gibi, ilişkilerini de değiştirmeye gücü yoktur. Onun, karısı gibi gidip mutsuzluktan yakınacak bir üst-kişisi de yoktur. "*Öff*" tek hakkı, *kitap okuma* tek sığınağıdır. Zaten sonuçta, insanların yaşamla kendilerini mutlu edeceğine dair bir kontratları da yoktur. Konumlarında (evlilik) ve kurumlarında (otel) onlara artık ancak *bir dış güç* yardım edebilir. Son bölümde bu dış güç göz kırpar ve odaya *üç renkli bir kedi* gönderir. Kediyi, Müdür Bey ("Padrone") Sinyorasına göndermiştir. Aslında insanların yaşamla mutluluk kontratları vardır : İnsanlar mutlu olmak için gelir kalırlar bu "otel"de.

Bu mutluluğun niteliğini ileride göreceğiz. Şimdi metnin güdümkurgusuna daha yakından bakalım. Öyküde, okuma sürecini etkileyen, okumayı güdümleyen en önemli öğeler, yağmurun yağış hızı, havanın kararması, George'un sürekli *yatay* konumu, Müdür Bey'in *dikey* konumu ve Amerikalı kızı gördüğünde ayağa kalkışı, ıslaklık kavramının gündeme getirilişi ve tutuluşu, kızın tek başına önce *içeriden dışarıya,* sonra *dışarıdan içeriye* devinimleri, Müdür Bey'in ve Amerikalı kızın öykü boyunca adlandırılışlarındaki değişmeler ve bu değişikliklerin yapıldığı noktalar, aslında, bir ilk okumada en az farkedilir nitelikte olanlardır. Okumanın "güdümlenmesi"nden ve "güdümkurgusu"ndan (Akşit Göktürk) kasıt da buradadır : Farketmeden sürükleniriz.

Birinci bölümde *su* ve *yağmur* imgeleriyle güçlü, kuşatıcı bir başlangıç yapılır. İkinci bölümde etrafından sular damlayan yeşil masa ile karşılaşırız. Altındaki kedi *ıslanmamaya* çalışmaktadır. George'un yüzeyde "ıslanma" diyen, ama dipte karısını ıslanmaya zorlayan tavrı, kızı adeta dışarıya iter ve kediye doğru çeker. Bu öykünün güdümkurgusuna, ya da "anayasası"na göre *yağmur kötü, ıslanmak da yasaktır.* Müdür Bey bu yasağı hatırlatmayı "çok kötü hava" diyerek sürdürür, "içeri girin, içeride hava iyi" der gibidir. Hizmetçi kız da Amerikalı kıza *ıslanmaması gerektiğini* hatırlatacak, onu neredeyse zorla içeri sokacaktır. Kız kapının önüne çıktığında yağmur (ne kadar kötü bir güç olduğunu kanıtlamak istercesine) hızlanır. Ancak kız önüne çıkan engelleri aşacak, engeller güçlendikçe kızın onları aşma hırsı da artacaktır. Ne olursa olsun, yağmura karşın bulacaktır o kediyi. Kedi yağmurun altında çaresiz kalmış bir hayvandan çok, *yağmurdaki bir şeydir!* Bir tek yağmurda bulunabilecek, bulunduğunda da çekip çıkarılacak, elde edilecek bir şeydir. Kedinin öykünün sonuna kadar ortaya çıkmamasının sebebi de buradadır, kedi bulunamadıkça anlatısal enerji güçlenmekte, okur öyküye adeta yapışmaktadır. Kedi, güdümkurgusunun merkezi, yağmursa merkezçek gücüdür : Kızın kediye yaklaştığı nokta, yağmurun da hızlandığı noktadır. (Öykünün gizli merkezi ise daha sonra ortaya çıkacak.) Öyküdeki herkes, yağmur gerçeği karşısında kızı uyarmak, korumak için oradadır sanki, bir kediyi üzerine gelen sudan korumaya çalışmak gibi. Oysa yağmur adeta kediye doğru yağmaktadır öyküde, adeta tek amacı kediyi sırılsıklam etmektir.

Kızın umutsuz düşmesine havanın kararması da eşlik eder. Havanın kararmasının, yaklaştığını bildirdiği *gece* hangi mutsuzlukların, yalnızlıkların, dilsizliklerin simgesi değildir ki! Kız isyan edip, George'dan "öff, kes sesini" yanıtını aldığında hava *iyice* kararmıştır. Yağmur hiç dinmez. Hiç umut yoktur. Meydanda ışığın belirdiği anda gelir (bir) kedi. Gelen kedinin bir mutluluk simgesi olması, kedinin metin-dışı, nesnel ya da simgesel özellikleriyle birlikte, ama asıl, "yağmur" imgesinin kuşattığı anlatının *kediyi bir mutluluk haline getiren* yapılanışından ve anlatısal enerjinin bu yönde ustaca kullanılışından kaynaklanır. Öykünün başarısı, kurgusunun başarısıdır. Bilmem tüm bunlar öykünün bir kurmaca ustasının elinden çıktığını, tasarlanmış, çatılmış, kurulmuş *bir kurmaca yapıtı* olduğunu kanıtlamaya yeter mi... Çünkü bunu görmeyenler, hatta tersini iddia edenler çoğunlukta.

Yaşamda Bir Gezinti

1923 Şubat'ında 23 yaşındaki Ernest Hemingway ile kendisinden 8 yaş büyük eşi Hadley Richardson Hemingway, o sırada İtalya'da, Rapollo'da bulunan Ezra ve Dorothy Pound'un ısrarlı davetiyle Rapollo'ya giderler ve kıyıdaki "Hotel Splendide"e yerleşirler. Turist mevsimi olmadığı için oda fiyatları düşüktür. Odaları ikinci katta ve deniz manzaralıdır. (Baer 1973, Kert 1986 : 132-3)

Hadley'le yaşadığı aşk Hemingway'in bir kadınla bilinen ikinci büyük ilişkisidir. I. Dünya Savaşı sırasında 8 Ağustos 1918'de İtalya'da yaralanıp kaldırıldığı hastanede tanıştığı Amerikalı hemşire Agnes von Kurowski ile, 18 yaşındayken, büyük bir aşk yaşar. Bu arada "Hemingway'in dramı" olarak düşünülebilecek bir konuya dikkat çekelim ve Hemingway'in, aile geleneğinde bulunan askerliği ne denli sevdiğini, bir asker olmayı, cephede savaşmayı ne çok istediğini, ancak görme bozukluğu nedeniyle askere alınmadığını, buna karşın bir yolunu bulup, Avrupa'ya, savaşa bir gazeteci olarak gittiğini (daha doğrusu, bunun böyle bilindiğini) belirtelim. (Meyers 1986)

Hemingway, 1919'da Amerika'ya geri döner. "Savaştan yuvaya dönen ilk Amerikalı" ve "gazi" torunlarıyla kahraman olarak karşılanır. "New York Sun" gazetesi 22 Ocak 1919 tarihli sayısının 8. sayfasında "227 Yarası Var, Ama İş Arıyor" başlıklı yazıda, Hemingway'den - sonradan Hemingway'in de abartı olduğunu söylediği – 227 yarasından ve bir gazeteci olarak iş aradığından söz eder. Hemingway doğduğu kentin (Oak Park, Illinois, 21 Temmuz 1899) lisesinde, öğrencilere savaş kahramanı olarak bir konuşma yapar. Öğrenciler ona şu şarkıyı söyler :

> Hemingway, selam sana muzaffer
> Hemingway, sen oyunu hep kazandın,
> Hemingway, taşıyıp da renklerimizi kucağında
> Saygınlık getirdin vatanına.
> Hemingway, önderimizsin sen,
> Yaptığın her şey – hepsi gösterir gücünü.
> Hemingway, Hemingway, yücesin
> – Ey Hemingway! (Bruccoli 1986 : 5)

Öğrencilerin ona söylediği şarkının sözlerini biliyoruz, ama bunun onun iç dünyasında nasıl bir etki yarattığını, sözgelimi onun "iç dünyasının ölçekleri"ni değiştirip değiştirmediğini bilmiyoruz. Sadece, bu yazının sonlarında ortaya çıkacak bir bulgu açısından, Hemingway'in adeta bu şarkının sözlerini boşa çıkarmaya çalıştığı öne sürülebilir. Asker ol(a)madığı halde, kendisini askerlerle birlikte savaşın kucağına atan (attığı söylenen), savaş peşinde koşan (koştuğu söylenen), döndüğünde *gazi* olarak karşılanan, *savaş kahramanı* Hemingway – yine, "Hemingway'in dramı" düşüncesinin karşılığı da olabilecek – bir yalanı mı yaşamaktadır? Geri dönen kahraman Ernest için Agnes Avrupa'da kalmıştır. (Meyers 1986, Bruccodli 1986)

3 Eylül 1921'de Hadley Richardson'la evlenir. Hadley zengin bir kadındır,

Hemingway'i onun tüm isteklerinin kölesi olacak denli sever ve harcamalarını üstlenir. Ernest 21 yaşında koca rolü oynayan bir delikanlı, Hadley ise 29 yaşında olgun, güzel bir hanımdır. Ernest'in ısrarıyla Avrupa turuna çıkmaya karar verirler. Yazı yazma ile cinsel etkinliğin "aynı motorca" yürütüldüğüne inanan, yazı yazmak için cinsel etkinliği sınırlamak gerektiğini söyleyen Hemingway için Hadley, aslında, yalnızlığa karşı güvenli bir sığınaktır : Yaratıyı kamçılayan yüzeysel bir sorun! (Kent 1986, Meyers 1986) Aralık 1922'de Hadley, Ernest'in yayımlanmamış tüm yapıtlarını, en önemlisi de bir romanının ilk kopyasını içeren bir bavulu Lyon Garı'nda kaybeder. Bu, ilişkilerindeki ilk ciddi sarsıntı olur. Ernest kayıp el yazılarını yitik aşkla özdeşleştirir. Artık elinde Hadley'e karşı kullanabileceği (!) bir koz vardır. Hadley ilişkinin asıl doğasının ortaya çıkmasıyla ve bozulan maddi durumu nedeniyle de bunalıma girer. (Meyers 1986) Ernest de ne mi yapar? Bill'i çağırır! Onu mektupla Avrupa'ya adeta *acilen* davet eder. Bill Smith'in Hemingway'in yaşamındaki yerini, kimliğini belirlemeden önce Hadley'in Ocak 1923'te hamile olduğunu öğrendiğini ve sağlığının daha da bozulduğunu, hatta çiftin Pound'ların davetini yörenin havası Hadley'e iyi gelir diye kabul ettiğini belirtelim. Kısacası, 1923 Şubat'ında İtalya'da Rapallo'daki Hotel Splendide'e yerleşen Amerikalı karıkoca, doğacak bir bebeğin yazın yaşamını köstekleyeceğini düşünen, babalığa hazırlıksız bir Ernest ile sağlığı, morali bozuk bir Hadley'dir.

Bill kimdir? Hemingway'in yaşamöyküsünü yazan, ya da Hemingway öyküleri üzerine yazarken onun yaşamöyküsüne bir şekilde başvuran yazarlara göre Bill, Ernest'in "The End of Something" ve "The Three-Day Blow" adlı öykülerinde anlattığı biricik arkadaşıdır. Bu öykülerin özyaşamöyküsel oludğuna ve öykülerin kahramanı Nick'in Hemingway'in kendisi olduğuna inanacak olursak, Bill'in kimliğini şu alıntıdan çıkarmamız gerekiyor : "'The End of Something'de Nick Marjorie'yle olan aşk ilişkisini açıksözlülükle bitirir, ancak arkadaşı Bill'le önceden anlaşmasının bunda rol oynadığı açıktır. "The Three-Day Blow"daysa arkada güz rüzgârı kendini hissettirirken, Nick ile Bill aralarındaki ilişkiyi daha ileriye gitmeden bitirmiş olmada gösterdikleri olgunluk üzerine söyleşirler. Buna karşın, Nick ilişkinin bitmesinin yarattığı sıkıntıyla baş edememektedir. Sonunda Bill, biraz da büyüklük duygusuyla, bu *son*'un çok da *son* olmayabileceğini söylediğinde Nick büyük bir rahatlama duyar. Elbette, gelecek cumartesi akşamı Marjorie'yle kente gidebilir. Bu yan cepte bulunması iyi olan bir şeydir." (Baker 1973 : 136) Yinelemek gerekirse, bu öykülerin özyaşamöyküsel olduğunu kabul edecek olursak, yasaklanan, bilinçle terkedilen, terketmekte olgunluk görülen, ancak çaresiz kalındığında gerçek sevginin tanımı olan kişidir Bill. Bu, karısıyla arası bozulan Ernest tarafından Avrupa'ya neden çağrıldığını açıklar mı? Peki ya Bill bu daveti neden kabul edip Avrupa'ya gitmiştir? Yoksa o da Hotel Splendide'e mi yerleşmiştir?! Görülüyor ki, bir yazarın yapıtlarını, onun ömründe yapıp ettiklerinin belgesi, kanıtı olarak almak bizi bir tür *magazin* hezeyanına (bir başka kurgucu, Reha Mağden'in sözcüğüyle *magazinperestliğe*) götürecektir, sanatına, emeğine, ustalığına değil. Oysa Ernest Hemingway'e (bu satırların yazarı dışındaki) yabancı/yerli yazarların, araştırmacıların hemen hepsi böyle bakıyor.

Hemingway'in yaşamı hakkında bilinenlerin çoğu, öykülerinin özyaşamöy-

küsel olduğu sayıltısı üzerine kuruludur. Hemingway, öykülerinde yaşadıklarını mı yazmıştır? Hemingway'in öyküleri özyaşamöyküsel midir? Sözgelimi, "Yağmurdaki Kedi"deki genç Amerikalı kadının Hadley, anlayışsız kocanın da Hemingway'in kendisi olduğunu söyleyebilir miyiz? Soylu bir havası olan bir otel müdürü, kadına şemsiye tutan hizmetçi kız ve üç renkli bir kedi gerçekten var-olmuş mudur? Yoksa Hemingway'ce kurgulanmış mıdır? Hemingway üzerine düşünenlerin bu konudaki söylemlerini iki öbeğe ayırabiliriz : 1. Hemingway'in, yapıtlarında özyaşamöyküsünü anlattığını, öykülerini anlamanın yolunun onun yaşamını, yaşamını anlamanın yolununsa öykülerini anlamaktan geçtiğini savunan, adı Ernest Hemingway olan *kişinin* nasıl yaşadığı üzerinde duran söylemler; 2. Hemingway'in bir kurgu ustası olduğunu, yazdıklarının hiç de özyaşamöyküsel nitelik taşıması gerekmediğini, hatta yazdıklarının özyaşamöyküsel olmadığını düşünmenin daha varsıl yorumları kamçılayabileceğini savunan, adı Ernest Hemingway olan *yazarın* yapıtları üzerinde duran iki makale : Şu an okuduğunuz ile John J. Hagopian'ın (aşağıda ayrıntılı olarak tanıtacağım) makalesi.

L. W. Wagner "Yağmurdaki Kedi" adlı öykünün aşksız bir evliliği ya da evlilikte aşkın eksikliğini anlattığını yazar. Wagner'e göre bu özellikle erkek için doğrudur, onun için kadının varlığı, sevgisi çok önemli değildir. (Wagner 1975) Bir başka deyişle, Wagner'e göre öyküde haksızlığa uğrayan kadındır, erkek kadını ne sever, ne de onun sevgisine gereksinim duyar. (Bir erkeğin karısının sevgisine gereksinim duymaması, karısına neden haksızlık olsun? Evet, haksızlıktır, ama bu haksızlığı yapan erkek midir? Toplumun dayattığı evlilik kurumu mudur?) Öykü, *kurguda* erkeği hep dışarıda, uzakta bırakmakta, George olan bitenin hep dışında tutulmaktadır. Bunun aşağıdaki insanbilimsel çözümlemede ortaya çıkacak belli bir amacı da olduğu kanısındayım. Öyküde kadının gereksinim duyduğu, kendi gereksinimleri de olan bir erkek (George) değil, yalnızca kadına ilgi göstermesi beklenen, kadının her isteğini neredeyse mistik bir şekilde algılayıp yerine getiren bir baba figürüdür (Müdür Bey). Haliyle bu Wagner'inki gibi özyaşamöyküsel söylemle tutarlı olmaya çalışan bir yorum değil, öykünün derinyapısına ilişkin bir gözlemdir. Kadının açıkça anlatılan yalnızlığı, erkeğin örtük yalnızlığının görülmesini güçleştirir. Oysa öyküdeki tüm erkekler, örneğin en baştaki garson, otel odasındaki yatağında George, meydanda karşıdan karşıya geçen yağmurluklu adam, Müdür Bey hep yalnızdırlar. Öykü iki kadını ya da kedi ile kadını bir araya getirirken, iki erkeği ya da kedi ile erkeği bir arada hiç sunmaz. Sonuçta, Hemingway'in erkekleri hep yalnızdır, onların kedileri bile yoktur. Ernest Hemingway'in *maço* bir yazar olduğu şeklindeki yaygın kanıyı ise onun kendi sözlerini vererek yanıtlayalım : "Yılbaşı Armağanı"nda, "*Bildiğim en karmaşık konu bir erkeğin yaşamıdır, çünkü ben bir erkeğim,*" der. Belli ki, önümüzde, cinsel kimliğinden gurur duyan bir *erkek* değil, erkek olmanın sorunlarını yazan bir *yazar* durmaktadır.

Bernice Kert, *Hemingway Kadınları* (The Hemingway Women) adlı yaşamöyküsel incelemesinde Hemingway'in yaşamı ile öykülerini birleştirir. "Yağmurdaki Kedi"deki otel, Ernest Hemingway ve Hadley Richardson Hemingway'in kaldıkları Hotel Splendide'dir : "Öykü belki Hadley'in hamileliğinin ilk aylarındaki ruh durumuyla ilgili bir şeyler söyleyebilir. Hotel Splendide'de yağmurlu ve

sıkıcı bir ikindidir..." (Kent 1986 : 133) Öyküyü anlatan Kert, şöyle devam eder : "Ernest, Scott Fiztgerald'a öykünün Hadley'le bir ilgisinin olmayıp, Harvard mezunu bir genç ile Cenevre'de rastladığı kız arkadaşının öyküsü olduğunu savunur. Carlos Baker ise bu savın kuşkuyla karşılanması gerektiğini yazar. Öykünün sonunda müdürün gönderdiği, yazarın ustaca bir son-düzeltisi olan kedi armağanı dışında, genç kadının arzuları Hadley'e özgü gibidir. Hamile, evinden uzak, alıştığı rahatlıkların eksikliğinde ve iç karartıcı bir ikindinin sıkıntılı ortamında, özlemini ilgisiz bir koca karşısında dile getiremeyen kadın bir kedi istediğini haykırır. Ernest'in kendisine daha sonraki hiçbir duygusal gönderiminde Hadley bu öyküdeki kadar açık seçik çizilmemiştir." (Kent 1986 : 134) Kert'in, öykünün özyaşamöyküselliğini savunurken, sondaki kediyi neden yazarın bir üretimi, bir düzeltisi olarak düşündüğünü bilemiyoruz. Bir başka deyişle, öykünün özyaşamöyküselliği, öyküden yola çıkan bir kanıtlayımın yokluğunda savunulurken, öyküye yazarca sokulduğu düşünülen "kedi"nin yaşamda niye olmadığı da kanıtsızdır. Kısacası, Kert öyküyü özyaşamöyküsel olarak almada kendi yapıtı açısından yarar görmekte, öyküyü öyle anlamayı istemektedir. Bunda özgürdür de...

Kert'in, yorumunu temellendirdiği savın sahibi Carlos Baker'ın 1973 tarihli yapıtında ise amaç hem yazında, hem de yaşamda olan biteni birbirine katarak anlatmak gibidir. Ona göre "Yağmurdaki Kedi" Hemingway'in Hadley'le 1923'te Rapallo'daki tatillerinden "*çıkmıştır*". (Baker 1973 : 27) Baker öyküyü özetlerken erkeğin, eşinin isteklerini durdurmak için "*Öff kes sesini*" deyişini şöyle alımlar : "... Ama kız isteklerini sözcüklere döktüğünde, kocası yumuşakça ona susmasını ve okuyacak bir şeyler bulmasını önerir..." Baker'ın, öyküdeki kocanın "*Öf kes sesini*"sini *yumuşakça* belirteciyle nitelemesinin – öyküden kaynaklanan – bir temeli, kanıtı var mıdır? Baker öyküyü böyle alımlamıştır. Ona göre – biseksüelliğinin altını sık sık çizdiği Ernest – eşine sertçe bağırmış olamaz. Baker'ın Ernest'i ancak Baker'in isteyebileceklerini yapabilir. Baker'ın Ernest'i budur ve Baker, Ernest'ini kurmada özgürdür.

Hemingway öykülerinin özyaşamöyküsel olduklarına dair kanı o denli yerleşik ki, yazın eleştirmenleri ve yaşamöyküsü yazarları dışında kalan araştırmacılar da bu *sayıltıyı* sorgulamıyor. Örneğin, Kaliforniya Üniversitesi'nden Dilbilimci Prof. Wallace Chafe, "The Repsesentation of Consciousness in Speaking and Writing" ("Konuşma ve Yazıda Bilincin Gösterimi") başlıklı konuşmasında (Oslo Üniversitesi, 11 Kasım 1992), Hemingway öykülerinin "*o an yaşanıyor*" duygusu ("immediacy") veren niteliğinin, yazarın betimlemelerindeki ayrıntı(lılık)dan kaynaklandığını savunmuş, yazarın bu ayrıntılılığı oluşturmaktaki başarısını, *herkesçe bilindiği gibi*, öyküyü bizzat yaşamış olmasına bağlamıştır. Chafe'e göre, yazar bunu *a-* kahramanın kendi anlattığını yaşadığını, anlattığına yakın olduğunu duyumsatan bir tutum (protagonist-centered strategy) ile *b-* okura anlatılana uzak olduğunu ara sıra duyumsatan bir tutum (reader-centered strategy) arasındaki ustalıklı bir ayrımı gözetmesi yoluyla başarmaktadır. Yazarın buradaki en önemli gereci İngilizce'deki 'a' ile 'the' tanımlıklarıdır : Yazar nesnelerin önüne, birinci tutumu izlerken (okur bilmese de, öykü kişisinin onları bildiğini gösteren) *the*, ikinci tutumu izlerkense (nesnenin okur için de, öykü kişisi içinde

herhangiliğini gösteren) *a* koymaktadır. Kendisiyle yaptığım tartışmada, bu sonuca varmada temel aldığı *yazar-kahraman-okur* şeklindeki üçlemenin aslında *yazar-yazarın yarattığı anlatıcı-anlatıcının sunduğu öykü kişisi-okur* olduğunu düşündüğümü, *yazar* ile (yazarın yarattığı) *anlatıcı*'nın aynı kişi olmadıklarını, örneğin "Yağmurdaki Kedi"nin *anlatıcı*'sının kedi de olabileceğini, ama kedinin yazar olamayacağını söylediysem de, Chafe'i (bütün çalışmasının temeli olan *özyaşamöyküsellik* sayıltısını sorguladığım için) ikna edemedim. Onun da aklı zaten başka yerdeydi.

Hemingway'se, *Bizim Zamanımızda*'nın başına şu notu koymayı gerekli görür : "Yakınlarda ortaya çıkan, kurmacadaki kahramanları gerçek insanlarla özdeşleştirme eğilimi karşısında, öyle görünüyor ki, bu kitapta hiçbir gerçek insanın bulunmadığını açıklamak yerinde olacaktır : Hem kahramanlar, hem de adları kurgusaldır. Eğer yaşayan herhangi bir insanın adı kullanılmışsa, bu tümüyle rastlantısaldır." Bununla birlikte, okuru Hemingway'e karşın Hemingway'i biçimlendirmeye, onun öykülerini yaşamıyla – daha doğrusu bu konuda bildiklerimizle(?) – örtüştürmeye iten etmenler de yok değildir. Sözgelimi, "Yağmurdaki Kedi"deki ilgisiz kocanın, aslında biseksüel ya da homoseksüel olduğu, bu eğiliminden dolayı karısının sorunlarına kayıtsız kaldığı öne sürülebilir : Bu, "Hemingway"e ("Hemingway" dediğimiz şeye) uyar! Hemingway, *Bizim Zamanımızda*'yı Hadley'e adamıştır. "Bununla bir geçmişin hatalarını düzeltmek, özür dilemek mi istemektedir?" diye sorulacak olsa, yanıtın olumlu olacağı açıktır. Bir insanın yaşamını yeniden kurmakla, sanatını yorumlamak arasındaki sınırı yitirme noktasına gerçekten gelmeli miydik? Yaşam ile kurmaca arasındaki fark nedir? Daha önemlisi, *yaşamla kurmaca arasındaki ilişki nedir?*

Ezra Pound diyor ki, "yaşam, hemen hiçbir zaman ustaca çizilmiş, güzel, küçük diyagramlardan oluşmaz ve hiçbir şey insanın yaşam sanki böyleymiş gibi yaşamasından daha yorucu olamaz." (Wagner 1975 : 61) Yaşamda yazınsal anlamıyla bir kurgu olmadığını düşünmek özgürleştirebilir *yaşayanı*. Ancak öyküde kurgu olmadığını düşünmek, öykünün yalnızca öyle yaşandığı için o öykü olduğunu varsaymak – Bernice Kert ile Carlos Baker'da olduğu gibi – *okuyanı* sınırlayacaktır. Nery James "Şu an Kurmaca Sanatı'nı tartışıyoruz, sanatın sorunları (en geniş anlamında) uygulama ("execution") sorunlarıdır" demekte, ve kurmaca sanatını yazma eyleminden ayırmaktadır. (Wagner 1975 : iv)

Hemingway öykülerinin özyaşamöyküsel olduğuna yaygın olarak inanılmasında, kendisi tam tersini söylese de, acaba iyi bir yazarın, yaşama dürüst davranan bir insan olduğuna dair belli belirsiz bir inancın da payı var mı? (Bu soruyu sorarken, "Ernest" adının yazılışta da, söyleyişte de İngilizce'de *dürüst* anlamına gelen "earnest" sözcüğüne tıpa tıp benzerliğini kastetmiyorum yalnızca.) Doğruluk değeri tartışılamayacak kadar sağlam görünen bir metni, yazarını daha da yüceltmek için, onun yaşamöyküsüyle özdeşleştirmek? Yazarın metnini onun sesi, sesini de en doğru "hayatbilgisi" olarak almak? Hani, tıpkı kendi ağzımızdan çıkanları kendi özyaşamöyküsel gerçekliğimizin kanıtı, temeli olarak aldığımızdaki gibi? Herkesin kendi yaşamına dair bir sahicilik kaygısı? Bense, *kurmacada* asıl sahiciliğin kurguya verilen emekten geçtiğini, kurgu ustalığının (dilbilgisinden sonra) bir yazarın en temel mesleki önceliği, becerisi olduğunu düşünüyorum.

Kurguda başarılı olmanın, yalan söyleme becerisiyle(!), yaşama dürüst davranma-makla ne ilgisi olsun ki yaşama dürüst davrandığına inanmak istediğimiz bir yazarın sevdiğimiz bir metnini, kurgusal olmayıp düpedüz yaşandığı önkoşuluyla bağrımıza basalım?! Kurgu ustalığının, daha çok, yaşamı düşünmekle, anlamakla ilgili olduğu sık sık gözden kaçar. Hiçbir kurgu, yaşam üzerinde düşünmeden ve yazarının yaşamdaki yeri bizzat yazar tarafından aynı düşünme sürecinde belirlenmeden kurulamaz, çünkü bu yapılmadan insanın doğru-dürüst tek bir düzgün tümce kurmasına bile olanak yoktur. Yazarın yaşamı düşünmekle, anlamakla ilgili en temel kaygısı tüm bu kurgu, dil, anlatı ustalıklarını temellendireceği *dünya görüşü* sorunudur. Neden önemlidir ki yazarın dünya görüşü? Çünkü bu, yazarın kültür bütüncesinin temel öğeleri ve ana kurumları arasındaki ilişkiler düzenine bakış biçemidir. Kendi konumundan kaynaklanan ve onun gereği olan bu biçem, dolayısıyla onun kendi gerçekliğini yorumlama gerecidir de. Yazar, ancak belli bir dünya görüşü çerçevesinde anlaşılır kılabilir metnini. Bu nedenledir ki, yapıtında, belli bir dünya görüşüyle temellenen öncüllere sahiptir ve bu öncüllerden sonuçlara varır. Evet, *dünya görüşü* yazarın temel sorunudur. Günümüzde yazdıklarından çok yaptıklarıyla tartışma konusu olan, oldukça da ünlenmiş, yabancı/yerli pek çok yazar, üstüne basa basa söylemek gerekir ki, şu ya da bu dünya görüşüne sahip oldukları için değil, *hiçbir dünya görüşüne sahip olmadıkları için* tartışılmaktadır. Tartışma konusu olan, isimlerdir. Bu yazıda yaptığımıza baktığımızdaysa, bir yazarın, şaşırtıcı ama, bir *metnini* tartıştığımızı görüyoruz. Yapıtı yoluyla görmek istiyoruz onu, ve onun neyi anlattığını anlamaya çalışıyoruz, hangi otelde kiminle yattığını değil. Bize bunu yaptıran da (ölümünden uzun yıllar sonra) mezarındaki uykusu değil, şu üç sayfalık, olağanüstü öyküsüdür.

Kurgu ustalığını yaşamöyküsüden ayırmak keskin çizgilerle yapılamaz, hatta yapılmamalı belki. Bunu, özellikle, Fakir Baykurt'un bir televizyon söyleşisindeki yorumundan sonra böyle düşünmeye başladığımı da belirtmeliyim (bkz. "Bir TV Söyleşisinin Düşündürdükleri"). Ancak başarılı bir metnin, yazarın özyaşamöyküsünden *çıktığı,* özyaşamöyküsel olduğu için başarılı olduğu inancı şu yaygın, bir o kadar da saçma ve tehlikeli kanıyı da barındırmaktadır : "Yaşam kusursuzdur ve aynen yaşandığı gibi yazılırsa aynı kusursuzluk dilde de kendiliğinden ortaya çıkacaktır!" Bunu, günün birinde "*yazsam hayatım roman olur*" düşüncesiyle yazmaya başlamış ve işi, bir konuda yazması için teklif aldığında bavulunu toplayıp bir yerlere "araştırma yapma" amacıyla gitmelere vardırmış, yine, oldukça da ünlenmiş, yabancı/yerli pek çok "profesyonel yazar"ın nasıl yazdıklarını bildiğim, bildiğimiz için söylüyorum. Güçlü bir kurgunun eksikliğinde ancak yüreklerinin götürdükleri yerlere kadar gidebiliyorlar. Oysa yazın, us işidir. Kalıcı metin, baş edilmesi çok güç bir kurgu emeği ister. Bunu söylerken, bu emeğin yaşamda *neleri* elinin tersiyle itme, nasıl bir yaşam standardını göze alma pahasına ortaya konduğunu yalnızca anımsatarak geçeyim, ama o şeyleri elinin tersiyle itme de düşünce gücü ister. Has yazar, metnini yazmaya başlamadan çok önce, onu *kurmakta* yorulmuştur zaten. Has yazarın asıl işi, *yazmak* değil. Hemingway imzalı öykümüz, bunun bildiğim en iyi örneği : Burada, metni yazmadan önceki aşamada yoğunlaşan bir emekle, Henry James'in dile getirdiği anlamda, öncelikle bir kurgu ustalığıyla, kurguyu dile yedirme becerisiyle karşı karşıya olduğumuzu

düşünüyor, kimliğinde "Ernest Hemingway" yazan (ölmüş) bir insanın, yaşamını öykülerine katıp katmadığını ya da ne oranda kattığını yazın-dışı bir sorun olarak görüyorum.

Kaldı ki, "Yağmurdaki Kedi" adlı öyküyü özyaşamöyküsel olarak görmenin, Hemingway'in yaşamını anlamada bize bir katkıda bulunacağı da, kanımca, olsa olsa safça bir düşüncedir. Her şeyden önce, kendi yaşamını öyküleştiren bir yazar, yaşamı kâğıt üzerinde nereye, hangi kerteye dek yeniden kurabilir? Her özyaşamöyküsü, aslında o yaşamı kuranlardan yalnızca *birinin* yazdığı bir kurgu değil midir? Gerçi burada dilin, ya da (*bilincin denetiminde, sürekli uyanık ama hep yüzeyde kalan dil kullanımı* için önerdiğim terimle) *dışdil*'in anıyı bellekte düzenleyen, gerekirse makaslayan ya da ekleyen işlevini de hatırlamak gerek. Bu nedenle "belki, bu öykü İtalya'daki kötü bir anıyı bilinçte yeniden düzenlemek için yazılmıştır" şeklinde düşünmek olanaklı. Ama neye dayanarak? Kert'in ve Baker'ın anlattıklarına mı? Ve ne için? Öyküyü *anı* gibi gördüğümüzde, elimize metnin güdümkurgusunu ve yazarın anlatısal enerjiyi yönetmedeki büyük ustalığını göz ardı etmekten başka ne geçebilir? "Yağmurdaki Kedi"yi özyaşamöyküsel bir belge olarak değil, bir kurmaca ürünü olarak görmek haktanırlıktır. Çünkü bir yazar, *yaşayan*'dan çok, *okunan*'dır. Bir yazarı anlamak, bir insanı, bir yaşamı anlamak değil, bir söylemler bütüncesini anlamaktır. Buradan yola çıkarak, bir öyküyü, romanı eleştirmek "...yazarla yapıtı arasındaki bağları yeniden kurmak ya da yazarın düşünce ve deneyimlerini yapıtları yoluyla yeniden anlatmak değildir, ... eleştiri, bir yapıtın yapılarıyla, yapılanma biçimleriyle, bunların da özgün ve metin-içi ilişkilerinin ortaya çıkarılmasıyla ilgilenmelidir." (Foucault 1977 : 118) Az önceki "*yaşam ile kurmaca arasındaki ilişki nedir?*" sorusu, o halde, ancak yazarı ilgilendiren, yazarın kendi kendine yanıtlayacağı bir sorudur. Eleştirmenin işi, bir yapıtın neden ve nasıl o yapıt olduğunu, yapıtın iç-güçlerini açıklayarak göstermektir.

Bu noktada, insanbilim bağlamında yaptığım, bu öyküyü çözümlemeyi de amaçlayan bir çalışmamı açmayı yararlı görüyorum. İnsanbilimsel bir çözümleme, öykünün daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir ve öykünün özyaşamöyküsel olduğunu yineleyen yazın eleştirilerinden farklı olarak, metnin kurgusal yönünü ve biricikliğini ortaya koyabilir.

*Bu yazı, *Adam Sanat Dergisi*'nin Haziran/1993, 91. sayısındaki "Hemingway Nedir?" başlıklı yazımın, o günün koşullarında kısaltmak zorunda kaldığım aslını ve incelediğim Hemingway öyküsünün, sonraki okumalarımda (ve sonraki yaşamımda) vardığım sonuçlar ışığındaki son bir değerlendirmesini kapsamaktadır. Bu sayıda ilk bölümü yayımlanan bu yazının ikinci bölümü "AdamÖykü"nün gelecek sayısında yayımlanacak.

KAYNAKÇA

Adams, Robert M. "The Sense of Verification: Pragmatic Commonplaces about Literary Criticism (Doğrulama Duygusu : Yazın Eleştirisi Üzerine Yararcı, Bilindik Sözler) *Myth, Symbol, and Culture,* Ed. by. Clifford Geertz, W.W. Norton and Company, Inc., New York, 1974.

Baker, Carlos. Hemingway : The Writer as Artist (Heminway : Bir Sanatçı Olarak Yazar), 4th

ed., Princeton Univ. Press, Princeton, New Jersey, 1973.

Bruccoli, Matthew J. *Conversations with Hemingway* (Hemingway'le Söyleşiler), University Press of Mississippi, U.S.A., 1986.

Fiorenza, Elizabeth Schüssler. "Text and Reality – Reality as Text: The Problem of a Feminist Historical and Social Reconstruction Based on Texts" (Metin ve Gerçeklik – Gerçeklik Olarak Metin: Metinlerden Yola Çıkarak Feminist, Tarihsel ve Toplumsal Bir Silbaştan-yazma Sorunu), *Studia Theologica,* 43 (1989), 19-34.

Foucault, Michel. "What is a Author?" (Yazar Nedir?), *Language, Counter-Memory, Practice : Selected Essays and Interviews,* Ed. by. Donald F. Bouchard, Ed: Tr. from French by Donald F. Bouchard and Sherry Simon, Basil Blackwell, U.S.A., 1977.

Göktürk, Akşit. *Okuma Uğraşı,* İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1988.

Hagopian, John V. "Symmetry in 'Cat in the Rain' " (Yağmurdaki Kedi'de Bakışımlılık), *The Short Stories of Ernest Hemingway : Critical Essays,* ed. by Jackson J. Benson, Duke University Press, Durham, North Caroline, U.S.A., 1975.

Hemingway, Ernest. "Cet in the Rain" (Yağmurdaki Kedi), *In Our Time : Stories by Ernest Hemingway,* first pr. 1925, Charles Scribner's Sons, New York, U.S.A., 1958.

Hornby, A.S. *Oxford Advanced Learner's Distionary,* ed. by. A. P. Cowie, 4 th ed., 1989.

Kert, Bernice. *The Hemingway Women* (Hemingway Kadınları), W.W. Norton and Company, 1986.

Lacan, Jacques. Feminine Sexuality, (ed. by Juliet Mitchell Jacqeuline Rose, tr. by Jacqeuline Rose), The Macmillan Press Ltd., London, 1985.

Meyers, Jeffrey. Hemingway : A. Biography (Hemingway : Bir Yaşamöyküsü), Macmillan, London, 1986.

Otçu, Önder. "Bir TV Söyleşisinin Düşündürdükleri", *Edebiyat ve Eleştiri,* Yıl: 6, Ekim 97, Sayı 32-33, Ankara.

..... "Hair, Women and Cats: Hair Symbolism Through Androcentric Discourse" ("Saç, Kadınlar ve Kediler: Erkekmerkezli Söylemde Saç Simgeciliği"), mellomfag oppgave, Universitetet i Oslo, Norveç, 1993.

Schimmel, Annemarie. "Cats" (Kediler), *The Encyclopedia of Religion,* ed. by Mircea Eliade, 3rd Volume, MacMillan and Free Press, New York, 1987.

Turgut Uyar, *Büyük Saat,* Can Yayınları, İstanbul, 1984.

Wagner, Linda Welshimer. Hemingway and Faulkner (Hemingway ile Faulkner), U.S.A., 1975.

Walens, Stenley. "Animals" (Hayvanlar) *The Encyclopedia of Religion,* ed. By MirceaElliade, 3rd Volume, MacMillan and Free Press, New York, 1987.

Walker, Barbara G. *The Women's Encyclopedia of Myths and Secrets* (Kadınların Mitler ve Sırlar Ansiklopedisi), Harper and Row Publishers, New York, 1983.

Warner, Maria, "Bush Natural," (Doğal Çalı) *Parkett,* 27,1991.

DUYDUM, DİNLİYORUM... YETMEZ Mİ?

ORHAN BARLAS

ÖNCE şaştım, ya da hem şaştım, hem beğendim. Murat Gülsoy benzerini bilmediğim türden bir öykü yazmıştı ("AdamÖykü", "Ekici), öngördüğü hedefi de büyük oranda tutturmuştu. "Editör"e(!) telefon edeyim dedim, cumartesi, bulamam. Vincent Van Gogh'un daha büyük, renkli bir kopyasını aradım, bulamadım. Öyküyü anlatmaya kalkışmayacağım. "Ekici"yi okumayanlar için yazacaklarım (başka yazılacaklar da) hiçbir şey anlatmaz. Üçe bölünmüş, üç sayfalık bir öykü, bir de Van Gogh'un resmi eklenmiş (*Ekici)* Tuval üzerine yağlıboya, 32x40 cm, 1888). Öykünün dili çok özenli; bile bile yalın, soğuk törensel bir hava verilmiş. Çünkü "sonuç için" böylesi gerek.

"Ekici"ye hangi türden bir öykü denebilir?

Çok kısa öykü mü? Sanmıyorum. Benim bildiklerime hiç benzemiyor.

Bir aralık, "Ekici postmodern bir öykü olmasın," diye aklımdan geçti, ayırdına varmadan bir postmodern öyküyü beğeneceğim, bu iş de böylece tatlıya bağlanmış olacak. Sanmam. "Ekici"de ağır, yoğun ölçülerde "düşünce ve anlam" var. Oysa postmodern akımda bunlar yakışıksız sayılır, ayıplanırmış.

"Ekici" ünlü Doğu masallarını da anımsatıyor... Hani şu Şirazlı Sadi'nin, Mevlana'nın vb.nin öğüt veren, yol gösteren kısa öykülerinden biri izlenimi bırakıyor. Oysa değil. "Ekici" öğüt vermenin, yol göstermenin kıyısından geçmiyor.

"Ekici" bunların tümünden (başka örneklerden de) esinlenmiş, akıllıca, yürekli bir denemedir. Murat Gülsoy'un öyküsünde genelde sanatın, sonra yazının, sonra da öykünün ne olduğu, "ne olabileceği" konusunda ilginç ipuçları, göstergeler var; haliyle bundan ben de payımı aldım, geçen yazıda söylediklerimi önüme serdim, anlayana bu kadarı yeter, dedim. Murat Gülsoy'un öyküsü (belki) bir başyapıt değil, ama bana göre çok önemli bir niteliği var : Düşünce öyküye ustalıkla yedirilmiş, yoğrulmuş, ayrılmaz bir bileşim ortaya çıkmış. Peki, bu düşünce nedir? Bilmem, anlatabilir miyiz?

Sanıyorum bir kez daha yazmıştım, dört beş milyar yıl önce bu gezegende "canlılar" gözükmüş, bilmem kaç yüz milyon yıl geçmiş, canlılardan bir bölümünde "bilinç" denen yetenek gelişmiş? Nasıl olmuş bu? Çok yoğun sisler, karanlıklar içinde konaklamış bir büyük gücün ürünü diyenler var. Onlara ne denebilir? Bilim kan ter içinde adım adım yol alıyor. Peki sanat? Bilinç gördüğümüz, duyduğumuz, dokunduğumuz vb.mi, yoksa bize öğretilenler mi? Yoksa ikisi bir arada mı?

Bu sorun da sanatın omuzlarında kalmış olmasın!

ZEYNEP AVCI

Mutlu Bey, Dolunay ve Yaz

BAHAR bizimle saklambaç oynuyordu. Sonunda güneşe kavuştuk, diye sevinirken karabulutlar ansızın beliriyor, hınzır bir yağmur tepemizden aşağı iniyor, gök gürültüleri, şimşekler onu izliyor, bir dam altı bulunca sevinir oluyorduk. Yazlık diye yapılmış olan evlerimizin iliği kemiği sırılsıklamdı. Rutubetten bezmiş, çamurdan yorulmuş, açık havaya hasret kalmıştık.

Sonra bir gün geldi, mavi gökyüzüne yeniden kavuştuk. Ufkun dört bir yanına göz gezdirip karabulutları arandık, inançsız gözlerimizle, ama iki gün geçti, üç gün geçti; bulutlar görünmedi.

Bahar başını çıkarmıştı karabulutların arasından. Toprak hemen inandı. Çiçekler deli gibi fırladılar. Onca yağmurdan sarhoş olmuşlar, güneşten başları dönmüştü, birbirleriyle yarışırcasına, çıldırmışçasına gözümüzü bürüdüler.

Madem her şey yenileniyordu, biz de kendimizi ufak ufak yenilemeye koyulduk. Erkekler daha sık tıraş oluyorlardı artık; kadınlar yağışlı günlerin partallığını silkelediler üstlerinden; kışın bezginliğini attılar mı, atmadılar mı diye, aynaya daha sık bakar oldular. Fazla kilolar göze batmaya başladı. Çıplak kollar, açık bağırlar, tombul baldırlar sergilendikçe endişeler arttı. Bahar yapacağını yapmış, herkesi serseme çevirmişti işte.

Güneşin bulutlardan kurtulmaya kesin karar verdiği o günlerin birinde, kendimi yenilemeye başladığımı hissettiğimde, fark ettim ki, arabamın da dertleri vardı. O da zorlu bir kıştan çıkmıştı. Beni onca yağmur, çamurdan kurtaran arabama iyi davranmak gerekiyordu. Onu aldım, küçük sanayi sitesindeki en seçkin tamirciye götürdüm.

Arabama, tam istediğim gibi, iyice bakıldı bakılmasına da, o en seçkin tamirci bile, küçük bir hareketle öne yatması gerekirken kımıldamamakta direnen ön sağ koltuğun inadını kıramamıştı. Sorunu tanıdığı bir kaportacıya havale etti. Kaportacı, otomobil imalatçıları hakkında oldukça kötümser yorumlar yaptıktan sonra, uğraştı, didindi ve bir türlü yatmayan ön koltuğumun sökülmesi gerektiğine karar verdi. O güzelim havada sanayi sitesine hapsolmak istemiyordum, epeyce mızırdandım, ama kaporta ustası başka bir çözüm olmadığında direnip başını hafifçe geriye çevirdi, karanlık atölyenin derinliklerine doğru seslendi : "Mutlu Bey!"

Mutlu Bey geldi. Yaşı belirsiz insanlardandı. Yüzü gencecikti, ama gözleri yaşlı bakıyordu. Kestirmeden süzdü beni, kendince yerime yerleştirdi, sonra başını önüne eğip koltuğu sökmeye koyuldu. Üstünde kazaklığını kim bilir ne zaman yitirmiş, her santimetre karesinde üçer delik bulunan bir şey vardı. Saçları tozdan keçeleşmiş, pantolonu yağdan parlamış, ayakkabıları ayağını terk etmek için fırsat kollarcasına, bitkinleşmişti. Elleriyse hızlı çalışıyordu. Koltuğu hop!

diye söktü, aldı götürdü.

Bekledim, bekledim, beklerken de sanayi sitesi ahalisini seyrettim. Güneşin gevşettiği bir sürü erkek, iş yapmayı hiç istemediklerini saklamadan, çalışıyor, bol çay içiyor, bolca gülüşüyor, dedikodu yapıyor, şakalaşıyordu. Koşuşan çıraklara bağırılıyor, işler ertesi güne atılıyor, yaklaşan akşamın rakı sofraları hayal ediliyordu. Bahar yağ lekeli sanayi sitesini değiştirememişti belki, ama insanlarını altüst ettiği besbelliydi.

Sonunda Mutlu Bey kucağında ön koltukta döndü. Yüzüme hiç bakmadan koltuğu kızağa yerleştirdi, paspasın üstüne bıraktığı vidaları alıp işine koyuldu. Bir sigara yaktım. İşin sonuna gelmiştik; güneş batıp sıcağını ayaza bırakmadan yeni bahara geri döneceğim için pek hoşnuttum.

Derken, Mutlu Bey, ön koltuğun önünde, yere yapışmışçasına eğdiği başını çevirdi, bana baktı. Bu bakışı hiç beklemiyordum. Suskun çehresindeki sıkıntı, bahar öncesinin karabulutları gibi, kaplayıverdi ortalığı. Ses etmedim, bekledim. Bakıyordu.

"İnsanın canı sıkılıyor" dedi, ansızın.

"Hayrola?" dedim, yalnızca.

"İnsanın öyle canı sıkılıyor ki, kimseyi göresi gelmiyor bazen" dedi.

Hâlâ bakıyordu. Bir yanıt bekliyordu. Nasıl bir yanıtın onu rahatlatacağını gözlerinin içinde aradım, ama ipucu vermiyordu. Birden, kendiliğimden, buldum.

"Dolunayda böyle olur," dedim, "ay iyice büyüyünce insanın canı sıkılır."

"Şimdi ay büyük mü?" dedi.

"Tabii. Dün gece dolunaydı" dedim.

"Ya..." dedi, düşünürken yine bana bakıyordu, işini de unutmuş gibiydi. Sordu :

"Peki ne zaman geçer bu ay sıkıntısı?"

Yanıtım hazırdı zaten.

"Hemen," dedim, "birkaç güne kalmaz, biter. Ay küçülünce bir şeyin kalmayacak; bak, göreceksin."

Başını yeniden önüne eğdi, vidalarına geri döndü. Nedense içim rahat etmemişti.

"Sonra... Bahar yorucudur. Bilir misin? Bahar yorgunluğu diye bir şey vardır. İnsanın canı hep uyumak ister," dedim; atmış, ama tutturmuştum.

"Öyle, bir köşede kıvrılıp kalmak istiyor insan," deyiverdi. "Zaten sonra da yaz gelecek..."

"İyi ya...dedim, "İnsan kendini daha iyi hisseder, yazın."

Yine başını kaldırdı. Vidaları yere bıraktı.

"İnsan yazları daha çok sıkılıyor," dedi.

"Öyle mi?" dedim.

Galiba anlamadığım bir konuya girmiştim. Konuyu değiştirsem, açılır mıydı acaba sohbet?

"Nerelisin ki sen?" diye sordum.

Belki de çok uzaklardan bir yerden gelmişti. İklimi farklı bir yerden. Ege kıyısının yangınlı yazlarına alışamamıştı da, ondan sıkılıyordu. Değilmiş. On beş,

yirmi kilometre uzaktaki bir kıyı köyünün adını söyledi.

"E, sen yaz çocuğusun, niye sevmiyorsun ki yaz aylarını?" diyecek oldum.

Ne anlayışsız, nasıl da bahar vurgunuydum... öyle de sorulur mu?

"Nesi var ki yazın, sevilecek?" dedi. "Herkes denize giriyor, kararıp buraya geliyor. Biz işlerini yapıyoruz. İnsan bakıyor, bakıyor... canı sıkılıyor."

İnsan sıkılıyor...

İnsan sıkılır elbet.

"Kaç yaşındasın Mutlu Bey?" diye sordum.

"On sekiz" dedi.

Umarsızdım. "Kaç para veriyorlar sana?" diye sordum.

Gülünç bir rakam söyledi. Yol parası da vermiyorlardı. İşe alırken söz vermişlerdi; getirip götüreceklerdi. Ama sözlerini tutmamışlardı. İnsan mecburdu; bir işe başlayınca, devam etmeliydi. Yoksa ayıp olurdu.

Sustum. Bekledim.

"İnsan yaz sıcağında başka türlü sıkılır," dedi.

Bende söyleyecek laf bitmişti. Bari dinlemeyi becerseydim...

"İnsan yaz sıcağında ortalığa bakar, bakar da, gezip tozmak ister. Gezip tozamayınca başka türlü sıkılır," dedi.

Yine başını eğmiş, vidalarla uğraşıyordu, ama konuşmayı sürdürdü :

"O zaman da akşam olunca insan hayata küser."

"İnsan hayata küsmemeli," dedim, "Hayat her zaman bir sürü güzel şey hazırlar insana. Küsersen o güzel şeyleri göremezsin."

"Mesela... şöyle... bir arabası olsa insanın..." dedi.

"O zaman da başka şeylere sıkılır," dedim.

"Parası olursa, sıkıntısı azalır," dedi.

"Şimdi sıkıntını para çözecek gibi görünüyor, ama o zaman sıkıntını o da çözemezdi," dedim.

Dediklerime inanıp inanmadığını lütfen sormayın.

"Parası olanlar benim kadar sıkıntılı görünmüyor," dedi.

"Belli etmemeyi öğrenmişlerdir," dedim.

Sustu. Suskunluğu koltuğu yerine iyice yerleştirene kadar sürdü.

"Bitti." dedi. Tornavidasını alıp gitti.

Ustayı buldum. Parasını verdim. Mutlu Beyi arandım. Atölyenin o karanlık köşesinde buldum.

Ustaya verdiğim paranın yarısını ona uzattım. Hiç kımıldamadı. İhtiyar bakışlarıyla tersledi beni.

"Lütfen alır mısın?" dedim.

"Almam," dedi.

"Ama al... Çok uğraştın," dedim.

"Bana acıdın da, ondan bu kadar çok para veriyorsun," dedi.

"Vallahi sana acımadım, Mutlu Bey... Acınacak tarafın yok ki..." dedim.

"Yok, ama sen yine de bana acıdın; ben gördüm," dedi. "İnsan görür."

"Biliyorum, görür. Ama sen yine de al."

"Rahat edeceksen, alayım," dedi. Aldı.

Yine de rahat edemedim.

RONİ MARGULİES

Şimdi Okullu Olduk

BERNA Apartmanındayız. Sabah. İlkokuldan beri hiç değişmeden süregelen sahne oynanmaya başlıyor. Banyoda işini bitirdiğinde babam beni uyandırıyor. Keyifliyse, kovboy filmlerinden bildiğim, Amerikan ordusunun kalk borusunu ıslıkla çalarak uyandırır beni, yoksa dürterek. Bu sabah ıslık yok. Boşalan banyoya ben giriyorum, sabahın bu saatinde suya dokunmaktan nefret ediyorum, ama çaresi yok, yıkanıyorum, çıkıp giyinmeye başlıyorum. Ortaokuldayım, mavi ceket, çizgili kravat, gri pantalon. Babamın giyinmesi daha uzun sürdüğü için, bu işi aşağı yukarı aynı anda bitirip salona geçiyoruz. Annem uyuyor. Karanlık bir kış sabahı. Evde bütün ışıklar yanıyor.

Yılın en sevimsiz ayları, günün en kasvet verici saatleri. Hava daha karanlıkken uyanmak, evden karanlıkta çıkmak, soğuk ve belki de yağmurlu bir karanlıkta, bacalardan boşalan duman kokularını, is ve kurumu soluyarak Teşvikiye Caddesi'nde karakola kadar yürümek, Ihlamur Yolu'na sapıp Nişantaşı'nın ara sokaklarından geçip alacakaranlıkta High School'a varmak... Aradan otuz yıl geçmiş, düşündüğümde hâlâ içim kararıyor.

Salonda kahvaltı masası hazır. Babam bazı pazar sabahları sahanda yumurta, domuz salamı, sosis, domates ve mantardan oluşan Anglosakson tarzı kahvaltı pişirmeyi sevmekle birlikte, hafta arası birer rafadan yumurta, beyaz peynir ve zeytinden ibaret kahvaltımız. Hızla, adeta iş icabı yumurtalarımızı yiyip çıkıp gideceğiz. Bir iki kelime ya geçiyor aramızda ya geçmiyor. Babam çayına şeker koyup karıştırmaya başlıyor.

Salon, üç bitişik odadan oluşan bir 'L' harfi, ama yan yatmış. L'nin uzun tarafını oluşturan iki odanın pencereleri ana caddeye bakıyor. Karşımızda Avusturya Elçiliği, pencereden biraz sarkıp bakınca, sağda Teşvikiye Camii, solda hemen yanımızda Kıyık Pastanesi. Yemeklerimizi L'nin kısa tarafındaki odada yiyoruz. Duvara dayalı uzun büfe, içinde yirmi dörder kişilik çatal bıçak ve bardak takımları, gümüşler, kristal çay bardakları. Çoğu düğün hediyesi. Çoğu hiç kullanılmamış. Eve yirmi dört kişinin misafir geldiğine hiç tanık olmadım. Yemek odasından evin içlerine doğru sonsuz bir koridor uzanıyor, on yedi yaşımda ben İstanbul'u terk edene kadar oturduğumuz tüm apartman katlarında olduğu gibi. Koridorun diğer ucunda yatak odaları. Boy sırasına göre, annemle babamınki, benimki, kız kardeşiminki. Benim odamın bir de balkonu var. İstanbul apartmanlarının bu uzun ve loş koridorlarını sonraki yıllarda çok aradım. Evin omurgası gibiydiler, ev hayatına şekil, düzen ve anlam verirlerdi sanki. Okul sabahla-

rının uykulu ve nemrut karanlığında, koridorun bir ucundaki kapıdan çıkıp asansöre yöneleceğime, öbür ucundaki yatak odalarına doğru ayaklarımın uçlarına basarak sessizce yürüsem belki kurtulabilirmişim gibime gelirdi.

Bir sabah okula gitmek üzere yağmurlu kaldırımlara çıktım, caminin önünde Osman'la buluştuk, Vali Konağı Caddesi'nin köşesindeki dikili taşı geçtik, Osmanbey'e doğru yürürken 200-300 metre ilerimizde bir apartmanın üst katlarından birinin penceresinden caddeye doğru bir şey düşmeye başladı. Düşerken çizdiği yumuşak kavis bir film sahnesi gibi aklımda. İlk düşüncem yuvarlanıp bağlanmış bir halı oldu. Yere çarptığında ağır bir ahşap sandık kadar tok bir ses çıkardı, bir kez sekip kaldırımla yolun birleştiği yerde şekilsiz bir yığın olarak kaldı. Biraz daha yaklaştığımızda, kaldırımın kenarından oluk oluk akan yağmur sularının kızardığını fark ettik. Sonra kıpkırmızı oldu sular. Ben hemen karşıya geçtim, Osman bakmaya gitti, "Orta yaşlı bir adam," dedi. Osmanbey'den sola kıvrılıp Harbiye'de 40A otobüsüne bindik.

Osman'la okulda bütün gün orta yaşlı adamı konuştuk. Ölüm, mutsuzluk, yaşama isteğini insanın elinden çekip alacak kadar büyük bir mutsuzluk. Üst üste gelen mutsuzluklar. Yaşamı yaşanır kılan küçük şeyleri ezici bir dengesizlikle silip görünmez hale getiren mutsuzluklar. Bunları böylece düşünmedik. Ama ben haftalarca, aylarca toparlanamadım. Kendimi niye kötü hissettiğimi bilmeden, keyifsiz, tatsız günler geçirdim.

Baktım, babam hiç durmadan çayını karıştırmaya devam ediyor. Şıngır, şıngır şıngır. Klink, klink, klink. Birdenbire sabahın rengi değişti, babamla oyun oynuyorduk! Çayıma iki şeker koydum, ben de karıştırmaya başladım. Şıngır, klink. Şıngır, klink. Şıngır, klink. Ne kadar sürdü bilmiyorum, benim yüzümde bir gülümseme, babam uzaklarda bir yere bakıyor, karşılıklı çaylarımızı karıştırıyoruz. Durdu sonra babam. Oyuna benim de katıldığımı fark etti. Kaşığını çayından çıkarıp yere çarptı. "Dalga mı geçiyorsun benimle!" diye bağırdı, kapıyı çarpıp çıktı. Öylece kalakaldım, ağladım mı ağlamadım mı, hatırlamıyorum.

Babamın o gün mutsuz olduğunu yıllar sonra anladım. Kendisini bağışladığımı söylemek geçti içimden. Ama hatırlamayacaktı ki. Mutsuzluğun bulaşıcı olduğunun, tüm mutsuzlukların bir bütün oluşturduğunun farkında değiliz ki.

HAYDAR ERGÜLEN

Fazlalıklar

Anne
Annemi çağırın. Bana yüzümü anlatsın. Birini anlatsın.
Hayat bütün yüzlerimi yırttı. Annemse hâlâ bakıyor,
sanki yüzüm varmış gibi. Anne niçin terk etmedin beni,
niçin kimsesiz bırakmadın? Anne, ben, noktasına kadar
aynı olan virgülsüz insanlar tanıdım, aralarında bir virgül
payı bile yoktu, birinin bittiği yerde diğeri başlıyordu
biri bitmeden diğeri yanaşıyordu. Deniz gemilerden yorulur mu
anne, ben su oldum da kaldıramadım ağırlıklarını. Durdum,
akmadım, ama çok bulandım. Anne bağla gemileri,
üstüme salma.

Anne ben su olmaktan yoruldum, yüzüme bakma.

Bugün
Bugün ölüm bir tül gibi indi kaybolmuş bir yüzün üstüne.
Bugün dünyanın dumanı bende tüttü. Küller başıma!
Bugün bütün kapılar yüzüme kapandı. Gecenin kapısında
kaldım, rüyalar erken kapandı, gözlerim kapılarda kaldı.
Bugün, bir manzara fabrikasının serisonu ürünlerinden
biri gibiydi : Ucuz, kötü, kusurlu.
Bugün, açık bir kapı gibi durmadan vurdu.

Bugün, benim evim mi?
Bugün, ne zamandır?

Gölge
Arkasına dönüp bakmış, bir de ne görsün, gölgesi bile gidip
bir başkasının gölgesini uzatmıyor mu? Hiç olmazsa
gölgem var diye yaşıyormuş. Gölgesini geri istemiş,
o zaten senin gölgen dediklerinde de utanmış ama
almamazlık edememiş. Şimdi gölgesini ne kendiyle,
ne de yalnız, dışarı göndermiyormuş. Öğrenmiş gölgenin
hayatındaki yerini. Bağışlamış gölgesini. Sonra da her
defasında, son defa olarak bağışlamaya başlamış. Ben

onları gördüğümde adam gölgesine yetişmeye çalışıyordu.

Adamı gölgesi sandım, yakaladım.

Eksiklik
Burası şehir. Herkes birbirinden bir şey istiyor.
Ne istediğini bilen de var bilmeyen de, ama
istemeyen yok. Burası şehir : İstemiyorsan yoksun!
Biri daha fazla ışık istiyor, biri daha az kalabalık :
Kendine benzeyenlerle çarpışmaktan yoruluyor insan.
Bir gece sinema çıkışı şarapçının biri yaklaşıp
27 bin lira istemişti sadece, çok hoşuma gitmişti,
bir lambanın altında tam 27 bin lira saymıştım
ona. Şarap almak için o kadar eksiği varmış.

Daha fazla versem, eksiği fazlalaşırdı.

İzin
Çek fotoğraf sanatçısı Josef Koudelka, 30 yıl
yalnızca 'Çingeneler'i çekmiş, bu macerayı
anlatırken : "Aktörlerin arasında dolaşarak aynı
sahneyi tekrar ve tekrar fotoğraflayabiliyordum...
Aktörleri, sahneyi, hikâyeyi bilirim. Bazen bir
aktör izinlidir, bazen de ben." diyordu. "Birinci
çehre" Greta Garbo ise 1941'de ayrılmış sinemadan,
"yalnız kalmak istiyorum" demiş, oturduğu evde
hiç fotoğrafı yokmuş.

Biri gözünden izin almış, biri yüzünden.
Dilim, bana izin ver!

Cevap
Çok eskiden bir gazetede görmüştüm. Güzel Sanatlar
Fakültesinde resim öğrencilerine çıplak modellik
yapan geçkince bir kadın, okulun tatil olduğu
yaz günleri nasıl geçindiğini soran gazeteciye :
"Dişlerimi güneşe gösteriyorum. Nasıl iyi parlıyorlar
değil mi?" cevabını vermişti. O günden beri
böyle parlak bir cevap görmedim.

İyi cevaplar sözcüklerle verilmez.

Gençlik
Yıllar önce Tokyo'da yaşlı bir kadın, sanırım
bir bankayı, milyonlarca dolar dolandırmıştı. 57

yaşındaki bu dul, dolandırdığı paraları genç sevgilileri
için harcamış, yakalanınca da 'çok yalnızdım' demişti.
Kadını yargılayan genç yargıç hayli ağır bir ceza
ile hapishaneye göndermişti onu. O zamanlar düşünmüştüm,
yargıç yaşlı olsaydı kadın bu kadar ağır bir cezaya
çarptırılmazdı belki.

Gençlik, yaşlılıktan bir intikam alma biçimidir belki de.

Komedi
17. yüzyılda bütün tiyatro eserleri 'komedi' diye
adlandırılıyormuş, tiyatroya gitmek de gülmeye gitmek.
"Anton Çehov ve Komedi" adlı bir yazı okumuştum,
şimdi kimin yazdığını unuttum, orada 'dramlarda da
komik sahneler olur' diye bir cümle vardı. Çehov da
"Martı" oyununu "komedi" diye adlandırmış : "Şu
insanların haline bakın. Her biri kendince ne kadar
komik davranıyor ve sonunda ne kadar çok acı
doğuyor, ne kadar çok acı çekiyor!"

Komik sahneler belki yalnızca dramlarda vardır.

Aynı Şey
İngiliz şair John Filler bir şiirinde,
"ve bütün hayatımız boyunca
müziğin başlamasını bekliyoruz" diyor.
Ben de bir nazire olarak diyorum ki,
"ve bütün hayatımız boyunca
gösterinin bitmesini bekliyoruz"

Önünde sonunda aynı şey sayılmaz mı
başlayan ve biten?

Bahçıvan
Bir bahçıvan işitmiş şu konuşmayı.
(Bahçeyi işiten adam değil midir bahçıvan?)
Gece yarısı bir çiçek bahçeye soruyormuş :
– Ben senin için düştüm buraya,
sen ne için düştün?
Bahçe de evi göstererek acıyla gülümsemiş :
– Belki şu mezarlığa çiçek götürmek isteyen
biri çıkar diye!

O günden beri tabutun kapağını kapatır
gibi kilitliyorum evin kapısını.

ÖZGEN ERGİN

Sınır Kapısı

KRUMBACH Vadisi'ndeki çukurda kalmış Brig kentinden ancak öğleye doğru yola çıkabildik. Alpler'deki Semplon geçidine arabayla tırmandık. İki bin beş yüz metre yükseklikteki dağlar bu sıcak ağustos ayında bile karlarla kaplı, açık mavi bulutları eteklerine almıştı. Annibal ve Napolyon da, öte yandaki ilk kent olan Domodossola'ya ulaşmak için, bu yoldan geçmişlerdi.

Büklümlü dağ yollarında ilerlerken, yeşilin her rengine bürünmüş çevremizde, ummadığımız güzellikte küçücük sevimli oteller, kafeler, lokantalar, kamp yerleri gördük.

Yokuşları aşıp iniş aşağı İtalya sınırına geldik.

Sınır kapısında İtalyan polisi, neşeyle konuşmaya başladı. Güçlükle, İtalyan olmadığımızı, "Turco" olduğumuzu anlatabildim. Adam şakayla, "Ben Türkçe, siz de İtalyanca bilmiyorsunuz, hadi size güle güle" benzeri sözler söyleyince, – sanırım o zamana kadar tedirgin bir korkuyla – bekleyen çocuklardan, "Yaşasın İtalya polisi!" diye sevinç çığlıkları duyduk.

İtalya'daki yolların görüntüsü, anayoldan ayrılan sapaklardaki trafik levhalarının düzenliliğiyle, İsviçre'nin uzantısıydı sanki. Doğal güzelliklere eklenen düzen, aynı güzellikte sürüp gidiyordu. Domodossola kenti, dağların eteğinde iki ırmağın birleştiği çok geniş bir ovaya kurulmuştu. Sokaklardaki daracık kaldırımlarıyla, kahvelerin önünde oturan yaşlı erkeklerin minicik fincanlarda kahve içmeleriyle, siyah-beyaz filmlerde gördüğümüz gibi küçük, terk edilmiş, sessiz bir İtalyan kentiydi. Sessizlik derken, aldandık... Bizdeki şansa bak, o gün kutsal Meryem Ana'nın göğe ağış günüymüş. Bütün alışveriş yerleri kapalıydı.

Kentin tam ortasına düşen eski sokaklarını dolaştık. İlk kilisesi bin dört yüz otuz üçte yapılmış. Tahta kapısının üstüne çakılmış eğri büğrü dövme demir çivili sayılarla, bin altı yüz elli tarihini taşıyan evler hâlâ ayakta, içerisinde oturanları bile görebiliyorduk. 'Eski şehir' diyebileceğimiz en eski yerleşim bölgesiyle, karataş döşenmiş büklüm büklüm daracık sokaklarıyla, tarihte kalmış büyük bir kasabaydı Domodossola.

Sokak başlarında, eski cam işçiliğini sergileyen antikacılar vardı. Sıra sıra sergenlerde, incecik kumları gövdesine yapışık kalmış renk renk, daha çok mavimsi, gri-koyu yeşil çok eski görünen, küçücük şişeler sıralanmıştı. Sanırım iki ırmağın bu kente en eski armağanı, camcılık ile, her köşede gördüğümüz seramik işçiliğiydi. Kemer altlarından geçip, kepenkleri kapalı kalan dükkânları geride bıraktık. Küçük, fıskıyeli bir havuzun süslediği Geo Chavez Alanı'na ulaştığımızda,

küçük bir anıt gördük. Anıtın koyu kahverengi mermer alınlığındaki yazılara ilgiyle yaklaştım. Peru'lu pilot Geo Chavez'in, 23 Eylül 1910 tarihinde dünyada ilk kez, uçakla İsviçre'deki Brig Vadi'sinden kalkıp üç bin metre yüksekliğindeki Alpleri, Semplon geçidinden kahramanca aştıktan sonra Domodossola'da yere çakıldığı anlatılıyordu. Sabırsızca soru soran eşime dönüp, "Bir başarı uğruna kendini ölüme atmak..." diye üzgünce mırıldandım.

Çocukların sızlanması artınca, kapalı olsa bile çok ilgimizi çeken antikacıları, resim galerilerini, cam ve seramik atelyelerini bırakıp dar sokaklardan dönerek, arabamızı bıraktığımız yere doğru yürümek zorunda kaldık. Açık bulduğumuz bir kafenin bahçesine oturduk. Eşimle benim için beyaz şarap, çocuklar için dondurma ısmarladım.

İsviçre'ye geri dönerken, sınır polisinin önünde durup pasaportları uzattım. İşte o zaman tiyatro başladı. Alaycı gülümsemesiyle, denizanası gibi yumuşak yüzlü polis, selamsız sabahsız bizi sorgulamaya başladı :

"Nereye gittiniz?"

"İtalya' ya..."

"Hangi kente gittiniz?"

"İşte şu aşağıdaki, Domodossola'ya..."

"Neden gittiniz?"

"Gezmeye gittik."

"Olmaz, olamaz, hayır, hayır!" diyerek, inanmaz gözlerle başını iki yana sallaması, beni çileden çıkardı:

"Gezmeye de gideriz, kahve içmeye de! Size ne! Ne sorup duruyorsunuz?" diyerek çıkıştım.

Polis, soğukkanlılıkla, "Pasaportunuzdaki vize işlemi gereğince, İsviçre'ye bir kez girebilirsiniz. Siz, bir kez girme hakkınızı kullanmışsınız. Şimdi ikinci kez giremezsiniz," dedi.

Şaşırıp kaldık.

Bizim bildiğimize göre, bir aylık vizemiz var ya, vize süresince, İsviçre'ye istediğimiz kadar girip çıkardık.

"Açın bagajı lütfen!"

İçimden gülerek arabadan çıkıp bagajı açtım. İki çocuk kazağından başka bir şey yoktu.

"Nerede bagaj, nerede valizler?"

"İşte bagaj," diyerek boşluğu gösterdim.

Pasaportlar elinde, sınır karakoluna doğru gitti. Çocuklar kuşkuyla arabanın içinden bana bakıyordu. Bir süre sonra, yanında kurt köpeğiyle birlikte, iş arkadaşını getirdi. Eşimle çocukları hemen arabadan dışarı çıkardım.

Kurt köpeği, meraklı burnuyla önce teker teker bizleri, sonra arabanın her yanını kokladı. Ansızın başını çevirip kuşkuyla bagaja baktı. Bagajın içine tırmanıp havlama benzeri hırıltılı sesler çıkarmaya başlayınca, polisler sevinçle telaşlandı. Biri çabukça yedek tekeri sökmeye çalışıyor, öteki cep feneriyle en küçük noktalara kadar tarama yapıyordu. İçimde hiç ummadığım bir korku belirdi. Arabanın benden önceki sahibinden kalma sakıncalı bir şey çıkarsa, yandık gitti. İstediğin kadar, "Benim değil, haberim yok, eski sahibinden kaldı," de. Hemen

o anda, "Her kullanılmış araba aldığımda, bu polislerden de sıkı bir arama tarama yapacağım," diye yemin ettim kendi kendime. Uzun süren arama işlemlerinden sonra, hiçbir şey bulamayışın verdiği bir gerginlik sezdim polislerin yüzünde. Sonradan gelen polis, Milano'ya giderek, İsviçre Konsolosluğu'ndan yeni bir vize almamızı öğütledi.

Bu önerinin bize uygun olmadığını, bizi daha fazla bekletmemelerini söyledim.

Yeniden, İsviçre'de nerede kaldığımızı, İtalya'ya neden gittiğimizi, neden aynı gün geri döndüğümüzü sordular. Ben elimden geldiğince sinirlenmemeye özen göstererek, İtalya'ya yarım günlüğüne gezmeye gittiğimizi, alışveriş yapmak istediğimizi, tatil olduğu için alışveriş yapamadığımızı, kahve içmek için bile gitmemizin çok doğal olduğunu anlatmaya çalışıyordum. Yeni gelen polisin yumuşayacağını umarak,

"Fransa'da, İspanya sınırına çok yakın bir yerde tatil yapsanız, İspanya'ya, şöyle bir uğramak istemez misiniz?" dedim. Biraz düşünüp "Hayır! Normal değil. Ben otelimde tatil yaparım son gün, yine oradan alışveriş yapar, dönerim" dedi. Sonra ikisi de tekrar tekrar,

"Sizin İtalya'ya gidişiniz normal değil! Bizim bulamadığımız, ulaşamadığımız bir şey var sizde mutlaka. İnsan çocuklarıyla birlikte İsviçre'de tatil yaparken... durup dururken, dar bir dağ yolundan İtalya'ya espresso içmeye gitmez. Bunu bizim mantığımız almıyor," dedi.

Bu adamlar beni en sonunda çıldırtacaktı!

Bağırıp çağırmadan, onların dediklerinin hiçbirisinin sağduyuya uymadığını, şimdi hemen giriş izni vermezlerse, yine İtalya'ya döneceğimizi, akşam olunca yine aynı biçimde İsviçre'ye girmek için aynı sınır kapısına geleceğimizi, olmazsa kaçak olarak başka bir yoldan, bu gece mutlaka İsviçre'ye, `illegal bile olsa' gireceğimizi, arabada bekleyen çocuklarımızın bu olayı hiç unutmayacaklarını, büyüdüklerinde İsviçre'yi hiç sevmeyeceklerini, bilinçli bir polis düşmanı olacaklarını söyleyip, "Eeeeh! Yeter artık! Ne yaparsanız yapın be!" diye kendimce efelendim. Sonra, arabaya giderek motoru çalıştırdım.

Bir süre kendi aralarında konuşup danışıp yanımıza geldiler. Pasaportumuzu verirken, bir daha İsviçre'ye gelirken dikkatli olmamızı öğütlediler.

Arabaya gaz verirken, hınçla :

"Bir daha İsviçre'ye asla gelmeyeceğiz!" dedim.

BİR AÇIKLAMA

Sevgili Semih Gümüş,

"ADAM Öykü"nün son sayısını her zaman olduğu gibi büyük bir keyifle okudum. Özellikle Edgar Allan Poe bölümü çok iyiydi. "Annabel Lee"nin şairinin aynı zamanda önemli bir öykü yazarı olduğunu bir kez daha anımsadık. Yıllar önce okuduğum "Usher Konağı'nın Çöküşü" de aradan geçen yıllara rağmen tazeliğinden hiçbir şey yitirmemiş.

Ne var ki, Orhan Koçak'la yaptığın söyleşideki bazı sözlerin keyfimi kaçırdığını da belirtmek isterim. Koçak şöyle buyurmuş :

"Ama unutamıyorum, Hulki Aktunç da anımsayabilir, bu son on yılın başlarında, Paris'te fahri kültür elçiliğimizi de üstlenmiş olan bir öykücü, Nâzım Hikmet hakkında bir kitap yazmadan edememiş, ama daha yakınlarda tarihsel romanıyla ve gezi yazılarıyla da sivrilmiş bir öykücümüz, bir öğle yemeğinde, bir Türk-kadın-öykücüleri antolojisi (Unicef için ya da Unesco) hazırlamak istediğini ve isim önerisi beklediğini belirtmişti ki, masadan biri, belki ben belki değil, Ayhan Bozfırat dedi. Ayhan? Bozfırat? O da kim?"

Adımı anmıyor Koçak, ama arife tarif gerekmez. Paris'te kültür elçiliğimizi üstlenme gibi bir misyonum olmamakla birlikte, öykü kitaplarımın yanı sıra Nâzım Hikmet üzerine de tam dört yılımı alan bir kitap yazdığıma, – kendisinin deyimiyle "yazmadan edemediğime" – göre ve *Boğazkesen* ile bazı gezi kitapları yayımlayarak – yine kendisinin deyimiyle "sivrildiğime"– göre, sözü geçen kadın öykücüler antolojisini de – Halide Edip'ten Latife Tekin'e – Fransızca olarak Paris'te UNESCO'nun yardımıyla yayımladığıma göre, adını anmadığı öykücü her halde ben olmalıyım. İyi de, Koçak Ayhan Bozfırat'ı tanımadığımı nereden çıkarıyor? Bu savını kanıtlamak için Hulki Aktunç'u tanık göstermesini de anlayamadım. Kendisiyle Paris'te yemek yediğimi anımsamıyorum, ama Ayhan Bozfırat'ı çok iyi anımsıyorum. 12 Mart'tan önce olmalı, Demir Özlü tanıştırmıştı. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde asistandı; güzel bir hanımdı ayrıca, nasıl unuturum! O günlerde yayımlanan "İstasyon" adlı öykü kitabını imzalayıp vermişti. Hâlâ kitaplığımda durur. O zaman çiçeği burnunda genç bir öykü yazarıydım. Koçak da, büyük bir olasılıkla, kısa pantolonla dolaşan bir çocuk. Nedense Bozfırat'ı tanımama ayıbını bana yakıştırmış. Ben, bugün ne yazık ki unutulmuş olan bu öykücümüzü tanımıyor da olabilirdim, ama bu hava, bu alay, bu yukardan bakış niye? Şunun şurasında kaç kişi kaldık edebiyatla uğraşan?

Aynı sayıda "Pınar" adlı öykümü görmek Koçak'ın kaçırdığı keyfimi yerine getirdi. İlgine teşekkür ederim sevgili Gümüş. Söz gümüşse sükût altındır. Keşke bu işe hiç karışmasaydı Koçak. Sevgi ve selamlarımla.

Nedim Gürsel

MEBUSE TEKAY

Aurora

"Artık vakit tamam, dedi Aurora"
Nazım Hikmet

MOSKOVA'DAN bindiğimiz tren, Doğu Ekspresini çağrıştırıyor. Giyim kuşamdaki sefilliğe, tütün ve nem karışımı ekşimsi kokuya ya da kutulardaki civcivlere, kumanyalara bakarak nerede olduğunu karıştırabilir insan. Ama yolcular farklı. Doğu Ekspresinin sessiz, tevekkül yüklü, devinimsiz insanlarına benzemiyor Ruslar; şamatayı, dokunmayı seviyorlar. Toprakla uğraşanlarda görülen geniş açılı hareketleri var. Onları izlemek başımı döndürüyor.

Karşımda oturan gür sarı saçlı, pala bıyıklı, iri yarı adamla önce birbirimize, sonra birlikte pencereye bakıyoruz. Dışarıda bembeyaz bir gece var. O, ıslıkla Beyaz Geceler'i çalmaya başlıyor. Öyle güzel, öyle dokunaklı çalıyor ki, o kaba saba, hoyrat elli adam, dünyayı saracak uzunlukta kolları olan, hepimizin kendine yer bulabileceği liman gövdeli, sıcacık birine dönüşüyor gözlerimin önünde.

Sesler yavaş yavaş kesiliyor. Ilık bir esinti dolaşıyor aralarında. Kimsenin kötü bir şey düşünemediği, en iyi yanlarının açığa çıktığı anlardan birini yaşıyoruz. Verdiğimiz her solukla, en duru, en içten duygularımızı dışarı salıyoruz. Herkes bu havayı soluyor, paylaştıkça etkisi artıyor. Belki bir günbatımında, belki bir virtüözü dinlerken, belki de güzel bir filmin çıkışında, benzer duygular yaşamışsınızdır siz de, bilirsiniz. Ayakları gerçeklerden kesen, o ılıman havayı yaratan, güzellik duygusudur. Böyle anlarda herkes, doğduğu anın saflığındadır. Henüz hiç yalan söylememiş, hiç ihanet etmemiş, parayı, ikiyüzlülüğü, ayrılıkları, acıları tatmamıştır sanki.

Yüreklerde sevgi, dudaklarda gülümseme, bakışlarda hoşgörü var. Öyle ki, yanımdaki kıvırcık saçlı çocuk, sandviçinin arasındaki salçalı sosisi, beş dakika önce değil de şimdi düşürseydi, şişman kadın yanaklarını şişire şişire ona bağırmayacak ve hatta aldırma der gibi onun sırtını sıvazlayacaktı. Tıpkı şu, öksürüğünü bastıramadığı için çevresine suçlulukla bakan adam gibi. Biraz önce, nasıl da tükürüğünü karşısındakinin yüzüne saça saça öksürmekte ısrar edip üstelik de iyi bir şey yapıyormuş gibi her seferinde kadının tedirginliğinden keyiflenip sırıtıyordu. Ya bu genç kıza ne oldu? Karşısına oturan delikanlı ayağına çarptı diye, yüzünü daha da asıp homur homur söylenen o değil miydi yoksa? Ateşini bir türlü bulamadığı için sigarası ağzında kalan delikanlıya çakmağını uzatırken, onun teşekkür eden şaşkın bakışlarına, bir şey değil gülümsemesini gönderirken nasıl da güzelleşiverdi.

Ama bütün mutluluklar gibi bu duygu ortaklığı da kısa sürdü. Adam, bırak-

tığı etkiye aldırmaz bir tavırla bitirdi ezgiyi. Birkaç dakika içinde o gizemli hava kayboldu, uğultu başladı yine.

Dışarıyı seyre koyuluyorum. Geniş düzlüklerden, yoksul görünümlü köylerden geçiyoruz. Kar hiç bozulmamış, kimsenin izi kalmamış. Bir çoban köpeği bile dolaşmamış mı buralarda? Şimdi tren dursa, hepimiz çıkıp yan yana karlara uzansak, elektrik direklerinden koni biçiminde yayılan sarı ışıklı kısımlarda daha da güzelleşen yağışını seyretsek. Beraberliğimiz içimizi ısıtsa, kar bizi üşütmese. Ağzımızı açıp içine doluşunu beklesek. Kar toplayan bulutları delen bir yıldız kaysa apansızın, hep bunu beklediğimiz halde, ne tuhaf, dilek tutamamış olsa bazılarımız, onlar için üzülsek. Tren düdüğünün 'gidiyorum' diyen çağrısı kaldırabilse bizi yerlerimizden ancak. Kalkınca, bıraktığımız şekillere bakıp en uzun boylu olanımızı seçsek. Yerinden kayarak, küçük hileler yapanlar olmuşsa, onları görmezden gelsek. Tekrar yola koyulduğumuzda, artık birlikte eğlenmiş insanların neşesi, bir sırrı paylaşanların yakınlığı olsa aramızda.

Kıvırcık saçlı çocuğun minik dirseği çarpıyor koluma. Karda beraber yatmışız gibi gülümsüyorum ona. Annesine heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatıyor, arada bir Leningrad dediğini anlıyorum. Onu dinledikçe, kadının huzur nedir görmemiş gözlerindeki anlam değişiyor, sevecenleşiyor, yakamoz hızıyla da olsa bir umut ışığı bile yanıp sönüyor. Belli ki çocuk ilk kez gidiyor. Merakla karışık bir hoşnutluk seziliyor halinden. Ben de ilk kez gidiyorum. Heyecanlı ve hoşnutum.

Görmeden seviyorum Leningrad'ı. Gezip gördüğüm bir kent kadar tanıyorum neredeyse. Nevski kaldırımlarının düzlüğü, Neva Nehrinin üzerinde buz paneti yapanlar, Kışlık Saray'ın ya da İshak Kilisesi'nin görkemi şaşırtmayacak beni. Piskaryovskaya Mezarlığı'nda dolaşırken, insanı ürperten atmosferi, sönmeyen ateşi, derinden gelen müzik sesini yadırgamayacağım. Savaşta brandalara sararak bombalardan korudukları, hasar görenleri özenle restore ettikleri için, tarihi dokusunu bütünüyle koruyan eşi az bulunur bir kent karşılayacak beni, biliyorum. Belki insanlarını bile yabancılamayacağım. Dostoyevski'nin roman kahramanlarından tanıdık yüzler bulacağım. Ve elbette Aurora'yı gezeceğim. Toplarını Kışlık Saray'a çevirerek, Ekim Devrimi'nin ilk işaretini veren Aurora'yı.

Tam düşündüğüm gibi buluyorum Leningrad'ı. Şıkır şıkır havası insanı sarıp sarmalıyor. Moskova'da rehin bıraktığım umudu geri alıyorum. Güneşle arama giren bulutlar çekiliyor. Bir rüzgâr esiyor içimde, kalbim yelkenlerini fora ediyor. Bu kentte kalsam diyorum. Burada hiçbir şey değişmemiş. Burası destansı direnişlerin kenti, perestroykaya da direnir, onu ütopyama başkent yaparım.

Aurora'ya geldiğimizi söylüyor rehber. Otobüsten iniyoruz. O da ne? Karşımda duran, bizim şehir hatları vapurlarından daha küçük gemi değil herhalde Aurora. Rehber ona doğru yürüyor. Diğerlerinin yüzlerine bakıyorum, hiçbir şaşkınlık belirtisi yok. Üşüyorum.

Ben, seni bir transatlantik gibi düşlemişim Aurora. Neredeyse kolum uzunluğundaki toplarına, uçsuz bucaksız uzunluklar yakıştırmışım. On beş yirmi kişiyle dolan güvertelerine, şehirler yerleştirmişim. Sen bu minicik halinle, dev gibi işleri nasıl başardın Aurora?

Aurora'nın ünlü gemicilerinin fotoğrafları, kasketleri, madalyaları asılı du-

varlarda. Fotoğraflara bakıyorum. O gece gemiyi kullanan kaptanı bulmaya çalışıyorum. Yüzünde hüznün oyduğu çizgiler taşıyan, gözbebeklerine umarsızlık çökmüş olanı değildir. Her limanda bir kadına tutulduğu, koluyla direği sarışından belli olan, yüzünde o kadınların her birinden ayrı izler kalmış, hergele gülüşlünün önünde biraz oyalanıyorum. Onun yanındaki öyle ruhsuz ki, "Bu hiç olamaz," deyip geçiyorum. Buluyorum. Uzanıp parmaklarımı geçirsem saçlarından, elimde denizin tuzu kalacak, kıskanmak nedir bilmeyen cömert bir yeşilin içinden bakıyor. Kızılca kıyamet mi kopuyor, unutamadığı limanlar mı yerleşmiş bakışlarına? Kendine, dünyaya, yarına olan güveni yıldız yıldız parlıyor gözlerinde. Bu gemici, diğerlerine benzemiyor. Yine de, 'Hangisi?' diye sormuyorum. Doğruluğuna güvendiğim için mi, ya o ruhsuz çıkarsa, diye korktuğumdan mı bilmiyorum.

Gemiden çıkıyoruz. Dönüp tekrar bakıyorum. Özene bezene sakladığım bütün güvercinlerimi bırakıyorum. Arkalarına bakmadan uçuşuveriyorlar. Kül rengi bir bulut oluşturuyorlar havada. Umutlarımı, düşlerimi kırpıp kırpıp bulutlara gönderiyorum, dünyayı dolaşsınlar, başka bulutlarla karşılaşsınlar, diye.

Ne Okuyor, Ne Yazıyorlar

Füruzan

FÜRUZAN son kitabı üstüne yoğunlaşmış durumda.

Walter Benjamin'in *Tek Yön* adlı denemesini, Şinasi Gündüz'ün *Mitoloji ile İnanç Arasında* adlı kitabını okuyor.

FUAT UĞUR

Kutsal Tiber Nehrine Yolculuk

Necmettin'in aziz hatırası için

İŞTE hakikatlerin vakti gelip çatmıştı. Necmi, önünde kâğıt, uzun uzun düşündü. Ne yazacağını, kafasında bir türlü toparlayamadı. İyice sıkıntılanmıştı. Pençesine düştüğü yalnızlık duygusu acımıyordu ona.

Güneş ışığı yaprakların arasından kırılarak yüzünde gezindi. Ayaklarını öne doğru uzatıp iki gündür yağan yağmurun ıslattığı toprağın kokusunu çekti ciğerlerine. Bu kokuyu seviyordu. Oysa, dün ne çok karamsardı. Rüzgâr uğultuyla esip durmuş, tarlalardaki ekinler korunmak için yerlere eğilmişlerdi. Yattıkları derme çatma binanın kiremitlerinden birkaçı uçunca yüreği ağzına gelmişti. İki saat öncesine kadar, kör bir gecenin izleri vardı içinde. Şimdi otlar inceden titriyordu. Bulutlar, denizde pupa yelken yol alan gemiler gibiydi; süzülerek geçiyorlardı durmaksızın. Sonunda, güneş mucizevi bir şekilde kendini göstermiş, her yanı kurutmuştu. Olup bitenleri yazma isteğini kamçılayan da bu görkemli değişimdi zaten.

Kapattığı gözlerini yeniden araladı ve ağaç dallarının yerdeki gölgelerine baktı. Yüreği titrek bir alev gibi çırpınıyordu. Kalemini evirip çevirirken bir yandan da mektubunu kurgulamaya çalıştı. Seyahate gideceğini yazsa inandırıcı olabilir miydi? Kışlanın kapısından çıkıp cezaevinin kapısından girecek olmasını nasıl açıklayabilirdi ki? Askeri lojmanlardan fırlayan bir grup çocuğun çığlıklarıyla irkildi. Güneş, şekilsiz yapıların ardından yükselen Ahir dağlarının tepesinde ve tam batmak üzereydi. Çocukların sesi giderek uzaklaştı. Yaz akşamlarının yalnızlık kokan sessizliği çökmüştü. Üşüyordu.

"Sevgi Ablam" diye başladı. İlk cümleyi yazabilse gerisi gelecekti. "Ablam" sözcüğünün yanına bir virgül koydu. Sonra ani bir hareketle kâğıdı buruşturup fırlattı. Korkularını yazıp üzmemeliydi onu. En iyisi erkenden yatıp uyumaktı. Ama yine de askerlikteki son gecesini böyle geçirme düşüncesi canını sıktı. Nurettin ile Sururi'nin kaçamağına katılma fikrini tekrar değerlendirdi. "Yaşar da gelecek," demişti Sururi. Yanık sesiyle birkaç türkü söyleyip efkârlandırdı onları :

Şu karşı yaylada göç katar katar
Bu ayrılık bana ölümden beter

Necmi, türküyü mırıldanırken yakaladı kendini. Sıra sıra katarlar, ayrılıklar, hasretler ve trenler! İstasyonlar neden hep giden sevgilileri hatırlatır? Gidenler

kadar gelenler de yok mu? Sebepsiz bir sevinç sardı içini. Güldü ama, sesi kendisine nedense kahkaha atmış gibi geldi. Biliyordu, bu kasaba yankılarla doluydu. Dağlara, taşlara, inlere ve kovuklara sinmiş sesler vardı. Bu sesleri her zaman duymak mümkündü. Biraz eskimiş ve aşınmış da olsa hepsi tanıdıktı. Belki de hepsi bir gün insanlar gibi ölüp gidecek, yok olacaklardı.

Cezaevinde ne kadar yatacağını tekrar tekrar hesapladı. Yedi ay 18 gün; göz açıp kapayıncaya kadar geçerdi. Acaba? Hem, askerlikteki gibi sabahın köründe kalkıp akşama kadar ona buna koşturmak zorunda kalmayacaktı işte. "Daha ne istiyorsun?" diye söylendi kendi kendine. "Allahtan belanı mı?"

Gece yine yağmur yağdı. Saçaklardan akan suların sesini dinledi bir süre. El ayak çekilmişti koridorlardan. Sonra uyudu. Sabaha karşı gözlerini açtığında üşüyordu. Terden sırılsıklam olmuştu. Yağmur hâlâ devam ediyor, koca koca damlalar halinde, gözyaşları gibi camdan aşağı süzülüyordu. Ansızın, burnuna pis bir koku geldi. İçinde bir balyoz vardı ve ritmik olarak ona vuruyordu sanki. Elini göğsüne bastırdı. Yemeğe çok yüklenip yatmış olduğunu düşündü. Dışarıda tanyeri iyice ağarmıştı. Gökyüzü, beyazımsı bir örtünün altına gizlenmişti. Gözlerini duvara çevirdi. Uykusuz gecelerde olduğu gibi bir duvar saatini düşledi. Sarkacın devinimlerini izlemeye koyuldu. Gözkapaklarının arasından saydam baloncuklar uçuşuyordu. Bir uçurumun kenarındaydı. Dipsiz derinliklere doğru göz attı. Korkuyla ürperdi. Uçurumun karanlık yüzü kendisinden bıçak sırtı kadar uzak, kellesini uçuracak bir giyotin kadar da keskindi. Karşı tarafta, her halinden kutsanmış olduğu belli bir ev vardı. Çok yüksekteydi. Pencerelerinin önünden öbek öbek bulutlar geçiyordu. Kapısı açıldı ve içeriden Canan çıktı. Süzülerek ona doğru geliyordu. Oysa, ayakları yoktu. Bir Çerkes kadını edasıyla eteklerini hafifçe savuruyordu. "Canan!" diye seslendi. Sesi ne kadar da ekosuz çıkmıştı. Kızın pembe yanakları daha da kızardı. Elindeki zehir yeşili kadehi dudaklarına götürerek içindeki sıvıyı bir dikişte bitirdi. Ardından, geldiği gibi gitti ve bulut kümelerinin arasında kayboldu.

Necmi gözlerini açtığında koğuşta kimsenin kalmamıştı. Ağzında içinde kekremsi bir tat vardı. Aceleyle kalkıp valizini hazırlamaya koyuldu. Rafet Çavuş, koridorun sonundaki odadan gürültüsünü işitmiş olmalıydı.

– Necmi! Hadi çabuk ol, jandarmalar çoktan geldi...

Son gününde kıyak yapıp uyandırmamışlardı. Hâlâ, sabaha karşı gördüğü tuhaf düşün etkisi altındaydı. Sevgi Ablası olsaydı rüyasını yorumlardı. Botlarını da giydikten sonra Rafet Çavuşun odasına gitti. Her taraf arapsabunu kokuyordu. Artık sivildi ama yine de askeri disipline uygun bir selam çakarak içeriye girdi. Kapının eşiğinden adımını atar atmaz, gencecik iki jandarma erinin ona baktığını gördü. Yanakları yanıyordu. Umulmadık zamanlarda karşılaşılan sürprizlerden biriydi sanki bu. Oysa, her şeyi önceden biliyordu. Rafet Çavuş kalın, kara kaşlarını havaya kaldırarak "Gel, otur Necmi" dedi buyurgan sesiyle. Jandarmalar dikkatle onu incelemekteydi. Canan'ın keskin ve alaycı gözlerini, göz bebeklerinin içinde oynaşan alevleri hatırladı. Yalnızdı... Kasırga çıkmış ve ıssız bir adaya düşmüş gibiydi. Çevresinde gri-mavi dalgalar, gökyüzünde parlak ve yakıcı bir güneş vardı.

Sessizliği bozan kâğıt hışırtılarıyla kendine geldi. Rafet Çavuş, hazırladığı ev-

rakları jandarmalara imzalattı. Tuvaletin koridora açılan kapısı aralıktı anlaşılan. Duru suyun testiye dolarken çıkardığı sesi işitti Necmi. Tahta döşemelerde yere sürten ve yürüyen ayakların sinir bozucu gürültülerini dinledi. Birbirini izleyen damlalar sonunda kesildi. Suyun yere doğru akmaya başladığını anladı.

– Kalk Necmi!

Çavuşun bildik sesiyle ayağa fırladı. Tüm gücünü toparlayıp gülümsemeye çalıştı ama bedeni sözünü dinlemiyor, kendini gevşeyerek bırakıyordu. Rafet Çavuş, "Üzülme Necmi, bu da geçer" diyerek, onu teselli etmeye çalıştı. Boğazında düğümlenen hıçkırıkları zaptetmek için jandarmalara "Sizin aracınız var mı?" diye sordu. "Var" dedi çipil gözlü olanı. Bıyıkları bile henüz yeni terliyordu. Hafiften sırıtarak kelepçesini çıkardı.

–Kusura bakma, bunu takmak zorundayız.

Necmi, sanki yüzlerce kez prova yapmışçasına iki bileğini yan yana getirip jandarmaya doğru uzattı. Uzaktan seyrettiği kendi değil, sanki "Namusum İçin" filmindeki Ayhan Işık'tı. Oğlan, yayvan yayvan gülerek "Öyle filmlerdeki gibi değil, birini senin bileğine, diğerini benimkine kilitleyeceğiz" dedi.

Jipe yan yana oturdular. Jandarmanın sıska bacakları ayaklarına değiyordu. Toparlandı.

– Hemşerim, suçun nedir?

İşte, bu fasıl da başlamıştı. Böyle bir soruyla ilk kez, ne zaman karşılaşacağını, daha önce çok düşünmüştü. Çeşitli cevaplar kurmuştu kafasında. Halbuki şimdi hiçbiri aklına gelmiyordu. En iyisi kestirmeden geçiştirmekti.

– Muhasebe defterlerini tuttuğum bir mükellefin, aleyhimde açtığı dava yüzünden yargılanıp mahkûm oldum.

Jandarma erinin bakışlarından cümleyi hayli karmaşık kurduğunu anladı. Tekrar denedi.

– Yani, bir vergi meselesi...

Konuyla hiç ilgisi yoktu ama, en azından oğlanın "vergi" sözcüğünü bildiğini tahmin ediyordu. Böylece konuyu kapatacağını ummuştu.

– Bilirim, çok zor işlerdir...

Derin bir soluk alarak bakışlarını yola doğru çevirdi. Jandarma eri sıkıldığını anlamışçasına ona başka soru sormadı. Mezarlıkları geçtikten sonra cezaevi göründü. Daha sonra, bahçesindeki direğin gönderine çekilmiş bir Türk bayrağı ve kapı girişindeki takın üzerinde "Ne Mutlu Türküm Diyene" yazısı. Jipin dikiz aynasından kendine baktı. Arkası sırlı bir cam parçası, bir düzlem. Saçları uzayacaktı artık. Askerde kilo almıştı. Şimdi iyice hareketsiz kalıp şişmanlayabilirdi. Araçtan indiklerinde, kendisini süzen gardiyan ve bekçilerin arasından cezaevi müdürünün odasına doğru yürüdüler. Yalnızca ayak sesleri yankılanıyordu ama onun tek duyduğu kalbinin vuruşlarıydı. Görünürde kimse yoktu. Güç bela nefes alarak jandarmaya sordu.

–Hangi oda?

Oğlan başını bilmiş bir edayla yukarıya doğru kaldırarak "bekle" işareti yaptı ve sondan bir önceki kapıya yanaşıp hazır ola geçti. İki kez tıklattıktan sonra kolu hafifçe çevirerek içeriye girdi. Peşinden de Necmi.

Cezaevi müdürü, başını önündeki evraktan kaldırmadan, "Geçin oturun,"

dedi. Necmi, bekleme süresinin muhtemel muameleyle doğru orantılı olarak artacağını ya da azalacağını hesapladı. Müdürlerin, çok meşgul görünüp karşılarındaki insanları ezme eğilimi taşıdığını muhasebecilik deneyiminden iyi biliyordu. Masanın en ucunda duran tahta parçasına "zoom"ladı gözlerini; Seyfettin Oruçoğlu. Cezaevi Müdürü, başını kaldırıp baktı. Elindeki kalemi öne doğru fırlattıktan sonra ciğerlerine doldurduğu nefesi boşaltırcasına uzun bir, "Eveeet," dedi ve arkasına yaslandı. Jandarma erine, "Kelepçelerini çıkarın," dedi. Er, kıpkırmızı kesilerek yerinden fırladı ve Necmi'nin bileklerini serbest bıraktı. Müdür, babacan bir ifadeyle gülümsedi.

–Necmi'ydi değil mi? Şanssız adammışsın. İnsan, hakkında dava varken askere gider mi? Takip de edememişsin. Bu yüzden de dandik bir meseleden mahkûm olmuşsun. Neyse, Allah başka dert vermesin. Bu da geçer.

Haklıydı adam. Binlerce kez haklıydı hem de. Suratına yapışan yabancı bir cismin verdiği anlamsız duyguyla sersemledi. Elini yüzüne götürdü. Karnının derileri oyuluyordu sanki. Bu odadan bir an evvel kurtulmalıydı. Gözucuyla müdüre baktı. Artık, her şey buğulu bir pencerenin arkasındaymışçasına bulanıktı.

Cezaevi müdürü, onun konuşmamasını hiç yadırgamıyordu. Ama yine de Necmi'nin aklından geçenleri anlamak ister gibiydi. Necmi ise hiç mi hiç sohbet kıvamında değildi. Kapı çalındığında bu seremoninin biteceği anlaşılmıştı. Başgardiyan saygılı bir ifadeyle, "Buyrun müdürüm," dedi. Demek ki gizli bir yerde bulunan zile basarak onu çağırmıştı.

– Halim Efendi, mahkûmu dördüncü koğuşa götür şimdilik. Yakında üçten gidecek, onların yerine yerleştirirsin.

– Başüstüne müdürüm.

Hepsi kalktı. İki jandarma eri de. Ciddi bir ifadeyle ellerini uzattılar.

– Allah kurtarsın hemşerim.

Başgardiyan, Necmi'yi kolundan tutarak dışarıya çıkardı. Elleri bir pençe gibi sıkıyordu. Canının acıdığını hissetti. Sesini çıkarmadı. Sızlanmaması gerektiğini biliyordu. İki demir kapı arkasından yedi ay 18 gün geçireceği koğuşa adımını attığında yine "Allah kurtarsın" sözleri bir uğultu gibi yükseldi. Kaç kişi vardı bu koğuşta? Hemen göz kararı hesaplamaya çalıştı. İstanbul'daki evinden biraz daha büyükçeydi. Bu kadar çok mahkûmun daracık bir yerde barınıyor olmasına şaştı. Başgardiyan Halim efendi gözlerini koğuşta gezdirerek herkesin susmasını sağladı.

– Arkadaşın adı Necmi olur. İstanbullu bir muhasebecidir. Ona uygun yatak verin. Bu arada unutmayın, yarın hamam günü.

Halim Efendi, kapıları gürültülü bir şekilde, üst üste kilitleyerek gitti. Necmi onun uzaklaşan ayak seslerini kayboluncaya kadar dinledi. Bir yandan da bekliyordu. Tıpkı filmlerdeki gibi, bavulu yerde, koğuşun ortasında... Kimsenin ona "Buyur, şöyle otur," dediği ya da yer gösterdiği yoktu. Sessizliği yorumlamaya çalıştı. Beklenen biri vardı anlaşılan. Az sonra köşedeki ranzadan kalkıp, kendisine doğru yürüyen afili delikanlıyı görünce, onun, biraz da laf olsun diye aklından geçirdiği kişi olduğunu idrak ediverdi. Yaşından daha büyük göstermek için olabildiğince ağırdan alan genç adam, yanına kadar gelip durdu. Cebinden sigara

paketini çıkarıp uzattı.

– Allah kurtarsın hemşerim, al yak bir tane...

Necmi, başını yukarıya doğru kaldırarak, "Kullanmıyorum," dedi. Adam esmerdi ama bıyıkları sararmıştı. Sigaradan olmalıydı. Onu baştan aşağı süzdükten sonra bıçkın bir edayla, sigarasının dumanını yere doğru üfledi.

– Bak necmi kardeş, koğuş şu anda istiap haddini aşmış durumda. anlayacağın çok kalabalık. Yatakların çoğunda iki kişi yatıyor. Demem şu ki, İstanbullusun, olur a istemezsin. Eğer sandalye üzerinde tüneyeceksen mesele yok. Aksi takdirde biriyle koyun koyuna yatacaksın.

Necmi kendini tutamayarak, "Nasıl yani?" diye sordu. Karşısındakinin koğuşta racon kestiği belliydi. Necmi'nin sorusunu bıyık altından gülerek yanıtladı.

– Yanisi şu arslanım. Burada mahkûmlar tek yatakta iki kişi yatar. Şimdi sen yenisin, ben bu sebepten kendi yatağımda misafir edecem. Daha sonra boşalır, icabına bakarız.

Duvarın arkasındaki rüzgâr, giderek büyüyordu. Kavak ağaçlarına kargalar tünemişti. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar çok karga yoktu herhalde. Necmi, iri siyah gözlerini, sobanın yanında duran masa ve sandalyeye çevirdi. Kafası kazan gibiydi. Salyasının köpüğünü yuttu. Ağzında toprak tadı vardı. Sanki gırtlağına kadar böcekler doluşmuştu. Boğazını sıkıyorlar, damağına sürtünüyorlardı. Dudakları giderek gevşedi. Sonra, fısıltıya yakın bir sesle, "Sağ ol," dedi.

– Ha şöyle arslanım, ne bu pısırıklık. Gel şöyle. Arkadaşlar, Necmi kardeşe demli bir çay yok mu? Oturalım da hikâyesini dinleyelim bakalım.

Necmi, koğuş ağasının adını ancak yatarken sormayı akıl edebildi. Gazanfer'miş. Hafiften göbekli ve vücudunda mebzul miktarda kıl olan bir adam. Soyunurken, uzun paçalı don giydiğini farketti. Gazanfer, alicenaplık edip, " Duvar kıyısında mı, yoksa bu tarafta mı yatmak istersin," diye sordu. Tercihi ona bırakmıştı. Necmi, duvar kıyısını seçti. Çocukluğundan beri, uyurken duvara ya da perdeye dokunmak gibi tuhaf bir alışkanlığı vardı. Sanki bu cisimler tüm elektriğini alıyordu. Önce Necmi yattı, ardından da Gazanfer. Onun herkese, "İyi geceler arkadaşlar," demesiyle birlikte koğuşun tüm ışıkları söndü. Necmi, neredeyse duvara yapışmış ve kımıldamadan yatıyordu. Soluk almaktan korkuyordu. Üç gün öncesine kadar aklından bile geçirmediği olayları yaşıyordu. Kendisi için ne dileyebilirdi? Sözcükler, birer birer ihanet ediyordu. Gazanfer yatağa iyice yerleşmiş, sırtını da ona dönmüştü.

Gözlerini kapayıp uyumaya çalıştı. Her zamanki gibi bir balonun içinde olduğunu farz etti. Aşağıda derin vadiler, yemyeşil ormanlar ve mavi göller düşledi. Bir kuyruklu yıldızla bilinmeyene doğru yol alıyordu. Atmosferden çıkmıştı artık. Samanyolu gezegenindeki güneş sistemlerini teker teker dolaşmaya koyuldu. Göktaşlarının arasından süzülerek geçiyordu. Sesler duydu, çok uzaklardan gelen, ama çok yakından işitilebilen. Meleklerin şarkısı olmalıydı. Tanrı'nın görüntüsü buydu galiba. Onun, sonsuz cennetinin tatlı ışığı. İçinde bulunduğu ilahi mutluluğu ne bozabilirdi ki? Ansızın, derin ve karanlık bir çukura düştü. Uyumak üzereydi anlaşılan. Sonra, ateşli şarkılar söyleyen, ıslak ve parlak dudaklı bir kadın, onu çıkarıp, teraslanmış bahçelerin ortasına attı. Binlerce, renk renk çiçeğin

arasındaydı artık. Gülümsedi Necmi. Ellerini kadına doğru uzattı. Çok yakınlarda olmasına rağmen ona dokunamıyordu. Çevresine baktı. Her şey değişmişti. Bu kez denizin dibindeydi. Batık gemi lombozlarını gördü. Kalkerleşmiş çelik kapılardan kamaralara girip çıktı. Nefessiz kaldığını hissetti. Yukarı çıkmak istiyor, beceremiyordu. Bu imkânsızlığın nedenini, görüntülerin rüya olmasına bağladı. Uyanmak da istemiyordu. Allahtan aynı kadın yeniden ortaya çıktı ve elini uzatıp onu son hızla denizin yüzeyine taşıdı. Sonra da kulağına eğilerek, "Arzular acı verir," diye fısıldadı. Kadına acı çekmeye yazgılı olmadığını söyledi. Yaşarken çekilen acılar neydi ki? Öteki, dünyanın yanında hiç kalır. Damarlarımızdan alevler geçer, kemiklerimiz erir. Ateş adeta Tanrı'nın öfkesiyle körüklenir.

Kadın kaybolmuştu. Her taraf karanlıktı. Necmi, günlerdir uyumuş bir insanın dinginliğiyle gözlerini açtı. Saate baktı, gece yarısını gösteriyordu. Derin bir soluk aldı. Yanında birinin yattığını anımsayıp kımıldamamaya çalıştı. Gerginliğinin nedeni buydu. Gazanfer, onun uyanmasını bekliyormuşcasına hemen yüzünü ona doğru döndü ve koluyla vücudunu sardı. Necmi, kaskatı kesildi. Gözlerini tavana dikip bakıyordu şaşkınlıkla.

– Uyandın mı? Beni perişan ettin...

Gazanfer, fısıldayarak konuşuyordu. Uykusundan neler yaptığını hatırlamaya çalıştı. Yüzünün kızardığını hissetti. Yalnızca, her ihtimale karşı, "Kusura bakma," diyebildi.

– Ne kusuru yavrum. Bütün gece benimkini farketmedin mi?

Necmi, bir hamlede yataktan fırlayıp atlamak istedi. Gazanfer tek koluyla boğazından tuttuğu gibi yatağa mıhladı Necmi'yi. Öteki eliyle de yastığın altından çıkardığı bıçağı boğazına dayadı.

– Bak anam, boşuna debelenme. Buranın adabı böyledir. Muaşeretini de muaşakasını da biz uygularız tamam mı? Hadi, şimdi dön arkanı bakalım cici çocuk. Sana bir hoş geldin diyelim...

Necmi, rüzgârdaki bir kâğıt parçası gibi savrulduğunu hissetti. Kendine acıyan yanı ağır basıyordu. Beyni, yüzlerce parçaya bölünmüştü. Titreyen elleriyle pijamasını çekiştiren Gazanfer'e karşı koymaya çalıştı. Gazanfer, sert bir hareketle kolunu tutarak itti. Gelip gırtlağına sarılan bu insanın cehennem zebanilerinden, kanlı kaputlar altında çırpınan ve bedenleri yiyen kemirgenlerden farkı neydi? Onur, acıma ve düşünce; hepsi, rezil bir aldatmacadan başka ne olabilirdi? Duvarda görünen ve kabuğu karanlıkta bile parlayan bir böceğe, olanca gücüyle vurdu. Bağırmamak için yumruğunu boğazına kadar soktu. Ağır ağır, içine hançer gibi saplanan bir bedenin verdiği acıyla kaskatı kesilmişti. Her kımıldayışta duyduğu sızı karnına doğru yayılıyordu. Gazanfer'in nikotin kokan nefesini boynunda hissetti. Dünyaya, insanlara karşı şaşkın bir nefretten başka bir duygu kalmamıştı içinde...

– Hadi yavrum, kalçanı şöyle geriye doğru uzat...

Bu sese, küçültücü sözlere karşı koyamıyordu. Göğsünün en derininden; bir yerden vapur düdüklerini işitti. Hava lodosa çevirmiş, dalgalar adam boyu olmuştu. Bindiği yolcu gemisi bir ceviz kabuğu gibi sallanıyordu uçsuz bucaksız ummanda. Ama tek kişi bile çığlık atmıyordu. Masa ve sandalyelerin yer değiş-

tirmesi, yolcular tarafından korkuyla izleniyordu. Hepsi, oturdukları koltuklara sıkı sıkıya yapışmıştı. Her yeni dalgada, birbirlerine doğru savruluyorlardı. İşte, o anda yanındaki genci ayrımsadı. Korkuyla köşeye büzülmüştü. Necmi, geminin neredeyse devrilecek kadar yan yatmasıyla birlikte kafasını duvara çarpmak üzere olan genci, çevik bir hareketle kurtarmıştı. Bir süre, kollarının arasında kendisine minnetle bakan gözleri hatırladı. Kahverenginin hangi tonu olduğunu hâlâ çıkaramadığı, uzun kirpikli, kendiliğinden sürmeli gözler.

Necmi, "Çıldırmış olmalıyım" diye düşündü. Boynuna bıçağı dayayarak ona tecavüz eden bu adama nasıl olup da izin verdiğine inanamıyordu. Sessizlik çevrede bir zırh gibi yükseliyordu. Oysa, koğuşta herkesin uyanık olduğuna yüzde yüz emindi. Aralarındaki sessiz ittifak, onları suç ortağı yapıyordu. Gazanfer'in çıkardığı hırıltılar iyice artmıştı. Onu yüzüstü çevirip üzerine abandı. Artık canı yanmıyordu. Acıyı bedeninden dışlamıştı. Ruhu zaten ayrılmıştı ondan. Her şey bitip de Gazanfer üzerine yığıldığında yerinden kımıldamadı bile. Birkaç dakika sonra kalkıp pijamalarını yeniden giydi, aşağıya inerek tuvalete doğru yürüdü. Karanlıkta ışıl ışıl parlayan gözler gördü. Boğazlarına kadar çektikleri yorganların ardından bakan; korku dolu gözler. Hepsine meydan okurcasına yanlarından geçti.

Necmi'yi tuvaletten çıkarmak için kapıyı kırmak zorunda kaldılar. Sırılsıklamdı. Buz gibi suyla sabaha kadar yıkandığı belliydi. Alelacele bir havluyla kurulandı ve yatağa sokuldu. Biri aspirin bulup getirdi. Ardından, ıhlamur ve naneli çay içirdiler. Akşama doğru ayıldığında, Gazanfer yanına gelip, "Ne oldu benim arslan kardeşime yahu?" diye sırtına bir şıplak attı. Sonra da sürekli olarak peşinde dolaşan adamlarından birine emir verdi.

– Şevko, kardeşimizin hiçbir ihtiyacını eksik etmeyeceksin. Ne isterse anında bulunacak tamam mı?

Necmi, ellerini apışarasının üstüne kavuşturup emirleri bir köpek sadakatiyle dinleyen Şevko'ya baktı. Kocaman yanakları, iri ve patlamış gözleriyle istenilen her şeyi yapmaya hazır bekliyordu. Gözleri tuhaf ve soysuzlaştırılmış bir mavilikteydi. Sakalları bütün suratına yayılmıştı. Neredeyse gözlerinin içinden bile kıllar çıkacaktı. Güvenemiyor ve güvensizlik yayıyordu çevresine. Necmi başını öte yana çevirdi. Suskunluğuyla koğuştakileri şaşırtıyordu. Akşam yemeğini yemedi. Şevko boş tabakları almak için yanına geldiğinde yemeklere el sürülmediğini gördü. Ağzını, burnunu oynatarak ne olduğunu soran Gazanfer'e, Necmi'nin yemeklere hiç dokunmadığını işaret diliyle anlattı. Tabakları bulaşıkların yıkandığı yere götürürken koğuştakilerden biri laf attı.

– Gazanfer bu defa başına iş aldı.

Necmi, açlığın da etkisiyle derin bir uykuya daldı. Karanlık, bomboş, rüyasız bir uyku. Saatler geçti böylece. Ta ki kutsal Tiber Nehri'nin, kenarındaki salkım söğütleri yalayarak büyük bir gürültüyle aktığını görene dek. Sakalları göbeğine dek uzamış Ortodoks papazı, sudan avuç avuç alıp, yeni evli bir çifte içiriyordu. Dehşetle, bembeyaz gelinliği içindeki genç kızın ayaklarının olmadığını anladı. Yeşil gölgeler arasından ona bakan insanlar vardı. Derin bir vadiye doğru kıvrılan nehrin iki yanına toplanmışlardı. Kalabalık, her adım atışında sanki iğreti bir tahterevallinin üzerine dizilmişcesine, önce sağa, sonra da sola yalpalıyordu. An-

sızın Sevgi Ablasıyla göz göze geldi. Sevgi onu tanımadı. Peşinden bağırdı, ama bir türlü sesini duyuramadı. Gazanfer de oradaydı. Hangi ülkeye ait olduğu belli olmayan bir üniforma giymişti. Çok yakışıklı görünüyordu. Eliyle gelini işaret etti. Bir adım daha attı ve kalabalık yine yan tarafa doğru sallandı. Gazanfer, ısrarla gelini gösteriyordu. Hızla papazın yanına doğru yürüdü. Gelini kolundan tutup kendisine çevirdi. Gözlerine inanamadı. Canan'dı bu. Yanındaki de Şevko. Canan, elindeki solmuş ve kokusunu yitirmiş katırtırnaklarını Necmi'nin suratına fırlattı.

Ter içinde gözlerini açtığında, koğuşun derin bir uykuda olduğunu anladı. Sabah olmuştu. Karnı çok açtı. Masadaki ekmek parçalarından birini ağzına attı. Midesi bulandı ve kalan kısmını yerine koydu. Yatağına uzanıp yeniden daldı. İçtima için kaldırdılar. Başgardiyan Halim Efendi sayımdan sonra Necmi'yi işaret edip yanına çağırdı.

– Sen, gel benle...

Necmi, gardiyanlar tarafından koğuşa tekrar bırakıldığında kapının önüne yığıldı. Hemen koşup kaldırdılar. Dudakları patlamış, ağzının kenarından ince ince kan akıyordu. Gömleği, dışarıya fırlamıştı. Ayaklarının üzerine basamıyordu. Yatağa yüzüstü yatırdılar. Pantolonu çeşitli yerlerinden yırtılmıştı. Yardım edenlerden biri, "Yazık oldu çocuğa," diye fısıldadı. Gazanfer, yattığı yerden seslendi.

– Bırakın kendi haline yahu. Amma uğraştırdı milleti. Uyusun açılır.

Necmi, sesin geldiği yana doğru başını çevirdi. Patlamış ve morarmış gözkapaklarını açarak, Gazanfer'in arkasındaki küçük cama baktı. Rüzgârın paramparça ettiği bulutlar kaplamıştı gökyüzünü. Anlaşılan, günü sona erdirmek için gelmişlerdi. Nitekim Kutup Yıldızı da göründü az sonra. Ardından ay çıktı. Necmi, yine düşlerine sığındı. Günler ve geceler boyunca, Sevgi ablasıyla geçirdiği yaz akşamlarını hayal etti. Geri dönüşü imkânsız zamanlara yolculuklar yaptı. O koskoca bahçenin kuytu gölgeliklerindeki heyacanlı keşif gezilerini hatırladı defalarca; çalılıkların, ısırgan otlarının arasından her nasılsa kurtulup boy atmış yaban menekşelerini görüp attığı çığlıkları. Duyduğu seslere telaşla koşturan annesine bakıp gülümsedi. Kollarından tuttuğu gibi eve getirir, taşlığın hemen ilk basamağında, biraz da hoyratça ellerini ve yüzünü yıkayıp evi sokardı onları. Temizlenmiş ayaklarında sandaletlerinin bıraktığı izlere bakıp güneşe ne kadar yandıklarını anlamaya çalıyırlardı. Islak saçlarıyla salondaki mindere kıvrıldıklarında, nedense canları hep aynı şeyi çekerdi. Sevgi Ablası usulca buzdolabının kapağını açıp sürahisini çıkarırdı. Eğer fırsat bulursa buz da atardı içine. Sıcak havayla temas eder etmez buğulanan cam sürahiden içtikleri suyun doyumsuz tadını uzun zamandır özlüyordu.

Başgardiyan Halim Efendinin gözlerini açması için adeta yalvararak uzattığı su bardağını görünce, ona dokunmak istedi. Gardiyan sevinçle başını kaldırıp bardağı ağzına dayadı Necmi'nin. Su, yavaş yavaş boğazından yemek borusuna doğru aktı. Ilık ve kireçli suyu, acı bir ilaç gibi yudum yudum içti.

– Hele şükür, kendine geldin be kardeşim. Bak, aradan bir hafta geçti. Ödümüzü kopardın. Sana bir müjdemiz de var. Ziyaretçin geldi.

Necmi, ilk kez ağzını açıp konuşmak istedi. Sesi neden çıkmıyordu? Birkaç

kez yutkunduktan sonra, "Sevgi Ablam," diye mırıldandı.

– He ya! Sevgi bacı geldi. Hadi hazırlan, seni müdürün odasına götürelim. Belki bacını görünce bir şeyler yersin.

Necmi, cezaevi müdürünün odasına Halim efendinin yardımıyla ilk adımını attığında, onu bekleyen Sevgi çığlık attı.

– Ne yaptınız ona?!

Koşup kardeşine sarıldı. Ama tutamadı. Necmi, ne olduğunu anlayamadan kollarının arasından kayıp, sandalyenin üzerine yığılıverdi. Ürkek ürkek bakıyordu. Sevgi'nin kulakları uğuldadı. Necmi, ayaklarında sandalet, kan ve sidik lekeleriyle tanınmaz hale gelen pantolonuyla öyle zavallı görünüyordu ki gözlerinden yaşlar fışkırdı. Kardeşinin saçlarını okşayarak, "Nasıl insanlarsınız siz, nasıl bu hale getirdiniz onu?" diye bağırıyordu. Cezaevi müdürünün, "Bacım hiç söz dinlemedi ki herkesle kavga etti. Verdiğimiz yemekleri de yemedi. Aç bıraktı kendini. Öylecene yattı," diye sürüp giden konuşması, beynini bir burgu gibi deliyordu.

Necmi, birden hareketlenerek hafifçe doğruldu. Arka cebinden kirli bir mendil çıkarıp Sevgi'nin gözlerindeki yaşları kuruladı. Konuşmak için yutkundu. Sözcükler dile gelmedi. Aslında, daha önce de birçok vedalar etmişti. Ancak, bu defa farklıydı. Gözünün önünden uçarcasına geçen ışıklar, kanatlarını takmış, ağır ağır diplere doğru süzülüyordu. Tıpkı, titreyen yıldızlar gibi üşüyordu. Yine onlar gibi yalnızdı şu koskoca evrende. Diline pranga vurmuştu artık. Oysa, Sevgi Ablasıyla ne çok konuşmak isterdi. Geçmişte, çocukluklarından kalan anılardan, yaz öğle sonralarında, fısıldayan ağaç dallarının altında tembel tembel uzandıkları günlerden. Veya ıssız sokaklarda, örtülü kepenklerin önünden geçen insanlardan. Çamurlu bir nehir gibi ağır akan zamanlardaki derin ve umarsız uykulardan. Sonra da çığlıklarının kanyonlarda yankılanarak yokoluşunu anlatmak isterdi...

Çok, ama çok anlatmak isterdi...

SEMA KAYGUSUZ

Kışlangıç

1980 yılında,

BUGÜN, gayet iyi anladım. Kışlangıç'ı hiçbir zaman yazamayacağım. İki yıldır uğraştığım bu sözcük, gün geçtikçe çekiciliğini kaybetti. Sevimsiz bir pop şarkısı gibi takıldı dilime. Öykünün, bana değil, 'bize' ait olduğu duygusundan kurtulamadığımdan mı ne, bir türlü Kışlangıç'la baş başa kalamadım. Tam iki yıl oldu. Yazarken, mızmızlanmakla hüzünlenmek arasında gidip geldim, bilgisayarın önüne oturdum, kalktım, evde dolaştım, oturdum, o bir tek cümleyi aradım durdum. Anladım ki, bize ait olduğuna inandığım Kışlangıç'ın öyküsünü, bizden biri yazamayacak. Bizden biri derken, düpedüz, içimizden birinin o kırlangıçla karşılaşmasını anlatmasını istiyorum. Bazıları, doksanlı yılların genç yazarlarını kastettiğimi sanabilir. Gerçi bu 'genç' kavramı, herkese göre değişiyor. Kimine göre, ilk kitabı çıkan yazarlar, kimine göre yaşı küçük olanlar, kimine göre ise, eserleri hâlâ okunan yazarlar, 'genç yazar' oluyor. Sanırım ben, ilk kitabı çıkan yazarlar arasına giriyorum. Çok da umurumda değil ya! Yazı ile zaman arasında atan ortak nabza kulak asmayanlar düşünsün. Bu arada küçük bir anımsatma : Yazın hayatı, göz atanların değil, okuyanların fikirlerine kulak asıyor...

Yazmak için, yazamadığın metinle vedalaşmayı bilmek gerekir, derler. Nasıl olsa, o öykü, üç beş yıl sonra gene gelir, uyandırır gece yarısı. Bir duygu kırıntısı olmaktan kurtulmuş, kanlanıp canlanmıştır. Saçları uzamış, yüzüne kan gelmiştir, uzanınca dokunacak kadar yaklaşmıştır. Çok sürmez, en fazla bir haftada bir öykü olarak çıkar ortaya. Ama böyle olmayacak biliyorum. Ben bu 'kırlangıç' fikrine ümitsizlikle bağlıyım. Yazamayacağım öyküyü, neden yazamadığımı yazarak, derdimi anlatabilirim. İnat mı? Bir kuşu avuçlarınıza aldınız mı hiç? Onun göğsünü, kendi göğsünüz sanırsınız. Uçup gitmesine razı olamazsınız, yüreğiniz dışarı çıkacak diye korkarsınız. Bir avuç hayatı için, yaşamın, kutsal pırıltısını size kaptırmamak adına, beceriksiz kısa bacaklarıyla nasıl da direnir. Sizi şaşırtan bir güç vardır kanatlarında, sıkmakla, bırakmak arasında gidip gelirsiniz. Uçup gittiği an, özgürlükle kaçışın aynı anlama geldiğini hissedersiniz. Bir sahibin övüngenliğiyle gülümsersiniz, ona, her şeyini geri verdiğinizi düşünerek ağzınız iki yana yayılır. O kaybolana kadar, gözlerinizi ondan ayırmazsınız. Kaybetme duygusunun kısa süreli burukluğu, yerini, kıskançlığa bırakır. O sırada ne olmak istersiniz... kuş mu, onu sıkan el mi?

sokakta

Sürü, Afrika çöllerini aşarak gelmişti. Bahar, henüz kızarmamış, buharlaş-

mamıştı. Akşamlar hâlâ serin, gelincikler diriydi. O mevsimde birçoğunun kasıkları kaşınır, benimse ellerim ısınır yalnızca. Beni, yün çoraplardan, atletlerden, bu sıcaklık kurtarır ancak. Nedense can çekişen bir çocuğa benzetirim baharı. Koca gözlü, güzel gülüşlü, küçük dudaklı bir erkek çocuğun, kısacık hayatıdır bahar. Çocuktaki o diri bedenin, kuruyup kemikleşmesiyle, yazın kavuruculuğu başlar. Hiç hazzetmediğim katırtırnaklarının, o çocuktan beslendiğini düşünürüm. Onların, etli, dolgun yaprakları, yaz aylarının arsızlığını, bitmek bilmeyen iştahını, kösnül histerisini dışa vurur. Daha katırtırnakları etlenip büyümeden bakabilirim gökyüzüne. Sürüyü de, işte o hoşgörülü anımda gördüm. Yaz aylarına karşı sergilediğim bu yabani tutum, gereksiz, hatta metni sürdüren, fazladan birkaç cümle olarak algılanabilir. Doğrudur. Ama, yazı sevmemek çok önemli şu anda. Çünkü kırlangıçlar geldiğinde henüz yaza geçmemiştik, üstelik o sürü yangın gibi bir sıcağı terk edip gelmişti, ne ben yaza kızmıştım, ne de yaz bana... Terlememiş, sıcaktan boğulmamış, geceleri uykusuz kalmamıştım. Kızsaydım, onları göremezdim... Kızarsanız...

Kır Kırlangıçları, esneyip daralan bir yağmur bulutu gibi geçti üstümden. Göçün acımasız yazgısına onlarca kırlangıç feda ederek gelmişlerdi. Göç tanımının bildiğim kadar basit olmadığını yeni fark etmiştim. Kendi yasaları, acımasızlıkları olan 'göç', ilk kez – kavram olma sünepeliğini üstünden atarak – çıktı karşıma... İşin içinde önce buluşmak vardı, sonra yola. çıkmak, en önde uçup göğün karnına bir bıçak gibi saplanmak, havayı göğsünün altına alıp ehlileştirmek, rüzgârı ipek bir kumaşa dönüştürmek, daha sonra yorulmak, sona geçmek, çölün kızgın karnına birkaç mavi tüy feda etmek, belki dayanamayıp ölmek, geri dönmemek, arkada tutuşan bir ülke bırakmak, sonra varmak, vardığın yerde dağılmak, yuva kurmak, üremek, sonraki göç için yeni bir sürü yaratmak vardı... Her sürünün kendi göç yolu, doğar doğmaz belleklerine kazılmış haritaları vardı. Göç demek, göç yolunun kendisi demekti. Hem terketmek, hem varmak, hem de geri dönmek, hep aynı yolu denemekti. Kır Kırlangıçları, Olimpos'un istila edilmemiş kumsalının üzerinden koruluklara doğru uçtular. Onlar, ritmik çırpıntılarıyla başımın üstünden geçerken, içimden ne geçtiğini söyleyeyim : Ben, ne kuşum, ne de onu sıkan el, ben bir personelim.

oynayan

Sonra aklıma yeni bir şey geldi. İki farklı göç yolundan gelen iki ayrı tür kırlangıcı, fayansları etil alkol kokan bir laboratuvara koymak... Sağlıklı bir erkek bulmak güç olmadı. Siyah gözlerinde iki ayrı gecenin yıldızları yanıyordu. Başında iki renk vardı, sağa sola döndükçe, maviyle kırmızı birbirine çarpıyordu. Kuyruk sokumunda güneş, çatallı kuyruğunda uçma yetisinin görkemi saklanmıştı. Dişiyi ise İstanbul Bebek'te fesleğenli bir balkonda hayal ettim. Ev Kırlangıcı, tutkulu salgısıyla, toprakla otu örmüş, yuvasını yumruk gibi sıkmıştı. Erkek kadar gösterişli olmasa da, kanatlandıkça büyüyen, büyüdükçe köpüren, süssüz bir Ev Kırlangıçıydı. İnsanların arasına karışır, kente kendi ötüşlerini katardı.

Erkek güneyden gelmişti, dişi güneybatıdan. Yol muydu onların buyruğuna giren, onlar mı yola boyun eğmişti? İki farklı kırlangıcı aynı kafese koyduğunuz-

da, onlara soracak sorunuz kalmamıştır. Göçün kendisini kavramak için artık çok geç kaldınız...

Erkekle dişinin buluşma anı, çok trajikti. İkisi de çok ürkmüş, sarsılmışlardı. Birbirlerine bakmamaya gayret ettiler. Husumeti olan iki akraba gibi, bir süre sırt sırta durdular. Yuvaları darmadağın olmuş, alıştıkları sıcaklık, sevdikleri koku değişmişti. Bir iki hafta, bu reddedişle geçti. Daha sonra, hayatta kalma direncini göstermeye başladılar. Yemi ilk kabul eden erkek oldu. Dişi ise kafesin tellerini gagalıyordu. Odadaki lamba, cılız ışıltısıyla hafif bir ısı yayıyordu. Dişi üşüdü, erkeğe yaklaştı. Erkek kıpırdandı. Biri rüzgâr kokuyordu, öteki toprak. Erkek dişinin çevresinde döndü, dolandı. Biri yapraktı, öteki bulut. Birbirlerinin korkularını hissettiler. Kokularını değiş tokuş edip birer tül yaptılar. Örtündüler. Bir şey göremedim. Biri tüy, biri kanat. Gaga, pençe, gövde, kuyruk sokumu, lacivert, gri, kırmızı, kuyruk, boyun, şiir, seviştiler. O uzun göç öyküsünün satır arasına geldiler, tam sevişme vaktiydi. Gizli, sessiz, yasadışı bir döllenme anı.

Az sonra anlatacaklarım bir 'buluş' değil, bu öyküdeki tek çıkar yolumdur.

Annem, yumurtladıktan hemen sonra öldü. Babamı, kendi sürüsüne geri gönderdiler. Sihirli bir salgının içinde, pembe ışıkların arasında, kendi akıntımdan kendimi yarattım. Artık bir kırlangıç yumurtasıydım. Çok üşüdüm, annemi istedim... Yaşamam için yapay ısı verdiler. Önceleri sağırdım, iki hafta geçti, uğultuları duymaya başladım. Yüreğimin ritmini hissettim, büyümeye başladım, büyüdükçe korktum. Pembelik kırmızıya, kırmızı karanlığa dönüştü. Kendimi yedim durdum, yedikçe bir sıkıntı düştü içime, gün geçtikçe geriliyordum. Ağrılı bir çatırtıyla hayatımın duvarlarına yaklaştım. Bedenime yer açtıkça, beni sarmalayan akıntıyı kuruttum. Büyüdükçe soluğum kesildi. Artık dayanamadım, dışarı çıktım. Dev gibi olacağımı sanıyordum, çıkınca anladım, küçücüktüm.

Öykü, "Soğuk ve karlı bir kış günüydü" diye başlasaydı, Kışlangıç'ın hiç şansı yoktu biliyorum. Böyle başlayan bir metnin iyi olma olasılığı yok mu sahi? Daha ilk cümlede, ilk paragrafta, en iyi niyetle, ilk öyküde karar verebilirsiniz bir kitabın ömrüne... Ama bir cümle, bir tek cümle için, sözcüklere can verip pazarlık etmek istemediniz mi? O bir tek cümle için, olanaksız sözcükler arasında, örümcek gibi ağ örüp, avınızı tutkuyla beklemediniz mi? O kavrulduğunuz anda, yazdığınız kadar yaşadığınızı düşünüp kendi etinizi ısırmadınız mı? Şu anda ne olmak istersiniz, yumurtadan yeni çıkmış, bir melez kırlangıç mı, yoksa kışlangıç yazarı mı?

Gün ışığı, keskin bir mil gibi girdi gözüme. Geceyi, kaskatı, siyah bir doku sandım. Korkudan kıpırdayamadım. Ağzıma ne verirlerse mideye indirdim, gün ile geceyi ayırt ettiğimde tüylerim yenilenmişti. Havalanmak hevesine, işte o sıra yakalandım. Kimse uçmayı öğretmedi, avlanmayı, yuva kurmayı, ötmeyi, temizlenmeyi kendi kendime keşfettim. Anladım ki beni yöneten bir iç sesle yaşıyorum. Kekeleyen, kısılan, öfkelenen, karmakarışık bir iç ses. İşte sonbahar geldi. Buralardan gitmek gerek, hangi yoldan, nasıl, hangi yöne? Ey bellek! Sen beraklaşmazsan elimden ne gelir?! Beni sev, beni iste, benim için bir şey söyle... Babam güneyden gelmişti, annem güneybatıdan, şimdi ne ikisiyim, ne de ikisinden biri. Ey bellek, beni koynuna al, hangi göç yolunda o sıcak ülke? Kuzeye uçuyorum, kanatlarım çekiliyor, güneybatıya vuruyorum kendimi, üstüme bir

üzüntü çöküyor. Gökyüzünde kendi tarihim olmalıydı, bir kader çizgisi gibi karşıma çıkmalıydı, kırlangıç sürüsünün çatalı. Sonbahar ıslıklı rüzgârıyla kovuyor beni. Öteki kuşlar saldırıyor, yaralanıyorum. Gökyüzünü kaygan bir mavilik sanırdım, şimdi, sanki dağları oyuyorum. Bellek, buyurgan sesiyle bir kırbaç gibi vuruyor sırtıma : İkisinden biri değil, 'öteki' olmanın tam sırası, diye. Gelenek dışı ya da yadırganan yenilik olsa da, oraya-o yoldan-uçmak gerek. Yapacak bir şey yok, tam ortadan 'gidiyorum'.

çocuklara...

Kırlangıç tek başına yola çıktı. Güze yeni girmiştik. Günler kısalmış, hava serinlemişti. Geceleri pencereleri kapatmaya başladık. Onun gittiği yerden soğuk rüzgârlar esiyordu. Sokakta oynayan çocuklar üşümesin diye, anneleri onlara hırka giydirdi...

sema kaygusuz
5 haziran 1999 gümüşsuyu

Öyküden Çıkan Sesler

18 Şubat 1999
Gümüşsuyu

Sayın yetkili...
Adım Sema Kaygusuz. Şu sıralar insanlar üzerine bir kırlangıç öyküsü yazıyorum. Bu öykü her ne kadar bir eğretileme olsa da, bilimsel verilere dayanması gerekiyor. Göç ve kırlangıcın birer imge olduğu bu öyküde, çevreci bir yaklaşımla, 1990 kuşağı gençliğinin duygusal perspektifini anlatmak niyetindeyim – kendi açımla tabii –. Bu mailim doğru yere gitmişse, aşağıdaki sorularımı yanıtlarsanız çok sevinirim. Öykü tam bir bilimsel gerçekliğe dayanmayacak ama, yüzeysel olsa da bir iki şeyi bilmeye gereksinim duyuyorum. Saygılar...

Türkiye'de görülen kırlangıç türleri hangileridir?
Türkiye'de hangi bölgelerde bulunurlar?
Hangi bölge ve ülkelerden ülkemize gelirler?
Fiziksel özellikleri nelerdir?

Sema

20 Şubat 1999
Minnesota Üniversitesi

Mesajınızı aldım ve size yardımcı olmaya çalışacağım. Bana yetkili demenize ge-

rek yok, adım Uygar. Sorduğunuz sorular o kadar yüzeysel değil, ama kısaca yanıtlamaya çalışacağım. Sizin için kırlangıçların Jonson Kus kitabından resim ve metinleri scan ederek gönderiyorum. Kırlangıç öyküsünü dört gözle bekliyorum...

Sevgi ve saygılarımla
Uygar

27 Nisan 1999
Gümüşsuyu

Sevgili Uygar, uzun bir uğraştan sonra Kışlangıç ortaya çıktı. Umarım hoşuna gider. İyi okumalar.

27 Mayıs 1999
Minnesota Üniversitesi

Sevgili Sema,
Öykü çok güzel olmuş, sanırım – sen ne kadar kabul etmesen de – genç yazarlar gibi, genç bilimciler sınıfı da var. Şahsen ben, ilk bilimsel makalesi 17 yaşında yayımlanan genç bir bilimci olarak, okunmak okunmamak konusunda benzer kaygılar yaşıyorum. Öykünün girişinde, sen de, temelde benzer olan, sosyal çevre kaygılarını dile getiriyorsun. Hele ben, güncel çevre ve yaban hayatı ile ilgili yazdığım için, acilen okunmam gerekiyor. Senin bol vaktin var tabii. Gelelim bir iki yoruma...
Kuşu eline aldığın anı çok güzel anlatmışsın. Bunu yaşayan hemen herkes bu duyguları hissetmiştir. Bir keresinde, cama çarpıp yaralanan bir ebabil kuşunu almıştım elime. Kendine geldikten sonra uçtu gitti. İyi ki de gitti...
Göçün tanımından bahsederken ve sürüyü gördüğün 'o hoşgörülü anı' anlatırken, sanki "Social Constructivism"e bir takılma var gibi. Nerdeyse, kırlangıçlar için kaygı taşıyor ve "existentialiste" bir savunma yapıyorsun. Kırlangıçların soğuk bir ülkeden geldiklerini yazmışsın. Bu yanlış, kırlangıçlar güneyde havalar iyice ısınmaya başlayınca kuzeye doğru gelirler. Türkiye'de havalar soğuyunca, güneye doğru sıcaklara inerler.
Personel olmaktan bahsetmişsin. Evet, ben de yakında bir personel olacağım, çoktan olmadıysam tabii. Kentlerin yapısında var bu. Bizi kırdan koparıp, kırda yaşayanlara bağımlı kılan, ama nedense kırdakileri de hor görme eğilimini pompalayan bir sosyal organizasyon biçimi.
...
Tam üstüne basmışsın. Bu iki kırlangıcın çiftleşmesi gerçekten yasadışı. Çiftleştiklerini varsaysak bile yavrulayamazlar. Eğer bilimsel gerçekliğe tam uymak gibi bir derdin yoksa senin bileceğin iş. Yumurtanın içine girdiğin an çok güzel olmuş.
Bence bu öyküyü yerel kuşlarla bütünleştirebilirsin. Göçebelik ve yerleşkelik arasındaki gerilimi yansıtabilirsin. Bence insan çelişkisini ortaya koymakta çok

işine yarar. Yerleşip, toprakla bütünleşmek, havayı kokusundan ve kulaklarındaki basınçtan bilmek... Ya da gezmek, görmek, gittiğin yerlerde yeni ilişkiler kurmak... Acaba yenilik ve kavrayış, yerel uzamsal ve zamansal boyutta mı saklı, yoksa zamansal boyutta yuvarlanan bir uzamsal devinimde mi?

Uygar

3 Haziran 1999
Gümüşsuyu

Sevgili Uygar, mailini ancak bugün okuyabildim. Yanıtın çok geç gelse de, övgü dolu yorumların ve yeni fikirlerin için teşekkürler. Şu yerleşkelik ve göçerlik fikrini biraz düşüneceğim. Öykünün yeni halini tekrar sana postalarım. Bence bu iyi bir çalışma olacak...

Sema

4 Haziran 1999
Minnesota Üniversitesi

Sevgili Sema,
Pek bir şey söylediğimi sanmıyorum, bazen algılama sadece uyarana değil, uyarılanda oluşan imgelere bakıyor. Sanırım bu öyküyle buluştum. Günümüzde birçok yazar postmodern takılıyor. Ben de anlamak için çırpınıyorum. Bazen kelimelerle boyanmış soyut resim gibi geliyor onlar bana, yani anlamlar, yazan kişi haricinde, herkese meçhul... Bazıları, anlamlı olmaya bile karşı. Sanki dünya noktacıklardan oluşmuş, sen bakıp hayal edeceksin. Kelimelere anlamları yükleyeceksin, sonra anlam yaratacaksın. O zaman yazara ne gerek var? Yoksa önemli olan anlam değil, duygu mu? Yoksa anlamlara direniş mi, direniş değil de boyun eğmiş gibi görünüp toplum ve kitlelerle alay etmek mi? Yoksa metaforlarla örülmüş tek bir kişiye ağıt mı? Para kazanmak pahasına bastırılmış saçmalık mı? Kimdi o Susan Sontag mıydı, ya neydi o James Joyce, *Ullyses* mi ne? Aman Tanrım oku oku içime fenalık basmıştı.
Bizim gibi biyolojik bilimlerde olanlara aşılanan bir "anthropomorphisme" korkusu vardır. Yani hayvanlara insan özellikleri aşılamak, kurnaz tilki, inatçı eşek, kral aslan, bencil kedi, sadık köpek gibi. Ama ben bu günahı işlemeye hazırım. Şu soruyu soracağım : Yerlilik ve göçmenlik arasındaki gerilimi işlemeye çalışacaksan, ki Kışlangıç, göçmenliği, "identity" kişilik karmaşasını, toplumsal yapılanmayı ve bir tür genetik kodlamaya bağımlılığı – bu toplumdaki yapısal gerçekler konusundaki çaresizliğimizi anlatıyor olabilir – veya hep basmakalıp olan, "Ama bu doğanın yapısında var," lafına olan başkaldırı olabilir. Bu yapılardan bir kaçış olabilir göçmenlik. Ama yerlilik demek, bunun aksi kişilikle yüzleşmek demek. Toplumla yüzleşme, hesaplaşma, boyun eğme, uyum, anlayış, öğretme, saygı, bilgelik eklemlenebilir yerliliğe. Geliştirmek istediğin iki tür diyalektik olabilir. Bilmiyorum aklından geçeni tabii. Veya daha önce bahsettiğim, uzamsal

ve zamansal boyutlarda erişilmek istenen bir derinlik, ruh hali, duygusal doygunluk gibi bir şey olabilir. Ne yazmak istiyorsan. Sonuçta yerli kuşa hangi kavramları yaraştıracaksan, bana anlatırsan, ona göre bir anthropomorhic bir günah işlerim.

Uygar

5 Haziran 1999
Gümüşsuyu

Sevgili Uygar,
Bütün gün bir öyküyü bir de senin yazdıklarını tekrar tekrar okudum. Doğrusu ilk kez, okuruyla karşılıklı görüşerek bir öykü çalışması yapıyorum. Laf aramızda buna herkes cesaret edemez haberin ola... Kışlangıç'ın böyle söyleşili bir laboratuvardan çıktığını bilseler, benim toyluğuma ve gençliğime! verirler. Neyse çok umurumdaydı. Bugünkü okumaların sonunda anladım ki, Kışlangıç benim için bitmişken, senin için tekrar başlamış. Bu da – eğer küstahlık varsaymazsan – yazılmaya devam eden bir öykü yazdığımı düşünerek, kendimi daha iyi hissetmeme neden oldu. Benim derdim, bilimsel gerçekliğe sıkı sıkı bağlı bir öykü yazmak değil, kırlangıçlardan yola çıkarak bir insan öyküsü yazmaktı. Yani... insanlaşan bilge baykuş, zarif kuğu, geveze saksağan bu öykünün eksenine girmiyor, tam aksine kırlangıçlaşan bir kuşağın öyküsü bu. Bu nedenle, senin günah işlemeyi göze aldığın anthropomorhic – ne demekse – korkunu ortadan kaldırmış olduk. Benim derdim, yerellik ve göçerlik kesişmesini ortaya koymak değildi. Daha doğrusu içime öyle bir kor düşmedi. Ayrıca böylesi bir konu için apayrı bir ön çalışma yapmak gerekir. Tek derdim, içimizde bir göç olduğu, ve biz 1980 çocuklarının – ben 27 yaşında bir yetişkin olarak tam bu gruba giriyorum –, bireysel belleğimize bire bir müdahale eden tarihsel yontucunun, nasıl da göç yolumuzu değiştirdiğini – buradaki göç, toplumsal belleği imliyor – söylemek. Bu nedenle yerli kuştan vazgeçtim... Zaten en büyük korkum, hayvanlardan yola çıkarak, klişe bir öykü anlatmaktı. Sanırım o dediğin korkuyu ben de yaşadım. Ama seninle yaptığımız bu son iki yazışma, bana başka bir öykünün anahtarını açtı, gönlün rahat olsun, bilgi toplama işini tek başıma halledebilirim. Ancak, farkında olmadan, bana ayırdığın zamanla çok kayda değer bir nezaket gösterdin. Umarım, bir gün bana da sıra gelir... Sana, biraz önce son haline getirdiğim öyküyü tekrar ataçlayarak gönderiyorum. Sende tekrar çoğalması umuduyla... Unutma... Kışlangıç, yazılamamış, ama bitmiş bir öyküdür.

Sema

6 Haziran 1999
Minnesota Üniversitesi

Sevgili Sema,
Garip, çünkü biz (heyecanlı bilimciler) her yazdığımızı okutur, tekrar tekrar ya-

zarız, gelen yorumlara bakarak. Geçen hafta Nobel Ödülü sahibi Herbert A. Simon bir makalemi okuma inceliğini gösterdi, kendimi havalarda buldum, senin de dediğin gibi, okuyandan okuyana fark var sonuçta. Onun ve diğerlerinin yorumları, kullandığım ve bıraktığım fikir ve eleştirilerle oluşan eser, sonuçta ne benim, ne onların, insanlığa ait ve yazdıklarımız Hain'lerin arşivi gibi taşlaşıp bir fosil kaydı olmaktan ileri gitmeyecek bir gün. Bir ay önce David Quammen (ünlü bir doğa yazarı) ile konuşuyordum, bana başka doğa yazarlarını okumadığını söylediğinde afalladım, nasıl olur da bir yazar başkalarını okumaz diye, sanırım yazış biçimini, fikirlerini etkiliyor ve sonra kendi kişiliğini yitiriyor. Sanki bireyselliğimiz kutsal gibi, Descartes'tan bu yana ne değişti.
Estağfurullah niye küstahlık olsun, benim için okumaya başladığım anda çoğalmaya başladı. Ama algı süzgeci yine de çok önemli, yağmurlu toprak kokulu bir sonbahar sabahı okumak var ayrılan kırlangıcı, bir de sivrisinekleri ensemde ezdiğim bunaltıcı, nemli bir Minnesota yazında. Donna Haraway (bir feminist-çevreci yazar) buna benzer algı, sinir ve yönlendirmeleri için "technologies of vision" metaforunu kullanıyor.
...
Kırlangıçlaştığımız doğru, bazen sivrisinekleşiyoruz da veya balinalaşıyoruz.
...
Ben de o trenin yolcusuyum 28'le, parkta savaş sahneleri izleyen, kurşunlar sıkılırken duvara yapışan, silah sesleri altında betonarmevari park yerlerinde top peşinde koşan, sonraları siviltoplumsallığı ezilmiş bir sürünün içinde, bırak yumurtadan çıkmayı, cinselliği baskılanmış, bilinci törpülenmiş, bir toplumda hâlâ varolma savaşı sürdüren bizler. Bu cenderenin altında hâlâ nasıl olur da güvenirim, hem topluma, hem bireye? Çıkarcıları putlaştıran bu şizofrenik dünyada nasıl olur da hâlâ inanırım değişime. Burda Minnesota'nın yeşillerle bezenmiş yerleşkesinde öğrencilerim inanmazken kendi korunaklı dünyalarına, ben hâlâ inanırım safcasına. Benim göçüm, öykün gibi daha yeni başladı.
Öykün bu haliyle çok güzel, eski halini özlesem de. Yeniden yazılışla her zaman kaybolan bir şeyler oluyor.
Özellikle adadığın çocukları metnin içine dağıtman çok çarpıcı bir ifade tarzı, çocukları (bizleri) hikâyenin içine sanki fiziksel olarak sokuyor. Bence okuyucuya biraz daha yol gösteriyor bu hali, kibritçi kızın küçük alevcikleri gibi. Bu bahsettiğin seksenli yılların sokaklarda oynayan biz yeni nesil neo-liberal bıyıksız koltuk patateslerini, 60 yılların bıyıklı, 'gör beni göreyim seni' sözüm ona aydınlarının anlaması pek mümkün değil. Bizden küçükler ise, hâlâ küçükler. Ne yalan söyleyeyim bakmaya fırsatım bile olmadı onlara, göçebelik başladı başlayalı. Bu zamanın ve toplumsal kurumların engellenemez yontmasını ve bu durumda insanlığa hakaretini, bir tek Picasso, o meşhur tablosuyla yapmıyor... Sevgiler...Ooo portakalı soydum, başucuma koydum, ben bir yalan uydurdum duma duma dum...

Uygar

DENİZ GÜNAL

Emine Hatun

BADANASI mavi bu odanın. Niye bilmem her odayı ayrı bir renk boyamışlar. Salon yeşil, yatak odaları pembe, koridora kirli bir sarı hâkim. Evde aynı ruh hali ile dolaşmak olası değil.

Anneannem divanda oturuyor, elinde yeşil tespihi mercan gibi ışıldıyor taneleri. Dudakları kıpırdamıyor hiç, yalnızca parmakları... Bakışları çok uzaklarda kilitli. Kitabıma dönüyorum, yo dönemiyorum. Güneşin ışıkları cam sürahide ve bardakta oynaşıyor. Dışarı bakıyorum tül perdenin ardından, dışarı bakmak çok güzel. En sevdiğim oda bu, işte bu yüzden. Yandaki caminin bahçesindeki kavaklar minaresinden bile yüksek. Caminin yan tarafında karpuzcu var. Orada eskiden arabaların park ettiği bir boşluk vardı, derken bir gün bu karpuzcu bir tezgâhla geldi ve günbegün büyüttü tezgâhını. Karpuzcunun arkasından geniş bir yol iniyor aşağıya doğru, sonra başladığı gibi birden bitiyor. Önünde evler evler evler... Küçük camları, küçük kapıları olan pembe, yeşil sarı evler... Birbirlerinden güç bularak yalnızca ayakta durabilen eski evler... Tahta kapıları, tahta kapılarında demir oymalı tokmakları, küçük avluları olan, çocukları haylaz ve sümüklü, kadınları utangaç ve iri kalçalı evler onlar.

Burası Ulucanlar, arkada kale var, kalenin içindeki yatırlardan alıyor adını. Ermişlere yakın yaşamak hoşuna gidiyor annemin. Benim için öbür konu komşulardan bir farkları pek yok. Her dışarı çıktığımızda birine uğruyoruz mutlaka. Yatırlardaki mezarlar çok büyük. Anneme göre ermişler büyük olurmuş, adları üstünde ulu canlar işte. Dedeme göre, eskiden Ankara'nın ormanlarla kaplı olduğu devirlerde burada yaşayan insanlar öyleymiş, öyle çınarlar gibi uzun ve sağlam. Bir yatır da karşıdaki evlerin arasında var. O uzak akrabamız, annem ona gitmiyor hiç. Ben ilkokuldayken teneffüslerde çocuklarla kaçıp orada oynardım. Çılgınca yeşil bir yatır bu. Küçük demir parmaklıklı bir penceresi var, niye bilmem, kapısı bir tek mandalla açılıp kapanıyor çünkü, o da dışarıdan.

Anneannem içini çekiyor.

"Oy anam oy..."

"Ne oldu anneanne?" Bana bakmıyor, bakışları hâlâ aynı yerde takılı.

"Bir su getiren olsa da içsek." Usulca gözpınarlarını siliyor. Odada bir tek ben varım, niçin doğru dürüst benden istemiyorsun, diye sormuyorum. O şimdi burada değil zaten. Kalkıp sürahiden su dolduruyorum, narin elleri ile uzanıyor. Oturup yanında bekliyorum.

"Su gibi aziz ol," diyor yine bana bakmadan. Ceplerini karıştırıyor.

"Ne arıyorsun anneanne?"

"Bir tane sigaram kalmıştı onu."

"İçeriden getireyim mi?"

"Yok kızım, baban soruyor sonra." Sigarasını buluyor, ordu sigaralarından, babamın anneanneme kıyağı. Ona bir yükü yok tabii, arada bir, bir iki paket sigara getirmesinin, ama anneannem yetmişinde, bu yaşta bu kadar sigara içilir mi, buna ciğer mi dayanır, iyilik değil kötülük yapıyorum diye kendi kendini yiyor babam. Anneannem çok seviyor bu sigaraları, çocuklar gibi seviniyor paketler eline verilince. Bunlar filtreli, parmağı yakmıyor, sonra içleri dolu tok. Çekince duman doluveriyor ağzına. Ciğerlerine vakum muamelesi yapmıyorsun. Eğer sigara gelmezse o zaman sarması gerekecek. Bana da öğretti, onun kadar güzel saramıyorum, ama hiç ses etmiyor.

Muhtar çakmağı ile yakıyor sigarasını, sormak aklıma gelmiyor o zamanlar, benzin kokusunu sevip sevmediğini. Ben sevmiyorum.

"İçer misin?" Hayır demiyorum, zaten inanmıyor ki içmediğime. Bu olası değil onun gözünde. On beş yaşındayım ve sigara içmiyorum, bu nasıl olabilir ki, memlekette herkes on üçünde başlıyor. İlk içmem dediğimde kırıldı bana, "Annene söylemem," dedi. "Valla içmiyorum anneanne," dedim. Israr etmedi, ama o günden beri her yakışında soruyor. Bu hoşuma da gidiyor aslında, adam yerine konduğumu hissediyorum.

"Senden birkaç nefes çekerim, oldu mu?" Gülümsüyor, başını sallıyor.

"Anneanne, zararlı değil mi?" Omuzlarını silkiyor. Ben de öyle düşünüyorum.

Zararlı, ama ona değil! Bir nedeni yok ya da bir tek nedeni var. O tam yetmiş sekiz yaşında. İlk kocası öldüğünde başlamış yakmaya, tam kırk yıl önce. Eskiden parası olduğunda istediği gibi içebiliyormuş, o zamanlar ayaklı baca diyorlarmış ona ya da tüten kadın... Şimdi artık idareli içmek zorunda. E kırk yılda bir şey olmadığına göre. E olduysa da ne yani, zaten ne yapsa geçmişe dönemiyor ki.

"Saçlarını öreyim mi anneanne?"

"Dersini çalış kızım."

"Sonra çalışırım."

"Baban kızar sonra."

"Çalıştım derim."

"Anlamayacak mı?"

"Çalıştım zaten anneanne. Hem 10'dan büyük not yok biliyor musun?" Aslında yıldızlı onlar da var kimseye söz etmediğim. Aldığım zaman bile...

Gülümsüyor anneannem. Ailede benim çalışkanlığımı umursamayan bir tek o. Ceplerini karıştırıyor, küçük, bir iki dişi kırık kemik bir tarak çıkarıyor. Başörtüsünü alıp, örgülerini açmaya başlıyorum.

"Hamama bir götüren yok," diyor.

"Burası büyük şehir anneanne. Hani bir kere gitmişsiniz ya annemle, çok pismiş. Küvette yıkansana, o da aynı şey."

Yanıt vermiyor. Aynı şey olmadığını bilmiyorum. Haftada iki kere, komşu kadınlarla toplanıp, dolmaları turşuları yüklenip hamam yoluna düşmek, mermer kurnalarda şarkılarla türkülerle yıkanıp paklanmak, dutlar gibi kırmızı, ekmek

gibi yumuşacık olup eve dönmekle aynı şey olur mu, yapayalnız banyoya girip duvarları üstüne üstüne gelmeden yapayalnız çıkıvermek.

Annem, "Düşüp bir yerini kıracak, ayağını bir kesebilseydik hamamdan," diyor. Ben o ne zaman gitmek istese ardına düşüyorum.

Saçları yumuşacık. Üstleri beyaz altları simsiyah. Annem onları kesmek istiyor, hem baş ağrısı yapıyormuş, hem yaşına yakışmıyormuş, ama henüz direnebiliyoruz. Değişik bir kokusu var saçlarının, yağmur sonrası toprak gibi taptaze...

"Ne sürdünüz yine Emine Hatun?" diyorum. Gülümsüyor.

"Uzat saçlarını sana da süreceğim." Uzatmak isteyip istemediğimi bilmiyorum. Çok umurumda değil, aynaya bakmak bile aklıma gelmez benim. Zaten bizim evde her şeye annem karar verir, o ne derse o olur. Şimdilik tabii... O hiç değişmeyeceğini sanıyor, ben yalnızca bekliyorum.

Örgünün biri bitti. Önüne koyuyorum.

"Bak ne güzel oldu."

"Daha sıkı yapsana kızım."

"Olmaz sonra başın ağrıyor."

"Aspirin yok mu evde?" Elleri ceplerine gidiyor yine. Gömleğinin, eteğinin her yerinde cepleri var. Ceplerinde küçük küçük torbalar kilitli iğnelerle tutturulmuş...

"Bende de kalmamış."

"Başın ağrırsa bakkala gider alırım. Üzülme!"

Sesini çıkarmıyor. Sesli bir insan değil o zaten, çok az söyler çok az dinler. O hareket etmeyi seven bir insan. Çok güzel yemekler yapar, elbiseler diker, ama sevdiği tek şey gezmektir. Burada gezemiyor, gidecek pek bir kimse yok. Yanda Hanım Teyze, altta Nurten Hanım o kadar. Ama bu gezmek değil. Anneanneme göre gezmeye yürüyerek gidilir. O giyinip kuşanır, dudaklarına boya sürer, gözlerine sürme çeker. Başına şöyle uzun bir örtü atar ve yola düşer. Giderken yolda seslenir evlerin pencerelerinden.

"Huu... Ayten kız ne yapıyorsun?" Ayten, işi yoksa gelir işi varsa yine gelir. Pekmez kaynatıyorsa ya da tütün varsa gelemez o ayrı. Anneannem düşer yola yine. O tütünle, bağla bahçeyle, hatta evle bile pek arası olmamış birisi. İlk kocası terzi, ikincisi lokantacıymış. İkinciden sonra yemek bile pişirmemiş, temizlik ve gezme yalnızca....

"Kız Fadime annen nerede?"

"Turşu kuruyorlar."

"Ne turşusuymuş şimdiden?"

Omuzlarını silker sarı kafalı muhacir kızı. Anneannem seslenir.

"Huuu, Zehra!!"

Zehra'nın sesi gelir içeriden.

"İçeri gel Emine abla," derken kapıda görünür kolları sıvalı, parmaklarından sirkeli sular damlayarak.

"Turşu basıyorduk, gelsene. Çay hazır olur birazdan." Girmez anneannem yola koyulur yine. Zehra seslenir arkadan.

"Kavanozları kapayalım geliriz e mi?"

İkinci örgü de bitiyor. Öteki yanına koyuyorum. Bunu daha sıkı yaptım.

"Düzelteyim mi öbürünü?"

"Yok yarın yaparsın. Hadi, eline sağlık."

"Sen de sağ ol, Emine Hatun. Kimde var böyle saç?"

"Eskiden görecektin kızım..."

"Biliyorum ya anneanne... Hepsi simsiyahtı o zaman."

Örgüleri siyah firkete ile tutturup başını hafifçe örtüyorum.

"Çok güzel oldun." Gülümsüyor genç bir kız gibi. Latife değil, onu çok güzel buluyorum. Yüzü kırış kırış, ama zerafetini hiçbir şey silemez hatlarından.

"Bir sigara olsa da içsek." Koşup salondan getiriyorum bir tane.

"O kadar çok var ki anneanne, merak etme kimse farketmez. Ben yakayım mı?"

Çakmağı alıyorum elinden. büyüdüğüm para kazandığım zaman, ona altın kaplamalı bir çakmak ve filtreli sigaralar alacağım. Bir hanım gibi içecek korkmadan üzülmeden. Kalkıp kitaplarımı topluyorum masadan. Güneş iyice alçaldı. Zil çalıyor. Başörtüsünü kontrol ediyor anneannem. Ben kapıya gidiyorum.

Ne Okuyor, Ne Yazıyorlar

Tomris Uyar

TOMRİS uyar, İletişim Yayınları için Nabokov'un *Pnin* adlı romanını çeviriyor. Can Yayınları için beş yılda bir yayımlanan *Gündökümleri*'ni hazırlıyor.

Bir öykü kitabına başlamak istiyor. Bu kez değişik bir biçim deneyerek...

Öğrencileri için Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* ve Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarını yeniden okuyor. Bilge Karasu'nun *Gece*'sini de ikinci kez okuyor.

Bu arada dergileri titizlikle izliyor. Tanınmış çevirmenlerin çalışmaları dışındaki çevirileri çok kötü bulan Tomris Uyar, dergilerdeki ürünleri doyurucu da bulmuyor. Tek tek öykücülerin tek tek öykücülerle ilgilenmediğini, yeni bir öykü damarı da göremediğini söylüyor. Günümüz Türk öyküsü ve şiirine yön verecek bir öykü ve şiir anlayışı görememekten yakınıyor. Herkesin her yerde her derdini yazmasının da, dünya görüşü ve edebiyat anlayışı farklılıklarını ortadan kaldırdığını savunuyor.

SALİHA YADİGÂR

Küllü Tepe

GÜNLER geçiyor. Ölü toprağı serpiliyor üstümüze.
Biz buraya uzak yollardan gelmişiz. Küllü Tepeyi aşmışız birlikte. Suyumuz, aşımız karlı yollarda eksilmiş. Çocuklar, o yollarda çoğalmış.

Ninem böyle anlattı, o her şeyi bilir. Yıldızlı Dağın, yıldızlarının isimlerini bile tek tek sayabilir. İki sevgilinin yolunu kar mı aydınlatır? Hangi yalanlar unutulacaktır bir sevgi kat edilirken? Bunu da bilir ninem. Küllü şarkılarıyla beslemiş büyütmüş çocukları. Şimdi Küllü Tepenin hızlı bir trenle iki dakikada aşıldığına inandıramıyoruz onu. Küllü şarkılarla büyüdük yine de. Her yere taşıdık ölü toprağını.

– Yazık, diyoruz. Çiçek açacaktık oysa.
Bizi buradan taşımak istiyorlar. Külsüz bir tepenin ardına. Ölü toprağına alışmışız. Yalnızlığın ninnisine. Ninem güzel söyler bu ninniyi. Biz de sessizce oynarız. Fısıltı, çağıltıya dönüşür belki. Bir derenin içinde, sessizce akıp giden taş parçaları oluruz. Türkülerle taşınmaya alışmışız.
Ninem, bizi sever. Usulca söyler ninnisini. Zamanı geldiğinde nasıl usulca çekip gidecekse...
Küllü dizlerimiz öyle yorgun ki, oracığa çöküyoruz. Yalnız ülkenin yalnız çocukları. Türkülerinizi nasıl dizginledinizse, hayallerinizi de dizginleyin.

Çığ sesine uyanıyoruz. Baharın gelmesine çok var. Ninem ıslak bez koymuş alnıma.
– Türkü söyledin, diyor.
Ben bahar çocuğuyum. Küllü Tepenin aynı karanlığı yıkar beni.
Yollar bizi bekliyor. Trene bindireceğiz onu. Gümüş yolları farkına varmadan aşacak.
– Vardık nine, diyorum.
– Ölü toprağı yok üstümüzde oğul, diyor. Yalnız bile değiliz artık.

Yıllar sonra Küllü Tepeye geri döndüğümde tek bir düşüm vardı : Varlığın sesini unutmak. Bu dağların ardı, birkaç ses barındırır : kül sesi bunlardan biridir.

Bu yörede kül sesine civan sesi de derler. Bir ilkyaz türküsü de diyebilirsiniz, dinlendikçe unutulan.

Yıldızlı Dağ da bir masal oldu artık, dağın isimli yıldızları... Civanperçem derlerdi, bir delisi vardı buranın, o da ayrı bir yalan...

Rüzgârın içkarartıcı ıslığı duyulurdu, çocuktuk o zamanlar. Ninem reçelli ekmek yapar, elimize tutuştururdu. Yıldızlı Dağ da bir başka reçelli ekmekti ve sarı sarı dururdu. Ninemin de adı vardı, Bağban Nine derlerdi. Yıldızlı Dağın karşısında durur, yıldız saplarını biçtiğini düşünürdük.

– Artık bir Bağban Nine yok, diyorum.

Hayali arkadaşım gülüyor.

Bir daha sarsılmayacak Yıldızlı Dağ. Reçelli ekmekler yenmeyecek karşısında. Usul usul ninni öğütmeyecek Bağban Nine.

Geriye dönerken kül sesinin yalnızca bir türküde geçtiğini ayrımsıyorum. Yıldızlı Dağ da belki bir ninnidir.

ALMILA ÖZDEK

Öteki

"HİÇ bulamayacağız şu yazlığı," dedi Murat Hasan'a. "Bak saat gecenin kaçı oldu. Yanlış yola saptın sen."

"Sen geçsene direksiyona, bu yağmurda becerebilecek misin bakalım..."

"Geceyi arabada geçireceğiz gibime geliyor."

Olmaz, dedim içimden. Ben geceyi bu adamlarla arabada geçiremem. Yağmur bir dinse, bari ondan kurtulsak...

Arabanın silecekleri çamurlu yağmuru silemiyor, daha da sıvaştırıyordu. Hasan bir süre sonra inip içme suyuyla camları yıkamak zorunda kaldı, ıslak kedi yavrusu gibi döndü arabaya.

"Hadi bakalım, asıl şimdi boku yedik, içme suyumuz da bitti. Bir iki kıytırık bisküviye kaldık. Seda, nerden aklına geldi bu havada, 'Yazlığa gidelim,' demek?"

Ben mi, "Yazlığa gidelim," demişim, ben mi böyle demişim? Yazlığım olduğunu öğrenir öğrenmez bana sormadan yolculuk planları yapmaya başlayan, bu Hasan değil miydi?

Yorulmamam için arabamı sürüyordu şimdi. Bir şey demedim.

"Hey hey baksanıza, ilerde bir karaltı var."

"Köpektir."

"Oğlum insan bu insan!"

"O zaman delidir, bu yağmurda..."

"Ulan kadın bu!"

"O zaman zırdelidir."

"Sus lan ibne, belki parası vardır, bir bakalım şuna."

"Ne bakacağız be? Parası varsa ne olacak? Hasan bırak Allah aşkına, hırlı hırsızdır, hastalıklıdır, tekinsizdir, ne bileyim ben, havaya baksana."

"Ulan ne ödleksin. Hem bak bizi gördü bile, yaklaşmamızı bekliyor."

"Sakın arabaya almaya falan kalkma, gazla geç yanından."

"Bu kadın bayağı genç yahu!"

Hasan arabayı sağa çekmişti bile. Kadının kapüşon ve atkıyla örtülmüş yüzünü karanlıkta seçemedim.

"Merhaba!" dedi Hasan. "Bu yağmurda dışarda kalamazsınız, lütfen arabaya buyrun."

Kadın tek söz etmeden arabaya binip yanıma oturdu. Kapüşonunu ve atkısını çıkarıp yüzünü açtığında, korkudan donakaldım.

Arabaya binen kadın bendim!

Zayıf vücudu, yine de yağmurluğun altından bile belli olan basenleri, gözlerinin bitişikliği, alnındaki beni, dudağının kenarındaki yağ bezesi... Kaçarı yok, ben! Üstelik elbiselerini bile hatırlıyordum sanki, bu kahverengi eteği, şeker pembesi bluzu...

Öbürleri kadınla aynı olduğumuzu fark etmemişlerdi, ben de ağzımı açıp tek bir şey söylemedim.

Bu yağmurda kadının üstü başı tozluydu, çimento tozuna benzer bir toz, üstelik rutubet kokuyordu. Benim ikizimdi, ama sanki benden birkaç yaş daha gençti.

"Yolumu kaybettim," dedi genç kadın. "Bu yolların yabancısıyım."

"Biz de," dedi Hasan. "Gerçi aramızda buralara hiç de yabancı olmaması gereken biri var ama, neyse."

Evimin yolu sanki beynimden silinmiş, hatta kazınıp çıkarılmıştı.

Gözlerimi genç kadından alamıyordum, o da beni gözucuyla izliyordu, öbürlerine çaktırmadan. Bu arabaya benim için binmişti, orası kesin. Ama neden? Fiziği benimle tamamen aynı olan bu genç kadının benden ne farkı vardı ki, şimdi karşıma çıkıyordu?

"Süzenler Tatil Sitesi'ni biliyor musunuz?" dedi Hasan. "Biz oraya gitmeye çalışıyorduk da."

"Tabii biliyorum," dedi kadın. "Ben daha önce de gitmiştim oraya, birkaç sene evvel."

Beni bu kadar pis bir yere getirdiğine inanmıyorum! Çimento torbaları bile duruyor! Allahım, ben şimdi bu adama nasıl derim burada yapmayalım diye?

"Bizim arkadaş orada oturuyor da," dedi Hasan, alaylı. "Onun evini bulmaya çalışıyoruz şimdi."

"Biraz daha ilerde," dedi kadın. "Yolu çok sapadır."

Hani bu yolların yabancısıydı, diye düşündüm, ama ses etmedim. Genç kadın gözucuyla beni izlese de yüzüme hiç bakmıyordu, sanki ben orada yoktum, sadece erkeklerle konuşuyordu.

"Siz de bizimle gelin, eğer müsaitseniz," dedi Hasan, bildiği tüm kibarlığı ortaya dökerek. "Fırtına gittikçe azıyor, tek başınıza kalmanız tehlikeli olabilir."

Bir süre daha ilerledikten sonra, Hasan birden bağırdı :

"İşte tabelayı gördüm! Nihayet gelebildik yahu! Seda, evini bulabilecek misin bari?"

Site kapısına gelince arabayı park ettik, kadın öne geçip yolu göstermeye başladı. Merak ettim, acaba Hasan ile Murat ikimizi bir mi görüyorlardı? Onların, bu genç kadını hiç de garipsemedikleri açıktı.

Site ıpıssızdı, ne sitenin içinde, ne de sitenin yakınındaki köyde bir tek ışık vardı. "Elektrik direklerine yıldırım düşmüş olmalı," dedi Murat. "Bize de bir şey olmadan eve bir girebilsek... Seda, anahtarın vardır inşallah?"

Bu soruyu hiç üstüme almadım. Genç kadın çantasından anahtarı çıkardı, kapıyı açıp içeri girdi. Aniden keskin bir rutubet kokusu çarpınca yüzüne irkildi birden, sonra buzdolabına yöneldi.

"Siz geleceksiniz diye hazırlanmıştım," dedi pasta ve biraları çıkarırken. Mutfak dolabından da cin ve konyak çıkardı.

"Oh hoh hoh," dedi Hasan keyifle, "ev sahibi dediğin işte böyle olur."

Hasan ile Murat içtikçe seslerini yükseltiyorlar, genç kadına sürekli içki ikram ediyorlardı. Genç kadın onları hiç reddetmiyor görünüyordu, ama çok az içtiğinin farkındaydım. Sanki bir plan vardı aklında, arada bir etkileyici kahkahalar atıyordu, kahkahaları erkeklerin böğürmeleriyle birlikte fırtınanın sesine karışıyordu. "Aslında bana hiç benzemiyor," diye düşündüm onu izlerken, "dikkatli bakan bir göz, bu kadınla benim aramda en ufak bir benzerlik olmadığını hemen anlar."

Hasan açık açık kadına asılmaya başlamıştı, Murat ile rekabet ediyorlar, horoz gibi şişiniyorlardı. Beni şaşırtan, kadının bu durumdan epey hoşnut görünmesiydi, ikisinin de ne iğrenç tipler olduğunu anlamıyor muydu acaba? "Aslında çok tecrübesiz bir genç kadın bu," diye düşündüm kendi kendime, "cesur görünüyor, kendinden emin görünüyor, ama daha çocuk olduğu belli. Kadın olmaya çalışan bir çocuk o, ama yanlış yapacak."

Etrafın böyle olduğuna bakma, çarşaf temizdir. Oh hoh hoh, ne uzun bir etek giymişsin böyle! Oysaki ne kadar da gençsin...

PINAR ERYAŞAR AYMAZ

Bir Numara

BERBERE gitmeyi hiç sevemedim, hiç... Dişçiye gider gibi bin bir sıkıntıyla içeriye girer, koltukta iğreti oturur, olabildiğince çabuk kalkmaya bakarım. Bir de kalabalıklar içinde tedirgin olduğumda ellerim doğruca başıma gider, saçlarımı bulduğum anda da rahatlarım.

İhsaniye'de ilkokul öğrencisi olduğum yıllarda kim olsa çıplak kafama bakıyor sanır, kim baksa fena halde huylanırdım. Keyfim hemen kaçar, konuştuğum şeyi bile şaşırırdım. Bayrak törenlerinde kafalarımız uçsuz bucaksız bir patates yığınını andırırdı. Bize bir diyeceği olan, yüzümüze değil, sanki yokmuşuz gibi boşluğa, duvara bakarak konuşurdu. Karalama kâğıdı muamelesi görürdük büyüklerden sürekli. Niye? Acaba çenemiz hep aşağıda olsun diye mi?

Hepimizin adı aynıydı onlar için : "Hişt küçük, az baksana buraya." Uzun saçlı olsak sanki adımızla çağrılacak, adam yerine mi konacaktık? Ama işte nedense bize öyle, bütün iş saçtaymış gibi gelirdi.

Mart'ın sonları, sanırım bir cuma günüydü. Her zamanki gibi son ana kadar direnip, yine her zamanki gibi mecbur, Çukur mahallenin yolunu tutmuştuk, bizim sınıftan Hamza ve ben. İlk berberimizdi Mehmet Amca, severdik, ama yaptığı iş de malumdu. Bizi, uzaklığına rağmen ona çeken şeyse ucuzluğuydu. Çıktıktan sonra cebimizde bir gofret parası kalırdı mutlaka. Kiracıların ay başları gibi, bizim tıraş zamanlarımız da ne çabuk geliverirdi yarabbim. Uyarılar önce okulda başlar, evde devam eder, "Gene iki tel kestirip gelme sakın," sözüyle de her şey biterdi. Hadi marş!

Aşağı doğru indikçe sokaklar daraldı, evler kavruklaştı, birbirine sokuldu, kediler, köpekler çoğaldı, ışıklar azaldı. Çocuk ağlamaları öksürük seslerine, soğan kavurmaları, bacaların incecik, bir düş gibi tüten dumanlarına karıştı.

Akşamın henüz kol gezmediği hafif saatlerdi. Hava incelmiş, soğuk keskinleşmiş, yollar tenhalaşmıştı. Hamza, kırık ön dişinin arasından durup durup, "Of amma soğuk ya," diyordu.

Bir pastane ve tuhafiyecinin arasında, sığıntı bir dükkândı Mehmet amcanınki. Koridoru andırırdı, fön makineleri, makaslar, taraklar, çay bardakları, eski gazeteler de (on yıl öncesinin gazetelerine bile rastladığım olmuştu) darmadağındı. Tezgâh tozlu olur, içerisi sabun, sigara, ıslak havlu kokardı.

Kapıdan girdiğimiz sırada Mehmet Amca, dönme yeri kısık eski bir büro koltuğunda bulmaca hallediyordu. Bizi görür görmez sobanın fişini taktı. Müşterisi olmadığı zamanlar bazen elektrik sobasını açmazdı.

– Okul tıraşı mı?

Ne biz cevap verirdik, ne de o cevap beklerdi. Ensemde makas şıkırdarken, ayna kenarlarına sıkıştırılmış resimlere bakardım hep. Eski kartpostallar, Türkan Şoray'ın köylü kızı kılığında bir resmi, kendilerini nedense iyice kasmış, yüzlerini buruşturmuş bir futbol takımı, Mehmet Amca'nın bir askerlik fotoğrafı (gençliğinde zayıf olmadığı anlaşılıyordu), iki eski takvim, en son bir sepet içinde yavru kediler... İçerisi ancak ısınmış, camlar buğulanmıştı. Kendimi radyodan gelen mırıltılarla makas şıkırtılarına bırakmıştım ki, birden sökülürcesine kapı açıldı. İçeriye soğukla birlikte, soğuktan da sevimsiz Süleyman daldı. Mehmet Berber'in bulmaca çözdüğü koltuğa yarı devrildi, sarkık bıyıklarını sıvazladı, kısa kalın bacaklarını iyice açıp titrete titrete salladı, sonra fena bir koku almış gibi burnunu tuttu. "Vay Mehmet Abim, taze kabak mı aldın? Kabak kokuyor burası be," deyip yağlı yağlı güldü.

Bir daha ne bu denli utandığımı hatırlarım, ne de bu denli kızıp kırıldığımı. Hamza da ben de hıçkıra hıçkıra ağlamıştık. Daha önce biri bize bu sözlerden bu kadar alınacağımızı söyleseydik inanmazdık. Ama alınmıştık işte, hem de nasıl. Yoksa ona, hiç değilse, "Asıl senin çorapların kokuyor," derdim. Kabak kafalarımıza, birbirimize itiraf etmeden sessiz sedasız katlanmaya alışmışken neden yüzümüze vuruyordu ki?

İç çekmelerimiz seyrekleşmiş, gökyüzü pençe pençe kararmıştı. Hamza, araba lastikleri ve çıplak ağaçlara çevrili evlerinin karaltısına ince silik bir çizgi halinde karıştı gitti.

***

AĞIRDAN yağmur çiselemeye başlamış, sonra da tenha sokaklar binlerce su damlasıyla doluvermişti birdenbire. Hava yumuşamıştı. Uzaktan uzağa babamın otobüsünün sesini duyar gibi oldum sevindim. Uzun yol şoförüydü benim babam, onun için her zaman evde olmazdı. Yokuşun kalanını bir solukta çıkıvermiştim. Küçük bir yük kamyonu bizim sokağa eşya boşaltıyordu. Görünürlerde otobüs filan da yoktu. Apartmanımızdan içeri girdiğimde genç bir kız çıplak sarı bir lambanın tam altındaydı. Koyu, kıyılarında kestane ağaçları yanıp sönen saçlarında akşam güneşinin son selamları, gülüşleri saklıydı. Döndü. Aman yarabbi!.. Bir avuç ışıklı bilyenin oyunu vardı yüzünde. Bana güldü. Öbürleri gibi boşluğa değil, doğrudan yüzüme baktı da güldü.

– Sen burada mı oturuyorsun küçük? Adın ne senin?

– Ee-erol.

– Biliyor musun, size komşu geldik Erol.

Başımı salladım. Ağzımın o an bir karış açık olduğuna eminim. Gözyaşlarım belki daha kurumamıştı bile yüzümde. Aklım eridi, eridi... Küçük, sıcak bir su damlası gibi ona doğru aktı gitti. Sonra birden kafamın patates gibi olduğunu hatırlayıp koşa koşa yukarı çıkmış, kat boşluğundan belime kadar sarkıp aşağıya bakmıştım. Hamallar koltuklarla, dolaplarla geçmiş, ama o bir daha görünmemişti. O akşamdan sonra, apartman boşluğu artık benim için büyülü bir yerdi.

***

SONRAKİ günler rüyada uçar gibi, bir garip dalgınlık, tatlı eşsiz bir uyku içinde geçti. Her gün önünden geçtiğim o çamurlu okul yolu, Hamza'ların bahçesi, Cumhuriyet Meydanı, hepsi hepsi de, yabancı değil, ama yeni geliyordu. Sanki buralara yeni taşınmıştık, sanki her gün yepyeni şeyler giyiniyordum, her akşam atlı karıncaya biniyor ve her sabah bembeyaz, el değmemiş ilk karlara uyanıyordum. Ben de bir şeyler yaşıyordum. Biriyle konuşurken, mesela Hamza'yla, söylediklerimle kafamdan geçenler bambaşkaydı.

Adı Ayten'di. Bu, kahverengi kâkülleri hep koşuyormuş gibi gözlerinde uçuşan komşumuzun, babası yaşında bir tüccarla oturduğu herkesin dilinde, ama benim umurumda bile değildi. Ona beklediğim değil, hiç beklemediğim anlarda rastlardım. Bana hemen gülerdi, bir kez olsun hatırımı sormadan geçmemişti. Bense hazırlıksız tahtaya çekilmiş gibi ağzımda aynı kelimeyi çiğner dururdum, ter basardı. Ayten'in kendisi hakkında söylenenlerden haberi yok muydu, yoksa aldırmaz numarası mı yapıyordu bilmiyorum. Hiçbir şeyle ilgilenmez bir hali vardı, sanki birinin hayatına emaneten bakıyordu da sahibi gelince çekip gidecekti.

***

BÜTÜN terminaller birbirine benzer, ama o zamanlar bana bizimkinin köftesi bile bir başka gelirdi. Hoş başkasını da görmemiştim zaten. Terminal sinemaydı, lunaparktı, limandı. Kasabamız evse, o sokaktı, dışarısıydı. Dışarıdaysa kim bilir neler neler vardı. Bu bavullar dolusu telaş, bu koşuşturma, bu bağrışma gürültü patırtı bu heyecan, sadece bir yerden bir yere gitmek için olamazdı. Babam ilk kez, "Seni sefere götürüyorum, hadi bakalım hazırlan," dediğinde düşünün bendeki sevinci. Hem de gece seferine.

Götürmekten caymasınlar diye muavin Cavit Ağbiyle birlikte yazıhane kapısında bağırabildiğim kadar bağırıyordum.

– Isparta Isparta!

– Yer var mı muavin bey?

Masmavi bir ses. Ayten'in sesi! İyice paltosuna sarınmış, omuzlarını kısmış. Yanakları soğuktan al al, gri beresinin altından kahverengi saçları su gibi akıyor. Sürekli gözüne giren bir tutamı başının bir hareketiyle geriye atıyor, elleriyle paltosunun kenarını büküyordu. Dalgındı. Bu akşam nedense hiç doğruca yüzüme bakmadı. Fazlaca bir şey de söylemedi. Bu sefer çok konuşan, rahatça konuşan bendim. O, bir tüp sobasıyla ısıtılmaya çalışılan yazıhanede, anlattığım her şeyi gülümseyerek dinler, ikide birde saatine bakarken ben amaçsızca ordan oraya koşuşturuyordum. Nedense olduğum yerde duramıyor, sürekli yüksek sesle gereksiz yere konuşuyor, acele işim varmış gibi çabucak bir yerlere gidip geliyordum.

– 9.15 kalmasın!

Babam, göbeğine rağmen usta bir binici gibi yerine oturmuş, simit tablasına

benzeyen direksiyonu iki eliyle kavramıştı. Ana yola çıkar çıkmaz bana,

– Cavit Ağbin koltuğunu sana verdi, dedi. Kabarık saçlı çilli Cavit Ağbi yandan göz kırptı. Muavin koltuğuna kuruldum. İkide bir başımı geriye çevirip hâlâ orada mı, diye Ayten'i yokluyordum. Daracık yollar biri çekiyormuş gibi tekerleklerin altında hızla kayıyor, ağaçlar kollarını iki yandan otobüsü yakalayacaklarmış gibi birden uzatıp birden indiriyorlardı. Sanki bize bir şey söylemek istiyorlar, sanki bizden yardım istiyorlar, fakat hemen ardımızdan, kıpırtısız, suskun, hiç konuşmamış ve bir daha hiç konuşmayacak bir hayalet ordusu gibi kalakalıyorlardı. Neden bilmem, ama bu bana yolların sonunda Isparta değil, hiç bilinmedik parça parça yaşadığım sevinçlerin tümünü birden orada bulacağım, ışıkları hiç sönmeyen, berbere isteyenin gideceği bir yer var gibi geliyordu.

Akşam, parmakuçlarına basa basa, tülleri çeker, serin bir çarşafı serer gibi indi üzerimize. Sanki suda bir gül açmış, rüzgârda bir yaprak kaymıştı usulca. Birisi damla damla lacivert mürekkep katıyordu göğe, sonra da siyah. Dal uçları, elektrik direkleri ve dağlar, uçmaktan sarhoş kuşların çizdiği bir resim gibiydi. İçerde, Ayten, sevimli bir karaltıya dönüşmüştü. O akşam ışıklar hiç yansın istemedim.

Babam, "Rıfat'ın oradaki mobilyacı dükkanı boşalıyormuş," deyince Cavit Ağbi :

– Yapma yahu orası tam bize göre.

Babam başını salladı :

– Sen ne diyorsun? Koca yer, arkada ufaktan bir avlusu da var.

– Oraya hemen bir çardak, iki masa falan... He ağbi?

Babamla Cavit Ağbinin hayaliydi bu. Ne zaman daralsalar, küçük bir meyhane hayaline sarılırlardı, hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir hayale. Bütün yolcuların sesi tek bir mırıltıya dönüştü, üzerimde ninni etkisi yaptı. Gözlerim yollara bakmaktan ağırlaştı. Ne kadar direnSem de uyumuşum.

Sabah beni önce güneş, sonra "Yeşil ayna takındın mı beline" türküsü uyandırdı. Cavit Ağbi üzerime deri montunu, babam lacivert pardösüsünü örtmüştü. Hemen arkama baktım, otobüste benden başka kimseler yoktu. Koşarak aşağıya indim. Benzin istasyonunun bahçesinde, henüz çiçeklenmemiş bir erik ağacının altında babamla Cavit Ağbi çay içiyorlardı.

– Şey, şey olmuş, kimse yok! Gitmiş... Gitmişler!

Babamla Cavit Ağbi gülmüştü sadece.

Dönüş yolu hiç de dün akşamkine benzemedi. Sihir uçmuştu. Ayten yoktu biliyordum. Biliyordum, ama elimde değildi, hâlâ ikide bir başımı çevirip bakıyordum arkaya. Koltuğu boştu, hiç kimse oturmamıştı. O koltuk gibi bir boşluk bir yerimde hep kaldı.

Terminallerin o sadece yer değiştirmekten ibaret kaygısı, telaşı, kuru kaba gürültüsü arasında, istasyon büfesinde ayaküstü tost yer, "Acele edelim beyler kalkıyor" anonsuyla çayını yarım bırakıp otobüsüne koşturur gibi geldi geçti zaman.

Ayten bir daha dönmedi Isparta'dan.

***

YİNE bir cuma günü okul çıkışı Hamza'yla Cumhuriyet Meydanı'ndan Çukur Mahalle'ye doğru inmeye başlamıştık. İndikçe evler ufaldı daraldı, çukurlar çöpler arttı, ışıklar azaldı, kediler köpekler çoğaldı.

Yazdı. Mehmet Amca, dükkânının önüne bir sandalye atmış, sardunyaları dışarı çıkarmış, kedileri kovalıyordu. Önce ben oturdum. Daha kartpostallara bile bakmamıştım ki Süleyman içeri yıkıldı. Yanımdaki öbür koltuğa oturup ellerini kavuşturdu :

– Mehmet Ağbi bak şu enseyi iyi alamamışsın, sen maymuna mı çevirmek istiyorsun beni. Bir Toparla bakalım hadi.

İçimden bir şeyler kabardı :

– Sıra bizdeydi, dedim.

Hamza da, "Evet bizdeydi," dedi. Mehmet Amca, ağzıyla değil, pembeleşen çıplak tepesiyle güldü. Evlenmeye can atıp da başı önünde, "Siz bilirsiniz," diyen kızların titrek sesiyle :

– Müşteriyi duydun. Sıra çocukların sırası Süleyman, dedi.

Süleyman için bu, o kadar olmayacak bir şeydi ki, kalakaldı. Bir bize, bir Mehmet Berbere, sonra yine bize bakıp,

– Peki, ben sonra da gelirim ağbi, dedi.

Mehmet Berber hâlâ pembe yüzüyle usulden sordu :

– Okul tıraşıydı değil mi?

Birbirimize bakıp, "Hayır," demiştik.

– Üç numara!

ŞULE TANKUT

Eylem'in Ailesi

BANA bir çift gümüş küpe almış. Kulaklarımda iki gümüş halkayla dolaşıyorum hep. Aynaya baktığımda ilk küpeler çarpıyor gözüme. İçim ısınıyor. Hiç çıkarmıyorum onları kulaklarımdan.

Bana aldığı gümüş küpelerden tanıyorum onu; bir de bir yaz günü eşiyle çektirdiği fotoğrafından. Kısa kumral saçları tatlı bir esintide yazın kokusunu getiriyor sanki burnuma. Telefonda duyduğum sesi sevecen, ölçülü. "Küçük bir şey," diyor küpeler için, "küçük bir hatıra."

Biri erkek, biri kız; iki çocuk annesi. Adı Eylem, gözleri duyarlığın hüznüyle parlayan iki yıldız, bir erkek çocuk. "Sen kimsin?" sorusunu, "Cadı bebeğim ben!" diye yanıtlayan ve büyüdükçe sevimliliğine, çarpıcı güzelliği eklenecek olan bir küçük kız.

Uzayan kâküllerini baba kesmeye kalktı küçük kızın. "Git de makası getir!" dedi Eylem'e. Anne içerde yemek yapıyordu. Boyu gittikçe kısalan kâküller bir türlü aynı hizaya gelmediği halde, baba kesmeye devam etti. Eylem, "Babaya makası getirmeden önce anneye mi haber verseydim?" diye düşündü. Anne, kızının, vücuda küçük gelen bir elbise gibi çekmiş izlenimi vererek, alnını açıkta bırakan kâküllerini görünce, kızdı babaya.

Her gece yatmadan önce dördü dans ediyorlar birlikte. Sevinecek özel bir şey olmadığı zaman bile öyle hoplaya zıplaya dans etmek neşelendiriyor onları.

Eylem yatağına girdiğinde kendisini bir uzaygemisi olarak düşlüyor. Tavanda dolaşan düşman uzaygemisinden saklanmak için bitki örtüsünün, yani yorganının altına giriyor. Dikkat çekmemek için hiç kıpırdamamalı. Uzaygemisinin makine dairesinde çalışmaya devam ediyor ayakları. İnce uzun parmaklı esmer ellerinden birinin adı Virelt, diğerininki Direlt. Onlar uzaygemisinin yolcuları. Hareket ediyor, konuşuyorlar. Eylem sessizce, hiç kıpırdamadan, düşmanın uzaklaşmasını beklerken, uykuya yenik düşüyor her gece.

Anneanne, "Paşa olacaksın sen," diye sever Eylem'i. Fırından gelen mis gibi kokularla dolar ev. Anneanne küçük torun yanmasın diye fırını balkona götürdü. İnattan mı yoksa meraktan mı, Eylem çıkıp balkona, oturuverdi fırının üstüne. Anneanne telaşlandı, küçüğün ağladığını duyunca. Hemen soyduğu domateslerin üstüne oturttu ağlayan torununu.

Anneyle babanın giysi dolapları ortak. Anne, babanın kazaklarını giyebiliyor. Birlikte kitap okuyorlar geceleri yatmadan önce. Babanın uykusu geliyor. Ama ışık kapansın diye kavga çıkarmıyor hiç. Baba uykuya dalarken, anne devam

ediyor okumaya.

Eylem ağlıyor. Bir türlü okuma yazma öğrenemedi, diye, anne aldı Cin Ali'sini elinden, sobaya attı. Sonra pişman oldu anne. "İlk çocukta insan acemi oluyor," dedi ağlamaklı.

Evin en küçüğü gülümsedi. En sevdiği çizgi film kahramanı uzun çoraplı Pippi'ye benziyordu. İki yandan topladığı saçları Pippi'ninkiler gibi dik dursun diye, anne, kızının saçlarına tel takmıştı. Bir süre, yeni saç modelinden sıkılana kadar, evde halinden memnun dolaştı küçük kız.

Hep yeni müzik albümleri, kitaplar alıyor anneyle baba. Sinemaya gitmeyi çok seviyorlar. "Yıldız Savaşları" gösterime girdiğinde Eylem o kadar çok ısrar etti ki gitmek için, baba dayanamadı. Sinemaya girmek için yarım saat yağmurun altında sıra beklediler. Baba hiç kızmadı. Hatta televizyon şeklinde kalemtıraş bile aldı Eylem'e. Amca evlenmeye karar verdiği zaman, onu bir başkasıyla paylaşacak olmanın burukluğunu duydu Eylem. Yengeyle amca onu birkaç kez sinemaya, atariciye götürdüler birlikte. Hoşlandı bundan, duyduğu burukluğu unuttu Eylem.

Baba haksızlıklara katlanamıyor hiç. Sesi ne kadar sakin, yumuşak. Mahkemede de öyle mi merak ediyorum.

Elektrikler kesildiğinde Eylem'i oyalamak için oyunlar icat ediyor baba.

"Bak şimdi, bu kesekâğıdının altında bir bardak var. Sen karşı duvara doğru yürü. Sonra dön gel, elindeki sopayla kesekâğıdının üstüne vur."

Eylem denileni aynen yaptı. Bardak yok olmuş!

Bir değil, beş değil, on kez oynadılar oyunu. Sonuç aynı. "Afrika ormanlarının yedi kat dibinde öğrendiğim bir sır bu. Söyleyemem." Eylem iyice meraklandı. Oyunu bir kez de yalnız başına oynamaya karar verdi. Kesekâğıdını bardağın üzerine geçirdi. Sopası elinde karşı duvara doğru yürüdü. Geri dönüp kesekâğıdının üstüne vurmasıyla bardağın kırılması bir oldu.

Anne, "Nerden icat ediyorsun bu oyunları?" diye kızdı babaya.

Köy ilkokulunda birisi gizlice zile bastı. Kızdı öğretmen. Eylem'in kulağını çekti. Evde babaannesine çocuk yüreği titreyerek, "Ben yapmamıştım ki," dedi Eylem. Hışımla okulun yolunu tuttu babaanne. Mert, güçlü, dediğim dedik bir yaşlı kadın. Yaptığı yemeklerden belli, eli bol, gönlü bol.

Yıllar sonra babaannenin tabutunu omuzladığında ilk kez duyacaktı Eylem ağırlığını; yalnız tabutun değil, ölümün de. Sevdiklerini ansızın bir akşamüstü kaybedebilecek olmanın derin kaygısı yerleşecekti yıldız gözlerine.

"Baban gibi avukat mı olacaksın, amcan gibi doktor mu?"

Bütün köyün hastalarını para almadan iyileştiren doktorun yeğeni, bütün köyün hakkını karşılık beklemeden savunan avukatın oğlu, köylü çocuklarıyla oynamayı tercih etti hep; zengin yazlıkçıların çocuklarıyla oynamaya.

Anne, babanın koluna giriyor yürürken. Eylem'in de elinden tutuyor. Bir kez, baba yanlarında yokken, anneyle Eylem el ele yürüdüler. Yerde yüzü kirden, üzüntüden kararmış bir adam oturuyordu. Çıplak ayakları yer yer çatlamış, kanamıştı. "İşte," dedi anne, "baban böyle fakirlerin, yardıma ihtiyacı olanların haklarını koruyor."

O anda derinden hissetti Eylem, evde mandolin dersi alırken dışardan sesleri

gelen arkadaşlarının oyununa katılma özlemi kadar derinden, babası gibi olma isteğini içinde.

"Sen benim kahramanımsın," dedi Eylem'e anne.

Gümüş küpeler avucumda iki hilal; ürkütücü göğü aydınlatan. "Helal parayla alınmış," diyorum içimden.

Varsıllığın kuleleri yoksulluğun çukurlarını daha da derinleştirir ya yükselirken, anne ve baba yağmurun toz toprak bırakmadığı serin bir vadide kurmuşlar köy evini. Çocuklarını kendi yaşamlarına yolculadıkları gün, o köy evine yerleşecekler. Bir fırın oydurup duvarın içine, çocuklarının düşleri kadar sıcak köy ekmekleri pişirecek anne.

Bana bir çift gümüş küpe almış. Kulaklarımda iki gümüş halkayla dolaşıyorum hep. Aynaya baktığımda ilk küpeler çarpıyor gözüme. İçim ısınıyor. Hiç çıkarmıyorum onları kulaklarımdan.

"Söyle anneye" diyorum Eylem'e. "Küpeleri çok beğendiğimi, hep taktığımı söyle."

artık unutabilirsiniz...

Çünkü artık abonet ile sorunsuz abonelikler dönemi başlıyor.
Abonet'le dilediğiniz yayınların size ulaşması şimdi çok daha kolay, hızlı ve güvenli...

Abonet yeni, çağdaş, kolay ve güvenli bir abonelik sistemidir. Sisteme katılacak olan diğer yayınlarla birlikte Abonet, her geçen gün daha fazla okuyucuya ve yayıncıya hizmet verecek...

Abonet ile okuyucular;

- Bulunmayan dergileri aramak zorunda kalmayacaklar,
- İstedikleri yayınlara istedikleri periyotta abone olabilecekler (*Haftalıklarda en az 4 sayı, aylıklarda 1 sayı*)*,
- Abone oldukları yayınlar Aktif Dağıtım güvencesiyle ulaşacak,
- Yayının durması halinde abonelik ücretini geri alabilecek veya başka bir dergiye abone olabilecekler,
- İstedikleri dergiye telefon, faks, internet veya e-mail yoluyla abone olabilecekler,
- Kredi kartıyla veya adreste nakit ödeme yapabilecekler.

YAZ KAMPANYASI

GEZİ 99'u incelemeden tatil programınızı yapmayınız!

GEZİ 99 TÜRKİYE TATİL REHBERİ

Bölge-bölge, il-il tüm Türkiye. Tarihi turistik yöreler antik kentler, hoteller, moteller, tatil köyleri, kaplıcalar, yol göstergeleri, ulaşım haritaları, dağcılık ve kayak merkezleri, lokantalar-barlar ve eğlence yerleri, seyahat acentaları

Türkiye Gezi Rehberi	: 5.000.000 TL.
Türkiye Antik Kentler Rehberi	: 2.000.000 TL.
Türkiye Otel Rehberi	: 2.500.000 TL.
Renkli ofset baskılı üç rehber birarada	**8.000.000 TL.**

Alacağınız tüm ürünler adresinize imza karşılığı teslim edilecek ve ister kredi kartıyla ister adresinizden nakit tahsilat yöntemiyle ödemenizi gerçekleştirebileceksiniz. Sipariş vermek için **http://www.abonet.net** *'ten "Gezi 99 forma" doldurunuz veya bizi arayınız...*

"ABONE FORMU"nuz arka sayfadadır.

abonet

Perpa Ticaret Merkezi 11. Kat B Blok No.1752 Okmeydanı-İstanbul
tel: (212) 222 83 32 - 222 72 06 **faks:** (212) 222 27 10 **e-mail:** abonet@abonet.net **web:** www.abonet.net

abonet ile abone olabileceğiniz dergiler (şimdilik):

Adam Öykü	Türk edebiyatının öncü dergisi.
Adam Sanat	Sanatta ve edebiyatta kalıcı.
Beauty Forum	Estetisyenin dergisi.
Beauty Forum Kataloğu	Katalogla ürün satışı.
Bütün Dünya	Aylık genel kültür dergisi.
Çveneburi	Kültürel dergi.
Düşünen Siyaset	Aylık düşünce dergisi.
Edebiyat ve Eleştiri Dergisi	"Eleştiri önemlidir".
Güldiken	Mizah kültürü dergisi.
Hipokrat	Tıp sektöründe söz sahibi.
İnşaat Ekonomi Dergisi	Ürün ve hizmetlerinizi hedef kitleye ulaştıran rehberiniz.
Kafkasya Yazıları	Tarih, edebiyat, kültür ve sanat dosyası.
Kardiyoloji	Kardiyologların spesifik dergisi.
Kozmetik Market	Kozmetik ve parfümeri-bujiteri dergisi.
Kuaför Magazin	Türkiye'de saç modelleri, kozmetik ve estetik konularıyla sektörün eşsiz dergisi.
Lokomotor	S.T.R. konusunda uzman dergi.
Print Türkiye	Türkiye'nin en iyi matbaacılık dergisi.
Roza Dergisi	Cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa karşı Kürt kadın dergisi.
Turkish Aviation	Havacılık dünyası Turkish Aviation ile avucunuzda.

Dergi sayısı önümüzdeki günlerde artacaktır.

ABONE FORMU

Aşağıdaki bilgileri bize telefonla da iletebilir ya da www.abonet.net **sitesine girerek kaydedebilirsiniz.**
Tel: (212) 222 83 32 Faks: (212) 222 27 10

Adı-Soyadı/*Name-Surname* : .....

Adres/*Address* : .....

Tel No. : ..... **Faks No.** : ..... **E-mail** : .....

Abone olmak istediği dergi:

Dergi	Periyodu	Kapak Fiyatı	Kaç sayılık abonelik istiyorsunuz?
Adam Öykü	İki Aylık	1.250.000 TL.	
Adam Sanat	Aylık	750.000 TL.	
Beauty Forum	İki Aylık	1.000.000 TL.	
Beauty Forum Kataloğu	Üç Aylık	250.000 TL.	
Bütün Dünya	Aylık	750.000 TL.	
Çveneburi	Üç Aylık	1.000.000 TL.	
Düşünen Siyaset	Aylık	1.500.000 TL.	
Edebiyat ve Eleştiri Dergisi	İki Aylık	750.000 TL.	
Güldiken	Dört Aylık	1.000.000 TL.	
Hipokrat	Aylık	1.000.000 TL.	
İnşaat Ekonomi Dergisi	Aylık	750.000 TL.	
Kafkasya Yazıları	Üç Aylık	1.250.000 TL.	
Kardiyoloji	Üç Aylık	1.000.000 TL.	
Kozmetik Market	İki Aylık	750.000 TL.	
Kuaför Magazin	İki Aylık	1.000.000 TL.	
Lokomotor	Üç Aylık	1.000.000 TL.	
Print Türkiye	İki Aylık	1.000.000 TL.	
Roza Dergisi	İki Aylık	400.000 TL.	
Turkish Aviation	İki Aylık	750.000 TL.	

Ödeme şekli:

❍ Dergi tesliminde nakit ödeyeceğim. (Toplu aboneliklerde)
❍ Havale gönderiyorum. (İş Bankası - Perpa Şb. Hesap no. 10591 2)
❍ Abonelik bedelini Kredi Kartı hesabımdan her ay çekiniz.

Kart Tipi : ❒ Visa ❒ Master

Kart No. : ☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐ Geçerlilik Tarihi: ..... / ..... İmza:

Adam Yayınları

Adam'dan yeniler

Çeviren: Server Tanilli
Robert Mantran
Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1-2

Yeryüzünün gelmiş geçmiş en büyük imparatorluklarından birini kuran Osmanlı Devleti'nin yalnız fetihler, egemenlikler ve askeri üstünlüklerle açıklanmasına karşı çıkan bu kitap, Osmanlıların iç örgütleniş ve yönetim biçimine getirdiği yorumlarla da tarihimiz üstüne önemli açılımlar sağlayacaktır.

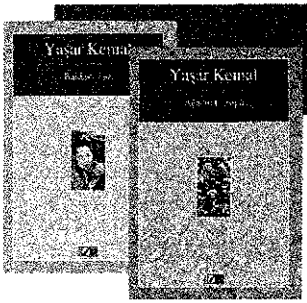

Yaşar Kemal
Baldaki Tuz - Ağacın Cürüğü - Ustadır Arı - Zulmün Artsın

Ünlü romancımız Yaşar Kemal'in gazetelerde, dergilerde çıkan yazıları ve konuşmalarını bir araya toplayan bu dört kitabı okurken, dünya dillerine çevrilmiş romanlarıyla "Çağdaş Edebiyatın Devi" diye anılan büyük ustanın, çağdaşlık, özgürlük, dürüstlük yolundaki savaşımını hayranlıkla izleyeceksiniz.

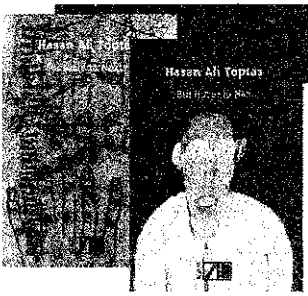

Hasan Ali Toptaş
Sonsuzluğa Nokta - Bin Hüzünlü Haz

Kendine özgü roman dünyası ve son derece etkileyici diliyle yeni kuşak yazarlarımız arasında önemli bir yer tutan Hasan Ali Toptaş, Kültür Bakanlığı Ödülü'nü kazanan ilk romanı *Sonsuzluğa Nokta*'da, insanlık trajedisine ve günümüz insanının kimliksizliğine çarpıcı bir ayna tutuyor. *Bin Hüzünlü Haz* ise bir yazarın dil arayışlarının uç noktalarına götürüyor okuru.

Rohinton Mistry
Uzun Bir Yolculuk

Çeviren: Çağlayan Nazlıca

Bangladeş'in Hindistan'dan kopma savaşını başlattığı 1971 yılında Bombay'da orta halli bir ailenin yaşadığı sorunlar... Rohinton Mistry bu romanda ele aldığı kişileri ve olayları şaşırtıcı bir ayrıntı zenginliğiyle anlatırken iyi yürekli bir insanın hızla değişen bir toplumda çıktığı belalı yolculuğun acıklı güldürüsünü dile getirir.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

ADAM öykü

Gün ağarır, şafak söker
kimsecikler gitmez suya.
Ezilmiş başlarıyla ölüler
vardılar uyanılmaz uykuya.

Ses edip geceye beyaz taşından
kışlanın saati çaldı ikiyi.
Ne çabuk, lahzada bitti yaşamak.
Kimisi altı aylık,
kiminin sakalı ak,
kimi on üç, on dört yaşında;
kimi yola gidecek,
kimisi mektup bekler
yan yana sırtüstü yatan ölüler...

Yayıkta yağ vardı, dövülemedi,
ak peynir torbaya koyulamadı,
hasret gitti ölüler
dünyaya doyulamadı...

Uyanıp kaçamadılar,
kuş olup uçamadılar,
açıldı kuyular kimse inemez.

1.250.000 LİRA (KDV dahil)

9 771300 755600 24

ISSN 1300-7556